BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

38

M. TVLLIVS CICERO

28: ORATIONES IN M. ANTONIVM PHILIPPICAE XIV

EDIDIT

F. SCHOELL

LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

M. TULLI CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA

FASC. 28

ORATIONES

IN M. ANTONIUM PHILIPPICAE XIV

RECOGNOVIT

F. SCHOELL

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXVI

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI

M. TULLI CICERONIS IN M. ANTONIUM ORATIONES PHILIPPICAE XIV

SIGLA

V = codex Vaticanus Basilicanus H 25 *saec. IX* (*correctus a duabus pluribusve manibus* [V^2V^3]; *desunt 11, 22 v. 5* [fortissimum] — *12, 12 v. 2* [pos(sumus)], *12, 23 v. 5* [(corpo)re] — *12, 30 s. f.; deficit 13, 10 v. 3* [sed haec])

D = altera recensio in multis deterior (*desunt 2, 93 v. 7* [sunt ea] — *2, 96 s. f., 5, 31 v. 8* [(menti)onem) — *6, 18 v. 8* [nullum], *10, 8 v. 2* [populus] — *10, 10 v. 6* [in(festa)]

VD *adsunt ubi nil signatur in principio apparatus*

D *efficitur consentiente scriptura complurium ex his libris:*

b = codex Bernensis 104 *saec. XIII*

t = codex Tegernseensis nunc Monacensis Lat. 18787 *saec. XI* (*deficit 14, 25 v. 9* [avertit])

l = codex Regius Musei Britannici 15 A. XIV *saec. XI* (*desunt 8, 9 v. 1* [illud] — *8, 15 v. 7* [Catilinam], *9, 8 v. 4* [sarciamus] — *9, 14 v. 9* [nostri]; *deficit 13, 46 v. 5* [dubitaturumne])

n = codex Leidensis Vossianus Lat. O. 2 *saec. X* (*deficit 13, 29 v. 8* [Italia])

g = codex Gudianus nunc Wolfenbuttelanus 278 *saec. XIII* (*deficit 13, 20 v. 8* [operibus])

a = codex Bambergensis M. IV. 5 *saec. XIII*

Accedit in or. I—IV memoria optima

c = consensus codicum Paris. 5802. 6602 et Berol. Philipp. 201 cum Angelii Colotii codice apud Ferrarium conspirantium

In extrema parte memoriam supplent

h = codex Harleianus 2682 (olim Coloniensis) *saec. XI (in Philippicis manu recenti interpolatus)*

o = codex Oxoniensis Collegii Novi CCLII *saec. XII (ex* n *descriptus ante defectum)*

j = codex Ienensis ex Bosii libris bibliothecae universitatis donatus *saec. XIII*

Interdum commemorantur

Amst. = codex Amstelodamensis 77 *saec. XIII*

Dresd. = laciniae Dresdenses R 52 *saec. XII (ex or. V et VII reliquae)*

D *si unius alteriusve libri huius classis discrepantia praecedit significat 'reliquos'*

Ð *significat nonnullos tantum huius classis libros scripturam exhibere (ubi saepius de dittographiis interpolationibusve in* D *ipso scriptis cogitari potest)*

ϛ = Italorum scripturae in codicibus editionibusve veteribus *(praeterea Italorum sunt emendationes receptae, ubi nihil additur librorum scripturis)*

v = vulgata lectio.

NOTAE

Ald. = Aldina.
Ang. = Angelius.
Aug. = Augustinus.
Ba. = Bake, Scholica hypomnemata I 193 sqq.
Bue. = Buecheler, Kl. Schr. I 51. 60. 70. 100. 137.
Campe = Jahrb. f. Phil. 1865, 168 sqq.
Cl. = Clark
Cobet = Mnem. N. S. VII 113 sqq.
Crat. = Cratandrea.
AEb. = A. Eberhard.
EEb. = E. Eberhard.
Ern. = I. A. Ernesti.
Fa. = Faernus.
Ferr. = Ferrarius.
Gar. = Garatoni.
Gru. = Gruterus.
Gryph. = Gryphiana.
Gul. = Gulielmus.
Ha. = Halm.
Heu. = Heumann.
Iunt. = Iuntina.
Kay. = Kayser.
RKl. = R. Klotz.
Koch = Rhein. Mus. XIII 286 sqq.
Kraffert = Progr. Aurich 1883.
Lb. = Lambinus.
Ltb. = Luterbacher, Ztschr. f. Gymn. (Jahresber.).
Lutz = Quaest. crit. in Cic. or. Phil. (diss. Argorat. 1905).
Man. = P. Manutius.
Mdv. = Madvig.
Mu. = Muretus.
Mue. = C. F. W. Mueller.
OMue. = O. Mueller, Herm. X 119 sq. XII 301 sq.
Naug. = Naugerius.
Or. = Orelli.
Pluyg. = Pluygers, Mnem. X 47 sqq.
Raue = Variae lect. ad Cic. or. I 1834. II 1842.
Sch. = Schoell.
Schue. = Schuetz.
Ste. = Sternkopf.
Urs. = Ursinus.
Vict. = P. Victorius.
We. = Wesenberg.
Zie. = Zielinski, Das Clauselgesetz in Cic. R. Philol. Suppl. IX 1904.

TESTIMONIA

M. Brutus Ciceroni 3 (2, 3, 4 K. Apr.): iam concedo ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans scripsisti.

Cicero M. Bruto 4 (2, 4, 2 Id. Apr.): . . te video delectari Philippicis nostris *(cf. Att. 2, 1, 3, ubi iam consulares orationes suas cum Demosthenis Philippicis comparat Cicero).*

Plutarch. Cic. 24: περὶ οὓς μάλιστα τῶν ἰδίων (*opp.* τῶν Δημοσθένους) ἐσπούδασε λόγους, τοὺς κατ' Ἀντωνίου Φιλιππικοὺς ἐπέγραψεν *et 48 s. f.:* αὐτός τε γὰρ ὁ Κικέρων τοὺς κατ' Ἀντωνίου λόγους Φιλιππικοὺς ἐπέγραψε καὶ μέχρι νῦν τὰ βιβλία Φιλιππικοὶ καλοῦνται *(cf. 41:* Ἀντώνιος . . . ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Φιλιππικοὺς ἀντιγραφαῖς *et adde infra Appian. b. c. 4, 20 et Lact. inst. 6, 18, 28; non aliter inscribunt Philippicas singulosque Philippicarum libros cum codices tum historici, Iuvenalis, rhetores, grammatici, scholiastae, nisi quod Gellius excitat* in primo, in secunda Antonianarum *[1, 22, 17. 6, 11, 3. 13, 1, 1. 22, 6] et* in sexta in Antonium *[1, 16, 5]).*

Cassius Ciceroni epist. 12, 13, 1 (acceptis ut vid. Philippicis): cum rei publicae vel salute vel victoria gaudemus tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. fatale nescioquid tuae virtuti datum — id quod saepe iam experti sumus —: est enim tua toga omnium armis felicior, quae nunc quoque nobis paene victam rem publicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. nunc ergo vivemus liberi *e. q. s.*

Tacitus dial. 37: nec Ciceronem magnum oratorem P. Quinctius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt.

Quintilian. 5, 13, 38: illae reprehensiones . . . inscitiae rerum verborumque et insulsitatis etiam, qualis in Antonium est, animo dantur et iustis odiis suntque utiles ad concitandum iis quos invisos facere volueris odium.

Lact. inst. 3, 14, 12: quid ergo te magistra illa vitae docuit? an ut potentissimum consulem maledictis incesseres eumque hostem patriae venenatis orationibus faceres? sed omittamus illa quae possunt excusari fortunae nomine.

Asinius Pollio in or. pro Lamia apud Sen. suas. 6, 15: itaque numquam per Ciceronem mora fuit quin eiuraret suas [esse] quas cupidissime effuderat orationes in Antonium multiplicesque numero et accuratius scriptas illis contrarias edere ac vel ipse palam pro contione recitare pol-

licebatur (*ubi addit Seneca:* adiunxeratque his alia sordidiora multa, ut cuilibet facile liqueret hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historiis suis ponere ausus sit. huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt negant eum haec dixisse — nec enim mentiri sub triumvirorum conscientia sustinebat — sed postea composuisse).

Quint. 3, 8, 46: cum Ciceroni dabimus consilium ut Antonium roget vel etiam ut Philippicas ita vitam pollicente eo exurat, non cupiditatem lucis adlegabimus — haec enim si valet in animo eius tacentibus quoque nobis valet —, sed ut se rei publicae servet hortabimur: hac illi opus est occasione, ne eum talium precum pudeat *(cf. Sen. suas. 6 et 7).*

Livius apud Sen. suas. 6, 17: prominenti ex lectica (*scil.* Ciceroni) praebentique immotam cervicem caput praecisum est, nec satis stolidae crudelitati militum fecit: manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes praeciderunt: ita relatum caput ad Antonium iussuque eius inter duas manus in rostris positum: ubi ille consul, ubi saepe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium quanta nulla umquam humana vox cum admiratione eloquentiae auditus fuerat; vix attollentes ⟨prae⟩ lacrimis oculos homines intueri trucidati membra civis poterant.

Velleius 2, 64, 3: haec sunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus aeternas Antonii memoriae inussit notas, sed hic fulgentissimo ac caelesti ore, at tribunus Cannutius canina rabie lacerabat Antonium. utrique vindicta libertatis morte stetit: sed tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis ut satiato Antonio paene finita. *cf. 2, 66, 3 sqq.:* nihil tamen egisti, M. Antoni, — cogit enim excedere propositi formam operis erumpens animo ac pectore indignatio — nihil, inquam egisti mercedem caelestissimi oris et clarissimi capitis abscisi numerando auctoramentoque funebri ad conservatoris quondam rei publicae tantique consulis inritando necem. rapuisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam et aetatem senilem et vitam miseriorem te principe quam sub triumviro mortem, famam vero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. ... omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur *e. q. s.*

Iuvenalis 10, 118 sqq. (eloquium aut famam Demosthenis aut Ciceronis ....) eloquio sed uterque perit orator, utrumque | largus et exundans leto dedit ingenii fons. | ingenio manus est et cervix caesa, nec umquam sanguine causidici maduerunt rostra pusilli. | ‘o fortunatam natam me consule Romam’: | Antoni gladios potuit contemnere, si sic |

omnia dixisset. ridenda poemata malo | quam te, conspicuae divina Philippica famae, | volveris a prima quae proxima.

Plutarch. Cic. 48 s. f.: τὴν δὲ κεφαλὴν κατέκοψεν αὐτοῦ *(scil. Herennius Ciceronis)* καὶ τὰς χεῖρας Ἀντωνίου κελεύσαντος, αἷς τοὺς Φιλιππικοὺς ἔγραψεν. *cf. Ant. 20:* Κικέρωνος δὲ σφαγέντος ἐκέλευσεν Ἀντώνιος τήν τε κεφαλὴν ἀποκοπῆναι καὶ τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν, ᾗ τοὺς κατ' αὐτοῦ λόγους ἔγραψε. καὶ κομισθέντων ἐθεᾶτο γεγηθὼς καὶ ἀνακαγχάζων ὑπὸ χαρᾶς πολλάκις· εἶτα ἐμπλησθεὶς ἐκέλευσεν ὑπὲρ τοῦ βήματος ἐν ἀγορᾷ τεθῆναι, καθάπερ εἰς τὸν νεκρὸν ὑβρίζων, οὐχ αὐτὸν ἐνυβρίζοντα τῇ τύχῃ καὶ καταισχύναντα τὴν ἐξουσίαν ἐπιδεικνύμενος.

Appian. b. c. 4, 20: ἀπέτεμε *(scil. Popillius Laenas)* δὲ καὶ τὴν χεῖρα, ᾗ τοὺς κατ' Ἀντωνίου λόγους οἷα τυράννου συγγράφων ἐς μίμημα τῶν Δημοσθένους Φιλιππικοὺς ἐπέγραψεν.

Dio 47, 8, 3sq.: ὡς δ' οὖν καὶ ἡ τοῦ Κικέρωνός ποτε (*scil.* κεφαλὴ) ἐκομίσθη σφίσι — φεύγων γὰρ καὶ καταληφθεὶς ἐσφάγη —, ὁ μὲν Ἀντώνιος πολλὰ αὐτῷ καὶ δυσχερῆ ἐξονειδίσας ἐκέλευσεν αὐτὴν ἐκφανέστερον τῶν ἄλλων ἐν τῷ βήματι προτεθῆναι, ἵν' ὅθεν κατ' αὐτοῦ δημηγορῶν ἠκούετο, ἐνταῦθα μετὰ τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς ὥσπερ ἀπετέτμητο ὁρῷτο· ἡ δὲ δὴ Φουλουία ἔς τε τὰς χεῖρας αὐτὴν πρὶν ἀποκομισθῆναι ἐδέξατο καὶ ἐμπικραναμένη οἱ καὶ ἐμπτύσασα ἐπί τε τὰ γόνατα ἐπέθηκε καὶ τὸ στόμα αὐτῆς διανοίξασα τήν τε γλῶσσαν ἐξείλκυσε καὶ ταῖς βελόναις αἷς ἐς τὴν κεφαλὴν ἐχρῆτο κατεκέντησε πολλὰ ἅμα καὶ μιαρὰ προσεπισκώπτουσα. *Cf. Zonaras 10, 17 et add. Hieronymus adv. Rufin. 2, 593:* fecerunt haec et Fulvia in Ciceronem et Herodias in Ioannem, quia veritatem non poterant audire, et linguam veriloquam discriminati acu confoderunt.

Lact. inst. 6, 18, 28: (quia ipse ‘caninam’ illam ‘facundiam’ ... exercuit, voluit hominem canino modo vivere, ut remordeat lacessitus ....) quodsi lacessitus iniuria patientiam tenuisset, si dissimulare, si ferre contumeliam boni viri esse didicisset nec illas nobiles orationes alieno titulo inscriptas inpatientia et levitas et insania profudisset, numquam capite suo rostra in quibus ante floruerat cruentasset nec rem publicam funditus proscriptio illa delesset. *cf. 2, 3, 5:* nec mortem ut sapiens contemnere debuisti et erat multo pulchrius ut ob benedicta potius quam ob maledicta morerere nec plus tibi laudis Philippicae adferre potuerunt quam discussus error generis humani.

Augustin. civ. 3, 30: huius (Caesaris) deinde potentiam multum moribus dispar vitiisque omnibus inquinatus atque corruptus adfectare videbatur Antonius, cui vehementer pro eadem illa velut patriae libertate Cicero resistebat.

tunc emerserat mirabilis indolis adulescens ille alius Caesar, illius Gai Caesaris filius adoptivus, qui, ut dixi, postea est appellatus Augustus. huic adulescenti Caesari, ut eius potentia contra Antonium nutriretur, Cicero favebat sperans eum depulsa et oppressa Antonii dominatione instauraturum rei publicae libertatem, usque adeo caecus atque improvidus futurorum, ut ille ipse iuvenis cuius dignitatem ac potestatem fovebat et eundem Ciceronem occidendum Antonio quadam quasi concordiae pactione permitteret et ipsam libertatem rei publicae, pro qua multum ille clamaverat, dicioni propriae subiugaret.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA PRIMA

TESTIMONIA

Cicero Cornificio epist. 12, 25, 3sq.: iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem publicam prosequi noluerunt austerque adversus maximo flatu me ad tribulis tuos Regium rettulit: atque inde ventis remis in patriam omni festinatione properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret omnemque suum vinulentum furorem in me unum effunderet meque tum elicere vellet ad caedis causam tum temptaret insidiis: quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas: puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae rei publicae comparavit: qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset.

Cicero Cassio epist. 12, 2, 1sq.: vehementer laetor tibi probari sententiam et orationem meam: qua si saepius uti liceret nihil esset negotii libertatem et rem publicam reciperare. sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille quem tu nequissimum occisum esse dixisti caedis initium quaerit nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur: quod ego periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. ita nec Pisoni qui in eum primus invectus est nullo adsentiente nec mihi qui idem tricensimo post die feci nec P. Servilio qui me est consecutus tuto in senatum venire licet: caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. XIII K. Octob. a me se facturum putavit, ad quem paratus venerat cum in villa Metelli conplures dies commentatus esset: quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? itaque omnibus est visus ... vomere suo more non dicere. quare quod scribis te confidere auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse, non nihil ut in tantis

malis est profectum: intellegit enim populus Romanus tres esse consulares qui quia de re publica bene senserint, libere locuti sint, tuto in senatum venire non possint.

Mart. Cap. 5, 472: ductum servatum testatur prima Philippica, quae mira subtilitate dominatum Antonii latenter insimulat, ut omnia dicens nihil aspere dixisse videatur.

1
1 Antequam de re publica, patres conscripti, dicam
ea quae dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis
breviter consilium et profectionis et reversionis meae.
ego cum sperarem aliquando ad vestrum consilium
auctoritatemque rem publicam esse revocatam, manen-
dum mihi statuebam quasi in vigilia quadam consu-
lari ac senatoria. nec vero usquam discedebam nec a
re publica deiciebam oculos ex eo die, quo in aedem
Telluris convocati sumus. in quo templo, quantum
in me fuit, ieci fundamenta pacis Atheniensiumque
renovavi vetus exemplum; Graecum etiam verbum
usurpavi, quo tum in sedandis discordiis usa erat ci-
vitas illa, atque omnem memoriam discordiarum ob-
2 livione sempiterna delendam censui. praeclara tum
oratio M. Antoni, egregia etiam voluntas; pax deni-
que per eum et per liberos eius cum praestantissimis
civibus confirmata est. atque his principiis reliqua
consentiebant. ad deliberationes eas quas habebat
domi de re publica principes civitatis adhibebat; ad
hunc ordinem res optimas deferebat; nihil tum nisi
quod erat notum omnibus in C. Caesaris commentariis

---

1 antequam ... meae *Grill. RL. 604, 12 (ob exordium om.)* dicam p. c. *Grill.* 2 quae] æ *ex* a V^{2} exponam ... meae *Non. 222, 13 et 299, 8* (*ob* regressionis *[sic bis] et* exp.) 3 *prius* et *om. Non. et Grill.* 7 nec vero ... oculos *Non. 289, 3* (*ob* deiciebam) 8 in ẹạdem V 9 in quo ... pacis *Non. 327, 24* (*ob* ieci) 11 *huc spectant Vell. 2, 58, 4 et Plut. Cic. 42 et Dio 44, 23 et scr. h. A. v. Aurel. 39, 4* reuocaui ct 12 quod *et* discordiis erat (*om.* usa) tag (*unde* discordauerat c discors erat n) 20 nisi ... omnibus *om.* D 21 ris comtaris reperiebat sūma V^{2} *in ras.*

reperiebatur; summa constantia ad ea quae quaesita
erant respondebat. num qui exules restituti? unum 3
aiebat, praeterea neminem. num immunitates datae?
'nullae', respondebat. adsentiri etiam nos Ser. Sul-
picio, clarissimo viro, voluit, ne qua tabula post Idus
Martias ullius decreti Caesaris aut benefici figeretur.
multa praetereo eaque praeclara: ad singulare enim
M. Antoni factum festinat oratio. dictaturam, quae
iam vim regiae potestatis obsederat, funditus ex re
publica sustulit: de qua ne sententias quidem diximus.
scriptum senatus consultum quod fieri vellet attulit:
quo recitato auctoritatem eius summo studio secuti
sumus eique amplissimis verbis per senatus consultum
gratias egimus. lux quaedam videbatur oblata non 2
modo regno quod pertuleramus, sed etiam regni ti- 4
more sublato, magnumque pignus ab eo rei publicae
datum se liberam civitatem esse velle, cum dictatoris
nomen, quod saepe iustum fuisset, propter perpetuae
dictaturae recentem memoriam funditus ex re publica
sustulisset. liberatus periculo caedis paucis post die- 5
bus senatus; uncus inpactus est fugitivo illi, qui in
C. Mari nomen invaserat. atque haec omnia commu-
niter cum collega: alia porro propria Dolabellae, quae,
nisi conlega afuisset, credo is futura fuisse communia.
nam cum serperet in urbe infinitum malum idque
manaret in dies latius idemque bustum in foro facerent,

---

1 reperiebat *Kraffert* cum dignitate constantia D 2 nunc (al' nū *m. rec. in marg.*) V restituit V 3 alebat Đ num ... datae *Non. 30, 13* (*ob* immun.) 4 nullas *We.* nullae resp. *om.* D . 5 u. c. Đ 7 ea quae clara sunt D 8 dicaturā V¹ (t *s. v.* V²) 9 uim iam Đ potestis V possederat *Hirschfelder* 10 qua VD (*scil.* '*dictatura*': qua re *Amst.)* 14 non ... sublato (*om.* quod pert.) *Non. 385, 24* (*ob* subl.) 18 ṭẹ perpetuae dictatur erarecente memorā V rep. V² *in ras.* 20 liberatus est Đ caedis periculo D 21 uncus ... invaserat ([*om.* est] *ob* unc.) *Schol. in. Hor. carm. 1, 35, 20* 22 C. *om.* V *(non Schol.)* 23 addola bellae V 24 fuisset V¹ *corr.* V² (abf. D) eis D 25 urbem Vna

qui illam insepultam sepulturam effecerant, et cottidie magis magisque perditi homines cum sui[s] similibus servis tectis ac templis urbis minitarentur, talis animadversio fuit Dolabellae cum in audacis sceleratosque servos tum in impuros et nefarios liberos talisque eversio illius execratae columnae, ut mihi mirum videatur tam valde reliquum tempus ab illo uno die
6 dissensisse. ecce enim Kalendis Iuniis, quibus ut adessemus edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa et magna per populum et absente populo et invito. consules designati negabant se audere in senatum venire; patriae liberatores urbe carebant ea, cuius a cervicibus iugum servile deiecerant: quos tamen ipsi consules in contionibus et in omni sermone laudabant. veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime caverat non ad conservationem earum rerum quas habebant, sed ad spem novarum praedarum incitabantur. quae cum audire mallem quam videre haberemque ius legationis liberum, ea mente discessi ut adessem Kalendis Ianuariis, quod initium senatus cogendi fore videbatur.

3
7 Exposui, patres conscripti, profectionis consilium: nunc reversionis, quae plus admirationis habet, breviter exponam. cum Brundisium iterque illud quod tritum in Graeciam est non sine causa vitavissem, Kalendis Sextilibus veni Syracusas, quod ab ea urbe transmissio in Graeciam laudabatur: quae tamen urbs mihi coniunctissima plus una me nocte cupiens re-

---

1 qui ... effecerat *[sic] Schol. Lucan. 1, 98* (*ob* κακόζηλον) 2 *del. Ang.* 3 minarentur D 5 in *ante* imp. *om.* Vt inefarios V 9 edixerant VĐ 10 et ... invito *Arus. GL. VII 454, 4* (*ob* abs.) 12 ea cauius V 14 et in cont. D 15 ueterani ... cauerat *Arus. GL. VII 488, 24* (*ob* cau. *c. dat.*) qui appellantur ctb *om. Arus.* 16 cauerant V¹ (timebat V³ *s. v.* timebat. cauerat t) conuersationem Vt 18 audirem V¹t 25 uitauisessem V 26 urbe ea D 27 greciam in V¹ (in *s. v. ante* gr. V³) mihi urbs Đ 28 plus ... potuit *Arus. GL. VII 499, 25* (*ob* plus *c. abl.*)

tinere non potuit. veritus sum ne meus repentinus ad
meos necessarios adventus suspicionis aliquid adferret,
si essem commoratus. cum autem me ex Sicilia ad
Leucopetram, quod est promunturium agri Regini,
venti detulissent, ab eo loco conscendi, ut trans-
mitterem, nec ita multum provectus reiectus austro
sum in eum ipsum locum unde conscenderam. cum- 8
que intempesta nox esset mansissemque in villa P. Va-
leri, comitis et familiaris mei, postridieque apud eun-
dem ventum expectans manerem, municipes Regini
complures ad me venerunt, ex is quidam Roma re-
centes: a quibus primum accipio M. Antoni contionem,
quae mihi ita placuit, ut ea lecta de reversione primum
coeperim cogitare. nec ita multo post edictum Bruti
adfertur et Cassi, quod quidem mihi, fortasse quod
eos plus etiam rei publicae quam familiaritatis gratia
diligo, plenum aequitatis videbatur. addebant prae-
terea — fit enim plerumque, ut ii qui boni quid volunt
adferre adfingant aliquid, quo faciant id quod nuntiant
laetius — rem conventuram: Kalendis [Sextilibus] se-
natum frequentem fore; Antonium repudiatis malis
suasoribus remissis provinciis Galliis ad auctoritatem
senatus esse rediturum. tum vero tanta sum cupiditate 4
incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi neque 9
venti satis facerent, non quo me ad tempus occursu-
rum non putarem, sed ne tardius quam cuperem rei
publicae gratularer. atque ego celeriter Veliam devec-

---

1 ueritus uertus V¹ (*alt. del.* V²) ‖ 4 leucop&am V promunturi (i *ras. ex* ia) aut agri V regin V *ante corr.* 5 consecendi ut transmitteremus austro *mediis om.* V (*add. m. rec. in ima pag., sed* si conuictus proiectus) 8 intempestate V -te *lineolis del.* inilla V¹ (u *s. v.* V²) 11 ex ... recentes *Arus. GL. VII 505, 23 (ob* rec. *c. abl.)* iis tb his ag *Arus.* quidam (a *ex* e) V 12 M. *om.* V 18 uolunt, nt *e corr., et* adfingan *ante corr.* V 19 quod fac. Vtn 20 *del. Mdv. (cf. Att. 16, 7, 1)* senatū frequentē *s. v.* V¹ 21 reputatis Đ 22 galliis provinciis Đ 24 rasmi V (*corr. m. rec.*) 26 non *om.* D 27 p. *om.* V¹ sed$\overset{e}{u}$ectus V

tus Brutum vidi, quanto meo dolore non dico. turpe mihi ipsi videbatur in eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet, et ibi velle tuto esse, ubi ille non posset. neque vero illum similiter atque ipse eram commotum esse vidi. erectus enim maximi ac pulcherrimi facti sui conscientia nihil de suo casu,
10 multa de vestro querebatur. exque eo primum cognovi quae Kalendis Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quamquam parum erat — id enim ipsum a Bruto audieram — a quibus debuerat adiutus, tamen et Bruti testimonio — quo quid potest esse gravius? — et omnium praedicatione quos postea vidi magnam mihi videbatur gloriam consecutus. hunc igitur ut sequerer properavi, quem praesentes non sunt secuti, non ut proficerem aliquid — nec enim sperabam id nec praestare poteram —, sed ut, si quid mihi humanitus accidisset — multa autem inpendere videntur praeter naturam etiam praeterque fatum —, huius tamen diei vocem testem rei publicae relinquerem meae perpetuae erga se voluntatis.

11 Quoniam utriusque consilii causam, patres conscripti, probatam vobis esse confido, priusquam de re publica dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antoni iniuria;
5 cui sum amicus, idque me non nullo eius officio debere esse prae me semper tuli. quid tandem erat causae, cur in senatum hesterno die tam acerbe

---

2 audire V[1] 3 uell& toto (v *supra*) ess& V 4 non poss& V[3] *s. v.* 5 esse] ipse Đ atque l n a g et c t b 7 ex quo D 9 id enim D inde enim V 13 hunc . . . voluntatis [*20*] *Gell. 13, 1* (*ob* fatum *et* naturam) 14 quem] q· *s. v.* V praesentes dixit pro populo praesentes Đ 15 neque enim D *et Gell.* 17 multa . . . fatum (*ob* fatum) *Serv. in Aen. 4, 653 et Lact. in Theb. 3, 205* multa mihi imminere *Serv.* videbantur D *Serv.* 18 etiam *om.* D *Serv. et Lact.* et praeter fatum *Lact.* 19 tamen *om.* D *Gell.* 22 uos V &ịạm priusquam V 23 hs de hesterna in senatum tam acerbe (*26*) V[1] *mediis om. praem.* INS *in ima pag. add.* V[3] (de hesternã antoni . . . cur) 26 externo Đ

cogerer? solusne aberam, an non saepe minus frequentes fuistis, an ea res agebatur ut etiam aegrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur, ad quam causam etiam Appium illum et caecum et senem delatum esse memoriae proditum est. de supplicationibus referebatur, quo in ge- 12
nere senatores deesse non solent. coguntur enim non pignoribus, sed eorum de quorum honore agitur gratia; quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt, ut paene liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset cumque e via languerem et mihimet displicerem, misi pro amicitia qui hoc ei diceret. at ille vobis audientibus cum fabris se domum meam venturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem et valde intemperanter. cuius enim malefici tanta ista poena est, ut dicere in hoc ordine auderet se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia aedificatam domum? quis autem umquam tanto damno senatorem coëgit, aut quid est ultra pignus aut multam? quodsi scisset quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profecto de severitate cogendi.
an me censetis, patres conscripti, quod vos inviti se- 6 13
cuti estis decreturum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur, ut inexpiabiles religiones in rem publicam inducerentur, ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui fuerit ille L. Brutus, qui et ipse dominatu regio rem publicam liberavit et ad similem virtutem et simile factum stirpem iam

---

2 deferre oporteret *ex* deferro porteret V 3 Hannibal ... agebatur *Schol. Lucan. 1, 30. 3, 159 (ob Pyrrh.)* 4 pyrrhi V^3 *s. v. om.* V^1 6 praeferebatur V 7 solet V^1 (n *s. v. et del.*) 8 quorum de D 9 diem V^1 12 hoc ediceret D 13 audientibus ... se V^3 *s. v.* 15 tanta *om.* D 19 coegit aut *ex* coegitauit V 26 mortuorum D cui c a cui' n qui V l t b g fuerit ... propagavit [*om.* ad similem ... factum] *Schol. Lucan. 7, 589* (*ob Brut.; cf. etiam Schol. Lucan. 5, 207*) L. *om.* V licet *Schol. Lucan.* 28 iam prope in V in prope b a prope *Schol. Lucan.* in t g

prope in quingentesimum annum propagavit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione, ut, cuius sepulchrum usquam extet ubi parentetur, ei publice supplicetur. ego vero eam sententiam dixissem, patres conscripti, ut me adversus populum Romanum, si qui accidisset gravior rei publicae casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere, quae partim iam sunt, partim timeo ne inpendeant. sed hoc ignoscant di immortales velim et populo Romano, qui id non probat, et huic ordini, qui decrevit invitus.

14 Quid? de reliquis rei publicae malis licetne dicere? mihi vero licet et semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo veniendi in hunc locum sit, dicendi periculum non recuso. atque utinam, patres conscripti, Kalendis Sextilibus adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus re publica inveniretur. qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Romani beneficiis usos L. Pisonem ducem optumae sententiae non secutos. idcircone nos populus Romanus consules fecit, ut in altissimo gradu dignitatis locati rem publicam pro nihilo haberemus? non modo voce nemo L. Pisoni consulari, sed ne vultu quidem adsensus est. quae,
15 malum, est ista voluntaria servitus? fuerit quaedam necessaria: neque ego hoc ab omnibus iis desidero qui sententiam consulari loco dicunt. alia causa est eorum quorum silentio ignosco, alia eorum quorum vocem

2 mortũ V^{1} 3 deorum *om.* V 4 usquam bg nusquam Vclnta 5 p. c. D *om.* V 6 si quis cg si quid t 7 sei (*ex* ei) bellum V 10 id *om.* Ð 12 dicere mihi. (mihi dicere tg) uerum D 15 dicendi** V (*er.* de *et* de *ante* n *s. v.* V^{2}) 22 nę non V 23 āpli$\overset{s}{s}$imoq; *add.* V^{2} 24 uo*ce V (*er.* s) Pisonis D 25 consulari Vcn^{1} -is tln^{2} quae ... servitus *Aquila RL. 37, 3* (*ob* malum) 27 neccessa*ria V (*er.* m *ut vid.*) necque V nec D his D 29 uocerem V

requiro: quos quidem doleo in suspicionem populo
Romano venire non modo metu, quod ipsum esset
turpe, sed alium alia de causa deesse dignitati suae.
quare primum maximas gratias et ago et habeo Pisoni, 7
qui non quid efficere posset in re publica cogitavit,
sed quid facere ipse deberet. deinde a vobis, patres
conscripti, peto, ut, etiamsi sequi minus audebitis [o]ra-
tionem atque auctoritatem meam, benigne me tamen,
ut adhuc fecistis, audiatis.

Primum igitur acta Caesaris servanda censeo, non 16
quo probem — quis enim id quidem potest? — sed
quia rationem habendam maxime arbitror pacis atque
oti. vellem adesset Antonius, modo sine advocatis —
sed, ut opinor, licet ei minus valere, quod mihi heri
per illum non licuit —: doceret me vel potius vos,
patres conscripti, quem ad modum ipse Caesaris acta
defenderet. an in commentariolis et chirographis et
libellis se uno auctore prolatis — ne prolatis quidem,
sed tantum modo dictis — acta Caesaris firma erunt:
quae ille in aes incidit, in quo populi iussa perpetuas-
que leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? equidem 17
existimo nihil tam esse in actis Caesaris quam leges
Caesaris. an si cui quid ille promisit, id erit fixum,
quod idem facere non potuit? ut multis multa pro-
missa non fecit: quae tamen multo plura illo mortuo
reperta sunt quam a vivo beneficia per omnis annos
tributa et data. sed ea non muto, non moveo; summo

---

2 non metu (*om.* modo) D 3 de casus adesse dignitatis V 4 quare gratias Pisoni maximas ... et habeo *Grill.* (*om.* primum) et habeo et ago L. Pisoni D 5 qui nũquid V posset *ex* possit *et* re *ex* n V 7 *del. Gomperz* ‘*Hellenika*’ *2, 203* 8 m& V 9 fecistis adhuc D 11 eniçam id V 12 pacis at uotii V^1 13 adessem V (adesset M. *Ha.*) 14 aut V ei, i *e corr.* V heri *ex* hebipe V 15 licuit V^2 *in ras.* licebat D (*non* V^1) doceret *s. v.* V^2 (*om.* V^1) Nē V^1 *exp.* V^3 *et scr.* me *s. v.* 18 probatis Đ ac ne D 20 quae ... incidit *Arus. GL. VII 487, 14* (*ob* incid. in) 24 non facere *Mu.* ut multa is multa V 26 a *om.* Đ annis V^1 27 non mo *s. v.* V^3

studio illius praeclara acta defendo. pecunia utinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem, sed his temporibus, quoniam is quorum est non redditur, necessaria. quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis
18 fuit. ecquid est quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in re publica cum potestate imperioque versatus sit, quam lex? quaere acta Gracchi: leges Semproniae proferentur; quaere Sullae: Corneliae. quid? Pompei tertius consulatus in quibus actis constitit? nempe in legibus. de Caesare ipso si quaereres quidnam egisset in urbe et in toga, leges multas respondered se et praeclaras tulisse, chirographa vero aut mutaret aut non daret aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. sed haec ipsa concedo, quibusdam etiam in rebus coniveo: in maximis vero rebus, id est in legibus, acta Caesaris dissolvi ferendum non puto.

8
19 Quae lex melior, utilior, optima etiam re publica saepius flagitata, quam ne praetoriae provinciae plus quam annum neve plus quam biennium consulares optinerentur? hac lege sublata videnturne vobis posse Caesaris acta servari? quid? lege quae promulgata est de tertia decuria nonne omnes iudiciariae leges Caesaris dissolvuntur? et vos acta Caesaris defenditis,

---

1 etiam studio praeclara illius D pecunia ... maneret *Arus. GL. VII 454, 2* (*ob* ad Opis) 2 opes ln[1] opus tn[2] sed is Vt (iis) 3 his Ð non quorum V 5 et quid ... non puto *et* nisi forte *(137, 1)* ... non habebitur *Victorin. de defin. 31 (47), 11—32 (48), 19 St. (ob defin. ad speciem cum destructione et reprehensione adversae partis)* Ḥęcquid V et (*vel* eo) quid D *et Victorin.* 7 est *(post lac.)* quam ... Corneliae *Mart. Cap. 5, 486 (ob argum. a specie)* 8 ẹṣsem proniae V q̣d sillae cornelii V[3] *ex* quae res iullae corneliae 9 Cn. Pompei D consistit Ð *et Victorin.* 10 nempe V[3] *s. v.* D *et Victorin. om.* V[1] de V a D *om. Victorin.* 11 urbem *et* togam V (totam Ð) 13 ista V[1] 14 haec V ea D *et Victorin.* 15 in rebus etiam Ð coniuueo V 16 in legibus c *et Victorin.* legibus VD 18 optimaṣ V etiã aṇ V 20 neu Ð 21 posse *om.* D 22 ea lege D 23 decuria iudicum D

qui leges eius evertitis? nisi forte, si quid memoriae causa rettulit in libellum, id numerabitur in actis et, quamvis inicum et inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Caesaris non habebitur. at quae est ista tertia decuria? 20 ‘centurionum’ inquit. quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? ‘census praefiniebatur’ inquit. non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Romano: itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res et iudicant et iudicaverunt. ‘non quaero’ inquit ‘istos: quicumque ordinem duxit, iudicet.’ at si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est lautius, nemini probaretis: in iudice enim spectari et fortuna debet et dignitas. ‘non quaero’ inquit ‘ista: addo etiam iudices manipularis ex legione Alaudarum. aliter enim nostri negant posse se salvos esse.’ o contumeliosum honorem iis, quos ad iudicandum nec opinantis vocatis. hic enim est legis index, ut ii res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. in quo quantus error est, di immortales, eorum, qui istam legem excogitaverunt. ut enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime severitate iudicandi sordes suas eluet laborabitque, ut honestis decuriis potius dignus videatur quam in turpem iure coniectus.

9 21 Altera promulgata lex est, ut de vi et maiestatis damnati ad populum provocent, si velint. haec utrum tandem lex est an legum omnium dissolutio? quis est enim hodie, cuius intersit istam legem †manere?

---

1 euertistis Ð 3 ạ V ñ t *ante* defendetur inutile defenditur (*om.* sit) *Victorin.* 5 est *om.* V 6 ordiniṣ V 7 etiamne pompeia D census ... Romano *Arus. GL. VII 499, 6* (*ob* praefin.) 9 honestissimi atque fortissimi D 13 laudatius D 17 his Ð 19 ut hi Ð uti V res *om.* D 22 ut *s. v.* V^2 24 ạpotius V 25 turpes b turpe t turpi a g 26 ut et v (*non* V) maiestateṣ V *(corr. Ha.)* de maiestate D 27 haec cum utrum D 29 manere V uenire D emanare *Sch. duce Kraffert* (-ri)

nemo reus est legibus illis, nemo, quem futurum putemus: armis enim gesta numquam profecto in iudicium vocabuntur. at res popularis. utinam quidem aliquid velletis esse populare. omnes enim iam cives de rei publicae salute una et mente et voce consentiunt. quae est igitur ista cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius quam, qui maiestatem populi Romani minuerit per vim, eum damnatum iudicio ad eam ipsam

22 vim reverti, propter quam sit iure damnatus? sed quid plura de lege disputo? quasi vero id agatur, ut quisquam provocet: id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus fiat. quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui reo condemnato obicere se multitudini conductae velit, aut iudex, qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercennarias statim protrahatur? non igitur provocatio ista lege datur, sed duae maxime salutares leges quaestionesque tolluntur. quid est aliud hortari adulescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi cives velint esse? quam autem ad pestem furor tribunicius impelli non poterit his duabus quaestionibus de vi et de maiestate sublatis?

(10) quid, quod obrogatur legibus Caesaris, quae iubent ei

23 qui de vi, itemque ei qui maiestatis damnatus sit, aqua et igni interdici? quibus cum provocatio datur, nonne acta Caesaris rescinduntur? quae quidem ego, patres conscripti, qui illa numquam probavi, tamen ita conservanda concordiae causa arbitratus sum, ut non modo quas vivus leges Caesar tulisset infirmandas hoc

---

1 istis legibus D *(ex v. 13)* 3 populares V *ante corr.* D 5 re V^1 reip V^3 14 obicere se V^3 obicere V^1 obici se D 17 protahaṇtur V 19 hortariạ V adhortari D 21 ad rei p. pestem D tribusnicius V 22 *alt.* de *om.* V maiestatis *Ha. at cf. Zie. 841* 23 quae iubent . . . damnatus sit *Arus. GL. VII 489, 3* (*ob* damn.) *et 481, 1* iubent . . . interdici (*ob* interd.) iubenti qui V 24 ei qui *om.* V *cum* D *bis habet Arus.* maiestates V aqueuestigni V^1 27 tamen *om.* D 29 caesar leges D

tempore non putarem, sed ne illas quidem, quas post mortem Caesaris prolatas esse et fixas videtis.

De exilio reducti a mortuo, civitas data non solum 10 24 singulis, sed nationibus et provinciis universis a mortuo, inmunitatibus infinitis sublata vectigalia a mortuo. ergo haec uno, verum optimo auctore domo prolata defendimus: eas leges, quas ipse nobis inspectantibus recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur eisque legibus rem publicam contineri putabat, de provinciis, de iudiciis, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus acta Caesaris, evertendas putamus? ac 25 de his tamen legibus quae promulgatae sunt saltem queri possumus: de iis quae iam latae dicuntur ne illud quidem licuit. illae enim sine ulla promulgatione latae sunt ante quam scriptae. quaero autem, quid sit cur aut ego aut quisquam vestrum, patres conscripti, bonis tribunis plebi leges malas metuat. paratos habemus qui intercedant, paratos qui rem publicam religione defendant: vacui metu esse debemus. ‘quas tu mihi’ inquit ‘intercessiones, quas religiones?’ eas scilicet, quibus rei publicae salus continetur. ‘neclegimus ista et nimis antiqua ac stulta ducimus: forum saepietur, omnes claudentur aditus, armati in praesidiis multis locis collocabuntur.’ quid tum? quod ita erit 26 gestum, id lex erit? et in aes incidi iubebitis, credo, illa legitima: consules populum iure rogaverunt — hocine a maioribus accepimus ius rogandi? — populusque iure scivit. qui populus? isne qui exclusus est? quo iure? an eo quod vi et armis omne sublatum est? atque haec dico de futuris, quod est amicorum ante

4 a mortuo *om.* Đ 6 uerum V uiro D 7 aes V nouos V^1 8 tulit *ex* ut V^3 9 hisque Đ continere D 11 uertendos D putamus Vc putabimus D 12 iis Đ 13 his Đ tam Đ 14 illud *s. v.* V^3 (id *Ha.*) enim nulla D 17 bonus D plebis V^2 18 R. *post* RP *add.* V^2 19 vacui ... debemus *Arus. GL. VII 514, 11* (*ob* vac.) 25 et in ... legitima *Arus. l. c. 487, 15* (*ob* incid.) uidebitis Đ 27 hoc enim V^3D 29 uitarimis V^1 30 ego haec D (haec ego n)

dicere ea quae vitari possint: quae si facta non erunt, refelletur oratio mea. loquor de legibus promulgatis, de quibus est integrum vobis; demonstro vitia: tollite; denuntio vim, arma: removete.

11 27 Irasci quidem vos mihi, Dolabella, pro re publica dicenti non oportebit. quamquam te quidem id facturum non arbitror — novi facilitatem tuam —; collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quae bona ipsi videtur, — mihi, ne gravius quippiam dicam, avorum et avunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior videretur —: sed eum iracundum audio [esse] factum. video autem quam sit odiosum habere eundem iratum et armatum, cum tanta praesertim gladiorum sit impunitas. sed proponam ius, ut opinor, aecum: quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. ego si quid in vitam eius aut in mores cum contumelia dixero, quo minus mihi inimicissimus sit non recusabo; sin consuetudinem [m]eam quam in re publica semper habui tenuero, id est si libere quae sentiam de re publica dixero, primum deprecor ne irascatur, deinde si hoc non impetro, peto ut sic irascatur ut civi. armis utatur, si ita necesse est ut dicit, sui defendendi causa: iis, qui pro re publica quae ipsis visa erunt dixerint, ista arma ne noceant. quid hac postulatione dici potest
28 aequius? quodsi, ut mihi a quibusdam eius familiaribus dictum est, omnis eum quae habetur contra voluntatem eius oratio graviter offendit, etiamsi nulla inest contumelia, feremus amici naturam. sed idem illi ita mecum [locuntur]: 'non idem tibi adversario Cae-

---

1 possunt Đ 4 vim : arma r. *dist.* cl *(Fa.)* 5 uos quidem D 6 oportebat V[1] noui enim D 8 tum V[1] 9 *dist.* *Aubert (item 141, 2 sq.)* m̲auorum V 10 imtaretur V 11 *om.* D *(cf. Zie. 841)* 12 iratum eundem D 14 propona**mus V *er.* bi 17 sin V si D 18 *del. Kornitzer 'W. St.' 31 (1909) 309 sq.* quam . . . habui V[3]D *om.* V[1] 21 uṭtatur V 22 necess&ẽ V (ẽ V[2] *in ras.*) his Đ 23 ipsi Đ 29 *om.* D ạḍaduersario V

saris licebit quod Pisoni socero', et simul admonent 12
quiddam quod cavebimus: 'nec erit iustior in senatum 29
non veniendi morbi causa quam mortis.' sed per deos
immortalis — te enim intuens, Dolabella, qui es mihi
carissimus, non possum de utriusque vestrum errore
reticere —: credo enim vos nobiles homines magna
quaedam spectantis, non pecuniam, ut quidam nimis
creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quo-
que clarissimoque contempta est, non opes violentas
et populo Romano minime ferendam potentiam, sed
caritatem civium et gloriam concupivisse. est autem
gloria laus recte factorum magnorumque in rem publi-
cam meritorum, quae cum optimi cuiusque, tum etiam
multitudinis testimonio comprobatur. dicerem, Dola- 30
bella, qui recte factorum fructus esset, nisi te praeter
ceteros paulisper esse expertum viderem. quem potes
recordari in vita inluxisse tibi diem laetiorem, quam
cum expiato foro, dissipato concursu impiorum, prin-
cipibus sceleris poena adfectis, urbe incendio et caedis
metu liberata te domum recepisti? cuius ordinis, cuius
generis, cuius denique fortunae studia tum laudi et
gratulationi tuae se non optulerunt? quin mihi etiam,
quo auctore te in his rebus uti arbitrabantur, et gratias
boni viri agebant et tuo nomine gratulabantur. recor-
dare, quaeso, Dolabella, consensum illum theatri, cum
omnes earum rerum obliti, propter quas fuerant tibi
offensi, significarent se beneficio novo memoriam ve-
teris doloris abiecisse. hanc tu, P. Dolabella, — magno 31

1 pisoniscero V^1 et simul ... cavebimus *Arus. GL. VII 488, 22 (ob cav. c. acc.)* 2 quid dịcam V iustior p. c. D 4 qui ... carissimus V^3D *om.* V^1 5 de *om.* V (errorem) 8 cru-deli Ð 9 uiolantas V 11 concupiuise V^1 concupisse V^3D est autem] ea *praem.* V^3D 12 gloria est ... meritorum *Isid. 2, 3, 2 (ob definitionem)* et laus V^3D 13 fama meri-torum c *et Isid. ex Marc. 26 s. f.* 15 praeter ceteros *om.* D 16 exertum V^1 19 urbe (-e *ex* -ẽ) incendio & tedis m&u liberat *(corr. Fa.)* V^2 *in marg. om.* V^1D 20 orecepisti V 22 tule-runt V optarent l n a 23 quo *om.* V in iis Ð 27 offensis V significart̄ c b significauerunt l n g a se *om.* V 28 dola V^1

loquor cum dolore — hanc tu, inquam, potuisti aequo
animo tantam dignitatem deponere?
13 Tu autem, M. Antoni, — absentem enim appello —
unum illum diem, quo in aede Telluris senatus fuit,
non omnibus his mensibus, quibus te quidam multum
a me dissentientes beatum putant, anteponis? quae fuit
oratio de concordia. quanto metu [veterani], quanta
sollicitudine civitas tum a te liberata est, cum collegam
tuum depositis inimicitiis oblitus auspiciorum a te ipso
augure populi Romani nuntiatorum illo primum die
conlegam tibi esse voluisti: tuus parvus filius in Capi-
32 tolium a te missus pacis obses fuit. quo senatus die
laetior, quo populus Romanus? qui quidem nulla in
contione umquam frequentior fuit. tum denique liberati
per viros fortissimos videbamur, quia, ut illi voluerant,
libertatem pax consequebatur. proximo, altero, tertio,
denique reliquis consecutis diebus non intermittebas
quasi donum aliquod cottidie adferre rei publicae,
maximum autem illud, quod dictaturae nomen sustu-
listi. haec inusta est a te, a te, inquam, mortuo Caesari
nota ad ignominiam sempiternam. ut enim propter
unius M. Manli scelus decreto gentis Manliae neminem
patricium Manlium ⟨Marcum⟩ vocari licet, sic tu prop-
ter unius dictatoris odium nomen dictatoris funditus
33 sustulisti. num te, cum haec pro salute rei publicae
tanta gessisses, fortunae tuae, num amplitudinis, num
c[l]aritatis, num gloriae paenitebat? unde igitur subito
tanta ista mutatio? non possum adduci ut suspicer

---

3 te D enim *om.* D 5 mensius V^1 7 oratio ⟨tua⟩ *Mu.* *del. Man.* (uetere l cetera n) 8 cum *om.* D 9 tuum (tum t tu cbg) collegam D auspicia te D 10 p. r. nuntiatorum *Fa.* pronuntiate V^1 (-ante V^2) nuntiante D primo D 11 tunc V K. (R la) tuus D (⟨cum⟩ tuus *Ha.*) capitolio Đ 13 delitior V^1 ·pr· *s. v.* V^3 15 per *om.* V 19 dicatur ae V 20 C. Caesari Đ caesaris V 23 *add. Gul.* 25 haec te cum D 26 amplectudinis V^1 27 *del. Busche Herm. XLIX (1914) 604* (*praem.* ⟨ciuium⟩) num gloriae *s. v.* V^3 28 non ... captum *Non. 253, 15* (*ob* cap.)

te pecunia captum. licet quod cuique libet loquatur,
credere non est necesse. nihil enim umquam in te sordi-
dum, nihil humile cognovi. quamquam solent domestici
depravare non numquam; sed novi firmitatem tuam.
atque utinam ut culpam, sic etiam suspicionem vitare
potuisses. illud magis vereor, ne ignorans verum iter 14
gloriae gloriosum putes plus te unum posse quam
omnes et metui a civibus tuis quam diligi malis. quod
si ita putas, totam ignoras viam gloriae. carum esse
civem, bene de re publica mereri, laudari, coli, diligi
gloriosum est: metui vero et in odio esse invidiosum
detestabile, inbecillum caducum. quod videmus etiam 34
in fabula illi ipsi, qui 'oderint, dum metuant' dixerit,
perniciosum fuisse. utinam, M. Antoni, avum tuum
meminisses. de quo tamen audisti multa ex me, ⟨e⟩a-
que saepissime. putasne illum immortalitatem mereri
voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam
metueretur? illa erat vita, illa secunda fortuna, liber-
tate esse parem ceteris, principem dignitate. itaque,
ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum eius
supremum diem malim quam L. Cinnae dominatum, a
quo ille crudelissime est interfectus.

Sed quid oratione te flectam? si enim exitus C. Cae- 35
saris efficere non potest ut malis carus esse quam
metui, nihil cuiusquam proficiet nec valebit oratio.
quem qui beatum fuisse putant, miseri ipsi sunt. beatus
est nemo qui ea lege vivit, ut non modo inpune, sed
etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit.
quare flecte te, quaeso, et maioris tuos respice atque

---

2 in te ... quamquam *om.* D 8 mones V quam diligi malis *om.* V 10 re (*om.* p) V[1] 12 & detestabile V 13 in fabulis ipsi illi D *Acc. Atreo 203 sq. R.* oderunt Đ dixerint D 14 M. V c *om.* D auũ tuum *ex* autuum V[2] 15 multa audisti D aquae V *(corr. Fa.) om.* D 16 putasne eum ... voluisse *Serv. pl. in Aen. 4, 343* (*ob* mereri) 17 licentiam &u|| uertereretur V[1] *corr.* V[2] 19 cum ceteris D 21 diem supremum Đ mallem D 24 hoc non D 25 cuiusdam Đ 26 fuisse *om.* Đ

ita guberna rem publicam, ut natum esse te cives tui gaudeant: sine quo nec beatus nec clarus nec †unctus quisquam esse †omni potestate.

15 36 Populi quidem Romani iudicia multa ambo habetis; quibus vo[bi]s non satis moveri permoleste fero. quid enim? gladiatoribus clamores innumerabilium civium, quid? populi versus, quid? Pompei statuae plausus infiniti, quid? duobus tribunis plebi qui vobis adversantur, parumne haec significant incredibiliter consentientem populi Romani universi voluntatem? quid? Apollinarium ludorum plausus vel testimonia potius et iudicia populi Romani parum magna vobis videbantur? o beatos illos, qui cum adesse ipsis propter vim armorum non licebat, aderant tamen et in medullis populi Romani ac visceribus haerebant. nisi forte Accio tum plaudi et sexagesimo post anno palmam dari, non Bruto putabatis, qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus Romanus tribueret absenti, desiderium liberatoris sui perpetuo plausu et clamore leniret.

37 Equidem is sum qui istos plausus, cum popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim; idemque cum a summis, mediis, infimis, cum denique ab universis hoc idem fit cumque ii, qui ante ⟨con⟩sequi populi consensum solebant, fugiunt, non plausum illum, sed iudicium puto. sin haec leviora vobis videntur quae sunt gravissima, num etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo Romano

1 te *om.* V^1 2 nec unctus (tutus *Mu.*) *om.* D 3 esse quisquam D omnipotestate V potest D omni potest parte *Sch.* 5 uo(bi)s *om.* D non V b l *om.* D 6 enim? *et* quid? *dist. Mue.* gladiatoriis D cium V 8 ii V u t hi ng his c l a ll = II = duobus *Fa.* uobis ‖ ụọ V 12 parua uobis D 15 auisceribus V actio D 16 palma*dari* V (*er.* m *et* s) 17 putabatis bruto D 18 studium] suum *add.* V^2 19 tribuerit V^{1}D *corr.* V^2 ut absenti V^1 (ụṭ V^2) 21 istum qui Ꟈ a popularibus c (popularibus ⟨a plebe⟩ *Lutz*) 24 hi V Ꟈ *add. Lutz*

vitam A. Hirti fuisse? satis erat enim probatum illum esse
populo Romano, ut est, iucundum amicis, in quo vincit
omnis, carum suis, quibus est ipse carissimus: tantam
tamen sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium
in quo meminimus? certe in nullo. quid igitur? hoc vos 38
per deos immortalis quale sit non interpretamini?
quid? eos de vestra vita cogitare non censetis, quibus
eorum quos sperant rei publicae consulturos vita tam
cara sit?

Cepi fructum, patres conscripti, reversionis meae, (38)
quoniam et ea dixi, ut, quicumque casus consecutus
esset, extaret constantiae meae testimonium, et sum
a vobis benigne ac diligenter auditus. quae potestas
si mihi saepius sine meo vestroque periculo fiet, utar:
si minus, quantum potero, non tam mihi me quam
rei publicae reservabo. mihi fere satis est quod vixi
vel ad aetatem vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi quam vobis reique publicae accesserit.

---

1 uitã hirti V^1 (a *add.* V^2) *huc spectat Mart. Cap. 5, 494 (ob argum. ab effectis)* enim erat D 2 esset D 3 ipse *om.* D 4 omnium *om.* V 7 non *om.* D 8 quosperant V 9 caras sit V 11 et *om.* D 14 si V^2 (*e* qui *c. ras.*) 16 ·R· praeseruabo ‖ Qui mihi fere V

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA SECUNDA

TESTIMONIA

Cicero Att. 15, 13, 1 sq. 7: orationem tibi misi: eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. sed quando illum diem, cum tu edendam putes? indutias quas scribis non intellego fieri posse: melior est ἀναντιφωνησία, qua me usurum arbitror. .... haec cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse prolatam: hui quam timeo quid existimes. etsi quid ad me, quae non sit foras proditura nisi re publica recuperata? de quo quid sperem non audeo scribere.

Cicero Att. 16, 11, 1 sq. (Non. Novembr.): Nonis accepi a te epistolas, quarum alteram Kal. dederas alteram pridie: igitur prius ad superiorem. nostrum opus tibi probari laetor, ex quo ἄνθη ipsa posuisti quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio: cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam ... atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ⟨ut⟩ etiam in Siccae domum introeat. sed illo tempore opus est quod fuit illis III viris moriar nisi facete. tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes. εἷς ἐμοὶ μύριοι. Caleni interventum et Calvenae cavebis. quod vereris ne ἀδόλεσχος mihi tu, quis minus? cui ut Aristophani Archilochi iambus sic epistola ⟨tua⟩ longissima quaeque optima videtur. quod me admones, tu vero etiam si reprehenderes non modo facile paterer, sed etiam laetarer, quippe cum in reprehensione sit prudentia cum εὐμενείᾳ. ita libenter ea corrigam quae a te animadversa sunt. *Cf. Att. 16, 14 s. f.:* Sexti iudicium expecto *et 15, 4:* obsignata iam epistola litteras a te et a Sexto accepi. nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius.

Cicero Cornificio epist. 12, 22, 1: nos hic cum homine gladiatore omnium nequissimo conlega nostro Antonio bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. at etiam de te contionatur, nec impune. nam sentiet quos lacessierit.

Iuvenalis 10, 125 sq.: ridenda poemata malo quam te

conspicuae divina Philippica famae volveris a prima quae proxima.

Quint. inst. 5, 13, 38: reprensio ... inscitiae rerum verborumque et insulsitatis etiam, qualis in Antonium est, animo dantur et iustis odiis suntque utiles ad conciliandum iis quos invisos facere volueris odium.

Quonam meo fato, patres conscripti, fieri dicam, ut 1 1
nemo his annis viginti rei publicae fuerit hostis, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? nec vero necesse est quemquam a me nominari: vobiscum ipsi recordamini. mihi poenarum illi plus quam optarem dederunt: te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. atque hoc in aliis minus mirabar. nemo enim illorum inimicus mihi fuit voluntarius, omnes a me rei publicae causa lacessiti. tu ne verbo quidem violatus, ut audacior quam L. Catilina, furiosior quam P. Clodius viderere, ultro me maledictis lacessisti tuamque a me alienationem commendationem tibi ad impios civis fore putavisti.
quid putem? contemptumne me? non video nec in vita 2
nec in gratia nec in rebus gestis nec in hac mea mediocritate ingenii quid despicere possit Antonius. an in senatu facillime de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis civibus bene gestae rei publicae testimonium multis, mihi uni conservatae dedit. an decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem est

---

1 Quoniam *et* facto V 4 a me quemquam D 5 ipsi *ex* im V^{3} 6 optaram *Heu.* te miror ... pertimescere [*sic cum* t *cf. TG. s.* horresco] *Isid. 2, 9, 12 = Cassiod. RL. 499, 26 (ut exemplabile)* imittere V 8 minas V^{1} 9 re (*om.* p.) V 10 sed ut Đ 11 L. DV^{2} *om.* V^{1} furiosius V^{1} P. DV^{2} *om.* V^{1} utromae maledictis V^{1} ultro maledictis me V^{2}D 13 fere V^{1} 14 quid putem ... Antonius *et* 19 an decertare ... Antonium dicere *Quint. 11, 1, 25 sq. (ob fiduciam)* 15 haec V 16 qui V 18 gesta eri ·p· V 19 unei V

beneficium. quid enim plenius, quid uberius quam mihi et pro me et contra Antonium dicere? illud profecto: non existimavit sui similibus probari posse se esse ho-
3 stem patriae, nisi mihi esset inimicus. cui priusquam de ceteris rebus respondeo, de amicitia quam a me violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen iudico, pauca diam.

2 Contra rem suam me nescioquando venisse questus est. an ego non venirem contra alienum pro familiari et necessario, non venirem contra gratiam non virtutis spe, sed aetatis flore collectam, non venirem contra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio optinuit, non iure praetorio? sed hoc i⟨d⟩circo com⟨me⟩moratum a te puto, u[i]t te infimo ordini commendares, cum omnes ⟨te⟩ recordarentur libertini generum et liberos tuos nepotes Q. Fadi, libertini hominis, fuisse. at enim te in disciplinam meam tradideras — nam ita dixisti —, domum meam ventitaras. ne tu si id fecisses, melius famae, melius pudicitae tuae consuluisses. sed neque fecisti nec, si cuperes, tibi id
4 per C. Curionem facere licuisset. auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. o incredibilem audaciam, o inpudentiam praedicandam. quo enim tempore me augurem a toto collegio expetitum Cn. Pompeius et Q. Hortensius nominaverunt — nec enim licebat a pluribus nominari —, tu nec solvendo eras nec

---

1 beneficium est lnga *(non Quint.)* 2 profecto est D 3 suis D se *om.* V 5 amici tā V 7 iudicio V 9 familiaria V 10 necessario meo D 11 non] con non V 13—17 sed hoc ... fuisse *om.* D icirco *ex* circo V 15 *huc spectat Att. 16, 11, 1 (mutavit h. l. Cicero quod Siccae aut Septumiae contumeliae esse poterat)* cũ om̃s *add.* V^{8} *add. Ha.* (te omnes *Ald.*) libertinum V 17 at tu te ... ventitaras [*om.* nam ita dixisti] *Arus. GL. VII 513, 4* (*ob* trado te in) 20 consilisses V 21 C. *om.* Vg cur conem faceres V 22 dixisso (dixisset V^{2}) incredibilem V 23 te pore V 25 neque D 26 nominarit nec V^{1} tu ... eras *Prisc. GL. III 360, 7 (ob abl.)* soluendo Vc *et Prisc.* solus de lna *om.* t

te ullo modo nisi eversa re publica fore incolumem
putabas. poteras autem eo tempore auguratum petere,
cum in Italia Curio non esset, aut tum, cum es fac-
tus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius
etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui ni-
mis studiosi fuissent. at beneficio sum tuo usus. quo? 3
quamquam illud ipsum quod commemoras semper 5
prae me tuli: malui me tibi debere confiteri quam cui-
quam minus prudenti non satis gratus videri. sed
quo beneficio? quod me Brundisi non occideris? quem
ipse victor, qui tibi — ut tute gloriari solebas — detule-
rat ex latronibus suis principatum, salvum esse vo-
luisset, in Italiam ire iussisset, eum tu occideres? fac
potuisse. quod est aliud, patres conscripti, beneficium
latronum, nisi ut commemorare possint iis se dedisse
vitam, quibus non ademerint? quod si esset bene-
ficium, numquam qui illum interfecerunt a quo erant
conservati — quos tu ipse clarissimos viros soles
appellare — tantam essent gloriam consecuti. quale
autem beneficium est, quod te abstinueris nefario sce-
lere? qua in re non tam iucundum mihi videri debuit
non interfectum ⟨me⟩ a te quam miserum te id inpune
facere potuisse. sed sit beneficium, quandoquidem 6
maius accipi a latrone nullum potuit: in quo potes
me dicere ingratum? an de interitu rei publicae queri
non debui, ne in te ingratus viderer? at in illa que-
rella misera quidem et luctuosa, sed mihi pro hoc
gradu, in quo me senatus populusque Romanus collo-
cavit, necessaria quid est dictum a me cum contu-

1 re V^1 p. *add.* V^2 3 italiae V (Italia C. *Ha.*) tu cum Đ cum tum V 6 sumtuo‖sus V^1 (usus V^2) quo D qua *e* q; V^2 8 matum &ibi V 9 pudenti *Ba.* 10 quod Vcg quo lntba occiderit V^1 11 tute *e* tuti V 13 tu] ut V 14 *huc spectat Salvian. de gubern. dei 8, 5, 24* 15 ni ut V iis *etiam* V his Đ 16 ademerit V 17 ii (*vel* hi) qui D 18 conseruatio V seruati D tu ipse *etiam* V appellare soles D 21 uideri mihi D 22 *add. Mdv. duce Lb.* (⟨me⟩ non) quam *om.* V id te D 26 an in D 28 gradui *et* men V

melia, quid non moderate, quid non amice? quod qui-
dem cuius temperantiae fuit, de M. Antonio queren-
tem abstinere maledicto, praesertim cum tu reliquias
rei publicae dissipavisses, cum domi tuae turpissimo
mercatu omnia essent venalia, cum leges eas, quae
numquam promulgatae essent, et de te et a te latas
confiterere, cum auspicia augur, intercessionem con-
sul sustulisses, cum esses foedissime stipatus arma-
tis, cum omnis impuritates inpudica in domo cotti-
7 die susciperes vino lustrisque confectus. at ego, tam-
quam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum
multae et magnae fuerunt, non cum uno gladiatore ne-
quissimo, de re publica graviter querens de homine
nihil dixi. itaque hodie perficiam ut intellegat, quan-
tum a me beneficium tum acceperit.

4 At etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, reci-
tavit homo et humanitatis expers et vitae commu-
nis ignarus. quis enim umquam, qui paulum modo
bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico
missas offensione aliqua interposita in medium pro-
tulit palamque recitavit? quid est aliud tollere e vita
vitae societatem, tollere amicorum conloquia absenti-
um? quam multa ioca solent esse in epistulis, quae pro-
lata si sint, inepta videantur, quam multa seria neque
8 tamen ullo modo divulganda. sit hoc inhumanitatis
tuae: stultitiam incredibilem videte. quid habes quod

---

1 Quo V 3 maledicti V[1] (-tu V[2] -ti⟨s⟩ *Fa.*) ture rel. V 6 promulta V[1] 7 confitere V[1] confiterer V[2]Đ auguri V 8 *post* esses *in ras.* oedis· s me sti V[2] *cum spatio ante* patus (*ubi* nisi *fuit ut vid.*) 9 cum omnes ... confectus *Non. 333, 26* (*ob* lustra) pudica D (inpudica *etiam Non.*) 10 uino ... confectos *[sic] Serv. pl. in Aen. 3, 647* (*ob* lustra) tam V quamquam t 11 m. casso V 12 &iam V nũ cum V 13 de p. V ·(r *in marg.*) 14 intellegas V 16 qua me sibi misise decer& V 17 experse uitae V 18 paulo (*om.* modo) V 19 a se V 21 palam quam V & V (ex *Ha.*) 22 quam tollere Đ asentium V 23 ioca n *Serv. in Aen. 1, 806* (quam ... epistolis *ob* ioca) loca VD esse *om.* V prouata V 26 tuae *om.* V stulti tam V quod habes quo V

mihi opponas, homo diserte, ut Mustelae tamen Seio et Tironi Numisio videris? qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. sed quid opponas tandem, si negem me umquam ad te istas litteras misisse, quo me teste convincas? an chirographo? in quo habes scientiam quaestuosam. qui possis? sunt enim librari manu. iam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede quantam iam proferam nihil sapere doceat. quid 9
enim est minus non dico oratoris, sed hominis quam id obicere adversario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? at ego non nego teque in isto ipso convinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae. quod enim verbum in istis litteris est non plenum humanitatis, officii, benivolentiae? omne autem crimen tuum est, quod de te in his litteris non male existimem, quod scribam tamquam ad civem, tamquam ad bonum virum, non tamquam ad sceleratum et latronem. at ego tuas litteras, etsi iure poteram a te lacessitus, tamen non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere, adiurasque id te invito me non esse facturum: idque a me impetras⟨ti⟩. quid enim me interponerem audaciae tuae, quem neque auctoritas huius ordinis neque existimatio populi Romani neque leges ullae possent coërcere? verum tamen quid erat 10
quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Caesaris

---

1 ut *om.* V mustelae tamen scio D (tam inscio c tantum seius b Seio *Ferr.*) mus & l&am esse V 2 et tironi numisio *om.* V uidearis Ð ipsũ‖o V isto D 3 te quoque V 5 defensus V 6 sin gemmeũ quam V ate Vbt istas litteras ad te Ð 7 conuinces D 8 possunt enim V libera D 10 miam proferre V iam] *cf. § 43* docuit D 11 nim V 12 uereo V 14 nomine Ð 15 solum ... humanitatis *om.* D 16 officiis V 17 estu quod d& ei in V 18 scribebam V 19 a bonum V 20 celeritũ V 23 adiuras quid & inuito V 24 *add. Ba.* 25 quam V (*propter* tuae)

lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit esse, in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat lege lata.

5 Sed cum mihi, patres conscripti, et pro me aliquid et in M. Antonium multa dicenda sint, alterum peto a vobis, ut me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut contra illum cum dicam attente audiatis. simul illud oro, si meam cum in omni vita, tum in dicendo moderationem modestiamque cognostis, ne me hodie, cum isti ut provocavit respondero, oblitum esse putetis mei. non tractabo ut consulem: ne ille quidem me ut consularem. etsi ille nullo modo consul, vel quod ita vivit vel quod ita rem publicam gerit vel quod ita factus est; ego sine ulla controversia consularis.

11 Ut igitur intellegeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum. qui consulatus verbo meus, patres conscripti, re vester fuit. quid enim ego constitui, quid gessi, quid egi nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? haec tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? quis autem meum consulatum praeter te ac P. Clodium qui vituperaret inventus est? cuius quidem tibi fatum sicut C. Curioni manet, quoniam id domi
12 tuae est quod fuit illorum utrique fatale. non placet M. Antonio consulatus meus. at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus, placuit Q. Catulo, cuius semper in hac re publica vivet auctoritas, placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio,

---

2 poterat esse Ð 9 respondebo D (-deo t) 11 est consul D 14 consul D 15 profitetur Ð 16 uero *ex* uer V^2 18 sententiae V 21 te ·p· aut *c. spat. post* aut V *corr. Sch.* (et P. *Mu.*) P. D 23 *hic locus intercidisse videtur apud Diom. GL. I 314, 35 inter* Cicero *et* tibi poena manet te *et* factum Ð C. DV^2 *om.* V^1 Curionem D quando tibi domi manet *[sic]* ... fatale *Arus. GL. VII 491, 25* (*ob* tibi manet) domus V (domui c domu n) 25 conculatus V 26 primo D 27 Q.] quae V q· (*vel* que) L. D 28 uiuit D

C. Curioni, C. Pisoni, M'. Glabrioni, M'. Lepido, L. Volcacio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenae, qui tum erant consules designati, placuit idem quod consularibus M. Catoni; qui cum multa vita excedens providit tum quod te consulem non vidit. maxime vero consulatum meum Cn. Pompeius probavit, qui ut me primum decedens ex Syria vidit, conplexus et gratulans meo beneficio patriam se visurum esse dixit. sed quid singulos commemoro? frequentissimo senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parenti gratias ageret, qui mihi non vitam suam, fortunas, liberos, rem publicam referret acceptam.

Sed quoniam illis quos nominavi tot et talibus viris 6 13
res publica orbata est, veniamus ad vivos, qui duo de consularium numero reliqui sunt. L. Cotta, vir summo ingenio summaque prudentia, rebus iis gestis quas tu reprehendis supplicationem decrevit verbis amplissimis: eique illi ipsi quos modo nominavi consulares senatusque cunctus adsensus est, qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Caesar, avunculus tuus, qua oratione, qua constan- 14
tia, qua gravitate sententiam dixit in sororis suae virum, vitricum tuum. hunc tu cum auctorem et praeceptorem omnium consiliorum totiusque vitae debuisses habere, vitrici te similem quam avunculi maluisti. huius ego alienus consiliis consul usus sum, tu sororis filius ecquid ad eum umquam de re publica rettulisti? at ad quos refert? di immortales, ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. hodie non

---

1 M·Glabrioni·M·Lepido·V *inverso ord.* D M'. *corr. Mu.* 2 C·D M·V 6 me Vcn^2 te Ð (*om.* b primum te t) 7 congratulans c 8 uirum V 10 non mihi D 12 referet V^1 13 illi V^1 nominavit V^1Ð 14 or(bata) V *in ras. c. sp.* ad eos V^2a quid V 15 e (ex cng) consulari D 19 *inter* est *et* qui V^2 *add.* pi *vel* ps 22 que agragrauitate V 25 esse maluisti D 26 consultus ussum V 27 haecquid V et quid Ð re V^1 (p· *add.* V^2) 28 Ad ad V (at ad *Fa.*) ad D referte dii V

15 descendit Antonius. cur? dat natalicia in hortis. cui? neminem nominabo: putate tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum [etiam] Ballioni. o foeditatem hominis flagitiosam, o impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam. tu cum principem senatorem, civem singularem tam propincum habeas, ad eum de re publica nihil referas, referas ad eos, qui suam rem nullam habent, tu-

(7) am exhauriunt? tuus videlicet salutaris consulatus,

7 perniciosus meus. adeone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum praesidebat, consulebam, tu homines perditissimos

16 cum gladiis conlocavisti? at etiam ausus es — quid autem est, quod tu non audeas? — clivum Capitolinum dicere me consule plenum servorum armatorum fuisse. ut illa, credo, nefaria senatus consulta fierent, vim adferebam senatui. o miser, sive illa tibi nota non sunt — nihil enim boni nosti — sive sunt, qui apud talis viros tam impudenter loquare. quis enim eques Romanus, quis praeter te adulescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se civem esse meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in clivo Capitolino non fuit, quis nomen non dedit? quamquam nec scribae sufficere nec tabulae nomina illorum capere potuerunt.

17 etenim cum homines nefarii de patriae parricidio confiterentur consciorum indiciis, sua manu, voce paene litterarum coacti se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rem publicam consensisse, quis esset qui ad salutem communem defendendam non excitaretur, praesertim cum senatus populusque Ro-

1 nataliciam V 2 putat &um V (eum V[2]) putatote eum D 3 etiam *om.* D 5 se senatorem V 7 refers ad eos refers qui domum suam D 10 in eo tempore V[1] 12 perditissimos, ti *e* d V 13 quid enim *[sic]* ... audeas *Arus. GL. VII 458, 4 (ob* aud. *c. acc.)* 15 consules V 16 tum fierent D 17 miserum D 21 esse *om.* D 26 cum consciorum V 28 consensissent V 30 excitarentur V

manus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem quod illis accidit contigisset? ad sepulturam corpus vitrici sui negat a me datum. hoc vero ne P. quidem Clodius dixit umquam: quem, quia iure ei inimicus fui, doleo a te omnibus vitiis iam esse superatum. qui autem tibi venit in mentem redigere 18 in memoriam nostram te domi P. Lentuli esse educatum? an verebare, ne non putaremus natura te potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina? tam autem eras excors, ut tota in ora- 8 tione tua tecum ipse pugnares, non modo non cohaerentia inter se diceres, sed maxime disiuncta atque contraria, ut non tanta mecum quanta tibi tecum esset contentio. vitricum tuum fuisse in tanto scelere fatebare, poena adfectum querebare. ita quod proprie meum est laudasti, quod totum est senatus reprehendisti. nam comprehensio sontium mea, animadversio senatus fuit. homo disertus non intellegit eum quem contra dicit laudari a se, eos apud quos dicit vituperari. iam illud cuius est non dico audaciae — cupit 19 enim se audacem —, sed, quod minime vult, stultitiae, qua vincit omnis, clivi Capitolini mentionem facere, cum inter subsellia nostra versentur armati, cum in hac cella Concordiae, di immortales, in qua me consule salutares sententiae dictae sunt quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines conlocati stent? accusa senatum, accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit, accusa omnis ordines, omnis cives, dum confiteare hunc ordinem hoc ipso tempore ab Ityraeis circumsederi. haec tu non propter

---

1 si quis Đ nunc *e* non V 3 *et* 4 ne P. *om.* V[1] (ne quidem V[3]) cui quia iure (*et mox* eum) *Stuerenburg* 5 fui inimicus D iam D eum V *(del. Ha.)* 6 im V 7 te domi] in domo Đ 8 an . . . evadere *Non. 293, 7* (*ob* evad.) 9 tam] non *Non.* 11 tua *om.* D ut non modo D 14 *huc respicit Sever. RL. 460, 26 = 368, 8 (ob repugnans)* 16 est *posterius om.* D 17 animạ || aduersio V 19 quo V[1] (s *add.* V[2]) 21 audacem dici D 30 arbityraeis V

audaciam dicis tam inpudenter, sed quia tantam rerum repugnantiam non vide[a]s. nihil profecto sapis: quid est enim dementius quam, cum rei publicae perniciosa arma ipse ceperis, obicere alteri salutaria?

20 at etiam quodam loco facetus esse voluisti. quam id te, di boni, non decebat. in quo est tua culpa non nulla. aliquid enim salis a mima uxore trahere potuisti. 'cedant arma togae.' quid? tum nonne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. quaeramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi Romani sceleratorum arma an libertatem nostram armis tuis cedere. nec vero tibi de versibus plura respondebo: tantum dicam breviter, te neque illos neque ullas omnino litteras nosse, me nec rei publicae nec amicis umquam defuisse et tamen omni genere monimentorum meorum perfecisse operis subsicivis, ut meae vigiliae meaeque litterae et iuventuti utilitatis et nomini Romano laudis aliquid adferrent. sed haec non huius temporis: maiora videamus.

9 P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti.
21 quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro inspectante populo Romano gladio insecutus es negotiumque transegisses, nisi se ille in scalas tabernae librariae coniecisset iisque oppilatis impetum tuum compressisset? quod quidem ego favisse me tibi fateor, suasisse ne tu quidem dicis. at Miloni ne favere quidem potui: prius enim rem trans-

---

1 quia V c qui D 2 *del. Ern.* (videns *Ltb.*) 4 ipse *ante* rei p. D 5 quam ... decebat *Arus. GL. VII 465, 1* (*ob* dec. te) id te V *et Arus.* id D 6 dii *ex* dio V non ‖ ṇulla V nulla D 8 *de cons. frg. 8 M.* quitum V 12 plura *om.* D 13 te *om.* c t b *ante* omnino *habent* l n g a 14 amiṣcis V 15 et V ut D 16 operis (*om.* t) subsiciuis D *vix e de orat. 2, 364 om.* V 17 męque V 19 ad maiora ueniamus D 21 quidnam ... 24 con⟨iecisset⟩ *Schol. B ad Mil. 40 (ob rem)* 22 inspectante c t b g *Schol. B* spectante V l n a gladio stricto D *(non Schol. B)* 23 se *post* librariae *Schol. B* 25 quod quidem V sed quid D 27 potui ṡủȧdėrė V (*exp.* V²)

egit, quam quisquam eum facturum id suspicaretur.
at ego suasi. scilicet is animus erat Milonis, ut prod-
esse rei publicae sine suasore non posset. at laeta-
tus sum. quid ergo? in tanta laetitia cunctae civi-
tatis me unum tristem esse oportebat? quamquam de 22
morte P. Clodi fuit quaestio non satis prudenter illa
quidem constituta — quid enim attinebat nova lege
quaeri de eo qui hominem occidisset, cum esset legi-
bus quaestio constituta? —, quaesitum est tamen. quod
igitur, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis
post tu es inventus qui diceres?

Quod vero dicere ausus es idque multis verbis opera 23
mea Pompeium a Caesaris amicitia esse diiunctum
ob eamque causam culpa mea bellum civile esse na-
tum, in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum
est, temporibus errasti. ego M. Bibulo, praestantissimo 10
civi, consule nihil praetermisi, quantum facere eni-
tique potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione
avocarem. in quo Caesar felicior fuit. ipse enim Pom-
peium a mea familiaritate diiunxit. postea vero quam
se totum Pompeius Caesari tradidit, quid ego illum
ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare, suadere
impudentis. duo tamen tempora inciderunt, quibus 24
aliquid contra Caesarem Pompeio suaserim. ea velim
reprehendas, si potes: unum ne quinquenni imperi-
um Caesari prorogaret, alterum ne pateretur ferri, ut
absentis eius ratio haberetur. quorum si utrumvis per-
suasissem, in has miserias numquam incidissemus.
atque idem ego, cum iam opes omnis et suas et populi
Romani Pompeius ad Caesarem detulisset seroque
ea sentire coepisset, quae ego multo ante provideram,

---

1 suspicaretur *ante* fact. D 6 more clodi V 7—9 *dist. Ha.* 10 id V c n^2 at n^{1}t et l 13 disiunctum D 17 ciui D (cui t) ciue V enitique V c innitique D 18 coniunctionis ea uocarem V 19 fuit felicior D 20 disiunxit D 21 quid *(omissis reliquis) Non. 287, 12* (*ob* distrahere) 24 suasserim V 26 fieri D 29 omnes opes D 31 ea esenti recepiss& V

inferrique patriae bellum viderem nefarium, pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti, meaque illa vox est nota multis: 'utinam, Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut numquam coisses aut numquam diremisses. fuit alterum gravitatis, alterum prudentiae tuae.' haec mea, M. Antoni, semper et de Pompeio et de re publica consilia fuerunt. quae si valuissent, res publica staret, tu tuis flagitiis, egestate, infamia concidisses.

11 Sed haec vetera, illud vero recens, Caesarem meo
25 consilio interfectum. iam vereor, patres conscripti, ne, quod turpissimum est, praevaricatorem mihi adposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. quis enim meum in ista societate gloriosissimi facti nomen audivit? cuius autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico: cuius non statim divulgatum? citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate viderentur cum conscii non fuissent, quam ut
26 quisquam celari vellet qui fuisset. quam veri simile porro est in tot hominibus partim obscuris, partim adulescentibus neminem occultantibus meum nomen latere potuisse? etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem cottidie videret, alter etiam Ahalae? hi igitur his maioribus ab alienis potius consilium peterent quam a suis et

---

1 nefarium uiderem D 2 auctores sed non destiṣti me aque V non *om.* D 3 utinam . . . diremisses *Prisc. GL. II 395, 3. 407, 21 (ob* coeo *et optat. praeteriti)* Cn. *et* C. *om.* V *bis habet Prisc. cum* D 4 coniunxisses amicitiam *et* disciuisses *Prisc. alt. l. c. vestigio veri* 5 grauitatis alterum V^3 *om.* V^1 6 sēp̣ *add.* V^2 *ut vid.* 10 recen V^1 14 oneraret *om.* V in istius conscientia D 18 in ista D 19 cum socii D cum *Ferr.* 20 celare D fuisset *om.* D 21 totọ hominibus pa^t^rim V 22 [neminem occultantibus] *Koch* 23 patr^i^am V 24 actoribus *Mdv.* 26 his igitur D

foris potius quam domo? quid? C. Cassius in ea familia natus, quae non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam quam constituerat, non ad contrariam navis appulisset. Cn. Domitium non patris inte- 27
ritus clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis ad reciperandam libertatem, sed mea auctoritas excitavit? an C. Trebonio ego persuasi? cui ne suadere quidem ausus essem. quo etiam maiorem ei res publica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiae praeposuit depulsorque dominatus quam particeps esse maluit. an L. Tillius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus quam facturum putavi, admiratus autem ob eam causam, quod immemor beneficiorum, memor patriae fuisset. quid? duos Servilios — Cascas dicam an Ahalas? et hos auctoritate mea censes excitatos potius quam caritate rei publicae? longum est persequi ceteros, idque rei publicae praeclarum fuisse tam multos, ipsis gloriosum.

At quem ad modum me coarguerit homo acutus, 12
recordamini. 'Caesare interfecto' inquit 'statim cru- 28
entum alte extollens M. Brutus pugionem Ciceronem nominatim exclamavit atque ei recuperatam liberta-

---

1 forṭis V domo Vcn domi Ꝺ modo la c· s. v. V² om. V¹D 4 quiḍ &iam V 5 cydoni V 7 *post* appulisset V *habet* an C. ... debet (10—12) Gnaeum ... uiri *Non.* *209, 8* (*ob* interitus) 8 c· u· nauunculi mor non V 9 ad liberandam (patriam *add.* bn²) ad recipiendam D me Va 10 ego *om.* D 11 quo D quae V (quare *Ha.*) 12 deueta Gn. V *(v. ad v. 7)* 13 depulsor quod domin||tus V 14 Tullius D T. V *corr. Barbadori* cimbrem est V 15 illamem suõ V 16 sum autem D (autem sum tg) 17 memor D meorũ V 18 Quid *ex* Quo V² cascam V cassas Ꝺ 19 ahalã V mae V 20 cari∗tate V *(er.* s *ut vid.)* 21 idquaeri publicę V fuiss& V [fuisse tam multos] *Ba.* 22 ipsis *ex* ipsi V tamen multo ipsis gloriosius est D 25 M. *om.* V

tem est gratulatus.’ cur mihi potissimum? qui⟨a⟩ sciebam? vide, ne illa causa fuerit adpellandi mei, quod, cum rem gessisset consimilem rebus is quas ipse gesseram, me potissimum testatus est se aemulum mearum
29 laudum extitisse. tu autem, omnium stultissime, non intellegis, si, id quod me arguis, voluisse interfici Caesarem crimen sit, etiam laetatum esse morte Caesaris crimen esse? quid enim interest inter suasorem facti et probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri an gaudeam factum? ecquis est igitur, exceptis iis qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit aut factum inprobarit? omnes ergo in culpa. etenim omnes boni quantum in ipsis fuit Caesarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occa-
30 sio defuit, voluntas nemini. sed stuporem hominis vel dicam pecudis attendite. sic enim dixit: ‘M. Brutus, quem ego honoris causa nomino, cruentum pugionem tenens Ciceronem exclamavit: ex quo intellegi debet eum conscium fuisse.’ ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille qui stillantem prae se pugionem tulit, is a te honoris causa nominatur? esto, sit in verbis tuis hic stupor: quanto in rebus sententiisque maior. constitue hoc, consul, aliquando, Brutorum, C. Cassi, Cn. Domiti, C. Treboni, reliquorum quam velis esse causam; edormi crapulam, inquam, et exhala. an faces admovendae sunt, quae te excitent tantae causae indormien-

---

1 *add. Daniel* (quod *Ferr.*) 2 me D 3 iis *vel* his D 5 laudium V 8 suas rem V 9 referturum V 10 factã V^1 (ũ V^2) Haecquis V et quis Đ te excepto iis D [et (h)is Đ] 11 his V gaudebat Đ 12 inprobauit V ergo V enim D 13 quã tũ V 15 uolunta V (ṇ V^2) 16 attendit & V M. *om.* V 17 nominio V pugioem V^1 ($^n V^3$) 19 appelloratho V *(cf. v. 21)* 21 autenoris V *(cf. v. 19)* 22 tuus hi V 23 sententiịs qui V (.V^2) 24 hoc] o Đ consularii quando V ·c· cas scn· V 25 edormi ... exhala *Arus. GL. VII 472, 9 et 477, 13 (ob* edormi *et* halat *aliquid)* 26 an] a V 27 te *om.* V (t *add.* V^2)

tem? numquamne intelleges statuendum tibi esse, utrum illi qui istam rem gesserunt homicidaene sint 13 an vindices libertatis? attende enim paulisper cogitationemque 31 sobrii hominis punctum temporis suscipe. ego qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut a te arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani conservatoresque rei publicae sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas esse, siquidem est atrocius patriae parentem quam suum occidere. tu homo sapiens et considerate, quid dicis? si parricidas, cur honoris causa a te sunt et in hoc ordine et apud populum Romanum semper appellati? cur M. Brutus referente te legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies afuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciae Bruto, Cassio datae, cur quaestores additi, cur legatorum numerus auctus? atqui haec acta per te. non igitur homicidas. sequitur, ut liberatores tuo iudicio, quandoquidem tertium nihil potest esse. quid est? num 32 conturbo te? non enim fortasse satis quae diiunctius dicuntur intellegis. sed tamen haec summast conclusionis meae, quoniam scelere a te liberati sunt, ab eodem amplissimis praemiis dignissimos iudicatos. itaque iam retexo orationem meam. scribam ad illos, ut, si qui forte quod a te mihi obiectum est quaerent sitne verum, ne cui negent. etenim vereor, ne aut

---

2 ne cb² rei na *om.* Vb¹ltg 5 aut ut a Ð 12 parricidae D 13 semper appellati cur *om.* V 14 brutius V te referente D slabur be V 16 incrediuilem bruti V¹ caelebrati, ti *e* ri V 17 bruto casso V cassio et bruto D ad di· V 18 atque VD *corr. O. Jahn, Philol. III 168* haec autaperte V 19 homicidae D iudicio sint D 20 quandoquidem] *huc ut vid. spectat Serv. in Aen. 10, 105 (ob praem. sententiae rationem)* 21 distinctius D (*om.* c) 22 summas V¹ (t *add.* V²) -a est l a est (*om.* b g¹) summa Ð conclusi omnis me V 24 eodem te D dignissimi iudicati Ð (iudicantur t g a) 25 itaquiiam V sciram V 26 quaerent V c quaerenti D 27 sine V ne qui V aut V

celatum me illis ipsis non honestum aut invitatum refugisse mihi sit turpissimum. quae enim res umquam, pro sancte Iuppiter, non modo in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta maior, quae gloriosior, quae commendatior hominum memoriae sempiternae? in huius me tu consili societatem tamquam in equum
33 Troianum cum principibus includis. non recuso, ago etiam gratias, quoquo animo facis. tanta enim res est, ut invidiam istam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. quid enim beatius illis, quos tu expulsos a te praedicas et relegatos? qui locus est aut tam desertus aut tam inhumanus, qui illos quo⟨m⟩ accesserint non adfari atque adpetere videatur? qui homines tam agrestes, qui se cum eos aspexerint non maximum cepisse vitae fructum putent? quae vero immemor posteritas, quae tam ingratae litterae reperientur, quae eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? tu vero adscribe me talem in nume-
14 rum. sed unam rem vereor ne non probes. si enim
34 fecissem, non solum regem, sed etiam regnum de re publica sustulissem et, si meus stilus ille fuisset ut dicitur, mihi crede non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. quamquam, si interfici Caesarem voluisse crimen est, vide, quaeso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem et Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est, et ob eius consili societatem, cum interficeretur Caesar, tum te a Trebonio vidimus sevocari. ego autem — vide quam tecum agam non inimice — quod bene cogitasti aliquando laudo, quod non indicasti gratias ago, quod

1 ab ipsis illis D 3 urbe∗ ·c· (*er.* s) V 4 in monibus V & gesta V 5 erit hominum D 6 m&u consilii∗ (*er.* s) V 8 gratia V[1] (s *add.* V[2]) 9 inmuis V 10 enim uentius V quo tu V 11 et⁊silegatos V 12 in humanas V *add. Ern.* 16 quaetiam V 20 fuissem VD *corr. Sch.* regnum etiam D 21 ·p· *add.* V[3] 23 inter feci V 25 narrabone V (*exp.* V[2]) 26 C. *om.* V[1] (*add.* V[2]) consilii∗ (*er.* s) V 28 rebonio V uideo quam D 29 agan V 30 non *om.* V

non fecisti ignosco. virum res illa quaerebat. quodsi 35
te in iudicium quis adducat usurpetque illud Cassia-
num ‘cui bono’ fuerit, vide, quaeso, ne haereas. quam-
quam illud fuit, ut tu quidem dicebas, omnibus bono
qui servire nolebant: tibi tamen praecipue qui non
modo non servis, sed etiam regnas, qui maximo te
aere alieno ad aedem Opis liberavisti, qui per easdem
tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti, ad quem
e domo Caesaris tam multa delata sunt, cuius domi
quaestuosissima est falsorum commentariorum et
chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immu-
nitatium, vectigalium flagitiosissimae nundinae. ete- 36
nim quae res egestati et aeri alieno tuo praeter mortem
Caesaris subvenire potuisset? nescioquid conturbatus
esse videris: numquid suptimes, ne ad te hoc crimen
pertinere videatur? libero te metu: nemo credet um-
quam, non est tuum de re publica bene mereri, habet
istius pulcherrimi facti clarissimos viros res publica
auctores; ego te tantum gaudere dico, fecisse non
arguo. respondi maximis criminibus: nunc etiam reli-
quis respondendum est.

Castra mihi Pompei atque illud omne tempus obie- 15
cisti. quo quidem tempore si, ut dixi, meum con- 37
silium auctoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos
liberi essemus, res publica non tot duces et exercitus
amisisset. fateor enim me, cum ea quae acciderunt
providerem futura, tanta in maestitia fuisse quanta

1 uerum Đ 2 in ius dictum V addicatus urp&q· V cassianus V illud ... bono *Prisc. GL. III 365, 18* (*ob* cui b.) 4 fuit tu ut dicebas quidem V quidem fuit ut tu dicebas D *trai. Sch.* 5 ser uirebant V 6 tere V 7 liberabis V (liberasti Đ) 9 domus D 10 quae¦tiosi si aest V 11 officina agrorum oppidorum *om.* V immunitatis D (-tas c) 12 flagitios sim ae V 14 caesarisubunere potuisseș· V 15 mihi esse D 16 uid& V m&ue V 20 num VD (tunc t) 22 Cn. Pompeii Đ obiecistis V 23 diximus V^1 (-ũș V^2) 24 ualuisse V 25 tot* (*er.* e *ut vid.*) V 26 amiset V^1 (si *s. v.* V^3) mecũ equę V 27 prouidem futuram V maiestate (*corr.* -ti) V

ceteri optimi cives, si idem providissent, fuissent.
dolebam, dolebam, patres conscripti, rem publicam
vestris quondam meisque consiliis conservatam brevi
tempore esse perituram. nec vero eram tam indoc-
tus ignarusque rerum, ut frangerer animo propter
vitae cupiditatem, quae me manens conficeret angori-
bus, dimissa molestiis omnibus liberaret. illos ego
praestantissimos viros, lumina rei publicae, vivere
volebam, tot consularis, tot praetorios, tot honestissi-
mos senatores, omnem praeterea florem nobilitatis ac
iuventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si
viverent, quamvis iniqua condicione pacis — mihi enim
omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur —
38 rem publicam hodie teneremus. quae sententia si va-
luisset ac non ei maxime mihi quorum ego vitae con-
sulebam spe victoriae elati obstitissent, ut alia omit-
tam, tu certe numquam in hoc ordine vel potius num-
quam in hac urbe mansisses. at vero Cn. Pompei vo-
luntatem a me alienabat oratio mea. an ille quemquam
plus dilexit, cum ullo aut sermones aut consilia con-
tulit saepius? quod quidem erat magnum, de summa
re publica dissentientis in eadem consuetudine ami-
citiae permanere. ego quid ille et contra ille quid ego
sentirem et spectarem videbat. ego incolumitati civium
primum ut postea dignitati possemus, ille praesenti
dignitati potius consulebat. quod autem habebat uter-
que quid sequeretur, idcirco tolerabilior erat nostra
39 dissensio. quid vero ille singularis vir ac paene divi-

---

2 p· *om.* V 3 eisq· V 5 ignaru*q· (*er.* m) V 6 quememnens conficere V (*iuxta* quemem *in marg. sub* alt *[ut vid.] er. aliquid)* 7 Ill*os (*er.* e) V 9 praetrios V 12 uiuerē V 13 utilio uideatur V 14 publiam V sentia V^1 (·ten· *s. v.* V^2) 16 uitoriae V 17 tu*certe* V (*post* tu *er.* ę *ut vid.*) 18 Aturo V 19 abalienabat D 20 contuli V 22 p· *om.* D 23 sed et ego D 24 uideat V^1 (u *s. v.* V^3) 25 ut V et D (ac tb) possemus *et* dignitati *om.* D 27 quod sequeretur *ed. vet.* 28 ille consularis D

nus de me senserit, sciunt qui eum de Pharsalia fuga Paphum persecuti sunt. numquam ab eo mentio de me nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii, cum me vidisse plus fateretur, se speravisse meliora. et eius viri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? sed omittatur bellum illud, in 16 quo tu nimium felix fuisti. ne ⟨de⟩ iocis quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. erant quidem illa castra plena curae; verum tamen homines quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. quod autem 40 idem maestitiam meam reprehendit idem iocum, magno argumento est me in utroque fuisse moderatum.

Hereditate⟨s⟩ mihi negasti venire. utinam hoc tuum (40) verum crimen esset: plures amici mei et necessarii viverent. sed qui istuc tibi venit in mentem? ego enim amplius sestertium ducentiens acceptum hereditatibus ret⟨t⟩uli. quamquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. me nemo nisi amicus fecit heredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is quem tu vidisti numquam L. Rubrius Casinas fecit heredem. et quidem vide, quam te amarit is qui albus 41 aterne fuerit ignoras. fratris filium praeterit, Q. Fufi, honestissimi equitis Romani suique amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, ne nominat quidem: te, quem numquam viderat aut cer⟨t⟩e numquam salutaverat, fecit heredem. velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit, qua statura, quo mu-

---

1 eum pharsalica D 2 prosecuti *Ern.* ment de V 5 me *ante* amicum *om.* V^1 (m *add.* V^2) 6 sectatorem Ð fatere V 7 *add. We.* totis V 9 illa quidem Ð 10 turpidis V tam si V 11 animis *in ras.* V 12 locumagno agru mento V 14 hereditatem D 16 uenii* im V^1 19 quomodo V 21 te is *ex* eis V^2 [fecit heredem] *Mdv.* *(cf. Zie. 801)* 23 ignorans V fratri V praeteriit D (-it l) futii D 24 sui quae micissimi V 25 ne nomen quidem perscripsit D 26 te *om.* D aut (V^2 *ex* ut) cere *(corr. Fa.)* nũquã V ac ne umquam D 28 tursecius D

nicipio, qua tribu. 'nihil scio' inquies 'nisi quae praedia
habuerit.' igitur fratrem exheredans te faciebat here-
dem. in multas praeterea pecunias alienissimorum ho-
minum vi eiectis veris heredibus tamquam heres esset
42 invasit. quamquam hoc maxime admiratus sum men-
tionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse
hereditatem patris non adisses.
17 Haec ut colligeres, homo amentissime, tot dies in
aliena villa declamasti? quamquam tu quidem, ut tui
familiarissimi dictitant, vini exhalandi, non ingenii
acuendi causa declamitas. at vero adhibes ioci causa
magistrum suffragio tuo et compotorum tuorum rhe-
torem, cui concessisti, ut in te quae vellet diceret, sal-
sum omnino hominem, sed materia facilis est in te et
in tuos dicta dicere. vide autem quid intersit inter te
et avum tuum. ille sensim dicebat quod causae prod-
43 esset: tu cursim dicis aliena. at quanta merces rhe-
tori data est. audite, audite, patres conscripti, et co-
gnoscite rei publicae vulnera. duo milia iugerum cam-
pi Leontini Sex. Clodio rhetori adsignasti, et quidem
inmunia, ut populi Romani tanta mercede nihil sapere
disceres. num etiam hoc, homo audacissime, ex Cae-
saris commentariis? sed dicam alio loco et de Leon-
tino agro et de Campano, quos iste agros ereptos

---

1 tribuni V inques V 2 habueriṅt V is *ante* igitur *add.* V^3 exeredante V 4 heredibu V 5 mentionum V 6 here**s (*er.* de) V 10 ingeniendi causa declamas V 11 at V tg et c b tu l n a adhibe soci V adhibes … 15 dicere *et* 17 at quanta … 22 disceres *Suet. de rhet.* 29 12 et *om.* V competitorum *Suet.* rahetorem V 13 conce*ssisti (*er.* n *ut vid.*) V ut V^3 *om.* V^1 ut in quem vellet diceret falsum *Suet.* 14 est *om.* D est in te *et* dicta *om. Suet.* 15 uide autem *om.* D (*nisi quod* uide l) *et* quid *om.* Ɖ *et* intersit (quid intersit c) *post vel ante* tuum *trai.* D 16 tum tuũ V ille … alienam *RL.* 75, 5 (*ob* διαφόρησιν) sensim D *et RL. l. c.* (*item Grill.*) *om.* V quae ad causam adtinebant tu currens indicias *RL. l. c.* cum causam perdidisset tu cursim dicis *Grill.* quod causae prodess& turi indictis V (tu^{t}ri V^3) 18 est data *Suet.* 20 clo dios V 21 p. r. *om. Suet.* tantæ V 23 commendaris V alioco & V *v.* § *101* 24 quods V ereptus V

rei publicae turpissimis possessoribus inquinavit. iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore et correctore nostro quaedam dicenda sunt. nec enim omnia effundam, ut, si saepius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam: quam facultatem mihi multitudo istius vitiorum peccatorumque largitur.

Visne igitur inspiciamus a puero? sic opinor: a prin- 18 44
cipio ordiamur. tenesne memoria praetextatum te decoxisse? 'patris' inquies 'ista culpa est.' concedo. etenim est pietatis plena defensio. illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in quattuordecim ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunae vitio, non suo decoxisset. sumpsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. primo vulgare scortum, certa flagitii merces, nec ea parva; sed cito Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit et, tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili et certo collocavit. nemo um- 45
quam puer emptus libidinis causa tam fuit in domini potestate quam tu in Curionis. quotiens te pater eius domu sua eiecit, quotiens custodes posuit, ne limen intrares: cum tu tamen nocte socia, hortante libidine, cogente mercede per tegulas demitterere. quae flagitia domus illa diutius ferre non potuit. scisne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, cum pater Curio maerens iacebat in lecto, filius se ad pedes meos prosternens lacrimans te mihi commendabat, orabat, ut se contra suum patrem, si sestertium sexagiens peteret, defenderem: tantum enim se pro te

2 respondit V 4 ui si V 7 inspiciamus, spicia V^{2} *in ras. (in marg. er.* al' *ut vid.)* 8 ordiṇamur V ne V^{3} *s. v.* 12 scia V^{1} (ro *add.* V^{3}) cr&tus *ex* c&u *et* c̄stitut' *s. v.* V^{3} 13 qui D 14 uirilem togam *et* muliebrem stolam D muliherem V 16 sito curto V te am V 18 & certo∗ (*er.* &) V locauit D 19 eptus V domini *ex* omni V^{3} 21 domo D limem V 23 dimitterere VD *corr. Fa.* lagitia V^{1} (f V^{2}) 27 prosternes lac∗rimans *(er.* i *ut vid.)* V 28 ut te D (se n^{2}) se tertium V

intercessisse dicebat. ipse autem amore ardens con-
firmabat, quod desiderium tui discidii ferre non posset,
46 se in exilium iturum. quo tempore ego quanta mala
florentissimae familiae sedavi vel potius sustuli. patri
persuasi, ut aes alienum fili dissolveret, redimeret adu-
lescentem summa spe et animi et ingenii praeditum
rei familiaris facultatibus eumque non modo tua fami-
liaritate, sed etiam congressione patrio iure et pote-
state prohiberet. haec tu cum per me acta meminisses,
19 nisi illis quos videmus gladiis confideres, maledictis
47 me provocare ausus esses? sed iam stupra et flagitia
omittamus: sunt quaedam, quae honeste non possum
dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti,
quae a verecundo inimico audire non posses. sed reli-
quum vitae cursum videte: quem quidem celeriter per-
stringam. ad haec enim quae in civili bello in maximis
rei publicae miseriis fecit et ad ea quae cottidie facit
festinat animus. quae peto ut, quamquam multo no-
tiora vobis quam mihi sunt, tamen, ut facitis, attente
audiatis. debet enim talibus in rebus excitare animos
non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio; etsi
incidamus, opinor, media, ne nimis sero ad extrema
veniamus.

48 Intimus erat in tribunatu Clodio, qui sua erga me
beneficia commemorat; eius omnium incendiorum fax,
cuius etiam domi iam tum quiddam molitus est. quid
dicam ipse optime intellegit. inde iter Alexandriam
contra senatus auctoritatem, contra rem publicam et
religiones; sed habebat ducem Gabinium, quicum quid-
vis rectissime facere posset. qui tum inde reditus aut
qualis? prius in ultimam Galliam ex Aegypto quam

---

1 confirmaui atquo V 3 esse iturum D tanta D 6 ingenis V 7 a tua non modo D 15 perscringā V 21 cogitio V tametsi *lna* iam etsi *ct* sed iam *bg* 22 oportet D ne minimis V 24 qui suae|gra V 26 quiddam iam tum D 27 ise V alexandiri‖eā V 28 r. p. et *om.* D

domum. quae autem domus? suam enim quisque
domum tum optinebant nec erat usquam tua. domum
dico: quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres
praeter unum Misenum, quod cum sociis tamquam
Sisaponem tenebas? venis [s]e Gallia ad quaesturam 20
petendam. aude dicere te prius ad parentem tuam 49
venisse quam ad me. acceperam iam ante Caesaris
litteras, ut mihi satis fieri paterer a te: itaque ne loqui
quidem sum te passus de gratia. postea sum cultus a
te, tu a me observatus in petitione quaesturae; quo quidem
tempore P. Clodium adprobante populo Romano
in foro es conatus occidere, cumque eam rem tua
sponte conarere, non inpulsu meo, tamen ita praedicabas,
te non existimare, nisi illum interfecisses, umquam
mihi pro tuis in me iniuriis satis esse facturum. in quo
demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse
dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem numquam
sim adhortatus. quamquam, si in eo perseverares,
ad tuam gloriam rem illam referri malebam
quam ad meam gratiam. quaestor es factus; deinde 50
continuo sine senatus consulto, sine sorte, sine lege ad
Caesarem cucurristi. id enim unum in terris egestatis,
aeris alieni, nequitiae perditis vitae rationibus perfugium
esse ducebas. ibi te cum et illius largitionibus
et tuis rapinis explevisses, si hoc est explere * quod
statim effundas, advolasti egens ad tribunatum, ut in
eo magistratu, si posses, viri tui similis esses.

Accipite nunc, quaeso, non ea, quae ipse in se atque 21

1 erat domus V²D 2 optinebat neque D 5 uenisse Vct *corr. Ha. duce Ald.* = *cod. Amst.* (venisti e) venisti D Galliam D (in *praem.* n) quae‖turam V 6 parentem (em *ex* im V patrem Ɖ) tuum VD *corr. Man.* 8 litteris V paterere te obque ne V *te (*er.* p) V 9 gatria V postea D potense V cultus sum cb custoditus sum D 10 ouatus in potitiō turae V 12 Cumq. ᵉam V 14 infecisses V 18 quoniam si *Man.* 19 gloriam quam *om. mediis* V 21 sorte* (*er.* s) V 23 acris alienis alieni V 24 illi V¹ (us *add.* V³) 25 ⟨capere⟩ *Sch. duce Fa.* 26 aduolas D 27 uirtuti V

in domesticum [de]decus inpure atque intemperanter, sed quae in nos fortunasque nostras, id est in universam rem publicam, impie ac nefarie fecerit. ab huius enim scelere omnium malorum principium natum reperietis.
51 nam cum L. Lentulo C. Marcello consulibus Kalendis Ianuariis labentem et prope cadentem rem publicam fulcire cuperetis ipsique C. Caesari, si sana mente esset, consulere velletis, tum iste venditum atque emancipatum tribunatum consiliis vestris opposuit cervicesque suas ei subiecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. in te, M. Antoni, id decrevit senatus, et quidem incolumis nondum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum. et tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis rei publicae iudicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. dum genus hominum, dum populi Romani nomen extabit — quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum —, tua illa
52 pestifera intercessio nominabitur. quid cupide a se-
natu, quid temere fiebat, cum tu unus adulescens universum ordinem decernere de salute rei publicae prohibuisti, neque id semel, sed saepius, neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne deleri et everti rem publicam funditus velles? cum te neque principes civitatis rogando neque maiores natu monendo neque frequens senatus agendo

---

1 *del. Mdv.* (**dedecus, *er.* de, V) et V 4 prinicipiũ natum reperietis V *in ras.* 6 labantem Ƀ 7 casari V 8 emancipatum, ma *e* me V 9 ceruicisque ... occiderunt *Non. 387, 17* (*ob* subiecit) 11 te Vcb mente t te autem lnga deceuit V et *ex* est V 12 luminibus Vcb luminaribus D 14 tu p. c. aput contra V 15 hoc cordine V 16 tuis V 17 memora V *post* genus *er.* genus V 19 pro te licebit V 23 id *om.* V sed pius V[1] (se *s. v.* V[2]) 24 agi* (*er.* s) V 25 ne *om.* Ƀ delere Vtn[2]g euertere D remp *in marg. add.* V[2] 26 *dist. Ald.* (velles, cum v) rogando neque frequens *om. mediis* V

de vendita atque addicta sententia movere potui⟨sse⟩t, tum illud multis rebus ante temptatis necessario tibi vulnus inflictum est, quod paucis ante te, quorum in-
columis fuit nemo; tum contra te dedit arma hic ordo 53
consulibus reliquisque imperiis et potestatibus: quae non effugisses, nisi te ad arma Caesaris contulisses.
tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Caesari omnia 22 (53)
perturbare cupienti causam belli contra patriam inferendi dedisti. quid enim aliud ille dicebat, quam causam sui dementissimi consilii et facti adferebat, nisi quod intercessio neclecta, ius tribunicium sublatum, circumscriptus a senatu esset Antonius? omitto quam haec falsa, quam levia, praesertim cum omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. sed nihil de Caesare: tibi certe confitendumst causam perniciosissimi belli in persona
tua constitisse. o miserum te, si haec intellegis, mi- 54
seriorem, si non intellegis hoc litteris mandari, hoc memoriae prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum umquam immemorem fore: consules ex Italia expulsos cumque iis Cn. Pompeium, quod imperi populi Romani decus ac lumen fuit, omnis consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam fugamque potuissent, praetores, praetorios, tribunos plebi, magnam partem senatus, omnem subolem iuventutis unoque verbo rem publicam expulsam atque ex-
terminatam suis sedibus. ut igitur in seminibus est 55

---

1 *add. Mdv.* 3 est *om.* D 4 nomo V 7 tu tu ... dedisti *libere affert Aquila RL. 31, 18 (ob παλιλλογίαν)* imquam* V (*er.* &) 9 illi ‖ edicebat V 11 necl‖&a V sublatũ circũscriptus V *in ras.* 15 capiendis (t *inter* n *et* d *inser.* V[3]) sed V de *om.* D (caesari Ɖ) 16 est V si D belli in D belli V[1] (n *add.* V[3]) 17 haec *om.* D 18 mandri V 19 prodi *add.* V[3] re inne V 20 meorum fore V 21 italiae V *inter* expul *et* sos V *habet* ịṃpeṛị p̣ọp̣ụli ṛọṃạ (ṇi *add.* V[3]) c̃uqueiis V (c̃u V[3]) cum querelis Ɖ 22 imperi *et in marg.* PR V 23 sequi *Kuebler Philol. 55 (1896) 159* 24 praetoros V 25 sobulem V sobolem D iuuentitutis V 26 uno verbo *Ferr.* exculsam atque arborum V *(cf. 172, 1)*

causa arborum et stirpium, sic huius luctuosissimi belli semen tu fuisti. doletis tris exercitus populi Romani interfectos: interfecit Antonius. desideratis clarissimos civis: eos quoque vobis eripuit Antonius. auctoritas huius ordinis adflicta est: adflixit Antonius. omnia denique quae postea vidimus — quid autem mali non vidimus? —, si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. ut Helena Troianis, sic iste huic rei publicae causa belli, causa pestis atque exiti fuit. reliquae partes tribunatus principi similes. omnia perfecit, quae senatus salva re publica ne fieri possent †perfecerat. cuius tamen scelus in scelere cognoscite.

23 Restituebat multos calamitosos: in iis patrui nulla
56 mentio. si severus, cur non in omnis? si misericors, cur non in suos? sed omitto ceteros: Licinium Denticulum de alea condemnatum, conlusorem suum, restituit; quasi vero ludere cum condemnato non liceret: sed ut quod in alea perdiderat beneficio legis dissolveret. quam attulisti rationem populo Romano, cur eum restitui oporteret? absentem, credo, in reos relatum; rem indicta causa iudicatam; nullum fuisse de alea lege iudicium; vi oppressum et armis; postremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptum. nihil horum. at vir bonus et re publica

---

1 et is TRipium V luctiosissimi V 2 romā V 4 bonis eripuit V (nobis *Ha.*) eripuit uobis D 5 adficta V 6 non *om.* V 7 ratiocinauimur (-r *ex* -s) V 8 ut ... fuisti *libere Mart. Cap. 5, 487 (ob argum. a simili) et Victor. RL. 228, 26 (ob qualitatem in exemplo); adde Plut. Ant. 6, 1* (*Κικέρων ἐν τοῖς Φιλ. ἔγραψε τοῦ μὲν Τρωικοῦ πολέμου Ἑλένην, τοῦ δ' ἐμφυλίου Ἀντώνιον ἀρχὴν γενέσθαι*) hoc V 9 causa belli D *(cf. Plut.)* belli V belli semen *Mart. Cap. et Victor (e v. 2)* eximi V 10 pertres V principii hg principiis Vtb principio lna principibus c simi*les V *(er.* s *ut vid.)* 12 prospexerat *Stangl duce Campe* 13 Restituerat V 14 seuero V[1] (s *add.* V[2]) si *add.* V[2] si ... omnes *Arus. GL. VII 486, 23* (*ob* seuerus in) 15 denticulam Vctb Lenticulam lnga (*Λεντίκουλον Dio 45, 47, 4*) *corr. Heusinger* 19 attuli tritationem V 20 ioprop ter& V *(alt.* p *e corr.)* 21 deea ealgelem V

dignus. nihil id quidem ad rem; ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilost, ita ignoscerem. hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quae est de alea condemnatum qui in integrum restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur? in eodem vero tribunatu, 57
cum Caesar in Hispaniam proficiscens huic conculcandam Italiam tradidisset, quae fuit eius peragratio † itinerum, lustratio municipiorum. scio me in rebus celebratissimis omnium sermone versari eaque quae dico dicturusque sum notiora esse omnibus, qui in Italia tum fuerunt, quam mihi, qui non fui: notabo tamen singulas res, etsi nullo modo poterit oratio mea satis facere vestrae scientiae. etenim quod umquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est, tantam tur- 24
pitudinem, tantum dedecus? vehebatur in essedo tri- 58
bunus plebi; lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lectica mima portabatur, quam ex oppidis municipales homines honesti ob viam necessario prodeuntes non noto illo et mimico nomine, sed Volumniam consalutabant. sequebatur raeda cum lenonibus, comites nequissimi; reiecta mater amicam inpuri fili tamquam nurum sequebatur. o miserae mulieris fecunditatem calamitosam. horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, praefecturas, colonias, totam denique Italiam inpressit.

---

1 dinus V et ego D 2 nihilosi V (nihilocii V²) nihilo est si D *corr. Ha.* ita esset D in eodem uero *(e v. 6)* hominem V 3 qui non ... ludere *Arus. GL. VII 489, 27* (*ob* lud.) 4 uel lege D 5 stidium sum ipse profiteretur V 7 *post* caesar *ras.* (*er.* caesar *ut vid.*) V 8 vicinitatum *Sch. coll. Mur. 47* 9 municiporum scio eme V 10 omnibus esse ~~D~~ 11 italatum V fui* (*er.* t) V 12 tamen in V 14 uȓa & V 16 uehebantur ... antecedebant *Fortun. RL. 124, 18 (ob verba propria)* esse genus uehiculi do t 17 litores V inte V *sed inter* portabatur *et* quosq̃ (*sic*, q̃ *add.* V³) ex *repetuntur* in essedo ... inter 21 sequebantur rhedam n *non male* leonibus *Vict. atque ita h commendante Plin. nat. 8, 16, 55* 22 necquissimi recta V 23 misera V

59 Reliquorum factorum eius, patres conscripti, difficilis est sane reprehensio et lubrica. versatus in bellost; saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium: felix fuit, si potest ulla in scelere esse felicitas. sed quoniam veteranis cautum esse volumus, quamquam dissimilis est militum causa et tua — illi secuti sunt, tu quaesisti ducem —, tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de genere belli dicam. victor e Thessalia Brundisium cum legionibus revertisti. ibi me non occidisti. magnum beneficium: potuisse enim fateor. quamquam nemo erat eorum qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere.

60 tanta est enim caritas patriae, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me servatam esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi quod non ademisti meque e te habere vitam, quia non a te sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc tuum beneficium sic tueri ut tuebar, praesertim cum te haec

25 auditurum videres? venisti Brundisium, in sinum qui-

61 dem et in complexum tuae mimulae. quid est? num mentior? quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri. si te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisi illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se quam nequam homi-

62 nem secutus esset cognoscere? Italiae rursus percursatio eadem comite mima, in oppida militum crudelis et misera deductio, in urbe auri, argenti maximeque

2 sa reprehensio V lubirca V lubrice D uellosta || turauit V (bello est s. D) 4 fuit felix D p*otest (*er.* r) V 6 tua liscentutis sunt V 8 uoce V belli genere D 9 b^{r}undisium V 15 menimissent V faci ut edidisse V fac id c b facit n fas sit l fac t g a 16 quia D qua V non sit a te t at te non sit l n a 17 liceatne D 19 ausurum viderem *AEb.* 20 non Ð 21 id near non posse qđ quod si tu pissimum confiter· V 22 non *om.* V 25 uia V 26 quam nec quam V quem D 27 rurus V 29 et argenti Ð ...

vini foeda direptio. accessit, ut Caesare ignaro, cum esset ille Alexandriae, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. tum existimavit se suo iure cum Hippia vivere et equos vectigalis Sergio mimo tradere. tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisoni⟨s⟩ domum ubi habitaret legerat. quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se verteret, non habebat; nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas venerat; nondum in Cn. Pompei locum multorumque aliorum qui aberant repentinus heres successerat. erat vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset.

63 Sed haec quae robustioris improbitatis sunt omittamus: loquamur potius de nequissimo genere levitatis. tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. o rem non modo visu foedam, set etiam auditu. si inter cenam in ipsis tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe

---

1 feoda V A^{t}ccessit V 2 (ale)xandrię V^2 *in ras.* 3 e quidtum V 5 tradere V^3 *in ras.* (tra *in marg.*) tum ... legerat *om.* D 6 auitareṭ V quid ... proferam *Quint. 9, 2, 47 (ob* ἀντίφρασιν) 7 hereditatium *cod. B Quint.* 9 ei tatam ·a· V 11 Cn. *om.* V 12 erat ei D 13 tritu V quamtum V 17 — p. 176 v. 4 *singulis verbis invertit Labro apud Sen. suas. 6, 3* tu ... firmitate *Quint. 8, 4, 16 (ob amplificationem per ratiocinationem), 9, 4, 23 (ob ordinem)* 20 in conspectu p. R. *Quint. bis* 20 ut ... postridie *et* in ... postridie *Quint. 9, 4, 29 et 107 (ob clausulam ubi priore loco* postridie *om. libri)* foe odam V 21 si ... accidisset *Quint. 5, 10, 99 (ob amplificationem = Victor RL. 403, 26) et 8, 4, 10* si ... uero p. R. *(ob amplific. per comparationem)* si ... accidisset *Arus. GL. VII 482, 2 (ob* inter) internam V 22 hoc tibi *ante* inter *bis Quint.* in illis (*et* tuis *post* poculis) *Quint.* atque in ipsis tuis (*om.* illis) *Arus.* quis ... duceret *Quint. 9, 4, 107 (ob clausulam)*

duceret? in coetu vero populi Romani negotium publicum gerens magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum et totum tribunal inplevit. sed haec ipse fatetur esse in suis sordibus: veniamus ad splendida.

26 64 Caesar Alexandria se recepit felix, ut sibi quidem videbatur: mea autem sententia, qui rei publicae sit hostis, felix esse nemo potest. hasta posita pro aede Iovis Statoris bona subiecta Cn. Pompei — miserum me: consumptis enim lacrimis tamen infixus pectori haeret dolor —, bona, inquam, Cn. Pompei Magni voci acerbissimae subiecta praeconis. una in illa re servitutis oblita civitas ingemuit, servientibusque animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. expectantibus omnibus, quisnam esset, tam impius, tam demens, tam di[i]s hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo praeter Antonium, praesertim cum tot

---

1 duceret *Quint. bis* diceret VD in ... equitum *Quint.* *8, 4, 8* (*ob* uom.) *et* in ... gerens *11, 3, 39. 167 (cf. 172 ob pronuntiationem) et* mag. eq. n. p. gerens *Arus. GL. VII 475, 23* (*ob* neg. ger.) 2 gerens *Quint. et Arus.* regens D gens V ructar&urpe V *atque* ructaretur *hinc tribuere Ciceroni videtur Paul. 236, 2 ex Festo 262a, 13* 3 uomens ... impleuit [*om.* uinum redol.] *Quint. 8, 6, 68. 9, 4, 44 (ob hyperbolen et ob incisa) et Diom. GL. I 467, 22 (ob vim orationis)* frustis ... redolentibus *Diom. GL. I 319, 12 (ob* oleo *aliquid) et Serv. pl. in Aen. 3, 632* (*ob* frusta) frusti exsculentis V 5 addisplendidiora V 6 alexandriam D alexandrias eire cepit V uideatur V 7 si qui D hostis V infelix D (infensus *AKlotz, Rhein. Mus. 69, 416*) 8 potes V 9 iuis istatoris V subiecta *del. Fa. nullo modo confirmante Quint. 9, 3, 29* (bona inquam ... praeconis *ob geminationem, unde* bona ... dolor *suppl. editores om.* subiecta Gn. Pompei) miserum ... dolor *Quint. 9, 2, 26 (ob simulationem)* 10 pectori haeret *Quint. 9, 2, 26* animo haeret D *(idque Quint. editores suppl. 9, 3, 29)* haber& animo V 11 im quam V acerbissimae uoci (*om.* Magni) *Quint.* 13 ferventibusque *Busche Herm. 49, 605 sq.* 14 cum ... tenerentur *om.* D (cum ... fuit *respexit Haterius apud Sen. contr. 7, 2, 5*) gemitu V 15 libe V 16 dees V (m *s. v.* V^3) omnibusq· V 17 acceder& V 18 praeterea antoninum V

essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent:
unus inventus est qui id auderet, quod omnium fugis-
set et reformidasset audacia. tantus igitur te stupor 65
oppressit vel, ut verius dicam, tantus furor, ut, primum
cum sector sis isto loco natus, deinde cum Pompei sec-
tor, non te exsecratum populo Romano, non detesta-
bilem, non omnis tibi deos, non omnis homines et esse
inimicos et futuros scias? at quam insolenter statim
helluo invasit in eius viri fortunas, cuius virtute terri-
bilior erat populus Romanus exteris gentibus, iustitia
carior. in eius igitur viri copias cum se subito ingurgi- 27
tasset, exsultabat gaudio persona de mimo modo egens,
repente dives. sed ut est apud poëtam nescioquem
'male parta male dilabuntur.' incredibile ac simile por- 66
tenti est, quonam modo illa tam multa quam paucis non
dico mensibus, sed diebus effuderit. maximus vini nu-
merus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pre-
tiosa vestis, multa et lauta supellex et magnifica multis
locis non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen
abundantis. horum paucis diebus nihil erat. quae Cha-
rybdis tam vorax? Charybdin dico: quae si fuit, ani- 67
mal unum fuit: oceanus, medius fidius, vix videtur, tot
res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas tam
cito absorbere potuisse. nihil erat clausum, nihil ob-
signatum, nihil scriptum. apothecae totae nequissimis
hominibus condonabantur; alia mimi rapiebant, alia

---

1 circa Ð 2 quid V (i *inser.* V²) 6 execrandum D
7 deos omnes (*om.* tibi) Ð non *om.* cbln *(probante Mdv.)*
omni homines esse V 8 et futuror̄ V 11 uiri *om.* D
ingugitasset V¹ *(cf. TG. s. v.)* ingurgitauisset V²D 12 exsula-
bat V 14 *Naev. trag. 54* potenti V 15 est *om.* Ð 16 ef-
funderit V 18 lau V¹ (ta *add.* V³) mulis V 20 quae ...
24 potuisse *Sen. suas. 6, 5 et Quint. 8, 6, 70 (ob hyperbolen cre-
scentem: item ex parte 12, 10, 62)* charybdim V *et Sen.* -din D
et Quint. 21 fuit animal unum D *et Quint.* anima· Unũ* (*er.* s)
fuit V animal unum fuit *Sen.* animal fuit unum *Serv. in Aen. 3, 420
(praecedentia libere)* 22 uixidetur tot res ditam V
23 loci V 24 absoluere *codd. Sen.* 26 condonbatur *et*
rapiebantur malia V

mimae; domus erat aleatoribus referta, plena ebrio-
rum; totos dies potabatur, atque id locis pluribus; sug-
gerebantur etiam saepe — non enim semper iste felix
— damna aleatoria; conchyliatis Cn. Pompei peristro-
matis servorum in cellis lectos stratos videres. quam
ob rem desinite mirari haec tam celeriter esse con-
sumpta. non modo unius patrimonium quamvis am-
plum, ut illud fuit, sed urbes et regna celeriter tanta
nequitia devorare potuisset. at idem aedis etiam et hor-
68 tos. o audaciam immanem: tu etiam ingredi illam do-
mum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare,
tu illarum aedium di[i]s penatibus os inportunissimum
ostendere? quam domum aliquamdiu nemo adspicere
poterat, nemo sine lacrimis praeterire, hac te in domo
tam diu deversari non pudet, in qua, quamvis nihil sa-
28 pias, tamen nihil tibi potest esse iucundum? an tu, illa
in vestibulo rostra spolia cum adspexisti, domum tuam
te introire putas? fieri non potest. quamvis enim sine
mente, sine sensu sis, ut es, tamen et te et tua et tuos
nosti. nec vero te umquam neque vigilantem neque
in somnis credo posse mente consistere. necesse est,
quamvis sis, ut es, violentus et furens, cum tibi obiecta
sit species singularis viri, perterritum te de somno ex-
69 citari, furere etiam saepe vigilantem. me quidem mise-
ret parietum ipsorum atque tectorum. quid enim um-
quam domus illa viderat nisi pudicum, quid nisi ex op-
timo more et sanctissima disciplina? fuit enim ille vir,

3 ipse D 4 conchyrliatis V *ad* peristromatis *cf. GL. V 586, 7 et II 357, 10* conchyl. ... uideres *Quint. 8, 4, 25 (ob emphasin ex re)* 5 stracto V stratos lectos *Quint.* 6 irari V^1 (*corr.* V^2) 7 amulũ V 8 celerites V 9 etiam *om.* D 10 ingrede V^1 (*corr.* V^2) 11 *post* es *er.* es V 12 inpurissimum V *sed mox* osten inportumnissimum dere *(cf. 12, 13)* 14 nemsine V^1 (o *add.* V^3) haec V 15 diuersari D 17 in *om.* D uestibulo a V uestibula D *(corr. Mu.)* ros||trans polia V (rostra ac spolia *Graev. cf. Liv. 10, 2, 14 contra* [spolia] *Or.*) 18 fleri V 19 tamen te (te V^2 *in ras.*) & ei tua et uos V 20 umquã necq· V 22 uinolentus tn²g *fort. recte* 23 bir V desmno exctari V (o *et* i *add.* V^2) 24 misere V 26 quid *om.* D 27 mor& V^1 (e *add.* V^2) illeur ·pc· scutis scitorum (utis *et* orum V^2 *in ras.*) cum floris V

patres conscripti, sicuti scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus neque rebus externis magis laudandus quam institutis domesticis. huius in sedibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinae sunt. etsi iam negat. nolite quaerere: frugi factus est; illam suam suas res sibi habere iussit ex duodecim tabulis, clavis ademit, exegit. quam porro spectatus civis, quam probatus: cuius ex omni vita nihil est honestius, quam quod cum mima fecit divortium. at quam crebro usurpat: 'et consul et Antonius.' hoc est dicere: et consul 70 et inpudicissimus, et consul et homo nequissimus. quid est enim aliud Antonius? nam, si dignitas significaretur in nomine, dixisset, credo, aliquando avus tuus se et consulem et Antonium. numquam dixit. dixisset etiam conlega meus, patruus tuus, nisi si tu es solus Antonius. (29)

Sed omitto ea peccata, quae non sunt earum partium (71) propria, quibus tu rem publicam vexavisti: ad ipsas tuas partis redeo, id est ad civile bellum, quod natum, conflatum, susceptum opera tuast. cui bello cum 29 71 propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti. gustaras civilem sanguinem vel potius exorbueras; fueras in acie Pharsalica antesignanus; L. Domitium, clarissimum et nobilissimum virum, occideras multosque prae⟨te⟩rea, qui e proelio effugerant, quos Caesar ut non nullos fortasse servasset, crudelissime persecu-

---

2 admirandumeque V^1 (-usn- *corr.* V^2) ęternais V 3 inistituis V 4 in aedibus *Urs.* tricliniis popinae D conclaribus *(sic)* popinae triclinis V 5 illam] mimam *Ha.* (mimulam *Cornelissen*) 6 suam suas res V^1 *in ras.* *tab. IIII 3 Br.* claues ... forasque exegit *Non. 291, 8* (*ob* ex.) 9 cum *om.* Đ 10 *tert.* et *om.* V 11 homines quissimus V 12 enim est Đ (est *om.* tb^1) nã signitas V 14 sed & V numquam dixit D Numquid V 15 etam conlegam eius V tuus *om.* V nisi tu Đ 19 es a ciuile V 20 Cur ei bello tum *et* 21 tuam et propter D 22 In (Is?) sanguinem ciuilem exhausit uel potius exsorbuit *Prisc. GL. II 491, 17* (*ob* sorbui) 24 multo||q· V 25 praerea V *om.* D e V c b eo t de l n g a 26 nonnullo V seruaret n t l .

tus trucidaras. quibus rebus tantis talibus gestis quid fuit causae, cur in Africam Caesarem non sequerere, cum praesertim belli pars tanta restaret? itaque quem locum apud ipsum Caesarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quaestor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, praedae socius, testamento, ut dicebas ipse, filius, appellatus es de pecunia,
72 quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. primo respondisti plane032 ferociter et, ne omnia videar contra te, prope modum aequa et iusta dicebas: 'a me C. Caesar pecuniam? cur potius quam ego ab illo? an sine me ille vicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli civilis causam attuli, ego leges perniciosas rogavi, ego arma contra consules imperatoresque populi Romani, contra senatum populumque Romanum, contra deos patrios arasque et focos, contra patriam tuli. num sibi soli vicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum praeda communis?' ius postulabas, sed
73 quid ad rem? plus ille poterat. itaque excussis tuis vocibus et ad te et ad praedes tuos milites misit, cum repente a te praeclara illa tabula prolatas<t>. qui risus hominum, tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus praeter partem Miseni nihil erat, quod is qui auctionaretur posset suum dicere. auctionis vero miserabilis adspectus: vestis Pompei non

1 antis V (tantis ⟨ac⟩ *Schue.* ⟨et⟩ *EEb.*) quid ... Africam *om.* V 3 tanta pars Ð praestar& V restare [*non* superesse] *h. l. notat Gell. 1, 22, 17*) 4 redictum V 6 fuerat V 7 praedes V testamento Vn testamenti D 8 dicebat D 9 promo V 12 C. *om.* D 13 sine me illeṃẹ V ille sineme Ð ac ne tg anne b a ego ad ... rogaui *Non. 383, 19* (*ob* rogaui) ad eum [eam *codd.*] *Non.* 14 ego l. p. rogaui *om.* V 15 con senatum *et* con deos V 17 contar patri-‖ṃam V 18 est *om.* D 19 Iussos tulabas V 20 arem V exclusis *codd. Barberini (Mdv.)* 21 pedissecos tuos Ð pepente V 22 ita V prolatas V *corr. Ha.* prolata D quiribus V 23 hominũ V de teerat l hominum de te erat D tabulam tabularias V 24 sex V 25 is *om.* V

multa eaque maculosa, eiusdem quaedam argentea vasa conlisa, sordidata mancipia, ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus. hanc ta- 74
men auctionem heredes L. Rubri decreto Caesaris prohibuerunt. haerebat nebulo; quo se verteret, non habebat. quin his ipsis temporibus domi Caesaris percussor ab isto missus deprehensus dicebatur esse cum sica: de quo Caesar in senatu aperte in te invehens questus est. proficiscitur in Hispaniam Caesar paucis tibi ad solvendum propter inopiam tuam prorogatis diebus. ne tum quidem sequeris. tam bonus gladiator rudem tam cito? hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est in suis fortunis, tam timidus fuerit, pertimescat?

Profectus est aliquando tandem in Hispaniam: sed 30 75
tuto, ut ait, pervenire non potuit. quonam modo igitur Dolabella pervenit? aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni, aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. ter depugnavit Caesar cum civibus: in Thessalia, Africa, Hispania. omnibus adfuit his pugnis Dolabella, in Hispaniensi etiam vulnus accepit. si de meo iudicio quaeris, nollem: sed tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda constantia. tu vero quid es? Cn. Pompei liberi tum primum patriam repetebant. esto, fuerit haec partium causa commmunis. repetebant praeterea deos patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in quae tu invaseras. haec cum peterent armis

1 eius eiusdem V 2 mancupia (*vel* -la) D 3 reliqui *Pluyg.* 5 *male huc rettulerunt Ciceronis et Nonii editores Non. 182, 8* 6 quin V quippe in D 8 cum in te inuehens sic ‖ ad quo caesar in senatu aperte in te uehens (in *s. v.* V²) V 11 equeris tam monus V prudenta V 12 cito accepisti D 13 tãtimidus (tãti *in ras.*) fuerat V 14 tandem aliquando D 17 defendende V 19 Dolabella] *huc spectat Cic. Att. 16, 11, 2* 20 in l n g a *om.* V c t b (hisp. *ex* isp. V) 22 repetendum Đ laudania V quid censes Đ 23 liber V (i *add. m. rec.*) liberam c tum *om.* D 24 estot V 25 partios V proprios t penates patrios D sũ V 26 inquecumque inueseras (a *s. v.* V³) V (in quae tu inpie inv. *Sch.*) repeterent Đ

ii quorum erant legibus — etsi in rebus iniquissimis quid potest esse aequi? — tamen quem erat aequissimum contra Cn. Pompei liberos pugnare, quem? te sectorem.
76 an, cum tu Narbone mensas hospitum convomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret?

(76) Qui vero Narbone reditus. etiam quaerebat, cur ego ex ipso cursu tam subito revertissem. exposui nuper, patres conscripti, causam reditus mei. volui, si possem, etiam ante Kalendas Ianuarias prodesse rei publicae. nam quod quaerebas, quo modo redissem: primum luce, non tenebris, deinde cum calceis et toga, nullis nec Gallicis nec lacerna. at etiam adspicis me et quidem, ut videris, iratus. ne tu iam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiae tuae, cuius te ipsum non pudet. ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi. qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres vel potius rogares, per municipia coloniasque Galliae, e qua nos tum cum consulatus petebatur, non rogabatur, petere consulatum solebamus, cum Gallicis
31 et lacerna cucurristi. at videte levitatem hominis. cum
77 hora diei decima fere ad Saxa rubra venisset, delituit

---

1 ii V ei t hi Ꟈ est in V rum erant legibus *ante* quid *iterat* V 2 quem *om.* D equismum V 3 Cn. Pompei liberos Cn. Pompei D quem te V te c *om.* D (quam te *et antea* aequius *Mue.*) 4 cum tu ... conuomeres (*ob* Narbone) *Serv. GL. IV 416, 12 = [Serg.] 511, 13. Cled. V 22, 13* cum tu] tutu V tu D (ut tu *Cl.*) hospitium V *et Serv.* cum conuomeres t cum uomeres D 6 narbona Ꟈ reditas V ẽ iam t et tamen Ꟈ 7 nuper] *1, 7 sqq.* 9 iuñ V 10 nam ... lacerna *Rufin. RL. 40, 5* (*ob* ἐξουθενισμόν) 12 *prius* nec *om. Rufin.* caligis VD *Rufin. corr. e v. 20* 14 tuae cum iuste V 15 nullum turpius uidi *om.* V 18 is per D (is qui per n a) 19 e *Ha.* a D *om.* V nos tum V nr̃m t ñr b *om.* a g (*qui habent* consulatus noster) 20 p&ere, te *post* p&e V² *s. v.* calligis V caligis D *corr. e Gell. 13, 22, 6* (cum ... cucurristi *ob* gallicis) 21 Aut V at ... perturbasti [*183,15*] *Gell. 6 (7), 11, 6* (*ob* leuitatem *et* nequitiam) hominis V *et Gell. om.* D 22 decima *om.* V delituit ... perpotum cissim *[sic vel* scissim *codd.]* domum uenit *Non. 86, 29* (*ob* cissium)

in quadam cauponula atque ibi se occultans perpotavit ad vesperam; inde cisio celeriter ad urbem advectus domum venit ore obvoluto. ianitor: ‘quis tu?’ ‘a Marco tabellarius.’ confestim ad eam cuius causa venerat [deducitur] eique epistulam tradidit. quam cum illa legeret flens — erat enim scripta amatorie; caput autem litterarum sibi cum illa mima posthac nihil futurum; omnem se amorem abiecisse illim atque in hanc transfudisse —, cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum invasit. o hominem nequam: quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere. ergo ut te Catamitum, nec opinato cum te ostendisses, praeter spem mulier adspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? et domi quidem causam 78
amoris habui⟨s⟩t⟨i⟩, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus praedes tuos venderet. productus autem in contione⟨m⟩ a tribuno plebi cum respondisses te rei tuae causa venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. sed nimis multa de nugis: ad maiora veniamus.

C. Caesari ex Hispania redeunti ob viam longissime 32
processisti. celeriter isti, redisti, ut cognosceret te si minus fortem, at tamen strenuum. factus es ei rursus nescio quo modo familiaris. habebat hoc omnino Caesar: quem plane perditum aere alieno egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognorat, hunc

---

1 perpoṛtauit V 2 uesperum D *et Gell.* 3 ore *Gell.* capite VD inuoluto D *et Gell.* ianitor rogat *Gell.* tuã‖marco V 4 deducitur D *et Gell. om.* V 5 illa cum *Gell.* 6 amatorie scripta D caputtē litt. V 7 hoc erat sibi *Gell.* 8 abiecsse V^1 (i *add.* V^3) illinc b l n g a illic c t illi‖non V *corr. Lb.* transfu‖isse V 11 hominem nequam *hinc Sen. suas. 6, 7* nequam nihil enim magis proprie possum dicere *Gell.* 12 ui V neque D 13 te *om.* D *et Gell.* perteri spem V 16 *add. Ferr.* 17 tus V suos h (*ob* habuit) 18 rei tu V 19 etam V inter di disti V 21 C. *om.* D 22 et redisti D simnus V 24 qum̃ modo V caesa quē pane V 26 audecemq· V cognoram V cognouerat D

79 in familiaritatem lubentissime recipiebat. his igitur rebus praeclare commendatus iussus es renuntiari consul et quidem cum ipso. nihil queror de Dolabella, qui tum est inpulsus, inductus, elusus. qua in re quanta fuerit uterque vestrum perfidia in Dolabellam quis ignorat? ille [induxit ut peteret,] promissum et receptum intervertit ad seque transtulit: tu eius perfidiae voluntatem tuam adscripsisti. veniunt Kalendae Ianuariae; cogimur in senatum; invectus est copiosius multo
80 in istum et paratius Dolabella quam nunc ego. hic autem iratus quae dixit, di boni; primum cum Caesar ostendisset se, priusquam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum — quem negant regem, qui et faceret semper eius modi aliquid et diceret — sed cum Caesar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel inpedire vel vitiare posset, idque se facturum esse adseveravit. in quo primum incredibilem stupiditatem
81 hominis cognoscite. quid enim? istud quod te sacerdoti iure facere posse dixisti, si augur non esses et consul esses, minus facere potuisses? vide ne etiam facilius. nos enim nuntiationem solum habemus, consules et reliqui magistratus etiam spectionem. esto, hoc imperite: nec enim est ab homine numquam sobrio postulanda prudentia; sed videte inpudentiam. multis ante mensibus in senatu dixit se Dolabellae comitia aut prohibiturum auspiciis aut id facturum esse quod fecit.

2 est D 3 de V^3 (*om.* V^1) qui tũ ... in dolabella V^3 *in marg. infer. add. Ƶ utroque loco suppl.* (*om.* V^1) 4 illusus Ɖ quan fuerit ut ter q; uestrũ prefidia V utriusque D 6 induxit ut peteret *om.* V 7 inteuertit Vb 9 copioius V copiosus t 11 iratus c irtus V mihi iratus D cum primum Ɖ 13 negat V *fort. recte* 14 feceret V 15 eos sacerdotio praetitum V 18 incediuilem stiupiditatem V 19 istuc D est istud V 20 esse et consules es V 21 ne *om.* V 23 spectionem t spectationem V^1 is̱spectationem V^2 inspectionem bga imperiete V 24 sobio V 25 nepudentiam V 26 mentibus V dixit sed labellae V dixisse dolabellae D (*corr.* n^2)

quisquamne divinare potest quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de caelo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges et, si qui servavit, non comitiis habitis, sed priusquam habeantur debet nuntiare. verum inplicata inscientia inpudentiast: nec scit quod augurem nec facit quod pudentem decet. itaque 82 ex illo die recordamini eius usque ad Idus Martias consulatum. quis umquam adparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat, omnia rogabat, caput in aversam lecticam inserens beneficia quae venderet a collega petebat. ecce Dolabellae comitiorum dies. sortitio 33 praerogativae; quiescit. renuntiatur; tacet. prima classis vocatur, renuntiatur; deinde ⟨sex⟩, ut adsolet, suffragia; tum secunda classis vocatur: quae omnia sunt citius facta quam dixi. confecto negotio bonus 83 augur — C. Laelium diceres — 'alio die' inquit. o inpudentiam singularem: quid videras, quid senseras, quid audieras? neque enim te de caelo servasse dixisti nec hodie dicis. id igitur obvenit vitium, quod tu iam Kalendis Ianuariis futurum esse provideras et tanto ante praedixeras. ergo hercule magna, ut spero, tua potius quam rei publicae calamitate ementitus es auspicia, obstrinxisti religione populum Romanum, augur auguri, consul consuli obnuntiasti. nolo plura, ne acta Dolabellae videar convellere, quae necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. sed adrogantiam 84 hominis insolentiamque cognoscite. quamdiu tu voles

---

1 posset V 4 habitis comitiis D ([habitis] *Cobet*) 5 inscientia Vna inscitia lbtg inscia c (inpudentia) si D est V nescit Ð 6 quid aug. V Atque D 7 recorda ‖ mini, da V^2 *in marg. c. ras.* 8 adparitoram, am *ex* em V 9 ipse D spe V 10 aursam V aduersam D inferens D uider& V 11 des V 13 [renuntiatur] *Gar.* sex ut *Hirschfelder duce Niebuhr* ita [I(T)A = VI?] ut V ut D 14 uocatur *om.* D 15 citus V 16 C. *om.* D diẹceres V 18 nec enim D 19 neque hodie D obenit V 22 ementius V 23 obstrinxis V^1 (i *add.* V^2) p. R. religione D 24 nuntiauisti D ata dolibellae V 25 tali quando V 26 deferentur V

vitiosus consul Dolabella: rursus cum voles salvis auspiciis creatus. si nihil est, cum augur is verbis nuntiat, quibus tu nuntiasti, confitere te, cum ‘alio die’ dixeris, sobrium non fuisse; sin est aliqua vis in istis verbis, ea quae sit augur a collega requiro.

(34) Sed ne forte ex multis rebus gestis M. Antoni rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia
34 veniamus. non dissimulat, patres conscripti; adparet esse commotum: sudat, pallet. quidlibet, modo ne nauseet, faciat, quod in porticu Minucia fecit. quae potest esse turpitudinis tantae defensio? cupio audire, ut videam, ubi rhetoris sit tanta merces, [id est] ubi
85 campus Leontinus appareat. sedebat in rostris conlega tuus amictus toga purpurea in sella aurea coronatus. escendis, accedis ad sellam, — ita eras Lupercus, ut te consulem esse meminisse deberes — diadema ostendis. gemitus toto foro. unde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed adtuleras domo: meditatum et cogitatum scelus. tu diadema inponebas cum plangore populi, ille cum plausu reiciebat. tu ergo unus, scelerate, inventus es, qui cum auctor regni esses eum⟨que⟩ quem collegam habebas dominum habere velles, idem temptares quid populus Romanus ferre et pati posset.
86 at etiam misericordiam captabas; supplex te ad pedes abiciebas quid petens? ut servire⟨mu⟩s? tibi uni peteres, qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile servires: a nobis populoque Romano mandatum

---

2 si Vcb sed D augurís V augur his D 3 tu *om.* D 4 es tali quam̈uis V 5 augur Vcb auguris D 6 gentis V M. *om.* V 7 forte transiliat V 9 nausiet VD *(del. Cobet)* 10 minuncia Ð 12 sit *om.* D id est *om.* D (id ... appareat *del. Campe*) 13 cãpu V 15 ascendis D sellã||miteras V *dist. Campe* 19 placore V 20 plusu V recipiebat D (accipiebat t) scelerati V 21 regi V *add.* c 22 collegam Vcb collegam regni D et idem Ð 24 supex V 25 abiciebas bt obiciebas ag eiciebas V struires V *add. Roehl ‘WklPh.’ XXIX 1325 (cf. 8, 12)* p&erens V 26 uixereas V ut facili es aruspres V ([ut ... seruires] *Cobet*)

id certe non habebas. o praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus contionatus. quid hoc turpius, quid foedius, quid suppliciis omnibus dignius? num exspectas, dum te stimulis fodiamus? haec te, si ullam partem habes sensus, lacerat, haec cruentat oratio. vereor, ne imminuam summorum virorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius quam vivere eum qui inposuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum esse qui abiecerit? at etiam adscribi iussit 87
in fastis ad Lupercalia C. Caesari dictatori perpetuo M. Antonium consulem populi iussu regnum detulisse: Caesarem uti noluisse. iam iam minime miror te otium perturbare, non modo urbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem vivere. ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus et in iudiciis esse potest, quae tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? ideone L. Tarquinius exactus⟨t⟩, Sp. Cassius, ⟨Sp.⟩ Maelius, M. Manlius necati, ut multis post saeculis a M. Antonio [quod fas non est] rex Romae constitueretur?

Sed ad auspicia redeamus, de quibus [rebus] Idibus 35 88
Martiis fuit in senatu Caesar acturus. quaero: tum tu quid egisses? audiebam equidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. sustulit illum diem fortuna rei publicae: num etiam tuum de auspiciis

4 fodiamus V c fodiam D 5 habes sen V ruenta V 6 imminã V 7 nonne indignus tutueri (-re t) eum D *(ex* indignũst uiuere *ut vid.)* indignissimum est(?) hunc uiuere *corrigebat Cic. Att. 16, 11, 2* (*testatus* quid indignius) 8 faceantur V 9 adscribitus ‖ sit V 11 M. *om.* V 12 uti utinlusse V¹ (-luisse V²) 14 perdidissimis V de *om.* V non solum … uiuere *Arus. VII 468, 31* (*ob* de die) 15 ad diem *Arus.* bibere *Hauschild* consiṭstes V 17 interfuit domintu V 18 L. D ·i· V regno pulsus exactus Đ *add. Mdv.* purius V *add.* ς 19 manilius V utmi litis post saeculi amnatonio V 20 *del. Campe* 21 rebus idibus *om.* V *del. Ha.* 22 matris V actur V 23 quidem D par tum V 24 mentitis V 26 fortunae V rei publicae Vcb populi R. D tum de V

iudicium interitus Caesaris sustulit? sed incidi in id
tempus, quod iis rebus, in quas ingressa erat oratio,
praevertendumst. quae tua fuga, quae formido prae-
claro illo die, quae propter conscientiam scelerum de-
speratio vitae, cum ex illa fuga beneficio eorum, qui
te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te do-
89 mum recepisti. o mea frustra semper verissima auguria
rerum futurarum. dicebam illis in Capitolio liberatori-
bus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defenden-
dam rem publicam te adhortarer, quoad metueres, om-
nia te promissurum: simul ac timere desisses, similem
te futurum tui. itaque cum ceteri consulares irent, red-
irent, in sententia mansi; neque te illo die neque po-
stero vidi neque ullam societatem optimis civibus cum
inportunissimo hoste foedere ullo confirmari posse cre-
didi. post diem tertium veni in aedem Telluris et qui-
90 dem invitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui
tibi dies ille, M. Antoni, fuit? quamquam mihi inimi-
cus subito extitisti, tamen me tui miseret, quod tibi
36 invideris. qui tu vir, di immortales, et quantus fuisses,
si illius diei mentem servare potuisses. pacem habere-
mus, quae erat facta per obsidem puerum nobilem,
M. Bambalionis nepotem. quamquam bonum te timor
faciebat, non diuturnus magister officii, improbum fecit
ea quae, dum timor abest, a te non discedit, audacia.
etsi tum, cum optimum te putabant me quidem dissen-
tiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime
(91) praefuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua
91 cohortatio; tu, tu, inquam, illas faces incendisti, et

2 his D 3 praetereundum D est V si t non sit bga praeclaro *om.* D 4 concientiam V 6 sanus esse V 10 ad ortare V 15 inter portunissimo V 16 eadem V 18 dis ille V ille dies D M. *om.* V subito inimicus D 19 quo tibi V 20 dii V et D sed V 21 illus V 22 facia V 23 ambalionis V[1] (M· B· *s. v.* V[2]) m. antonii filium m. bambalionis D te bonum D 26 dissentiente (-ti *e* -te V[2]) ente funerit (ente fu *in ras.*, fu *in marg.*) pranni V 27 tyranni illius sceleratissimi D funu V 29 tu tui V inquam *om.* D

eas quibus semustilatus ille est, et eas quibus incensa L. Bellieni domus deflagravit; tu illos impetus perditorum hominum et ex maxima parte servorum, quos nos vi manuque reppulimus, in nostras domos inmisisti. idem tamen quasi fuligine abstersa reliquis diebus in Capitolio praeclara senatus consulta fecisti, ne qua post Idus Martias immunitatis tabula neve cuius benefici[i] figeretur. meministi ipse de exulibus, scis de immunitate quid dixeris. optimum vero, quod dictaturae nomen in perpetuum de re publica sustulisti: quo quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut eius omen [n]omne propter proximum dictatoris metum tolleres. constituta res publica videbatur aliis, 92 mihi vero nullo modo, qui omnia te gubernante naufragia metuebam. num igitur me fefellit, aut num diutius sui potuit esse dissimilis? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulae figebantur, neque solum singulis veni[e]bant immunitates, sed etiam populis universis; civitas non iam singillatim, sed provinciis totis dabatur. itaque si haec manent, quae stante re publica manere non possunt, provincias universas, patres conscripti, perdidistis, neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi Romani huius domesticis nundinis 37 deminutum est. ubi est septiens miliens, quod est in tabulis, 93 quae sunt ad Opis? funestae illius quidem pecuniae, sed tamen quae nos, si iis quorum erat non redderetur, a tributis posset vindicare. tu autem quadringentiens sestertium quod Idibus Martiis debuisti quonam

1 semustulatus Đ 2 billeni V 3 hominum *om.* V 5 fuligne V i capitolio, io *ex* oo V 7 immunitates V cuiusquam Đ 8 memisti ipse dexulibus V 10 per p&um V quo quod V 11 odiem V 12 eiu V omen nomen V *corr. Ha. duce Mu.* (omne nomen) omnem D dictatorem D metum tolleres Vcb tolleres metum D 13 res res V 14 naufragiã‖&uerbam V 15 aut unum V 16 dissimilis esse V 18 *del. Heusinger* populis suis uniuersis V 19 tam Đ 22 uectigalias V 23 imperiiiium V 24 quod in D (patebat *post* Opis *add.*) 26 quae nos *post* redderetur D 28 debuis V

modo ante Kalendas Apriles debere desisti? sunt ea
quidem innumerabilia quae a tuis emebantur non in-
sciente te, sed unum egregium de rege Deiotaro populi
Romani amicissimo decretum in Capitolio fixum: quo
proposito nemo erat qui in ipso dolore risum posse⟨t⟩
94 continere. quis enim cuiquam inimicior quam Deiotaro
Caesar? aeque atque huic ordini, ut equestri, ut Massi-
liensibus, ut omnibus, quibus rem publicam populi Ro-
mani caram esse sentiebat. igitur, a quo vivo nec prae-
sens nec absens rex Deiotarus quicquam aequi boni
impe⟨t⟩ravit, apud mortuum factus est grat⟨ios⟩us.
compellarat hospitem praesens, conputarat, pecuniam
inpe[t]rarat, in eius tetra⟨r⟩chia ⟨u⟩num ex Graecis co-
mitibus suis collocarat, Armeniam abstulerat a se⟨na⟩-
95 tu datam. haec vivus eripuit, reddi⟨di⟩t mortuus. at
quibus v⟨e⟩rsibus. modo aecum sibi videri, modo non
inicum. mira verborum comple⟨xio⟩. at ille ⟨n⟩um-
quam — semper enim absenti adfui Deiotaro — quic-
quam sibi quod nos pro illo postularemus aequum
dixit videri. syngrapha sestertii centiens per legatos,
viros bonos, sed timidos et imperitos, sine ⟨no⟩stra,
sine reliquorum hospitum regis sententia facta in gy-
naeceo e⟨s⟩t, quo in loco plurimae res venierunt et ve-
neunt. qua[e] ex sy⟨n⟩grapha quid sis acturus, medi-
tere censeo. rex enim ipse sua sponte nullis commen-
tariis Caesaris, simul atque audivit eius interitum, suo
96 Marte res suas reciperavit. sciebat homo sapiens ius
semper hoc fuisse, ut quae tyranni eripuissent ea tyran-

---

1 ate V dedisti V sunt ea ... acta defendimus *(191, 8) om.* D *atque* V quid ... loquar *(191, 9sq.) habet etiam ante* sunt ea 2 aduis V *corr. Fa.* iniscienteste V 3 ·PR· V populo R. ς 9 Is igitur *pro* Igitur V² [quo] *AEb.* 11 ⟨eum⟩ mortuum *Ern.* factũ ẽ grat̄ V *corr. Ubaldinus* 12 compellerat V 13 te trechianum V *corr. Fa.* 16 verbis v *at cf. Att. 2, 16, 4 al.* eacum V 20 syingrafa (*ex* -fe) V 21 urtos V *add. Mu.* sine Sexti *Ferr. (cf. Att. 16, 3, 6)* 22 sententia *in ras.* V² gynecęo V 23 & V *corr. Ha.* 27 mater*es V (*er.* r) 28 que *e* qui V²

nis interfectis ii quibus erepta essent reciperarent. ne-
mo igitur iure[is] consultus, ne iste quidem qui tibi
uni est iure consultus, per quem haec agis, ex ista syn-
grapha deberi dicet pro iis rebus, quae erant ante syn-
grapham reciperatae. non enim a te emit, sed, prius-
quam tu suum sibi vendere⟨s⟩, ipse possedit. ille vir
fuit: nos quidem contemnendi, qui a[u]ctorem odimus,
acta defendimus.

Quid ego de commentariis infinitis, quid de innume- 38 97
rabilibus chirographis loquar? quorum etiam insti-
t[at]ores sunt, qui ea tamquam gladiatorum libellos
palam venditent. itaque tanti acervi nummorum apud
istum construuntur, ut iam expendantur, non nume-
rentur pecuniae. at quam caeca avaritiast. nuper fixa
tabulast, qua civitates locupletissimae Cretensium vec-
tigalibus liberantur statuiturque, ne post M. Brutum
pro consule sit Creta provincia. tu mentis [es] conpos,
tu non constringendus? an Caesaris decreto Creta post
M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad
Brutum Caesare vivo pertineret? at huius venditione
decreti, ne nihil actum putetis, provinciam Cretam per-
didistis. omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defue-
rit hic venditor. et de exulibus legem quam fixisti Cae- 98
sar tulit? nullius insector calamitatem: tantum queror,
primum eorum reditus inquinatos, quorum causam
Caesar dissimilem iudicarit; deinde nescio cur non re-

4 dicit V *corr. Ha.* his V ant V^1 (e *s. v.* V^2) 7 *del. Koch duce Mdv. (cf. 13, 2)* 9 *cf. ad 190, 1* infinitiis V (caesaris infinitos *priore l.*) quidein (*ex* -en) numerabilibus V *priore l.* 10 cyrigraphis caesaris V *priore l.* imitatores D *et* (im‖m.) V *corr. Pantagathus* 11 quea V 12 ueditent V tantacerui V^1 (i *s. v.* V^2) 13 appendantur Ð 14 auaritias ‖ & V^1 (ẽ *supra* -ṣ V^2 -a est D) fixa (*e* fix) V 15 tabulas V^1 tabula est V^3D uectigalibus *om.* D 17 *ante* pro cos *ras.* V (*er.* por *ut vid.*) es V^3D *om.* V^1 18 in VD *corr. Ald.* 20 caesae V *ante corr.* 21 potestis V 22 illus V fuiṭ temptor V defuit Vl^1 24 *dist. Christ* 25 aequatos *Camerarius* (ex-aequ. *Weber progr. Weimar 1871*) causã‖ṣaṃ caesa V^1 (r *add.* V^3) 26 dissimilem Caesar D iudicauerit Ð reliquis non D

liquis idem tribuas: neque enim plus quam tres aut
quattuor reliqui sunt. qui simili in calamitate sunt, cur
tua misericordia non simili fruuntur, cur eos habes in
loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, no-
luisti; quem etiam ad censuram petendam impulisti
eamque petitionem comparasti, quae et risus homini-
99 num et querellas moveret. cur autem ea comitia non
habuisti? an quia tribunus plebi sinistrum fulmen nun-
tiabat? cum tua quid interest, nulla auspicia sunt, cum
tuorum, tum fis religiosus. quid? eundem in septem-
viratu nonne destituisti? intervenit enim, cui metuisti,
credo, ne salvo capite negare non posses. omnibus eum
contumeliis onerasti quem patris loco, si ulla in te pie-
tas esset, colere debebas. filiam eius sororem tuam
eiecisti alia condicione quaesita et ante perspecta. non
est satis: probri insimulasti pudicissimam feminam.
quid est quod addi possit? contentus eo non fuisti: fre-
quentissimo senatu Kalendis Ianuariis sedente patruo
hanc tibi esse cum Dolabella causam odii dicere ausus
es, quod ab eo sorori et uxori tuae stuprum esse obla-
tum comperisses. quis interpretari potest, inpuden-
tiorne qui in senatu, an inprobior qui in Dolabellam,
an inpurior qui patre audiente, an crudelior qui in illam
39 miseram tam spurce, tam impie dixeris? sed ad chi-
100 rographa redeamus. quae tua fuit cognitio? acta enim
Caesaris pacis causa confirmata sunt a senatu: quae

---

2 calamitates at V calamitate fuerint D *corr. Fa.* 3 simili non D 4 feres V 7 curatem V^1 (v *s. v.* V^3) 8 aut qua V fulmen sinistrum D 9 cum *om.* cbln qui id V cum *om.* D 10 cum Ꟈ sis D 11 cũ V *corr. Mdv.* quem D 13 nulla V 14 esses V^1 (*corr.* V^2) ạfiliam V 15 enate (ena *linea del. et* & an *s. v.*) peṛispectịa V 16 probriị V 17 frequentissimẹo V 19 idii V ausus dicere D 20 oblatum esse Ꟈ 21 potes V^1 (*corr.* V^2) quis interpretari . . . dixeris *Prisc. GL. II 93,6 (ob comparativos)* 23 patre D *et Prisc.* patruo V *e. v. 18* 24 misrã pur c&am V 25 fuit tua D (tua *om.* l) acteñi caesari V^1 (a *s. v. et* s *add.* V^2) 26 confirma V^1 (ta *s. v.* V^2)

quidem Caesar egisset, non ea quae egisse Caesarem dixisset Antonius. unde ista erumpunt, quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veneunt? at sic placuerat, ut ex Kalendis Iuniis de Caesaris actis cum consilio cognosceretis. quod fuit consilium, quem umquam convocasti, quas Kalendas Iunias expectasti? an eas, ad quas te peragratis veteranorum coloniis stipatum armis ret⟨t⟩ulisti?

O praeclaram illam percursationem tuam mense Aprili atque Maio, tum cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es. quem ad modum illinc abieris vel potius paene non abieris, scimus. cui tu urbi minitaris. 101
utinam conere, ut aliquando illud 'paene' tollatur. at quam nobilis est tua illa peregrinatio. quid prandiorum adparatus, quid furiosam vinulentiam tuam proferam? tua ista detrimenta sunt, illa nostra. agrum Campanum, qui cum de vectigalibus eximebatur ut militibus daretur, tamen infligi magnum rei publicae vulnus putabamus, hunc tu compransoribus tuis et conlusoribus dividebas. mimos dico et mimas, patres conscripti, in agro Campano collocatos. quid iam querar de agro Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes Campana et Leontina in populi Romani patrimonio grandiferae et fructuosae ferebantur. medico tria milia iugerum: quid, si te sanasset? rhetori duo:

1 Caesarem egisse Ð quaequae gessisse V 2 inde V 4 ut ex *om.* V (ex *del. Mu.*) 6 aduocasti D 7 expectati V 8 sit aptum V^1 (apatum V^2) 10 coloniam *om.* D 11 esṭ V illã (*ex* ĩ) caui eris V *corr. Fa.* illam adieris D 12 habueris V *corr. Fa.* adieris D minitariịs V 13 utut V^3 pane V 14 nobilitata sit D pandiorum V 17 cum se V 19 cum pransoribus Ð tus et conclusoribus V 21 in agro p. c. D queror V 22 leontio V 23 campani et leontini D 24 grandi facere D (*'grandiferas' possessiones Tullium dicere testatur Mart. Cap. 5, 511 de paragogis agens*) fuructosae V Medio V^1 (c *s. v.* V^3) 25 ·III^{a}· mił. *s. v. add.* V^3 *om.* V^1 quid si V^1 quasi V^3D sanum fecisset D r&horica V^1 (ca *lineola del. et* II° *s. v. add.* V^3)

quid, si te disertum facere potuisset? sed ad iter Ita-
40 liamque redeamus. deduxisti coloniam Casilinum, quo
102 Caesar ante deduxerat. consuluisti me per litteras de
Capua tu quidem, sed idem de Casilino respondissem,
possesne, ubi colonia esset, eo coloniam novam iure de-
ducere. negavi in eam coloniam, quae esset auspicato
deducta, dum esset incolumis, coloniam novam iure de-
duci: colonos novos adscribi posse rescripsi. tu autem
insolentia elatus omni auspiciorum iure turbato Casi-
linum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante
deducta, ut vexillum tolleres, ut aratrum circumdu-
ceres: cuius quidem vomere portam Capuae paene
praestrinxti, ut florentis coloniae territorium minuere-
103 tur. ab hac perturbatione religionum advolas in M. Var-
ronis, sanctissimi atque integerrimi viri, fundum Casi-
natem. quo iure, quo ore? ‘eodem’ inquies ‘quo in
heredum L. Rubri, quo in heredum L. Turseli praedia,
quo in reliquas innumerabiles possessiones.’ et si ab
hasta, valea[n]t hasta, valeant tabulae, modo Caesaris,
non tuae, quibus debuisti, non quibus tu te libera-
visti. Varronis quidem Casinatem fundum quis venisse
dicit, quis hastam istius venditionis vidit, quis vocem
praeconis audivit? misisse [te] dicis Alexandriam, qui
emeret a Caesare: ipsum enim expectare magnum fuit.

1 quidiste V^1 (as *ex* id V^2) quidsi c quasi D 2 quod caesa V^1 (r *add.* V^2) 3 deduxerant V 4 caputu (-u *add.* V^2) atquidem sedidem V respondiss& Vt^1 6 est D 9 omnia V 10 erant V 11 ut uexillum tolleret … circumduceret *Schol. in Hor. c. 1, 16, 21* (*ob* aratrum *in urbe evertenda*) uideres D ut Vcbg *et Schol.* et lnta 12 cuius … praestr. *Non. 374, 4* (*ob* praestr.) 13 praestrinxi (*vel* -isti) *Non.* perstrinxisti D *et* (n *s. v.* V^3) V 14 p̄**turbatione *e* perturbatione *c. ras.* V 15 sanctissimis aquę V casintaem (nta *in ras. maiore,* casi *in marg. praem.* V^3) V 16 quore V 17 erem V^1 (du *s. v.* V^3) (quo Rubriana *corrigebat Cic. Att. 16, 11, 2*) herem V^1 (du *s. v.* V^3) tursellii Ɖ 18 relequas innumerabilies V 19 ualeat hasta *om.* D ueleant *et* casaris V 20 tute te D 21 qui V 22 dic& V stius, t *ex* i *ut vid.* V^2 23 te *om.* V alexandram V 24 expectarem agrum V

quis vero audivit umquam — nullius autem salus curae 104
pluribus fuit — de fortunis Varronis rem ullam esse
detractam? quid? si etiam scripsit ad te Caesar, ut
redderes, quid satis potest dici de tanta impudentia?
remove gladios parumper illos quos videmus: iam in-
telleges aliam causam esse hastae Caesaris, aliam con-
fidentiae et temeritatis tuae. non enim te dominus mo-
do illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, pro-
curator arcebit. at quam multos dies in ea villa tur- 41
pissime es perbacchatus. ab hora tertia bibebatur, lude-
batur, vomebatur. o tecta ipsa misera 'quam dispari
domino' — quamquam quo modo iste dominus? — sed
tamen quam ab dispari tenebantur. studiorum enim suo-
rum M. Varro voluit illud, non libidinum deversorium.
quae in illa villa antea dicebantur, quae cogitabantur, 105
quae litteris mandabantur: iura populi Romani, moni-
menta maiorum, omnis sapientiae ratio omnisque doc-
trinae. at vero te inquilino — non enim domino — per-
sonabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta
vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis,
scorta inter matres familias versabantur. Casino saluta-
tum veniebant, Aquino, Interamna: admissus est nemo.
iure id quidem: in homine enim turpissimo obsolefiebant
dignitatis insignia. cum inde Romam proficiscens ad 106
Aquinum accederet, ob viam ei processit, ut est fre-
quens municipium, magna sane multitudo. at iste oper-
ta lectica latus per oppidum est ut mortuus. stulte

---

1 saluụs V (*exp.* V²) 3 quid &iã ‖ sit a te V¹ (iscR· *in marg. et* t *s. v. et* i *ante* & *add.* V³) 6 hastaea V 7 dominas V 8 sedibus, e *ex* i V³ aedibus *Pluyg.* se quibus V 9 ebit V¹ arc *s. v.* V³ multo V¹ s *s. v.* V² ulla V 10 es Va est cbtg *om.* ln 11 tecạta V *trag. inc. 184 R.* 13 a D tenbantur V 14 ·M· *in marg. add.* V³ *om.* V¹ boliuit V esse illud D (illud *om.* l) deuersorum V diuersorium D 15 ante D quae cogitabantur *om.* D 17 omni V doctrina D 19 *cf. Salvian. ad eccl. 4, 6, 33* 20 ingenio V 21 iscora V Casilino D 23 iure, iu *ex* ui *c. ras.* V obsolefaciebant cb obsolebant D 25 ob iam V 27 est per oppidum D

Aquinates: sed tamen in via habitabant. quid Anagnini? qui cum essent devii, descenderunt, ut istum, tamquam si esset consul, salutarent. incredibile dictu, sed comminus inter omnis constabat neminem esse resalutatum, praesertim cum duos secum Anagninos haberet, Mustelam et Laconem, quorum alter gladio-
107 rum est princeps, alter poculorum. quid ego illas istius minas contumeliasque commemorem, quibus invectus est in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quod C. Cassium et Brutos patronos adoptassent? magno quidem studio, iudicio, benivolentia, caritate, non ut te et Basilum vi et armis et alios vestri similes, quos clientis nemo
42 habere velit, non modo illorum cliens esse. interea dum tu abes, qui dies ille conlegae tui fuit, cum illud, quod venerari solebas, bustum in foro evertit. qua re tibi nuntiata, ut constabat inter eos qui una fuerunt, concidisti. quid evenerit postea, nescio: metum credo valuisse et arma: conlegam quidem de caelo detraxisti effecistique non tu quidem etiam nunc, ut similis tui, sed certe ut dissimilis esset sui.

(42) Qui vero inde reditus Romam, quae perturbatio to-
108 tius urbis. memineramus L. Cinnam nimis potentem, Sullam postea dominantem, modo regnantem Caesarem videramus. erant fortasse gladii, sed absconditi nec ita multi. ista vero quae et quanta barbariast. agmine

---

1 se diamen V 2 deuii V deuia ei cb deuii (deuia t) obuiam ei D 3 colem V^1 (lem *linea del. et* nsul *s. v.* V^3 [consulem *Fa.*]) consul D salutar& V^1 (n *s. v.* V^3) 4 sed V et D (*om.* n) cú uinus V *corr. F. W. Schmidt, Jahrb. f. Phil. 109 (1874) 743* simul unū cinus c sermulcinus t simul nbga 6 Mustelam et Laconem *postea addita esse docet Att. 16, 11, 3* gladiatorum D 7 esti *e* sti *ut vid.* V ergo Đ 9 in quod V 10 et V quod D 11 iudicio studio Đ contute & V basillum D 12 es alios uitri V 13 esse illorum cliens Đ 14 conlega & tu V fuit *om.* D quod tu D 15 b·tum V b· V^2 19 et fecisti D 20 ut sit similis D ui V 21 reditus inde D 22 ·l· V *om.* D 23 syllam VD caesarem regnantem Đ 24 erat *et* gladiis V sed ita c sed tamen D 25 -a_est D

quadrato cum gladiis secuntur, scutorum lecticas portari videmus. atque his quidem iam inveteratis, patres conscripti, consuetudine obduruimus; Kalendis Iuniis cum in senatum, ut erat constitutum, venire vellemus,
metu perterriti repente diffugimus. at iste, qui senatu 109
non egeret, neque desideravit quemquam et potius discessu nostro laetatus est statimque illa mirabilia facinora effecit. qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui causa, is leges Caesaris easque praeclaras, ut rem publicam concutere posset, evertit. numerum annorum provinciis prorogavit, idemque cum actorum Caesaris defensor esse deberet, et in publicis et in privatis rebus acta Caesaris rescidit. in publicis nihil est lege gravius, in privatis firmissimum est testamentum. leges alias sine promulgatione sustulit, alias ut tolleret promulgavit. testamentum irritum fecit, quod etiam infimis civibus semper optentum est. signa, tabulas, quas populo Caesar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompei deportavit, partim in villam Scipionis.

43
Et tu in Caesaris memoria diligens, tu illum amas 110
mortuum? quem is honorem maiorem consecutus erat, quam ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Iovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Iulio M. Antonius. quid igitur cessas? cur non inauguraris? sume diem, vide, qui te inauguret: conlegae sumus, nemo negabit. o detestabilem hominem, sive quod tyranni sacerdos est sive quod mortui. quaero deinceps, num hodiernus dies qui sit igno-

---

1 scutati milites lecticas Đ 3 obdurimus V 5 rep&e V 6 et D est V (sed *Ha.*) 12 defensores sed ‖ ber& V 13 rescindit V publicis Vn publicis actis D 14 alias D uas V 15 promulgatas promulgauit Đ 21 mortum V maiorem honorem Đ 22 *huc spectat Serv. in Aen. 1, 290* (*ad* accipies secura) Caesar meruit aram fastigium flaminem 23 quirinos & V^1 sic *supra* & V^3 24 *supra* iulio *scr.* ci *ut vid. c. ras.* V caesas V^1 (s *s.* e V^3) 25 inauguraras V *(corr. Ha.)* inaugurare D uide *e* ui V^3 26 negauit VĐ destabilem V 27 eo qđ Caesaris V ·ẽ· *in ras.* V^2 es ꞩ 28 dedeinceps V

res. nescis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quintus praeterea dies Caesari tribueretur? cur non sumus praetextati? cur honorem Caesaris tua lege datum deseri patimur? an supplicationes addendo die[m] contaminari passus es, pulvinaria noluisti? aut undique religionem tolle aut usque quaque conserva.
111 quaeris, placeatne mihi pulvinar esse, fastigium, flaminem. mihi vero nihil istorum placet: sed tu qui acta Caesaris defendis quid potes dicere, cur alia defendas alia non cures? nisi forte vis fateri te omnia quaestu tuo, non illius dignitate metiri. quid ad haec tandem? expecto enim eloquentiam ⟨tuam⟩. disertissimum cognovi avum tuum, at te etiam apertiorem in dicendo. ille numquam nudus est contionatus, tuum hominis simplicis pectus vidimus. respondebisne ad haec aut omnino hiscere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea cui te respondere posse confidas?

Sed praeterita omittamus: hunc unum diem, unum,
44 inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis quo
112 loquor defende, si potes. cur armatorum corona senatus saeptus est, cur me tui satellites cum gladiis audiunt, cur valvae Concordiae non patent, cur homines omnium gentium maxime barbaros, Ityraeos, cum sagittis deducis in forum? praesidii sui causa se facere dicit. non igitur miliens perire est melius quam in sua civitate sine armatorum praesidio non posse vivere? sed nullum est istud, mihi crede, praesidium: caritate te et benivolentia civium saeptum oportet esse,

---

3 dices V 4 lege adtum V 5 *del. Mue.* 6 es *om.* Ð contaminari noluisti V 7 auta (aut ad V²) usque V actusque c 8 quaeres D 13 ṭụạṃ a 14 pertiorem V 17 etquid Vb 18 eacu uite V (m *ante* ea V² *in marg.*) 19 hunc unum inquam D 22 es V glatis V 24 [Ityraeos] *OMue.* 25 causae facere V 26 nonne D es V¹ (t V²) 28 uidere V¹ (*corr.* V³) istuc V²D 29 te *om.* D septimo port& V¹ (u *s.* i V³)

non armis. eripiet et extorquebit tibi ista populus Ro- 113
manus, utinam salvis nobis. sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris non potes, mihi crede, esse diuturnus. etenim ista tua minime avara coniunx, quam ego sine contumelia describo, nimium diu debet populo Romano tertiam pensionem. habet populus Romanus ad quos gubernacula rei publicae deferat: qui ubicumque terrarum sunt, ibi omne est rei publicae praesidium vel potius ipsa res publica, quae se adhuc tantum modo ulta est, nondum reciperavit. habet quidem certe res publica adulescentis nobilissimos paratos defensores. quam volent illi cedant otio consulentes, tamen a re publica revocabuntur. et nomen pacis dulce est et ipsa res salutaris, sed inter pacem et ṣervitutem plurimum interest. pax est tranquilla libertas, servitus postremum malorum omnium non modo bello, sed morte etiam repellendum. quodsi 114
se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt, at exemplum facti reliquerunt. illi quod nemo fecerat fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus, qui tum rex fuit, cum esse Romae licebat; Sp. Cassius, Sp. Maelius, M. Manlius propter suspicionem regni adpetendi sunt necati: hi primum cum gladiis non in regnum adpetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. quod cum ipsum factum per se praeclarum est atque divinum, tum expositum ad imitandumst, praesertim cum illi eam gloriam consecuti sint quae

---

1 et V c b[2] *om.* D 6 debet diu Đ rei p. D 8 qui uicũq. V 9 p. *om.* V 10 uit a V t uicta Đ pondum V 11 habet . . . defensores *del. AEb.* 12 tio V[1] o *add.* V[3] 15 seruitus est *(sic)* . . . repellendum *et* pax . . . libertas *et* 14 sed inter . . . interest *Victorin. de definit. 27 (43), 12 St. (defin.* ἐννοηματική *et per vituperationem) et* pax . . . repellenda *[sic] Isid. 2, 29, 13* (*definitio* κατ' ἔπαινον) 17 sis V[1] (sise V[3]) 19 ate V[1] (ę V[2]) leriquaerunt V 21 roma tę V[1] romae (*exp.* te) V[2] Romae regem D ([regem] *Mu.*) liceret Đ 22 ·Sp· M· aelius V 23 primum V l g primi D 26 atque diuinum est D (-um) est V si D (*om.* Đ) 27 sunt Đ

vix caelo capi posse videatur. etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali inmortalitatem non arbitror [esse] contemnendam.

45 Recordare igitur illum, M. Antoni, diem quo dicta-
115 turam sustulisti, pone ante oculos laetitiam senatus populique Romani: confer cum hac numm⟨um compi⟩latione tua tuorumque: tum intelleges quantum inter lucrum et laudem intersit. sed nimirum ut quidam morbo aliquo et sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinerosi verae laudis gustatum non habent. sed si te laus allicere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a foedissimis factis potest avocare? iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudo, sin propter vim, non intellegis qui isto modo iudicia non timeat ei quid timendum
116 sit? quodsi non metuis viros fortis egregiosque civis, quod a corpore tuo prohibentur armis, tui te, mihi crede, diutius non ferent. quae est autem vita dies et noctes timere a suis? nisi vero aut maioribus habes beneficiis obligatos, quam ille quosdam habuit ex iis a quibus est interfectus, aut tu es ulla re cum eo comparandus. fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litterae, cura, cogitatio, diligentia; res bello gesserat quamvis rei publicae calamitosas, at tamen magnas; multos annos regnare meditatus magno labore, magnis

---

2 mortali inmortali V *om.* D 3 esse *om.* D contempnendem V^1 (a *s. v.* V^2) 4 igitur *om.* D qđ dicit‖torem V (it *exp. ut vid. postea*) 5 ante *om.* V 6 hac *om.* D nũmatione D inmanum latione V *corr. Sch.* (nundinatione *Aug.* inmani *praem. quod om. Lb.*) 7 in ‖ leges V^1 (tel *add.* V^3) 8 & ita idem V^1 (ita i *linea del.* lau *s. v.* V^3) laudem et lucrum D quodam morbo aliqui Ꟈ 9 sibi V^1 (c *e* s V^3) 10 facinorosi D 11 gustatum Vc gustum D habeant V *ante ras.* 12 ne metus . . . potest V *bis* 14 laudos ‖ in V^1 (*exp.* s *et linea del.* in *s. v.* si V^3 *cum* D) intellegeris V (ei *s. v.* V^3) intellegis ei D 15 ei *om.* D & V 18 dituius V Quid Ꟈ uita Vc multas D 19 timere tc timer V^1 timeri V^2D 20 his VꞨ 21 cum illo D 22 littere cura Vcb litteratura D 25 non multos V^3Ꟈ regnar V^1 regnare est V^3D mago V^1 (n *s. v.* V^3) laborem‖agmultis V^1 (multis [*exp.* mag] V^2 *fort. recte*)

periculis quod cogitarat effecerat; muneribus, monu-
mentis, congiariis, epulis multitudinem imperitam de-
lenierat: suos praemiis, adversarios clementiae specie
devinxerat: quid multa? attulerat iam liberae civitati
partim metu, partim patientia consuetudinem servien- 46
di. cum illo ego te dominandi cupiditate conferre pos- 117
sum, ceteris vero rebus nullo modo es comparandus.
sed ex plurimis malis, quae ab illo rei publicae sunt
inusta, hoc tamen bonist, quod didicit iam populus Ro-
manus quantum cuique crederet, quibus se commit-
teret, a quibus caveret. haec non cogitas neque intel-
legis satis esse viris fortibus didicisse quam sit re
pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum tyran-
num occidere? an, cum illum homines non tulerint, (118)
te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus 118
curretur neque occasionis tarditas expectabitur.

Respice, quaeso, aliquando rem publicam, M. Antoni,
⟨a⟩ quibus ortus sis, non quibuscum vivas, considera;
mecum, ut voles, redi cum re publica in gratiam. sed
de te tu videris, ego de me ipse profitebor. defendi
rem publicam adulescens, non deseram senex; con-
tempsi Catilinae gladios, non pertimescam tuos. quin 119
etiam corpus libenter optulerim, si repraesentari morte
mea libertas civitatis potest, ut aliquando dolor populi
Romani pariat quod iam diu parturit. etenim si abhinc (119)
annos prope viginti hoc ipso in templo negavi posse

---

1 cogitabat V 2 congitariis V deleniebat V lenierat D *(corr. Gar.)* 4 deuixerat V^1 (n *s. v.* V^3) quid multa attulerat *in marg. add.* V^2 *(et Ƶ utroque loco)* 6 nominandi V^1 (*corr.* V^2) conferes D 7 cõparandus eṣt V 9 bonis & V^1 boni est V^2D (extitit *Koch*) 11 haec igitur D nec D 12 uiri V^1 (*corr.* V^2) re *om.* D 14 an V et D 16 nec D 17 quaeso aliquibus V *mediis om. unde* aliquando quibus *c. Ha. restituto c. al.* resipisce *corr. Jeep* 18 *add. AEb.* quibus conuiuas V a 19 utiles V^1 (v *s.* i V^2) cum re p. redi D 20 tu ipse D ego D co V ipso Ð (ipse ipso t) 21 sextimescam *mediis om.* V^1 (ne *et* c̃tepsi catilinę gladios· ñ p̱ *s. v.* V^3) *huc spectat Iuv. 10, 123* 25 *imitatus est Liv. 21, 18, 12* parturii D 26 *Catil. 4, 3*

mortem immaturam esse consulari, quanto verius nunc negabo seni. mihi vero, patres conscripti, iam etiam optanda mors est perfuncto rebus is, quas adeptus sum quasque gessi. duo modo haec opto, unum ut moriens populum Romanum liberum relinquam — hoc mihi maius ab dis immortalibus dari nihil potest —, alterum ut ita cuique eveniat ut de re publica quisque mereatur.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA TERTIA

TESTIMONIA

Cicero Att. 16, 9 (prid. Non. Nov.): binae uno die mihi litterae ab Octaviano: nunc quidem ut Romam statim veniam, velle se rem agere per senatum. cui ego non posse senatum ante Kal. Ian., quod quidem ita credo. ille autem addit ʻconsilio tuo'. quid multa? ille urget, ego autem σκήπτομαι. non confido aetati, ignoro quo animo, nil sine Pansa tuo volo. vereor ne valeat Antonius nec a mari discedere libet et metuo ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri, mihi non firmas copias habet, Brutum habere potest, et rem gerit palam, centuriat Capuae, dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe.

Cicero Att. 16, 11, 6 (Non. Nov.): ab Octaviano cotidie litteras, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim *e. q. s.*

Cicero Att. 16, 12 (a. d. VIII Id. Nov.): me pridie Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum frustra me istic esse cum id non necesse esset quam si opus esset non adesse et simul ne intercluderer metuebam: ille enim

1 nunc V non D 3 morest V[1] (*corr.* V[3]) eis D adeptus ... ut *om.* V[1] (*intra v. add.* V[3]) 6 aius abus diis V maius a diis D 7 re *om.* V

iam adventare potest, etsi varii rumores multique quos cuperem veros: nihil tamen certi.

Cicero Att. 16, 13c (III Id. Nov.): avide tuum consilium expecto. timeo ne absim cum adesse me sit honestius, temere venire non audeo. de Antonii itineribus nescioquid aliter audio atque ut ad te scribebam. omnia igitur velim explices et ad me certa mittas.

Cicero Trebonio epist. 10, 28, 1sq.: ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo patre tuo in ore et amore semper habuisti: nam cum senatum ante diem XIII Kal. Ian. tribuni plebi vocavissent deque alia re referrent, totam rem publicam sum complexus egique acerrime senatumque iam languentem et defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi quam ingenii viribus. hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandae.

Cicero D. Bruto epist. 11, 6, 2sq.: cum tribuni plebi edixissent senatus adesset a. d. XIII Kal. Ian. haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum ut de tuis divinis in rem publicam meritis sileretur — quod factum esset nisi ego venissem — aut etiam si quid de te honorifice diceretur me non adesse. itaque in senatum veni mane: quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. quae de te in senatu egerim, quae in contione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere.

Cicero Cornificio epist. 12, 25, 2: ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII Kal. Ian. fundamenta ieci rei publicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae: mihi enim est adsensus senatus de optinendis provinciis.

Cicero M. Bruto 23 (1, 15, 6): Romam ut veni statim me obtuli Antoni sceleri atque dementiae, quem cum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae.

1
1 Serius omnino, patres conscripti, quam tempus rei publicae postulavit, aliquando tamen convocati sumus: quod flagitabam equidem cottidie, quippe cum bellum nefarium contra aras et focos, contra vitam fortunasque nostras ab homine profligato ac perdito non conparari, sed geri iam viderem. expectantur Kalendae Ianuariae: quas non expectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti, summi et singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur: ex qua se instructum et paratum ad urbem venturum esse minitatur,
2 quae est igitur expectatio aut quae vel minimi dilatio temporis? quamquam enim adsunt Kalendae Ianuariae, tamen breve tempus longum est inparatis. dies enim adfert vel hora potius, nisi provisum est, magnas saepe clades; certus autem dies non ut sacrificii⟨s⟩, sic consiliis expectari solet. quodsi aut Kalendae Ianuariae fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius, aut ⟨e⟩ae non essent expectatae, bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim senatus consensuque populi Romani facile hominis amentis fregissemus audaciam. quod confido equidem consules designatos, simul ut magistratum inierint, esse facturos: sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. mea autem festinatio non victoriae solum avida est, sed etiam celeritatis.

3 Quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium privatis consiliis propulsabitur? cur non quam

---

1 tēpus V² *om.* V¹ 2 postulabaṭuit V (s V²) postulauit D -bat *Lb.* aliquod o V¹ *corr.* V² conuocatis uitius V¹ *corr.* V³ 3 cum bellum ... 6 viderem [*om.* ab ... perdito] *Arus. GL. VII 458, 21* (*ob* bellum contra) 5 ac *ex* at V² 6 ⟨non⟩ cogitari *Arus.* gri‖am V¹ *corr.* V² 8 D. *om.* V¹ *add.* V³ 9 contur V¹ (a *s. v.* V²) que V 10 uenaturum V 11 minima D dilatio, d *e* b V 14 et hora D nisi D nihil V (si nihil *Ha.*) 15 dis V *add. Ha.* 16 consilii D 18 *add. Ha.* (hae D) 22 ut V ac D 23 animo *iterat ante* consilio V 24 ea V uicto‖solum auidem est &tiam V 27 consili prosabitur V (pl *[sic]* *s. v.* V²)

primum publica accedit auctoritas? C. Caesar adule- 2
scens, paene potius puer, incredibili ac divina quadam
mente atque virtute, [tum] cum maxime furor arderet
Antoni cumque eius a Brundisio crudelis et pestifer
reditus timeretur, nec postulantibus nec cogitantibus,
ne[c] optantibus quidem nobis, quia non posse fieri
videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere
veteranorum militum comparavit patrimoniumque su-
um effudit: quamquam non sum usus eo verbo, quo
debui: non enim effudit, in rei publicae salute conlo-
cavit. cui quamquam gratia referri tanta non potest 4
quanta debetur, habenda tamen est tanta quantam
maximam animi nostri capere possunt. quis enim est
tam ignarus rerum, tam nihil de re publica cogitans,
qui hoc non intellegat, si M. Antonius a Brundisio cum
[h]is copiis, quas se habiturum putabat, Romam ut
minabatur venire potuisset, nullum genus eum crude-
litatis praeteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tec-
tis Brundisi fortissimos viros optimosque cives iugu-
lari iusserit: quorum ante pedes eius morientium san-
guine os uxoris respersum esse constabat. hac ille cru-
delitate imbutus cum multo nobis omnibus veniret ira-
tior quam illis fuerat quos trucidarat, cui tandem no-
strum aut cui omnino bono pepercisset? qua peste 5
privato consilio rem publicam — neque enim fieri po-
tuit aliter — Caesar liberavit. qui nisi in hac re pu-
blica natus esset, rem publicam scelere Antoni nul-
lam haberemus. sic enim perspicio, sic iudico: nisi unus

---

3 cum V[1] (c *in ras.*) tum‖ cum V[2] tunc cum D 6 *del. Lb.* opinantibus D qua V fieri posse non D 7 ex *om.* D 8 sum & fuitq· quam V (*et* &fudit *v. 10*) sumus usi D 10 decuit D in salute rei p. D *(Zie.)* 12 est tanta V1 tanta est D 14 ignarius V tan *ras. e* tam V 16 putauerat D (putarat *Gar.*) 19 ciues optimos D iugularis V 20 iussit D sanguin eose V 22 bonis VD *corr. Christ (cf. v. 24)* hominibus D (*corr.* n[2]) uenire ratior V[1] *corr.* V[2] 23 uestrum D 25 rem p. priuato consilio nec D 26 quin si V 27 ob scelera D anto‖nulla V

adulescens illius furentis impetus crudelissimosque conatus cohibuisset, rem publicam funditus interituram fuisse. cui quidem hodierno die, patres conscripti, — nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio possemus ea quae sentiremus libere dicere — tribuenda est auctoritas, ut rem publicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere.

3 6 Nec vero de legione Martia, quoniam longo intervallo loqui nobis de re publica licet, sileri potest. quis
enim unus fortior, quis amicior umquam rei publicae
fuit quam legio Martia universa? quae cum hostem
populi Romani M. Antonium iudicasset, comes esse
eius amentiae noluit: reliquit consulem, quod profecto
non fecisset, si eum consulem iudicasset, quem nihil
aliud agere, nihil moliri nisi caedem civium atque interitum civitatis videret. atque ea legio consedit Albae.
quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res
gerundas aut fideliorem aut fortiorum virorum aut
7 amic⟨i⟩orum rei publicae civium? huius legionis virtutem imitata quarta legio duce L. Egnatuleio quaestore, civi optimo et fortissimo, C. Caesaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. faciundum est igitur nobis, patres conscripti, ut ea quae sua sponte clarissimus adulescens atque omnium praestantissimus gessit et gerit, haec auctoritate nostra comprobentur veteranorumque fortissimorum virorum, tum legionis Martiae quartaeque mirabilis consensus ad rem publi-

---

3 cui . . . convenimus *Non. 271, 5* (*ob* conven.) hodie ero V 4 illius Vcga de illius lnbt 5 possimus Đ ea *om.* D 13 M. *om.* V iudicauisset D 14 mentiae V^1 *corr.* V^2 amicitiae Đ 15 iudicauisset D quem nihil . . . videret *Non. 346, 9* (*ob* mol.) 16 atque impetum *Non.* 17 ea *om.* V 19 fortium V fortiorem D *corr. et mox add. Iunt.* 20 p. r. D huiusce D 21 religio V^1 *corr.* V^2 egnatio Đ 22 ciue D C. *om.* D 23 est igitur nobis Vcb igitur nobis est lt (i. est nobis ng) 24 *inter* ut *et* eaquę *er.* que V 25 clarissimas *et* praestantissimas V 27 tu V

cam reciperandam laude et testimonio nostro confirmetur, eorumque commoda, honoris, praemia, cum consules designati magistratum inierint, curae nobis fore hodierno die spondeamus. 4

Atque ea quidem, quae dixi de Caesare deque eius 8
exercitu, iam diu nota sunt nobis. virtute enim admirabili Caesaris constantiaque militum veteranorum legionumque earum, quae optimo iudicio auctoritatem vestram, libertatem populi Romani, virtutem Caesaris secutae sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius. sed haec, ut dixi, superiora: hoc vero recens edictum D. Bruti, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest praeteriri. pollicetur enim se provinciam Galliam retenturum in senatus populique Romani potestate. o civem natum rei publicae, memorem sui nominis imitatoremque maiorum. neque enim Tarquinio expulso maioribus nostris tam fuit optata libertas quam est depulso Antonio retinenda nobis.
illi regibus parere iam a condita urbe didicerant: nos 9
post reges exactos servitutis oblivio ceperat. atque ille Tarquinius, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus et dictus: quod nos vitium in privatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: D. Brutus sceleratum atque impium regnare patietur Antonium? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia et facit et fecit Antonius? senatum etiam reges habebant: nec tamen ut Antonio senatum habente in consilio regis versabantur bar-

---

1 reciperandum V¹ *corr.* V² laude V c b laudetur D 2 commodo‖ a V cũ *s. v. add.* V² 8 optimo iudicio quae D 9 nostram Ð C. Caesaris D 10 a *add.* V² 11 ut dixi haec D 12 D.] a V 14 que *om.* V 15 potestatem D 16 malorum V 18 depluso (lu *in ras.*) maioribus nr̃is tam *(cf. v. 17)* V repulso D *corr. Fa.* 19 a *om.* D nos p̃ reges *ex* nostrae gens V³ 20 coeperant V 22 non *om.* D habitus est Ð 26 patietur V c n² patiatur D Antonium *om.* D 27 et fecit et facit Ð 29 habenti D

bari armati. servabant auspicia reges: quae hic consul augurque neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam conlega una ferente eo, quem
10 ipse ementitis auspiciis vitiosum fecerat. quis autem rex umquam fuit tam insignite inpudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia? quam hic immunitatem, quam civitatem, quod praemium non vel singulis hominibus vel civitatibus vel universis provinciis vendidit? nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus: at vero huius domi inter quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia; una in domo omnes quorum intererat totum imperium populi Romani nundinaba⟨n⟩tur. supplicia vero in civis Romanos nulla Tarquini accepimus: at hic et Suessae iugulavit eos quos in custodiam dederat et Brundisi ad trecentos fortissimos viros civisque optimos trucidavit.
11 postremo Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum cum est expulsus; Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum cum a legionibus relictus nomen Caesaris exercitumque pertimuit neclectisque sacrificiis sollemnibus ante lucem vota ea quae numquam solveret nuncupavit, et hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. maius igitur a D. Bruto beneficium populus Romanus et habet et exspectat quam maiores nostri acceperunt a L. Bru-
5 to, principe huius maxime conservandi generis et nomi-
12 nis. cum autem est omnis servitus misera, tum vero in-

---

2 auspica V *ante corr.* 3 referente D equem V quem ... fecerat *Prisc. GL. II 336, 6* (*ob* ement.) 10 at vero inter ... pend⟨eb⟩atur aurum *Serv. in Buc. 2, 45* = *Isid. 19, 29, 3 et* inter qu⟨asilla⟩ p. a. *Val. Prob. GL. IV 211, 23* (*ob* quasillum) quas illa V[1]cta ciues illis V[3] *et* (illius) ln 11 numerabantur V ⟨non⟩ numerabatur *Curio Sec. (cf. 2, 97) unde* [pecunia] *Cobet* 14 tarquin V 15 quo V[1] ad V (at) c *om.* D 18 expulsus est D 19 a legionibus omnibus V 20 timuit V[1] (p *inser.* V[2]) 21 ea uota D 24 ad bruto V beneficiom V[1] 25 spectat V ·a· o· bruto V 27 omnis est D (o. s. est tg) intolerabile si c intolerabilis est VD

tolerabilest servire inpuro, inpudico, effeminato, numquam ne in metu quidem sobrio. hunc igitur qui Gallia prohibet, privato praesertim consilio, iudicat verissimeque iudicat non esse consulem. faciendum est igitur nobis, patres conscripti, ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica comprobemus. nec vero M. Antonium consulem post Lupercalia debuistis putare. quo enim ille die populo Romano inspectante nudus, unctus, ebrius est contionatus et id egit ut collegae diadema imponeret, eo die se non modo consulatu, sed etiam libertate abdicavit. esset enim ipsi certe statim serviendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere voluisset. hunc igitur ego consulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui foedo illo et flagitioso die et quid pati C. Caesare vivo posset et quid eo mortuo consequi ipse cuperet, ostendit?

Nec vero de virtute, constantia, gravitate provinciae 13
Galliae taceri potest. est enim ille flos Italiae, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. tantus autem est consensus municipiorum coloniarumque provinciae Galliae, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis maiestatemque populi Romani defendendam conspirasse videantur.

Quam ob rem, tribuni plebi, quamquam vos nihil aliud nisi de praesidio, ut senatum tuto consules Kalendis Ianuariis habere possint, rettulistis, tamen mihi videmini magno consilio atque optima mente potestatem nobis de tota re publica fecisse dicendi. cum enim

---

3 puato· (i) *s. v. add.* V^3 consilium o V erisimeq· V^1 (u *praem.* V^2) 5 nobis ·pc· d· V p· c· nobis D 7 putar V^1 (*corr.* V^2) 8 inspectantes V^1 9 contionatus est Ꝺ col-lega‖ea V^1 (-ae ea V^2) 10 se *post* libertate D 12 insigni V (insignia *Fa.*) 15 e (C. *Ha.*) caesare uno V caesare uiuo D 16 cupiret V 19 potes (*corr.* V^3) esto V 20 inprimi V 23 huiu V^1 magistatemq· V 24 uideatur V^1 (*corr.* V^3) t 27 poss&‖int V possent D *corr. Fa.* retulissent is V 28 u*i-demini (u *ut vid. er.*) V potestatem, ot *ex* os V

tuto haberi senatum sine praesidio non posse iudicavistis, tum statuistis etiam intra muros Antoni scelus audaciamque versari.

6 14 Quam ob rem omnia mea sententia complectar vobis, ut intellego, non invitis, ut et praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas et fortissimis militibus spes ostendatur praemiorum et iudicetur non verbo, sed re non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. nam, si ille consul, fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt, sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus conparaverunt. si autem militibus exquirendi sunt honores novi propter eorum divinum atque inmortale meritum, ducibus autem ne referri quidem potest gratia, quis est qui eum hostem non existimet, quem qui armis persequantur conservatores rei publicae iudicentur?

15 At quam contumeliosus in edictis, quam barbarus, quam rudis. primum in Caesarem maledicta congessit deprompta ex recordatione inpudicitiae et stuprorum suorum. quis enim hoc adulescente castior, quis modestior? quod in iuventute habemus inlustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo qui male dicit impurior? ignobilitatem obicit C. Caesaris filio, cuius etiam natura pater, si vita suppeditasset, consul factus esset. 'Aricina mater.' Trallianam aut Ephesiam putes dicere. videte, quam despiciamur omnes qui sumus

---

1 tutu V^1 (*corr.* V^2) habere sanatum *(sic)* V senatum haberi D 2 tum V istud D etiam statuistis D 6 anno ‖ bis V 7 spes] merces Ð 8 modo consul ct 9 si . . . reliquerunt *Mart. Cap. 5, 488 (ob argum. a contrario)* merunt V meruerit *Mart.* (*et* leg. quid quae) 10 caeleratus V^1 *corr.* V^2 12 sin autem D 14 ferri V^1 (re *s. v.* V^2) t 15 grata V^1 (i *s. v.* V^2) non hostem Ð 16 persequuntur D iudicantur V^1b (*corr.* V^3) 19 pri‖um V^1 (*corr.* V^3) me‖ledicta V (*c. ras. post* me) ut maledicta D 22 in *ante* iuu. *om.* V^1 (*add.* V^2) 23 qui maledict V^1c (dicit) maledico V^3D 25 naturalis V^2 (ł *s. v.*) D conpactus V^1 *corr.* V^2 (s̃f) 26 ⟨at⟩ Ar. *Mue.* 27 uud&te V

e municipiis id est omnes plane: quotus enim quisque [nostrum] non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tanto opere despicit vetustate antiquissimum, iure foederatum, propinquitate paene finitimum, splendore municipum honestissimum? hinc 16 Voconiae, hinc Atiniae leges, hinc multae sellae curules et patrum memoria et nostra, hinc equites Romani lautissimi et plurimi. sed si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quamquam huius sanctissimae feminae atque optimae pater M. At[t]ius Balbus, in primis honestus, praetorius fuit: tuae coniugis, bonae feminae, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. nihil illo contemptius, qui propter haesitantiam linguae stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. 'at avus nobilis.' Tuditanus nempe ille, qui cum palla et cothurnis nummos populo de rostris spargere solebat. vellem hanc contemptionem pecuniae suis reliquisset. habetis nobilitatem generis gloriosam. qui autem evenit, ut tibi 17 † Iulia natus ignobilis videatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? quae porro amentia est eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinae filiam: quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non paeni-

1 quo tus V^1 notus V^3D 2 nostrum *om.* D ñ c̃tẽpnitis q(i)aricinũ *s. v. add.* V^3 3 u &ịustate V 5 municipium D 6 atiniae c atini**tę *(er.* ae *ut vid.)* V santiniae t scantiniae lng^1 (scat. n^2) 7 memora (i *s. v.* V^2) V eques romanus V^1 (*corr.* V^3) 8 lautissimi plurimi et honestissimi D 12 certa V^1 (*corr.* V^2) 15 traxit tarxerat V *(sic, post ras.)* auus V^1cba huius t auus huius V^3lng tuditan‖tus V 16 nempelle V^1 (*corr.* V^3) nempe ille ille D̶ pall& V^1 (a *s. v.* V^3) nūmos, ¯m *e corr.* V *cf. Lact. inst. 3, 23, 7* 18 haberetis V^3D 19 uenit V^1 (e *s. v.* V^2) ut is D 20 Iulia V uigilia c Aricina D Iu⟨liae fi⟩lia *Ferr.* 21 est cum V 27 c&ero V^1 *corr.* V^2

7 tere. idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto nec sentit amens commendationem esse conpellationem suam. quid enim accidere huic adulescenti potuit optatius quam cognosci ab omnibus Caesaris consiliorum esse socium, Antoni furoris inimi-
18 cum? at etiam gladiator ausus est scribere hunc de patris et patrui parricidio cogitasse. o admirabilem inpudentiam, audaciam, temeritatem, in eum adulescentem hoc scribere audere, quem ego et frater meus propter eius suavissimos atque optimos mores praestantissimumque ingenium certatim amamus omnibusque horis oculis, auribus, complexu tenemus. nam me isdem edictis nescit laedat an laudet. cum idem supplicium minatur optimis civibus, quod ego de sceleratissimis ac pessimis sumpserim, laudare videtur, quasi imitari velit; cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat, tum a sui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

8 19 Sed quid fecit ipse? cum tot edicta ⟨pro⟩posuisset, edixit ut adesset senatus frequens a. d. VIII Kalendas Decembres: eo die ipse non adfuit. at quo modo edixit? haec sunt, ut opinor, verba in extremo: 'si quis non adfuerit, hunc existimare omnes poterunt et interitus mei et perditissimorum consiliorum auctorem fuisse.' quae sunt perdita consilia? an ea, quae pertinent ad libertatem populi Romani reciperandam? quorum consiliorum Caesari me auctorem et hortatorem et esse et

---

1 &iṭamq· (i *s. v.*) V laudat an compellat edicto *Ps. Acro ad serm. 2, 3, 297* (*ob* comp.) *cf. v. 13* 2 nescenti ‖ tamen V^{1} (s *add.* V^{2}) commendationem Vcb communem D 3 suam D ã V 10 praestantimumq· V 13 nescit *s. v. add.* V^{3} nescio *Ha.* le‖dat *ex* le‖at V^{3} na V 15 ac pessimis *om.* D imitar V^{1} i *s. v.* V^{3} 16 pulcherrimi Vcb pulcherrimam D 17 sui tb suis VD 19 ipse quid fecit D 20 ad VD 21 fuit Ð dixit D (et d. n) 22 ut *om.* Ð uerba *ex* barba V^{2} qui D 23 hunc *s. v. add.* V^{3} omnes existimare D posuerunt V^{1} (*corr.* V^{3}) 24 perdis‖timorum V 25 pertit‖nenat V^{1} *corr.* V^{3} (pertineant *Ha.*) 27 çaesaris V^{2}D

fuisse fateor. quamquam ille non eguit consilio cuius-
quam, sed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. nam
interitus quidem tui quis bonus non esset auctor, cum
in eo salus et vita optimi cuiusque, libertas populi Ro-
mani dignitasque consisteret? sed cum tam atroci 20
edicto nos concitavisset, cur ipse non adfuit? num
putatis aliqua re tristi ac severa? vino atque epulis re-
tentus, si illae epulae potius quam popinae nominan-
dae sunt, diem edicti obire neglexit, in ante diem quar-
tum Kalendas Decembres distulit. adesse in Capitolio
iussit: quod in templum ipse nescio qua per Gallorum
cuniculum ascendit. convenerunt corrogati, et quidem
ampli quidam homines, sed inmemores dignitatis suae.
is enim erat dies, ea fama, is qui senatum vocarat, ut
turpe senatori esset nihil timere. ad eos tamen ipsos
qui convenerant ne verbum quidem ausus est facere de
Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre:
scriptam attulerat consularis quidam sententiam. quid 21
est aliud de eo referre non audere, qui contra se con-
sulem exercitum duceret, nisi se ipsum hostem iudi-
care? necesse erat enim alterutrum esse hostem, nec
poterat aliter de adversariis iudicari ducibus. si igitur
Caesar hostis, cur consul nihil refert ad senatum? sin
ille a senatu notandus non fuit, quid potest dicere,
quin, cum de illo tacuerit, se hostem confessus sit?
quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu
ne improbum quidem dicere audet. at in rebus tristissi- 9

---

2 currentem ut dicitur occupavit *Schol. Luc. 7, 359 (ob sensum)* 3 intertus V[1] *corr.* V[3] 4 in *s. v.* V[3] et libertas D 6 num D nõ V 7 putasti V[1] putastis V[2] uin||cia q. V[1] uino|| a q. V[2] (*et* l *s. v. post* ep–) 8 si V est D ille V eae c ęlea t alea a *et add.* si n est g est si l 9 *dist. Mue.* (sunt. v) in V[1] et V[2]D ãt *ex* ad (*i. e.* a· d·) V[2] 15 ad *ex* aut V[2] 16 de caesare, e c *in ras.* V 19 aliud se ipsum hostem iudicare nisi de eo D *(verbis post* duceret *om.)* 21 alteru*rum (t *er. ut vid.*) V alterum D 22 aliter ci· aliteri *(sic)* V ducibus iudicari D ·igur V 23 C. Caesar D referat V (refer⟨eb⟩at *Ha.*) 25 hostem esse D 26 Quam V[1] (e *s.* a V[2])

mis quantos excitat risus. sententiolas edicti cuiusdam memoriae mandavi, quas videtur ille peracutas putare: ego autem qui intellegeret quid dicere vellet
22 adhuc neminem inveni. ‘nulla contumelia est, quam facit dignus.’ primum quid est ‘dignus’? nam etiam malo multi digni, sicut ipse. an ‘quam facit is qui cum dignitate est’? quae autem potest esse maior? quid est porro ‘facere contumeliam’? quis sic loquitur? deinde: ‘nec timor, quem denuntiat inimicus.’ quid ergo? ab amico timor denuntiari solet? horum similia deinceps. nonne satius est mutum esse quam quod nemo intellegat dicere? en, cur magister eius ex oratore arator factus sit, possideat in agro publico campi Leontini duo milia iugerum immunia, ut hominem stupidum magis
23 etiam infatuet mercede publica. sed haec leviora fortasse: illud quaero, cur tam mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus. quid enim attinuerat L. Cassio tribuno plebi, fortissimo et constantissimo civi, mortem denuntiare, si in senatum venisset, D. Carfulenum bene de re publica sentientem senatu vi et minis mortis expellere, Ti. Cannutium, a quo erat honestissimis contionibus et saepe et iure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitoli? cui senatus consulto ne intercederent verebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri: atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario co-

---

1 quantus V sentet· V^1 *corr.* V^3 3 quin V 4 an *ante* nulla *s. v.* V^3 6 digni multi D quiḍ V 7 se V^1 (es *s. v.* V^2) 8 *huc spectat Quint. 9, 3, 13* (*ob reprehensum* contum. fac.) 10 inimico Ð denuntiare V^1 (i *s. v.* V^2) 11 mulụtum V intellegiṭat V 12 ex or. ar. *Quint. 9, 3, 13 (ob traductionem)* 13 [sit] *Fa.* publico populi r. D leontini, ti *e corr.* V 14 miạlia V hominum V stultum D 15 instatuet V^2 16 tam subito V^3D 17 dictis Ð ferus fuisset V enim Vc autem D (*om.* t) attinuerit D 19 a senatu V^2 21 moriṭis V *del. Cobet* expeller& (*om.* ti·) V cannutium Vcb canutium D 22 homin estissimis V homi V^2 *in ras.* contentionibus D contentionibusq. *post* et iure *iterat* V 25 lepidi cuṛ V at quod erat (*et mox* impediretur?) *Ha.*

tidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos im-
pediretur. ac ne sine causa videretur edixisse ut sena- 24
tus adesset, cum de re publica relaturus fuisset, adlato
nuntio de legione quarta mente concidit et fugere festi-
nans senatus consultum de supplicatione per discessio-
nem fecit, cum id factum esset antea numquam. quae 10
vero profectio postea, quod iter paludati, quae vitatio
oculorum, lucis, urbis, fori, quam misera fuga, quam
foeda, quam turpis.

Praeclara tamen senatus consulta illo ipso die ve-
spertina, provinciarum religiosa sortitio, divina vero
opportunitas, ut quae cuique apta esset ea cuique ob-
veniret. praeclare igitur facitis, tribuni plebi, qui de 25
praesidio consulum senatusque referatis, meritoque
vestro maximas vobis gratias omnes et agere et habere
debemus. qui enim periculo carere possumus in tanta
hominum cupiditate et audacia? ille autem homo ad-
flictus et perditus quae de se expectat iudicia graviora
quam amicorum suorum? familiarissimus eius, mihi
homo coniunctus, L. Lentulus, et P. Naso omni carens
cupiditate nullam se habere provinciam, nullam Antoni
sortitionem fuisse iudicaverunt. quod idem fecit L. Phi-
lippus, vir patre, avo maioribusque suis dignissimus;
in eadem sententia fuit homo summa integritate atque
innocentia, C. Turranius; idem fecit Sp. Oppius; ipsi
etiam, qui amicitiam M. Antoni veriti plus ei tribuerunt
quam fortasse vellent, M. Piso, necessarius meus, et
vir et civis egregius, parique innocentia M. Vehilius

1 usitiatus V imperi &ur V 4 ment V^1 *corr.* V^2 & fugere V effugere D 10 in illo D 12 aptas s& V ea *ex* a V^2 ouenir& V^1 (b *ex* u V^2) 14 residio consulis V 16 carere metu et periculo D *(ex 7, 27)* possemus D 17 adflitum & pe ditus V^1 (*corr.* V^2) 20 et p· naso om ni *ex* T· p· na cõmuni (*ut vid., vix* naso homini) V^2 21 nullã ... prouinciã *s. v. add.* V^3 22 sortionem V 23 uir *s. v.* V^2 que *post* suius *habet* t 24 sum V 25 m. anturranius D (M'. Turan. *Gru.*) sp· V P. D 26 plus ei *ex* pus & V^2 27 meus et necessarius D 28 innocentiam uehilius V innocentia uel D

senatus auctoritati se optemperaturos esse dixerunt.
26 quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis
magnisque rebus singularis integritas minus admira-
bilem facit huius honestissimi facti gloriam: qui om-
nino provinciam neglexit: quam item magno animo et
constanti C. Cestius repudiavit. qui sunt igitur reliqui
quos sors divina delectet? L. Annius, M. Antonius. o
felicem utrumque: nihil enim maluerunt. C. Antonius
Macedoniam. hunc quoque felicem: hanc enim habebat
semper in ore provinciam. C. Calvisius Africam. nihil
felicius: modo enim ex Africa decesserat et quasi divi-
nans se rediturum duos legatos Uticae reliquerat.
deinde M. Cusini Sicilia, Q. Cassi Hispania. non habeo
11 quid suspicer: duarum credo provinciarum sortes mi-
27 nus divinas fuisse. o C. Caesar — adulescentem ap-
pello —, quam tu salutem rei publicae adtulisti, quam
inprovisam, quam repentinam. qui enim haec fugiens
fecit, quid faceret insequens? etenim in contione dixe-
rat se custodem fore urbis seque usque ad Kalendas
Maias ad urbem exercitum habiturum. o praeclarum
custodem ovium, ut aiunt, lupum. custosne urbis an
direptor et vexator esset Antonius? et quidem se in-
troiturum in urbem dixit exiturumque, cum vellet.
quid? illud nonne audiente populo sedens pro aede
Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?
28 Hodierno die primum longo intervallo in possessio-
ne[m] libertatis pedem ponimus, cuius quidem ego,
quoad potui, non modo defensor, sed etiam conser-

2 ergo Ɒ 5 mago V^1 (n *ante* g V^1 *post* g V^2 *s. v.*) 6 c. estius V c. cesetius cn^2a c. cessedius tln^1 *(corr. Urs.)* repudiati V^1 (*corr.* V^3) igur V 7 sor V^1 *corr.* V^2 L. annius V T (L. n^2 *om.* t) Antonius D 8 metuerunt D anạ||tonius V 9 semper habebat D 10 celusius V 13 micus in isio illa c micus nisi illa tba m. iccius (socius l) nisi illam lng hispania est Ɒ 18 fec̄ V fecerit D 19 futurum Ɒ sequas q. V *ante corr.* usque D *(corr. Mu.)* 22 esse V 24 *dist. Mue.* (quid illud? v) 25 dixit *om.* D 26 primũ *ex* criminũ V^2 primum p· c· D inter ullo V (a *s. v.* V^2) 27 *del. Ferr.* cuis V 28 defensorẹs ed V

vator fui. cum autem id facere non possem, quievi, nec abiecte nec sine aliqua dignitate casum illum temporum et dolorem tuli. hanc vero taeterrimam beluam quis ferre potest aut quo modo? quid est in Antonio praeter libidinem crudelitatem, petulantiam audaciam? ex his totus vitiis conglutinatus est. nil apparet in eo ingenuum nil moderatum, nil pudens nil pudicum. quapropter quoniam res in id discrimen adducta est, 29 utrum ille poenas rei publicae luat an nos serviamus, aliquando, per deos immortales, patres conscripti, patrium animum virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani generis et nominis reciperemus aut mortem servituti anteponamus.

Multa quae in libera civitate ferenda non essent tulimus et perpessi sumus, alii spe forsitan reciperandae libertatis, alii vivendi nimia cupiditate: sed si illa tulimus quae nos necessitas ferre coëgit, quae vis quaedam paene fatalis — quae tamen ipsa non tulimus —: etiamne huius impuri latronis feremus taeterrimum crudelissimumque dominatum? 12 quid hic faciet, si poterit, 30 iratus, qui cum suscensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam tanta scelera post Caesaris interitum fecerit, refertam domum eius exhauserit, hortos conpilaverit, ad se ex is omnia ornamenta transtulerit, caedis et incendiorum causam quaesierit ex funere, duobus aut tribus senatus consultis bene et e re publica factis reliquas res ad lucrum praedamque

---

1 quieui *Vict.* qui fui D ui V¹ q'ui V² 2 abiec V¹ (te *s. v.* V²) ill⟨or⟩um *Lb.* 4 posset D 6 iis V tot c uiciis V c *om.* D *(Ha.)* nihil *quater* D *semel* V amparet V 7 ingenuum *ex* ingenium *ut vid.* V² 11 ut *om.* D 12 & generis & V 15 forsitan *om.* D 18 facta aliis V *dist. Mue.* 20 faciat Ð potuerit D 21 succensere *ex* suscẽpere V³ 23 uictoram V 24 interitum *ex* iterum V³ repertam V domum eius *etiam* V (Ð *add.* caesaris) 25 compilarit D his D 26 caedi V¹ (*corr.* V²) 27 bene et (& V *om.* b a) e re p. V c b a e (de t) re p. bene D

revocaverit, vendiderit immunitates, civitates liberaverit, provincias universas ex imperii populi Romani iure sustulerit, exules reduxerit, falsas leges C. Caesaris nomine et falsa decreta in aes incidenda et in Capitolio figenda curaverit earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit, populo Romano leges inposuerit, armis et praesidiis populum et magistratus foro
31 excluserit, senatum stiparit [armatis], armatos in cella Concordiae, cum senatum haberet, incluserit, ad legiones Brundisium cucurrerit, ex is optime sentientis centuriones iugulaverit, cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum et ad dispertitionem urbis venire
(31) conatus? atque is ab hoc impetu abstractus consilio et copiis Caesaris, consensu veteranorum, virtute legionum ne fortuna quidem fractus minuit audaciam nec ruere demens nec furere desinit. in Galliam mutilatum ducit exercitum, cum una legione et ea vacillante L. fratrem expectat, quo neminem reperire potest sui similiorem. ille autem ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator quas effecit strages, ubicumque posuit vestigium. fundit apothecas, caedit greges armentorum reliquique pecoris quodcumque nactus est; epulantur milites; ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino; vastantur agri, diripiuntur villae, matres familiae, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur: haec eadem, quacumque exercitum duxit, fecit M. Antonius.

---

2 imperio D 5 curarit Ð 7 praesides D et populum et D 8 exciuserit V^1 (excusserit V^2) armis D *del. Mdv.* 10 his D 11 iugularit Ð 12 dispersionem Vt disperditionem D *corr. RKl.* 13 atque is Vc at qualis D 15 nec Ð fratus V audaci$\overset{a}{m}$ V 16 desint V^1 (i *s.* si V^2) in ... vaccillante *Non. 34, 18* (*ob* vaccill. [*sic etiam* V]) 17 cũ *s. v.* V^3 18 enim inem V *ante corr.* 19 myrimillone V 20 et fecit c fecit D effecerit V *corr. RKl.* strages (es *ex* e V^2) imperatori ubicũq· V 21 uestigia D fudit apothecas cecidit greges arm. *Serv. in Buc. 6, 55* (*ob* grex) *unde* fundit ap. (*om.* VD) *add. Ern.* 23 obfuit V^1 (*corr.* V^2) 24 familias D 27 M. *om.* V

His vos taeterrimis fratribus portas aperietis, hos 13
umquam in urbem recipietis? non tempore oblato, du- 32
cibus paratis, animis militum incitatis, populo Roma-
no conspirante, Italia tota ad libertatem reciperandam
excitata deorum immortalium beneficio utemini? nul-
lum erit tempus hoc amisso. a tergo, fronte, lateribus
tenebitur, si in Galliam venerit. nec ille armis solum,
sed etiam decretis nostris urguendus est. magna vis
est, magnum numen unum et idem sentientis senatus.
videtisne refertum forum populumque Romanum ad
spem reciperandae libertatis erectum? qui longo inter-
vallo cum frequentis hic videt nos, tum sperat etiam
liberos convenisse. hunc ego diem expectans M. An- 33
toni scelerata arma vitavi, tum cum ille in me absen-
tem invehens non intellegebat, quod ad tempus me et
meas vires reservarem. si enim tum illi caedis a me
initium quaerenti respondere voluissem, nunc rei pu-
blicae consulere non possem. hanc vero nactus facul-
tatem nullum tempus, patres conscripti, dimittam ne-
que diurnum neque nocturnum, quin de libertate populi
Romani et dignitate vestra quod cogitandum sit co-
gitem, quod agendum atque faciendum, id non modo
non recusem, sed etiam adpetam atque deposcam. hoc
feci, dum licuit: intermisi, quoad non licuit. iam non
solum licet, sed etiam necesse est, nisi servire malu-
mus quam ne serviamus armis animisque decernere.
di immortales nobis haec praesidia dederunt, urbi Cae- 34
sarem, Brutum Galliae. si enim ille opprimere urbem

---

1 ta||eterrimis *ex* tā aeterrimis V^2 6 a fronte D alteribus V^1 *corr. Gar.* a lateribus V^2D 7 tenetur D non ille Ɖ 8 nostris decretis D est] & V *(item 9)* 10 forū *s. v.* V^2 11 erctum *et* long V^1 *corr.* V^2 15 quod ad Vcb ad quod D 16 initium a me D 20 necque V 21 et V de D (*om.* cb) dicnitate V 22 idem Ɖ (*om.* t) 23 non *om.* tln appetam etiam D 24 semper dum D quodad V 25 necesse est etiam D malimus V maluimus tb 26 quam ne serviam ... decernere *Non. 285, 36* (*ob* dec.) animis armisque D *et Non.* decenere V 28 urbem opprimere D

potuisset, statim, si Galliam tenere, paulo post optimo
14 cuique pereundum, reliquis ⟨erat⟩ serviendum. hanc igi-
tur occasionem oblatam tenete, per deos immortales, pa-
tres conscripti, et amplissimi orbis terrae consilii prin-
cipes vos esse aliquando recordamini. signum date
populo Romano consilium vestrum non deesse rei pu-
blicae, quoniam ille virtutem suam non defuturam esse
profitetur. nihil est quod moneam vos. nemo est tam
stultus qui non intellegat, si indormierimus huic tem-
pori, non modo crudelem superbamque dominationem
nobis, sed ignominiosam etiam et flagitiosam feren-
35 dam esse. nostis insolentiam Antoni, nostis amicos,
nostis totam domum. libidinosis petulantibus, impu-
ris impudicis, aleatoribus ebriis servire, ea summa
miseria est summo dedecore coniuncta. Quodsi iam
— quod di omen avertant — fatum extremum rei pu-
blicae venit, quod gladiatores nobiles faciunt, ut ho-
neste decumbant, faciamus nos principes orbis terra-
rum gentiumque omnium, ut cum dignitate potius ca-
36 damus quam cum ignominia serviamus. nihil est de-
testabilius dedecore, nihil foedius servitute. ad decus
et ad libertatem nati sumus: aut haec teneamus aut
cum dignitate moriamur. nimium diu teximus quid
sentiremus: nunc iam apertum est; omnes patefaciunt
in utramque partem quid sentiant, quid velint. sunt
impii cives, sed pro caritate rei publicae nimium multi,
contra multitudinem bene sentientium admodum pau-
ci: quorum opprimendorum di immortales incredibi-
lem rei publicae potestatem et fortunam dederunt. ad
ea enim praesidia, quae habemus, iam accedent con-

1 potus sed V teneret D 2 per ‖ euṇdem V *add. Ha. post* per., *ante* serv. *Sch. (ubi* esset Ing *ex 209, 11)* 8 uos *om.* D 11 esse (*om.* c) ferendam D ferendẽ V *corr. Mu.* 13 totam totam V 15 est *om.* D (ea sunt summa Ð) 20 seuisamus V 22 ad *om.* D 24 nuntiam V omnes iam D patefaciunt fecerunt V^1 (ḟaçiuṇṭ V^2) patefecerunt V^2D *corr. Ha.* 25 senat *(sic) et* uelit V 26 sed *om.* D capitate V 27 pro multitudine D sententium V *ante corr.* 30 accedent Vc accedunt D

sules summa prudentia, virtute, concordia multos menses de populi Romani libertate commentati atque meditati. his auctoribus et ducibus, dis iuvantibus, nobis vigilantibus et multum in posterum providentibus, populo Romano consentiente erimus profecto liberi brevi tempore. iucundiorem autem faciet libertatem servitutis recordatio.

15

37 Quas ob res, quod tribuni plebi verba fecerunt uti senatus Kalendis Ianuariis tuto haberi sententiaeque de summa re publica libere dici possint, de ea re ita censeo, uti C. Pansa A. Hirtius, consules designati, dent operam uti senatus Kalendis Ianuariis tuto haberi possit. quodque edictum D. Bruti imperatoris, consulis designati, propositum sit, senatum existimare D. Brutum imperatorem, consulem designatum, optime de re publica mereri, cum senatus auctoritatem populique Romani libertatem imperiumque defendat; 38 quodque provinciam Galliam citeriorem optimorum virorum et fortissimorum amicissimorumque rei publicae civium exercitumque in senatus potestate retineat, id eum exercitumque eius, municipia, colonias provinciae Galliae recte atque ordine exque re publica fecisse et facere. senatum ad summam rem publicam pertinere arbitrari ab D. Bruto et L. Planco imperatoribus, consulibus designatis, itemque a ceteris qui provincias optinent optineri ex lege Iulia, quoad ex senatus consulto cuique eorum successum sit, eosque dare operam ut eae provinciae iique exercitus in senati popu-

1 multo V 2 de p. r. cng de r. p. tbl dei publice V liberate commenti V 6 iucundiorem, em *ex* u V 8 uti V ut D *(item in sequentibus)* 11 A.] a *add.* V^2 12 den V Kal. *om.* V 13 quoq· V D. *om.* D 14 *post* designati D *iterat* optime de re p. meriti (mereri t) *ex v. 15 sq.* 16 senatum V p. q. r. D (q. p. r. Đ) q: R· V 18 uirorum *post* optimorum c *post* fortissimorum D *e v. 225, 3 sq. om.* V 19 amicorúq· V 22 erecte V 23 face V pertine V 24 ab d. bruto D BD BR^{v} ·IO V et ab D 26 optiner ex V tullia D 28 iique c que V galliaeque D (atque *Mu.*) senatus D

lique Romani potestate praesidioque rei publicae sint. cumque opera, virtute, consilio C. Caesaris summoque militum consensu veteranorum, qui eius auctoritatem secuti rei publicae praesidio sunt et fuerunt, a gravissimis periculis populus Romanus defensus sit et
39 hoc tempore defendatur; cumque legio Martia Albae constiterit, in municipio fidelissimo et fortissimo, seseque ad senatus auctoritatem populique Romani libertatem contulerit; e⟨t⟩ quod pari consilio eademque virtute legio quarta usa L. Egnatuleio duce, civi egregio, senatus auctoritatem populique Romani libertatem defendat ac defenderit: senatui magnae curae esse ac fore ut pro tantis eorum in rem publicam meritis honores eis habeantur gratiaeque referantur. senatui placere uti C. Pansa A. Hirtius, consules designati, cum magistratum inissent, si eis videretur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti ⟨eis⟩ e re publica fideque sua videretur.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA QUARTA

TESTIMONIA

Cf. ante orationem tertiam, in primis epist. 11, 6, 2 sq. s. f.

1 Frequentia vestrum incredibilis, Quirites, contioque
1 tanta quantam meminisse non videor et alacritatem

1 R. *om.* V rei p. V p. r. D 2 C. *om.* V 3 consensu militum D 4 a Vcb et a D 7 contiterit V 9 equod V quod D 10 legatinus|a V (-gi- V²) l. egnatio lecto D que opti egregio mo V (*om.* duce ciui, *illato* que [quaestore *Mu.*] opti-mo *ex 206, 26)* 12 defendat defendant ac defenderit V senatu V 13 in rem p. *om.* D meris V 14 his V 15 a his ri|tius V 16 sinissent V 17 referrent Vcb referent ta referant lng 18 *add. Lutz* uideretur *om.* ln censuerunt *add.* cba censuerint lng 19 qui ·r̃· a quam V que c *om.* D

mihi summam defendendae rei publicae adfert et spem recuperandae. quamquam animus mihi quidem numquam defuit, tempora defuerunt: quae simul ac primum aliquid lucis ostendere visa sunt, princeps vestrae libertatis defendendae fui. quodsi id ante facere conatus essem, nunc facere non possem. hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta iacta sunt reliquarum actionum. nam est hostis a senatu nondum verbo adpellatus, sed re iam iudicatus Antonius. nunc vero multo sum erectior, 2 quod vos quoque illum hostem esse tanto consensu tantoque clamore adprobavistis. neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ii sint impii, qui contra consulem exercitus conparaverunt, aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt. hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit.

C. Caesar, qui rem publicam libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est et tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est. laudo, 3 laudo vos, Quirites, quod gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adulescentis vel pueri potius: sunt enim facta eius immortalitatis, nomen aetatis. multa memini, multa audivi, multa legi, Quirites: nihil ex omnium saeculorum memoria tale cognovi: qui, cum servitute premeremur, in dies malum cresceret, praesidii nihil haberemus, capitalem et pestiferum a Brundisio tum M. Antoni reditum timeremus, hoc in-

---

1 defendendae *post* r. p. b *post* affert D 2 recuperandae libertatis D *(ex v. 5)* quidem mihi Đ 5 id *om.* D 7 quir. ne] quia adhuc Đ 8 lacta V 10 erecitior V 11 hostem illum D 12 nec D 13 quir. *om.* D auttiis in V *ante corr.* 14 aut *om.* V 15 hostes V armi V 22 quod V cum D 25 multam enim multa V quir. *Ha.* qui V quod b *om.* D 26 saeculorum Vcb[2] singulorum D 28 a *et* 29 tum *om.* D

speratum omnibus consilium, incognitum certe ceperit, ut exercitum invictum ex paternis militibus conficeret Antonique furorem crudelissimis consiliis incitatum a
2
4 pernicie rei publicae averteret. quis est enim qui hoc non intellegat, nisi Caesar exercitum paravisset, non sine exitio nostro futurum Antoni reditum fuisse? ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine civium Romanorum, quos Suessae, quos Brundisi occiderat, ut nihil nisi de pernicie populi Romani cogitaret. quod autem praesidium erat salutis libertatisque vestrae, si C. Caesaris fortissimorum sui patris militum exercitus non fuisset? cuius de laudibus et honoribus, qui ei pro divinis et inmortalibus meritis divini inmortalesque debentur, mihi senatus adsensus paulo ante decrevit ut primo quoque tempore re-
5 ferretur. quo decreto quis non perspicit hostem esse Antonium iudicatum? quem enim possumus appellare eum, contra quem qui exercitus ducunt iis senatus arbitratur singulares exquirendos honores?

Quid? legio Martia, quae mihi videtur divinitus ab eo deo traxisse nomen a quo populum Romanum generatum accepimus, non ipsa suis decretis prius quam senatus hostem iudicavit Antonium? nam si ille non hostis, hos qui consulem reliquerunt hostes necesse est iudicemus. praeclare et loco, Quirites, reclamatione vestra factum pulcherrimum Martialium conprobavistis: qui se ad senatus auctoritatem, ad libertatem vestram, ad universam rem publicam contulerunt, hostem illum et latronem et parricidam patriae relique-

---

1 ceteri reperit V 2 paternis V hispanis D (paucis *add.* c) conduceret D 3 consiliis *om.* V 5 intellegat *etiam* V 8 R. *om.* D suessat V brundisio V 9 rei p. D 10 erat praesidium Đ 11 C. *om.* Vt que *ante* sui c *post* sui lntga *add.* 16 respicit V 17 possiụmus V appellare possumus D 18 his D 21 traxiss& V 22 nonne D ipsa uis V 23 ille si D 24 hos *om.* D 25 est quidicemus V loco quirites V loco quo c (*et* eo *pro* et) iocose bta luculenta lng

runt. nec solum id animose et fortiter, sed conside- 6
rate etiam sapienterque fecerunt: Albae constiterunt,
in urbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorum
virorum, fidelissimorum civium atque optimorum. hu-
ius Martiae legionis legio quarta imitata virtutem duce
L. Egnatuleio, quem senatus merito paulo ante lau-
davit, C. Caesaris exercitum persecuta est.

Quae expectas, M. Antoni, iudicia graviora? Caesar 3
fertur in caelum, qui contra te exercitum comparavit;
laudantur exquisitissimis verbis legiones, quae te reli-
querunt, quae a te arcessitae sunt, quae essent, si te
consulem quam hostem maluisses, tuae; quarum legi-
onum fortissimum verissimumque iudicium confirmat
senatus, conprobat universus populus Romanus — nisi
forte vos, Quirites, consulem, non hostem iudicatis An-
tonium. sic arbitrabar, Quirites, vos iudicare, ut osten- 7
ditis. quid? municipia, colonias, praefecturas num ali-
ter iudicare censetis? omnes mortales una mente con-
sentiunt omnia arma eorum, qui haec salva velint,
contra illam pestem esse capienda.

Quid? D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno
eius edicto perspicere potuistis, num cui tandem con-
temnendum videtur? recte et vere negatis, Quirites.
est enim quasi deorum immortalium beneficio et mu-
nere datum rei publicae Brutorum genus et nomen ad
libertatem populi Romani vel constituendam vel reci-
piendam. quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudi- 8
cavit? excludit provincia, exercitu obsistit, Galliam
totam hortatur ad bellum ipsam sua sponte suoque
iudicio excitatam. si consul Antonius, Brutus hostis;

---

2 sep inter quae V 4 fidelissimorum *om.* V[1] (*add.* V[2] *in marg.*) 5 [Martiae] *Man.* 6 L. *om.* D 12 maluisse siuae V 17 qui cb *om.* D municipa V 18 iudicar V 19 omni V uelin V 22 dicto Ɖ 23 recte uidetur et uere V negastis Ɖ 25 Brutorum ... Romani *om.* D 28 exclusit Ɖ obisistit V obstitit D 30 si ... 226, 1 Antonius *Quint. 9, 3, 86 (om. in codd.* si conservator ... hostis *invito Quint.) et Isid. 2, 21, 11* (*ob* ἀντιμεταβολήν)

si conservator rei publicae Brutus, hostis Antonius.
4 num igitur utrum horum sit dubitare possumus? atque ut vos una mente unaque voce dubitare vos negatis, sic modo decrevit senatus D. Brutum optime de re publica mereri, cum senatus auctoritatem populique Romani libertatem imperiumque defenderet. a quo defenderet? nempe ab hoste: quae est enim alia laudanda
9 defensio? deinceps laudatur provincia Gallia meritoque ornatur verbis amplissimis ab senatu quod resistat Antonio. quem si consulem illa provincia putaret neque eum reciperet, magno scelere se adstringeret: omnes enim in consulis iure et imperio debent esse provinciae. negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus rei publicae civis, negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis vos. quis illum igitur consulem nisi latrones putant? quamquam ne ii quidem ipsi quod locuntur id sentiunt nec ab iudicio omnium mortalium, quamvis impii nefariique sint sicut sunt, dissentire possunt. sed spes rapiendi atque praedandi obcaecat animos eorum, quos non bonorum donatio, non agrorum adsignatio, non illa infinita hasta satiavit; qui sibi urbem, qui bona et fortunas civium ad praedam proposuerunt; qui, dum hic sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur;
10 quibus M. Antonius — o di immortales, avertite et detestamini, quaeso, hoc omen — urbem se divisurum esse promisit. ita vero, Quirites, ut precamini eveniat atque huius amentiae poena in ipsum familiamque eius recidat. quod ita futurum esse confido: iam enim non

---

2 atque ut V atqui D 3 dubitar V 5 -ca mereri V *in ras.* senatos V *ante corr.* auctoritate V 6 defendere ita qua V defenderit *bis* D 9 a D 10 sic V 11 magneque eum reciperet nos celere V 12 in *om.* D 14 denegat cuncta V 15 negat uos V igitur illum D 16 nisi ⟨sui⟩ *Busche l. s. s. 607* 17 ad V *(corr. Fa.)* a D 18 sicut sunt *om.* D 19 spes] ipse V 20 caecat D 21 dampnatio ~~D~~ obsignatio V pompei hasta D 23 posuerunt V hic *om.* D sic V1 26 sed V 27 promistitia uero V ei ut c 28 quo huius D (huiusque c) familiam||ue V *ante corr.* 29 praecidat V

solum homines, sed etiam deos immortales ad rem publicam conservandam arbitror consensisse. sive enim prodigiis atque portentis di immortales nobis futura praedicunt, ita sunt aperte pronuntiata, ut et illi poena et nobis libertas adpropinquet; sive tantus consensus omnium sine inpulsu deorum esse non potuit, quid est quod de voluntate caelestium dubitare possimus? 5

Reliquom est, Quirites, ut vos in ista sententia, quam 11 prae vobis fertis, perseveretis. faciam igitur, ut imperatores instructa acie solent, quamquam paratissimos milites ad proeliandum videant, ut eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentes et erectos ad libertatem reciperandam cohortabor. non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo aliqua pacis condicio esse possit. neque enim ille servitutem vestram ut antea, sed iam iratus sanguinem concupivit. nullus ei ludus videtur esse iucundior quam cruor, quam caedes, quam ante oculos trucidatio civium. non est vobis res, Qui- 12 rites, cum scelerato homine ac nefario, sed cum immani taetraque belua, quae quoniam in foveam incidit, obruatur. si enim illim emerserit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda. sed tenetur, premitur, urguetur nunc iis copiis quas [iam] habemus, mox iis quas paucis diebus novi consules comparabunt. incumbite in causam, Quirites, ut facitis. numquam maior consensus vester in ulla causa fuit, numquam tam vehementer cum senatu consociati fuistis. nec mirum: agitur enim — non qua condicione victuri, sed victurine simus an cum supplicio ignominiaque perituri. quamquam mortem quidem natura omnibus propo- 13

---

4 praedicant (-cata ct) D denuntiata D 5 nobis libertas Vc libertas nobis D 7 ducitare V possumus Ð 9 faciat V ut *om.* Ð 13 recipiendam Ð non est non est D 14 quocum D 16 concupiscit ς 18 ọc̣ụḷọṡ ante oculos V quir. res D 19 immanita (ta *exp.*) ‖ te utraque V (tetr. *corr.*) 21 illinc D 23 his Ð iam V^2D *om.* V^1 24 incumbite ... quir. *Arus. GL. VII 479, 4* (*ob* inc. in) 26 uester consensús maior D 30 omnibus natura D

suit. crudelitatem mortis et dedecus virtus propulsare solet, quae propria est Romani generis et seminis. hanc retinete, quaeso, Quirites, quam vobis tamquam hereditatem maioris vestri reliquerunt. [quamquam] alia omnia falsa, incerta sunt, caduca, mobilia, virtus est una altissimis defixa radicibus: quae numquam vi ulla labefactari potest, numquam demoveri loco. hac virtute maiores vestri primum universam Italiam devicerunt, deinde Karthaginem exciderunt, Numantiam everterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes in dicionem huius imperii redegerunt.
6 14 ac maioribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rem publicam, curiam, aerarium, consensum et concordiam civium, rationem aliquam, si ita res tulisset, pacis et foederis: hic vester hostis vestram rem publicam oppugnat, ipse habet nullam; senatum, id est orbis terrae consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet; aerarium vestrum exhausit, suum non habet. nam concordiam civium qui habere potest, nullam cum habet civitatem? pacis vero quae potest esse cum eo ratio, in quo est
15 incredibilis crudelitas, fides nulla? est igitur, Quirites, populo Romano victori omnium gentium omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. nam quod se similem esse Catilinae gloriari solet, scelere par est illi, industria inferior. ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflavit: hic eum exerci-

---

1 crudelitam V 3 quirites quaeso l quaeso qr. p. r. n quaeso quaesoq; t *et* (q; *om.*) g *et* $\binom{i}{q}$ a quaeso Vcb (*in* V quam *saepe* = quir.) 4 uris V *del. Mdv.* 5 omnia alia D (*om.* falsa) sint V 7 ulla ui D dimoueri Đ 8 Hanc V [virtute] *Ald.* 10 euerunt V 11 inde lnt 15 si ita D sta V 19 ex hausum non hab& sit nam V 20 cum Vcb qui D habeat cna 21 in quos V 23 uictor V 24 cum excursore cum D cum ded (*alt.* d V[2]) percursorem V *corr. Fa.* 25 se V[2] (*ex* ei) ctb[2] (*om.* b[1]) sit ei a se d. bruto g d.bruto se ln similem re (*om.* esse ... scele) D catulenae V (li *ex* le V[2]) 26 est belli D 27 haberet D

tum quem accepit amisit. ut igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, vestro studio et virtute fregistis, sic Antoni nefarium lactrocinium vestra cum senatu concordia tanta quanta numquam fuit, felicitate et virtute exercituum ducumque vestrorum brevi tempore oppressum audietis.

Equidem quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, 16
consilio eniti atque efficere potero, nihil praetermittam quod ad libertatem vestram pertinere arbitrabor: neque enim id pro vestris amplissimis in me beneficiis sine scelere facere possum. hodierno autem die primum referente viro fortissimo vobisque amicissimo, hoc M. Servilio, collegisque eius, ornatissimis viris, optimis civibus, longo intervallo me auctore et principe ad spem libertatis exarsimus.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA QUINTA

TESTIMONIA

Appian. b. c. 3, 50 sq.: καὶ Δέκμος μὲν ἐπολιορκεῖτο, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐτήσιον νουμηνίαν ὕπατοι γενόμενοι Ἵρτιός τε καὶ Πάνσας τὴν βουλὴν εὐθὺς ἐπὶ ταῖς θυσίαις ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ συνῆγον ἐπὶ Ἀντωνίῳ. Κικέρων μὲν δὴ καὶ οἱ Κικέρωνος φίλοι πολέμιον αὐτὸν ἠξίουν ἤδη ψηφίσασθαι .... ἡ δὲ βουλὴ τότε ἀγχώμαλοι ταῖς γνώμαις ἐς νύκτα περιῆλθον, ἅμα δ' ἕῳ

---

1 quā V diligentia ea senti aritate V 4 senatus Ð 5 ducum questrum ria V *an* ducumque vestrum mira? 7 cura V cum D 8 niti V 13 m. hoc D 14 loginter ballo V

Nonius 373, 34: M. Tullius in Philippicis IV: ‘quid? hoc senatus consultum facit clam te ex urbe proieceris?’ (*ob* proiec.) *ubi* fecit ⟨ut⟩ — proiceres *Roth,* qui hoc s. c. facto *Ha. Verba ipsa fortasse interpolata erant post* quae expectas, M. Antoni, iudicia graviora? *225, 8.*

περὶ τῶν αὐτῶν ἐς τὸ βουλευτήριον συνελέγοντο· ἔνθα τῶν Κικερωνείων ἐπιβαρούντων ἐψήφιστο ἂν ὁ Ἀντώνιος πολέμιος, εἰ μὴ τῶν δημάρχων Σάλουιος ἐς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκέλευσεν ἀναθέσθαι .... ἀναθέμενοι δὲ τὴν ψῆφον ὡς ὁ δήμαρχος ἐκέλευεν ἐψηφίσαντο ὅμως Δέκμον τε ἐπαινέσαι οὐκ ἐκστάντα Ἀντωνίῳ τῆς Κελτικῆς καὶ τοῖς ὑπάτοις Ἱρτίῳ καὶ Πάνσᾳ Καίσαρα συστρατηγεῖν οὗ νῦν ἔχει στρατοῦ ἐπιχρυσόν τε αὐτοῦ εἰκόνα τεθῆναι καὶ γνώμην αὐτὸν εἰσφέρειν ἐν τοῖς ὑπατικοῖς ἤδη καὶ τὴν ὑπατείαν αὐτὴν μετιέναι τοῦ νόμου θᾶσσον ἐτῶν δέκα ἔκ τε τοῦ δημοσίου δοθῆναι τοῖς τέλεσι τοῖς ἐς αὐτὸν ἀπ' Ἀντωνίου μεταστᾶσιν ὅσον αὐτοῖς ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τῇ νίκῃ δώσειν ὑπέσχετο. οἳ μὲν δὴ ταῦτα ψηφισάμενοι διελύθησαν ὡς τὸν Ἀντώνιον ἔργῳ διὰ τῶνδε εἰδέναι πολέμιον ἐψηφισμένον καὶ τὸν δήμαρχον ἐς τὴν ἐπιοῦσαν οὐδὲν ἔτι ἀντεροῦντα. .... 61: ἐψηφίσαντο δ' Ἀντωνίῳ προαγορεῦσαι Μακεδονίαν ἀντὶ τῆς Κελτικῆς ἔχειν. τὰς δὲ ἄλλας ἐντολὰς ... Κικέρωνα συγγράψαι τε καὶ δοῦναι τοῖς πρεσβεύουσι συνέταξαν. ὁ δὲ τὴν γνώμην παραφέρων συνέγραφεν ὧδε· Μουτίνης Ἀντώνιον εὐθὺς ἀπανίστασθαι καὶ Δέκμῳ τὴν Κελτικὴν μεθιέναι ἐντὸς δὲ Ῥουβίκωνος ποταμοῦ τοῦ τὴν Ἰταλίαν ὁρίζοντος ἀπὸ τῆς Κελτικῆς ἡμέρᾳ ῥητῇ γενόμενον ἐπιτρέψαι τὰ καθ' ἑαυτὸν ἅπαντα τῇ βουλῇ.

Dio Cassius 45, 17, 1. 9: Αὔλου δὲ δὴ Ἱρτίου μετὰ Γαΐου Οὐιβίου ὑπατεύσαντος ... βουλή τε ἐγένετο καὶ γνῶμαι ἐπὶ τρεῖς ἐφεξῆς ἡμέρας ἀπ' αὐτῆς τῆς νουμηνίας ἀρξάμεναι προετέθησαν ..... καὶ εἶπον ἄλλοι τε ἐφ' ἑκάτερα πολλοὶ καὶ ὁ Κικέρων ὧδε (cf. c. 18—47). 46, 1, 1: τοιαῦτα τοῦ Κικέρωνος εἰπόντος ὁ Καλῆνος ὁ Κύιντος ⟨ὁ⟩ Φούφιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν κτλ. 29, 2 sqq.: τῇ δ' οὖν ὑστεραίᾳ καὶ τῇ τρίτῃ πολλῶν καὶ ἄλλων ἐφ' ἑκάτερα λεχθέντων ἐκράτησαν οἱ τὰ τοῦ Καίσαρος πράττοντες καὶ τοῦτο μὲν αὐτῷ ἐκείνῳ καὶ εἰκόνα καὶ τὸ βουλεύειν ἐν τοῖς τεταμιευκόσι τό τε τὰς ἄλλας ἀρχὰς δέκα ἔτεσι θᾶσσον παρὰ τὸ νενομισμένον αἰτῆσαι καὶ τὸ τὰ χρήματα ἃ τοῖς στρατιώταις ἀναλώκει, παρὰ τῆς πόλεως, ὅτε δὴ καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς δὴ παρεσκεύασέ σφας, λαβεῖν, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἐκείνοις καὶ τοῖς τὸν Ἀντώνιον ἐγκαταλιποῦσι, τὸ μήτ' ἄλλον τινὰ πόλεμον πολεμῆσαι καὶ χώραν εὐθὺς δοθῆναι ἐψηφίσαντο. πρός τε τὸν Ἀντώνιον πρεσβείαν ἔπεμψαν κελεύσουσάν οἱ τά τε στρατόπεδα καὶ τὴν Γαλατίαν ἀφεῖναι καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἀπελθεῖν. καὶ τοῖς συστρατευομένοις αὐτῷ προεῖπον οἴκαδε ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας ἀναχωρῆσαι ἢ εἰδέναι, ὅτι ἐν πολεμίου μοίρᾳ γενήσονται. καὶ προσέτι καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς ἀρχὰς τῶν ἐθνῶν παρ' αὐτοῦ λαβόντας καταλύσαντες ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν ἀντιπεμφθῆναι ἔγνωσαν. Cf. Zonaras 10, 14.

Cicero ad Caesarem iun. lib. I apud Nonium 238, 2: et aut ad consules aut ad te aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset quod cum Antonio fuissent.

Cicero Bruto 23 (1,15), 6sq., 9: tantum dico Caesarem hunc adulescentem per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii: ut enim primum libertatem revocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui eamque modicam, decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illa aetate honorificum tamen erat exercitum habenti necessarium: quid enim est sine imperio exercitus? statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. nihil tum nimium videbatur.... D. Bruto decrevi honores .... at in Lepido reprehendimur, cui cum statuam in rostris statuissemus iidem illam evertimus. nos illum honore studuimus a furore revocare.

Brutus Ciceroni 3 (2,3 Kal. Apr.): Legi orationes duas tuas quarum altera Kal. Ian. usus es .... nescio animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur.

Nihil umquam longius his Kalendis Ianuariis mihi 1
visum est, patres conscripti; quod idem intellegebam 1
per hos dies uni cuique vestrum videri. qui enim bellum cum re publica gerunt, hunc diem non exspectabant; nos autem tum, cum maxime consilio nostro subvenire communi saluti oporteret, in senatum non vocabamur. sed querellam praeteritorum dierum sustulit oratio consulum: qui ita locuti sunt, ut magis exoptatae Kalendae quam serae esse videantur. atque ut oratio consulum animum meum erexit spemque attulit non modo salutis conservandae, verum etiam dignitatis pristinae reciperandae, sic me perturbasset eius sententia qui primus rogatus est, nisi vestrae virtuti
constantiaeque confiderem. hic enim dies vobis, patres 2

1 his *om.* D 5 non autem D 6 oportuit ~~D~~ nobo cabamur V conuocabamur D (uoc. ta) 9 exoptent D (-ant t) 13 ***uirtuti *(er.* rae *ut vid.)* V 14 uobis dies D

conscripti, inluxit, haec potestas data est, ut, quantum
virtutis, quantum constantiae, quantum gravitatis in
huius ordinis consilio esset, populo Romano declarare
possetis.

Recordamini qui dies nudius tertius decimus fuerit,
quantus consensus vestrum, quanta virtus, quanta con-
stantia, quantam sitis a populo Romano laudem, quan-
(2) tam gloriam, quantam gratiam consecuti. atque illo
die, patres conscripti, ea constituistis, ut vobis iam
nihil sit integrum nisi aut honesta pax aut bellum ne-
3 cessarium. pacem vult M. Antonius: arma deponat,
roget, deprecetur. neminem aequiorem reperiet quam
me, cui, dum se civibus impiis commendat, inimicus
quam amicus esse maluit. nihil est profecto quod pos-
sit dari bellum gerenti: erit fortasse aliquid, quod con-
cedi possit roganti; legatos vero ad eum mittere, de
quo gravissimum et severissimum iudicium nudius ter-
tius decimus feceritis, non iam levitatis est, sed — ut
2 quod sentio dicam — dementiae. primum duces eos
laudavistis, qui contra illum bellum privato consilio
suscepissent, deinde milites veteranos, qui cum ab An-
tonio in colonias essent deducti, illius beneficio liber-
4 tatem populi Romani anteposuerunt. quid? legio Mar-
tia, quid? quarta cur laudatur? si enim consulem suum
reliquerunt, vituperandae sunt, si inimicum rei pu-
blicae, iure laudantur. atqui, cum consules nondum
haberetis, decrevistis, ut et de praemiis militum et de
honoribus imperatorum primo quoque die referretur.
placet eodem tempore praemia constituere eis qui con-

---

5 quis V nudius tertius decimus *hinc (cf. v. 17) Char. GL. I 207, 20* 7 sitis a D (sint a b t a) sit ista V laudem gloriam (quam gl. t a) gratiam D 10 nihil tam (iam b) D *prius* aut *ex* ut V^2 11 ponat D 13 me cui V qui D (me qui b) inimicas V 14 esse quam amicus D quod *e* quo V^2 dari possit D 16 rogati V 17 et seuerissimum *om.* D 22 uillius V 24 laudantur D *(e v. 26)* sum V 27 et (*om.* a) de D & V 28 die D tempore V *(e v. 29)* 29 constituere eis (iis, his) D constitueres V

tra Antonium arma ceperint et legatos ad Antonium mittere? ut iam pudendum sit honestiora decreta esse legionum quam senatus, siquidem legiones decreverunt senatum defendere contra Antonium, senatus decernit legatos ad Antonium. utrum hoc est confirmare
militum animos an debilitare virtutem? hoc dies duo- 5
decim profecerunt, ut quem nemo praeter Cotylam inventus sit qui defenderet, is habeat iam patronos etiam consulares? qui utinam omnes ante me sententiam rogarentur — quamquam suspicor quid dicturi sint quidam eorum qui post me rogabuntur —: facilius contra dicerem, si quid videretur. est enim opinio decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam quam Plancus obtinet. quid est aliud omnia ad bellum civile hosti arma largiri, primum nervos belli, pecuniam infinitam qua nunc eget, deinde equitatum quantum velit? equitatum dico: dubitabit, credo, gentis barbaras secum adducere. hoc qui non videt, excors, qui cum
videt decernit ⟨est⟩ impius. tu civem sceleratum et per- 6
ditum Gallorum et Germanorum pecunia, peditatu, equitatu, copiis instrues? nullae istae excusationes sunt: 'meus amicus est.' sit patriae prius. 'meus cognatus.' an potest cognatio propior ulla esse quam patriae, in qua parentes etiam continentur? 'mihi pecuniam tribuit.' cupio videre qui ⟨i⟩d audeat dicere. quid autem agatur cum aperuero, facile erit statuere quam sententiam dicatis aut quam sequamini.

---

2 esse legiones V[1] *mediis om. quae praem. signo et* (·)· *in marg. add.* V[2] (·S· quidẽ legiones) 3 decreuerunt, *sed* -int *e ras.* V 5 m. antonium Ɖ confirma V 6 hodies ·XII· V (·XII· *e* ·X II· V[2] *c. ras.*) 7 quem *om.* V cotyian cotyionem V (cotyiam an *corr.* V[2]) cotylam iam l n cotylonem b g a cotilonem significat curionem t *Κοτύλωνα Plut. Ant. 18 s. f.* 10 sunt D 13 aliquam V M. *om.* V b 15 hosti V b hostilia D 17 quitantum dico V 19 *add.* ς *post* excors, *Lb. post* impius, *ante* imp. *Sch.* 20 exercitu pecunia D 21 instres V 23 proprior ulla esse V ulla propior (proprior t *Dresd.*) esse D 24 attribuit Ɖ 25 quid V D audiat V[1] (*corr.* V[2]) 26 sentiam V a

3 Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimen-
dae rei publicae, caedis faciendae bonorum, urbis, agro-
rum suis latronibus condonandi, populi Romani servi-
tute opprimendi, an horum ei facere nihil liceat. du-
bitate quid agatis. 'at non cadunt haec in Antonium.'
7 hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. quid enim in
eum non cadit, qui, cuius acta se defendere dicit, eius
eas leges pervertit, quas maxime laudare poteramus?
ille paludis siccare voluit, hic omnem Italiam mode-
rato homini L. Antonio, dividendam dedit. quid? hanc
legem populus Romanus accepit, quid? per auspicia
ferri potuit? †sed augur verecundus sine collegis de
auspiciis. quamquam illa auspicia non egent interpre-
tatione: Iove enim tonante cum populo agi non esse
fas quis ignorat? tribuni plebi tulerunt de provinciis
contra acta C. Caesaris, ille biennium, hic sexennium.
etiam hanc legem populus Romanus accepit? quid?
promulgata fuit, quid? non ante lata quam scripta est,
quid? non ante factum vidimus quam futurum quis-
8 quam est suspicatus? ubi lex Caecilia et Didia, ubi
promulgatio trinum nundinum, ubi poena recenti lege
Iunia et Licinia? possuntne hae leges esse ratae sine
interitu legum reliquarum? eccui potestas in forum in-
sinuandi fuit? quae porro illa tonitrua, quae tempe-
stas. ut, si auspicia M. Antonium non moverent, sus-

ƚ diripendorum

2 eripiendorum *post* bonorum *add.* D (deprimendorum l) *post* urbis V eruendorum (urbis eruen V^{3} *in ras. minore*) *del. Cl.* 3 populum romanum V Ꝺ (romani populi *Dresd.* rem p. bga) *corr. Man.* 4 opprimendum V 5 an non Ꝺ 6 cotylo D catulo Vn enim autem V 7 cum eius acta D 9 ⟨im⟩-mod. *Ltb.* 11 auspicia, au *e* du *ut vid.* V^{2} 12 *an* de⟨ẽ⟩ *i. e.* deest? 13 interpretatione augurum D 16 C. *om.* D ille biennii iste (ille t) sexenii num etiam D ille sexennium *Zie. 802* hic quinquennium *OESchmidt, Jahrb. suppl. XIII, 1884, 708 coll. 8, 27 s. f. Att. 15, 11, 4* 19 quid *om.* D uidemus D 21 poenae D 22 hęc V *er.* c ratae esse D 23 in forum introeundi D 24 tonetrua V 25 aut D sustinere me non (non *om. Dresd.*) afferre D

tinere tamen eum ac ferre posse tantam vim tempestatis, imbris, [ac] turbinum mirum videretur. quam legem igitur se augur dicit tulisse non modo tonante Iove, sed prope caelesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? quid? quod 9
cum eo collega tulit, quem ipse fecit sua nuntiatione vitiosum, nihilne ad auspicia bonus augur pertinere arbitratus est? sed auspiciorum nos fortasse erimus 4
interpretes qui sumus eius collegae; num ergo etiam armorum interpretes quaerimus? primum omnes fori aditus ita saepti, ut, etiamsi nemo obstaret armatus, tamen nisi saeptis revolsis introiri in forum nullo modo posset: sic vero erant disposita praesidia, ut, quo modo hostium aditus urbe prohibentur castellis et operibus, ita ab ingressione fori populum tribunosque plebi propulsari videres. quibus de causis eas leges quas M. 10
Antonius tulisse dicitur omnes censeo per vim et contra auspicia latas isque legibus populum non teneri. si quam legem de actis Caesaris confirmandis deve dictatura in perpetuum tollenda deve coloniis in agros deducendis tulisse M. Antonius dicitur, easdem leges de integro, ut populum teneant, salvis auspiciis ferri placet. quamvis enim res bonas vitiose per vimque tulerit, tamen ⟨e⟩ae leges non sunt habendae, omnisque audacia gladiatoris amentis auctoritate nostra repudianda est.

Illa vero dissupatio pecuniae publicae ferenda nullo 11
modo est, per quam sestertium septiens miliens falsis perscriptionibus donationibusque avertit, ut portenti

---

2 *del. We.* 4 caeleti V 6 eo *om.* V 7 arbitratus est pertinere Đ 9 qui *ex* que V 12 introire V 14 urbe *insequente ras.* V *om.* D ita castellis et operibus ab VD *trai. ed. Iunt.* (n[2] ita c. e. o. ita ab *Dresd.*) 18 suisque D populum legibus *Zie. 802* 20 perpetum V colonis VD (-iis ng) agos V agrum D (agro b) 23 enim res V ergo leges D uitiose, e *ex* u V[1] 24 tuleri*t, *er.* ṇ *ut vid.* V ae V hae D *corr. Ha.* non *om.* D omnesque V 28 sestertium *om.* D milis V 29 uertit D

simile videatur tantam pecuniam populi Romani tam brevi tempore perire potuisse. quid? illi immanes quaestus ferendine, quos M. Antoni tota exhausit domus? decreta falsa vendebat, regna, civitates, inmunitates in aes accepta pecunia iubebat incidi. haec se ex commentariis C. Caesaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore aedium parte totius rei publicae nundinae; mulier sibi felicior quam viris auctionem provinciarum regnorumque faciebat; restituebantur exules quasi lege sine lege: quae nisi auctoritate senatus rescinduntur, quoniam ingressi in spem rei publicae recuperandae sumus, imago nulla liberae
12 civitatis relinquetur. neque solum commentariis commenticiis chirographisque venalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum quae vendebat Antonius ea se ex actis Caesaris agere diceret, sed senatus etiam consulta pecunia accepta falsa referebat; syngraphae obsignabantur, senatus consulta numquam facta ad aerarium deferebantur. huius turpitudinis testes erant etiam exterae nationes. foedera interea facta, regna data, populi provinciaeque liberatae, ipsarumque rerum falsae tabulae gemente populo Romano toto Capitolio figebantur. quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata est, ut, si hoc genus †pene in unum redigatur, non sit pecunia rei publicae defutura.

5 Legem etiam iudiciariam tulit homo castus atque integer iudiciorum et iuris auctor. in quo nos fefellit. antesignanos et manipulares et Alaudas iudices se constituisse dicebat: at ille legit aleatores, legit exsules,

2 K. quid V 3 tot ⟨un⟩a *Ha. duce Ern.* (una) 6 C. *om.* D 7 calebant *om.* D 10 leges sine Va 14 pecunia . . . domum *Arus. GL. VII 461, 15* (*ob* cong. in illum) 15 cum *om.* V 16 eas ex V ex Caesare (*om.* actis agere) D 18 tanquam D 19 referebantur D 22 earumque D gente V 23 fingebantur V 25 pene *om.* D pene⟨s Opem⟩ *Sch. coll. Verr. 3, 171* 27 is legem D iudicariã V 28 fellit V^1 (*corr.* V^2)

legit Graecos — o consessum iudicum praeclarum, o dignitatem consilii admirandam. avet animus apud consilium illud pro reo dicere —, Cydam Cretensem, 13 portentum insulae, hominem audacissimum et perditissimum. sed facite non esse: num Latine scit? num est ex iudicum genere et forma? num, quod maximum est, leges nostras moresve novit, num denique hominis? est enim Creta vobis notior quam Roma Cydae. dilectus autem et notatio iudicum etiam in nostris civibus haberi solet; Cortynium vero iudicem quis novit aut quis nosse potuit? nam Lysiaden Atheniensem plerique novimus: est enim Phaedri, philosophi nobilis, filius, homo praeterea festivus, ut ei cum Curio consessore eodemque conlusore facillume possit convenire. quaero igitur: si Lysiades 14 citatus iudex non responderit excuseturque Areopagites esse nec debere eodem tempore Romae et Athenis res iudicare, accipietne excusationem is qui quaestioni praeerit Graeculi iudicis modo palliati, modo togati? an Atheniensium antiquissimas leges neclegeet? qui porro ille consessus, di boni. Cretensis iudex isque nequissimus. quem ad modum ad hunc reus alleget, quo modo accedat? dura natio est. at Athenienses misericordes. puto ne Curium quidem esse crudelem, qui periculum fortunae cottidie facit. sunt item lecti iudices, qui fortasse excusabuntur: habent enim legitimam excusationem exili causa solum vertisse nec esse postea restitutos. hos ille demens iudices legis- 15

---

1 *dist. Kay.* consensum Ð iudiciū V (*et v. 6* Ð) 2 auet (u V² *in ras.*) V pauet D animas V 3 illud (*vel* illos) consilium D 5 fac ita D faci V *corr. Ste.* 6 quod ... est *om.* D 8 est etenim D uobis Creta Ð 11 lisiadem D 13 onemo t quo nemo D 14 m. (M'. *Lb.*) curio D consessere V eodem et D 15 quaepro V sy lyriades V 18 re V expositionem his V 19 palliati, li V² *ex* u 20 thaheniensium V ne*leg& V *er.* c 21 dioni V 22 nec quissimus V ad modum *om.* D 23 at *om.* Va 24 curiam D 25 cotidie p. f. f. D facti V faciat l 27 ex illa Ð

set, horum nomina ad aerarium detulisset, his ma-
gnam partem rei publicae credidisset, si ullam speciem
6 rei publicae cogitavisset? atque ego de notis iudicibus
dixi; quos minus nostis nolui nominare: saltatores, ci-
tharistas, totum denique comisationis Antonianae cho-
rum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniec-
tum. em causam, cur lex tam egregia tamque prae-
clara maximo imbri, tempestate, ventis, procellis, tur-
binibus, inter fulmina et tonitrua ferretur, ut eos iudi-
ces haberemus quos hospites habere nemo velit. sce-
lerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio
eius pecuniae cuius ratio in aede Opis confecta est,
hanc tertiam decuriam excogitavit; nec ante turpes
iudices quaesiti quam honestis iudicibus nocentium sa-
16 lus desperata est. sed illud os, illam impuritatem caeni
fuisse, ut hos iudices legere auderet. quorum lectione
duplex imprimeretur rei publicae dedecus, unum quod
tam turpes iudices essent, alterum quod patefactum
cognitumque esset, quam multos in civitate turpis habe-
remus. hanc ergo et reliquas eius modi leges, etiamsi
sine vi salvis auspiciis essent rogatae, censerem tamen
abrogandas: nunc vero cur abrogandas censeam quas
iudico non rogatas?

17 An illa non gravissimis ignominiis monimentisque
huius ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda,
quod unus M. Antonius in hac urbe post conditam ur-
bem palam secum habuerit armatos? quod neque reges
nostri fecerunt neque i qui regibus exactis regnum oc-
cupare voluerunt. Cinnam memini, vidi Sullam, modo

---

2 cedidisset V 4 noui V 5 comisatponis V comessatio-nis D 6 collectum Đ (conactum b) 7 haec (*ex* hem b^2) causa D 9 flumina Đ tonetrua feretur V 10 quos socios ad epulas hospites D seclerum V 13 ducuriam V 16 fecissent ut D 17 imprimeret D 19 cognitumque *om.* D 20 ego b huius D 21 ui *om.* V 22 curabis (-iis V^2) rogandas V 24 ignomini*is (*er.* s) V 25 ad *om.* V 26 post conditam urbem *praem.* si *post* armatos D 27 habuit D 28 nostri *om.* D ii (*vel* hi) D

Caesarem: hi enim tres post civitatem a L. Bruto libe-
ratam plus potuerunt quam universa res publica. non
possum adfirmare nullis telis eos stipatos fuisse, hoc
dico: nec multis et occultis. at hanc pestem agmen 18
armatorum sequebatur: Cassius, Mustela, Tiro gladios
ostentantes sui similes greges ducebant per forum;
certum agminis locum tenebant barbari sagittarii. cum
autem erat ventum ad aedem Concordiae, gradus con-
plebantur, lecticae conlocabantur, non quo ille scuta
occulta esse vellet, sed ne familiares, si scuta ipsi fer-
rent, laborarent. illud vero taeterrimum non modo 7
aspectu, sed etiam auditu, in cella Concordiae conlo-
cari armatos, latrones, sicarios, de templo carcerem
fieri. opertis valvis Concordiae, cum inter subsellia
senatus versarentur latrones, patres conscriptos sen-
tentias dicere. huc nisi venirem etiam Kalendis Sep- 19
tembribus fabros se missurum et domum meam distur-
baturum esse dixit. magna res, credo, agebatur: de
supplicatione referebat. veni postridie, ipse non venit.
locutus sum de re publica minus equidem libere quam
mea consuetudo, liberius tamen quam periculi minae
postulabant. at ille homo vehemens et violentus qui
hanc consuetudinem libere dicendi excluderet — fece-
rat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso triginta
diebus ante — inimicitias mihi denuntiavit, adesse in
senatum iussit a. d. XIII Kalendas Octobres. ipse in-
terea septemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis

---

1 hi enim D inim V i *prior in ras., vix ex* ii e(nim) 4 at *om.* D 5 cassius V (*i. e.* Barba C. *13, 3*) cassinus b classicius D (b *in marg.*) Crassicius *Bardili ex 13, 3* 6 sui miles V 11 aeterrimú V non modo auditus sed &iã aspectu V auditu non modo aspectu D *corr. Schue.* 13 e templo D 15 ·pc· *add.* V² *in marg.* 16 Hic V etiam *post* huc *in* D *ante* fabros *trai. Ha. (del. Lutz)* 21 liberi V libe t quod V pericula D 22 expostulabant D 23 faceret V 24 hoc (em *s. v.* V²) maxi‖*adie cum laudes V 25 ante me D 26 senatu ~~D~~ iussit *etiam* V ad XIII D XIII V *(cf. 6, 1 s. f.)* intereas V 27 diebus V *ante* de me D *add.* (*om.* b) ut digestio potius quam declamatio uideretur in titispicionis V

declamitavit sitim quaerens: haec enim ei causa esse
20 declamandi solet. cum is dies quo me adesse iusserat venisset, tum vero agmine quadrato in aedem Concordiae venit atque in me apsentem orationem ex ore impurissimo evomuit. quo die si per amicos mihi cupienti in senatum venire licuisset, caedis initium fecisset a me: sic enim statuerat; cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem caedendi nisi defatigatio et satietas attulisset. etenim aderat Lucius frater, gladiator Asiaticus, qui myrmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. hic pecunias vestras aestimabat, possessiones notabat et urbanas et rusticas; huius mendicitas aviditate coniuncta in fortunas nostras imminebat; dividebat agros, quibus et quos volebat; nullus aditus erat privato, nulla aequitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessor,
21 quantum reliquerat divisor Antonius. quae quamquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt, tamen separatim suo nomine notanda censeo iudicandumque nullos septemviros fuisse, nihil placere ratum esse, quod ab [h]is actum diceretur.

8 M. vero Antonium quis est qui civem possit iudicare potius quam taeterrimum et crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris sedens audiente populo Romano dixerit nisi victorem victurum neminem? num putatis, patres conscripti, dixisse eum minacius quam facturum fuisse? quid vero? quod in contione dicere ausus est se cum magistratu abisset ad urbem futurum cum exercitu, introiturum quotienscumque vellet, quid erat aliud

2 me ad ‖ iusserat V 3 quadrat in eadem V 4 ex *om.* D 5 dies ipse amicos V 6 fecisse tamen V 9 sapientas V 11 in *om.* Ꟈ 14 coniunctas V 16 era V 17 quisquerat (*om.* hab. ... relique) D 19 arte esse non possum V 22 quod elegissent aut quod D 23 possim V *ante corr.* 26 non putatis V 27 futurum Ꟈ 29 magistratuṣ V magistratus D futurum V b uenturum D 30 intr. ⟨et ẹxiturum⟩ *Cobet (cf. 216, 23)* quod V

nisi denuntiare populo Romano servitutem? quod au- 22
tem eius iter Brundisium, quae festinatio, quae spes, nisi ad urbem vel in urbem potius exercitum maximum adduceret? qui autem dilectus centurionum, quae effrenatio inpotentis animi. cum eius promissis legiones fortissimae reclamassent, domum ad se venire iussit centuriones quos bene sentire de re publica cognoverat eosque ante pedes suos uxorisque suae, quam secum gravis imperator ad exercitum duxerat, iugulari coëgit. quo animo hunc futurum fuisse censetis in nos quos oderat, cum in eos quos numquam viderat tam crudelis fuisset, et quam avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona quantacumque erant statim suis comitibus compotoribusque discripsit. atque ille furens in- 23
festa iam patriae signa a Brundisio inferebat, cum C. Caesar deorum immortalium beneficio, divina animi, ingeni, consili magnitudine, quamquam sua sponte eximiaque virtute, tamen adprobatione auctoritatis meae colonias patrias adiit, veteranos milites convocavit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronum impetus retardavit. postea vero quam legio Martia ducem praestantissimum vidit, nihil egit aliud nisi ut aliquando liberi essemus: quam est imitata quarta legio. quo ille nuntio audito cum senatum vocasset adhi- 9
buissetque consularem, qui sua sententia C. Caesarem hostem iudicaret, repente concidit. post autem neque 24
sacrificiis sollemnibus factis neque votis nuncupatis non profectus est, sed profugit paludatus. at quo? in provinciam firmissimorum et fortissimorum civium, qui illum ne si ita quidem venisset, ut nullum bellum

2 nisi ut ad Ð 6 clamassent V 7 de re p. sentire D 8 tuos V *ante corr.* 10 Quo *ex* Quam V² 11 in *om.* V 12 locupletum Ð 15 descripsit VD *corr. Buech.* 16 a *et* C. *om.* D 17 diuina b diuini VD 18 quam sua D 20 patris D adit V *ante corr.* 21 latronis D 27 neq' *ex* ne V 29 Atq· in V 30 & fortissimorum *add.* V² 31 neisita (*alt.* i *ante* -it- *inserta*)

inferret, ferre potuissent inpotentem, iracundum, con-
tumeliosum, superbum, semper poscentem, semper ra-
pientem, semper ebrium. at ille, cuius ne pacatam qui-
dem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit
provinciae Galliae: circumsedet Mutinam, firmissimam
et splendidissimam populi Romani coloniam, oppugnat
D. Brutum imperatorem, consulem designatum, civem
25 non sibi, sed nobis et rei publicae natum. ergo Hanni-
bal hostis, civis Antonius? quid ille fecit hostiliter,
quod hic non aut fecerit aut faciat aut moliatur et
cogitet? totum iter Antoniorum quid habuit nisi de-
populationes, vastationes, caedes, rapinas? quas non
faciebat Hannibal, quia multa ad usum suum reser-
vabat: at hi qui in horam viverent non modo de for-
tunis et de bonis civium, sed ne de utilitate quidem sua
cogitaverunt.

Ad hunc, di boni, legatos mitti placet? norunt isti
homines formam rei publicae, iura belli, exempla maio-
rum, cogitant, quid populi Romani maiestas, quid se-
natus severitas postulet? legatos decernis? si ut de-
precere, contemnet, si ut imperes, non audiet; denique,
quamvis severa legatis mandata dederimus, nomen
ipsum legatorum hunc quem videmus populi Romani
restinguet ardorem, municipiorum atque Italiae franget
animos. ut omittam haec quae magna sunt, certe ista
26 legatio moram et tarditatem adferet bello. quamvis
dicant quod quosdam audio dicturos: 'legati profi-
ciscantur; bellum nihilo minus paretur', tamen lega-
torum nomen ipsum et animos hominum et belli cele-

1 inferre (*om.* ferret) V 5 circumsedem utinam || *** (*er.* inā) V circumsedit V^2D 8 p. r. D 10 aut *tertium om.* V 11 antonii V^2D 12 quae non D 13 qua V^1 quā V^2 suum *om.* D 14 at hi *Naug.* et hii b haec ii (*vel* hi) D haec V uiuent V 15 et bonis D 17 pace*t (*er.* n) V 20 decernitis D (ti *s. v. er.* V) depreceres V^1 (-ris V^2) deprecentur D 21 imperetis D 22 nonme V^1 (n *s. v. add.* V^2) 23 uidimus D 26 caritatem V^1 (*corr.* V^2) 27 quod V *in ras.* 29 hominum V molliet D (hominum molliet ς)

ritatem morabitur. minimis momentis, patres conscrip- 10
ti, maximae inclinationes temporum fiunt cum in omni casu rei publicae tum in bello et maxime civili, quod opinione plerumque et fama gubernatur. nemo quaeret quibus cum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis ultro missae timoris esse signum videbitur. recedat a Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia: non est verbis rogandus, cogendus est armis. non enim ad Hannibalem mittimus ut a Sagunto rece- 27
dat, ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum et Q. Baebium Tampilum — qui, si Hannibal non pareret, Karthaginem ire iussi sunt: nostros quo iubemus ire, si non paruerit Antonius? — ad nostrum civem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Romani oppugnet. itane vero? hoc per legatos rogandum est? quid interest, per deos immortales, utrum hanc urbem oppugnet an huius urbis propugnaculum, coloniam populi Romani praesidii causa conlocatam? belli Punici secundi, quod contra maiores nostros Hannibal gessit, causa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eum legati missi: mittebantur ad Poenum, mittebantur pro Hannibalis hostibus, nostris sociis. quid simile tandem? nos ad civem mittimus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circumsedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis?

11
Age, si paruerit, hoc cive uti aut volumus aut possu- 28
mus? ante diem XIII Kalendas Ianuarias decretis vestris eum concidistis: constituistis, ut haec ad vos Kalendis Ianuariis referrentur quae referri videtis de

---

1 morabimur V 4 quaerit V 6 legatus V missa V[1] (æ *et* ti[moris] *in ras.* V[2]) 7 oppunare V 8 uerbis *ex* uerus V[2] & armis V[1] (est & *corr.* V[3]) 10 anfalcum D
11 quint̃ bebium *e* qui bibium V[2] pamphilum VD *corr. Fa. ex Liv. 21, 6, 8 (cf. CIL. VI 1360)* 12 iussi sunt V[2]D iusserunt V[1] (iussi erant *Ha.*) nostros legatos D quoḍ V iubebimus Ð 13 ad . . . mittimus *om.* D 14 imperatorem coloniamque D 15 rogandus D 17 coloniamque D 18 causaẹ cọnlocotã V punicis V 23 mittimus Vb mittemus D

honoribus et praemiis bene de re publica meritorum et merentium: quorum principem iudicastis eum qui fuit C. Caesarem, qui M. Antoni impetus nefarios ab urbe in Galliam avertit; tum [deinde] milites veteranos qui primi Caesarem secuti sunt, tum illas caelestis divinasque legiones, Martiam et quartam, comproba⟨s⟩tis, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores et praemia spopondistis; eodemque die D. Bruti, praestantissimi civis, edicto adlato atque proposito factum eius conlaudastis, quodque ille bellum privato consilio susce-
29 perat, id vos auctoritate publica conprobastis. quid igitur illo die aliud egistis nisi ut hostem iudicaretis Antonium? his vestris decretis aut ille vos aequo animo adspicere poterit aut vos illum sine dolore summo videbitis? exclusit illum a re publica, distraxit, segregavit non solum scelus ipsius, sed etiam ut mihi videtur fortuna quaedam rei publicae. qui si legatis paruerit Romamque redierit, num ⟨um⟩quam perditis civibus vexillum quo concurrant defuturum putatis? sed hoc minus vereor: sunt alia quae magis timeam et cogitem.

Numquam parebit ille legatis: novi hominis insaniam, adrogantiam, novi perdita consilia amicorum qui-
30 bus ille est deditus. Lucius quidem frater eius, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. sit per se ipse sanus, quod numquam erit: per hos esse ei tamen non

---

2 iudicauistis D 3 ab urbe M. Antonii impetus in Galliam avertit *Arus. GL. VII 499, 18 et* (*sed* avertere) *Prisc. III 277, 10* (*ob* av. ab) 4 uertit D tum *om.* D *del. Ha.* 5 primum V tum atque illeas V 6 comprobatis *om.* D *corr. Fa.* 7 sum V 8 perseuerentur V 9 sponponditis V D. *om.* D 10 conlaudatis V collaudauistis D 12 conprouatis V comprobauistis D 13 aliut *ex* aut *et* nisi *ex* sinsi V ut re D (ṭẹ b) 14 animo aequo D 16 are V (p. *add.* V^2) 19 numquam V num quando D *corr. Gar.* 20 uexillum, ill *ex* iti V 21 hominus V^1 (c *s. v.* V^2) ob quae D timeam et cogitem *om.* D 23 homines V 26 si ꝑ se V *e corr.* D sitspesrase V *ante corr.*

licebit. teretur interea tempus, belli apparatus refrigescent. unde est adhuc bellum tractum nisi ex retardatione et mora? ut primum post discessum latronis vel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit, semper flagitavi ut convocaremur. quo die primum convocati sumus, cum designati consules non adessent, ieci sententia mea maximo vestro censensu fundamenta rei publicae serius omnino quam decuit — nec enim ante potui —, sed tamen si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum haberemus. omne malum nascens facile opprimitur, in- 31
veteratum fit plerumque robustius. sed tum expectabantur Kalendae Ianuariae, fortasse non recte. verum 12
praeterita omittamus: etiamne hanc moram adferemus, dum proficiscantur legati, dum revertantur? quorum expectatio dubitationem belli adfert. bello autem dubio quod potest studium esse dilectus?

Quam ob rem, patres conscripti, legatorum mentionem nullam censeo faciendam; rem administrandam arbitror sine ulla mora et confestim gerendam [censeo]; tumultum decerni, iustitium edici, saga sumi dico oportere, dilectum haberi sublatis vacationibus in urbe et in Italia praeter Galliam tota[m]. quae si erunt facta, 32
opinio ipsa et fama nostrae severitatis obruet scelerati gladiatoris amentiam. sentiet sibi bellum cum re publica esse susceptum, experietur consentientis ⟨s⟩en⟨atus⟩ nervos atque vires: nam nunc quidem partium contentionem esse dictitat. quarum partium? alteri victi sunt, alteri sunt e medi⟨i⟩s C. Caesari⟨s⟩ parti-

---

VD (—menti *v. 18*)] 1 feretur D (diff. b) 2 tractum *om.* D rei tardatione D 4 libere, ber V^2 *in ras.* 7 adfuissem cum *post* consensu *add.* V *(cf. 6 sq.)* 9 potuisset (posuissem b) tamen D 11 nas V^1 cens *s. v.* V^3 12 dum b (*non* V) 14 adferemus V^2 *in marg. infer.* (*om.* $V^1 l^1$) 18 .lc· V (p. c. *om.* t) menti *c. lac.* D (mentio quis non uidet quam alieno tempore nunc a uobis facta est b) 20 *del. Lb.* 23 *del. Mu.* 25 sentienti bibellum, bi *e* li V 26 consentientis in V 27 num quidem V 29 uicii V

bus; nisi forte Caesaris partis a Pansa et Hirtio consulibus et a filio C. Caesaris oppugnari putamus. hoc vero bellum non ⟨est⟩ ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum civium ex[er]citatum, quibus bona fortunaeque nostrae notatae sunt et iam ad
33 cuiusque opinionem distributae. legi epistulam Antoni, quam ad quendam septemvirum, capitalem hominem, collegam suum, miserat: 'quid concupiscas, tu videris: quod concupiveris, certe habebis.' Em ad quem legatos mittamus, cui bellum moremur inferre: qui ne sorti quidem fortunas nostras destin⟨a⟩vit, sed libidini cuiusque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quicquam integrum quod non alicui promissum iam sit reliquerit. Cum hoc, patres conscripti, bello, inquam, decertandum est idque confestim: legatorum tarditas repudianda[s]
34 est. quapropter, ne multa nobis cotidie decernenda[s] sint, consulibus totam rem publicam commendandam censeo iisque permittendum, ut rem publicam defendant provide⟨a⟩ntque ne quid res publica detrimenti accipiat, censeoque, ut iis qui in exercitu M. Antoni sunt ne sit ea res fraudi, si ante Kalendas Februarias ab eo discesserint. haec si censuerit⟨is⟩, patres conscripti, brevi tempore libertatem populi Romani auctoritatemque vestram recuperabitis. si autem lenius agetis, tamen ea[n]dem, sed fortasse serius decernetis. de re publica quoad re⟨t⟩tulistis satis decrevisse videor.

13
35 Altera res est de honoribus: de quibus deinceps intellego esse dicendum. sed qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. a Bruto igitur consule designato more maiorum capiamus exordium. cuius ut superiora omittam quae sunt maxima illa quidem, sed adhuc homi-

---

V] 4 perdidissimorum V 6 optionem *Man.* 9 concupisceris V 11 *add. Ferr.* 14 bello, ⟨bello⟩ ς 15 est *ex* ist V 17 sint *in ras.* V 18 censeo *ex* consceos *ut vid.* V 20 exercitum antoni V *corr. RKl.* 21 fraudisi si V 24 bestiaram V[1] uram *s. v.* V[3]

num magis iudiciis quam publice laudata, quibusnam verbis eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus? neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque desiderat: qua etiam si careat, tamen sit se ipsa contenta, quamquam in memoria gratorum civium tamquam in luce posita laete[n]tur. laus igitur iudicii testimoniique nostri tribuenda Bruto est. quam ob rem his verbis, patres con- 36
scripti, senatus consultum faciendum censeo[r]: 'cum D. Brutus imperator, consul designatus, provinciam Galliam in senatus populique Romani potestate teneat cumque exercitum tantum tam brevi tempore summo studio municipiorum coloniarumque provinciae Galliae optime de re publica meritae merentisque conscripserit compararit, id eum recte et ordine exque re publica fecisse idque D. Bruti praestantissimum meritum in rem publicam senatui populoque Romano gratum esse et fore. itaque senatum populumque Romanum existimare D. Bruti imperatoris, consulis designati, opera, consilio, virtute incredibilique studio et consensu provinciae Galliae rei publicae difficillumo tempore esse subventum.' huic tanto merito Bruti, patres conscripti, 37
tantoque in rem publicam beneficio quis est tantus honos qui non debea[n]tur? nam si M. Antoni[n]o patuisset Gallia, si oppres⟨s⟩is municipiis et coloniis inparatis in illam ultimam Galliam penetrare potuisset, quantus rei publicae terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentissimus atque in omnibus consiliis praeceps et devius non solum cum exercitu suo, sed etiam cum omni immanitate barbariae bellum inferre nobis, ut eius furorem ne Alp[u]ium quidem muro cohibere possemus. ha⟨e⟩c igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum nondum interposita auctoritate vestra suo consilio atque iudicio non ut consulem recepit,

---

V] 5 atque in *Man.* im V 22 p. c. bruti V 25 gladia si V 28 hominem amentissimus aque V (adque *corr.* V^2) 31 furrem V^1 (o *s. v.* V^2) 32 D.] q· V

sed ut hostem arcuit Gallia seque obsideri quam hanc urbem maluit. habeat ergo huius tanti facti tamque praeclari decreto nostro testimonium sempiternum, Galliaque, quae semper praesidet atque praesedit huic imperio libertatique communi, merito vereque laudetur, quod se suasque vires non tradidit, sed opposuit Antonio.

14 38 Atque etiam M. Lepido pro eius egregiis in rem publicam meritis decernendos honores quam amplissimos censeo. semper ille populum Romanum liberum voluit maximumque signum illo die dedit voluntatis et iudicii sui, cum Antonio diadema Caesari inponente se avertit gemituque et maestitia declaravit, quantum haberet odium servitutis, quam populum Romanum liberum cuperet, quam illa quae tulerat temporum magis necessitate quam iudicio tulisset. quanta vero is moderatione usus sit in illo tempore civitatis, quod post mortem Caesaris consecutum est, quis nostrum oblivisci potest? magna haec, sed ad maiora properat
39 oratio. quid enim, o di immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano adcidere potuit, quam, quom bellum civile maximum esset, c[i]uius belli exitum omnes timeremus, sapientia et ⟨clement⟩ia id potius exti⟨n⟩g⟨u⟩i quam armis et ferro rem in discrimen adduci[re]? quodsi eadem ratio Caesaris[i] fuisset in illo taetro miseroque bello, ut omittam patrem, duos Cn. Pompei, summi et singularis viri, filios incolumis haberemus, quibus certe pietas fraudi[s] esse non debuit. utinam omnes M. Lepidus servare potuisset. facturum fuisse declaravit in eo quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit civitati, maximum ornamentum rei publicae, clarissimum monumentum

V] 1 arguit V *del. Ferr.* 2 facit tamquã V 8 egregiis, is *ras. ex* us V 12 inponenteṣ V 13 maiestitati, ai *in ras. et* ti *s. f. add.* V^2 15 qui illa *Mu.* 18 consecutus V 22 quom] quim V^1 (od *s.* im V^3) 23 & iā V *corr. RKl. duce Aug.* 25 addecere V *corr. Lb.* 26 te tro, e *ex corr. et* t *inter ras.* V

clementiae suae. gravis illa fortuna populi Romani,
grave fatum. Pompeio enim patre, quod imperi[o] po-
puli Romani lumen fuit, ext[r]incto interfectus est pa-
tris simillimus filius. sed omnia mihi videntur deorum 40
immortalium iudicio expiata Sex. Pompeio rei publicae
conservato. quam ob causam iustam atque magnam 15
et quod periculosissimum civile bellum maximumque
humanitate et sapientia sua M. Lepidus ad pacem
concordiamque convertit, senatus consultum his verbis
censeo perscribendum: 'cum a M. Lepido imperatore,
pontifice maximo, saepe numero res ⟨publica⟩ et bene
et feliciter gesta sit populusque Romanus intellexerit
ei dominatum regium maxime displicere, cumque eius
opera, virtute, consilio singulari[s]que clementia et
mansuetudine bellum acerbissimum civile ⟨s⟩it restinc-
tum, Sex⟨tus⟩que Pompeius Cn. f. Magnus huius or- 41
dinis auctoritate ab armis discesserit et a M. Lepido im-
peratore, pontifice maximo, summa senatus populique
Romani voluntate civitati restitutus sit, senatum popu-
lumque Romanum pro maximis plurimisque in rem
publicam M. Lepidi meritis magnam spem in eius vir-
tute, auctoritate, felicitate re⟨ponere⟩ otii, pacis, con-
cordiae, libertatis, eiusque in rem publicam meritorum
senatum populumque Romanum memorem fore, eique
statuam equestrem inauratam in rostris aut quo alio
loco in foro vellet ex huius ordinis sententia statui
placere.' qui honos, patres conscripti, mihi maximus
videtur, primum qu⟨i⟩a iustus est: non enim solum
datur propter spem temporum reliquorum, sed pro
amplissimis meritis redditur: nec vero cuiquam possu-
mus commemorare hunc honorem a senatu tributum
iudicio senatus soluto et libero.

Venio ad C. Caesarem, patres conscripti: qui nisi 16 42

V] 2 grue V *ante corr.* 5 expi&a V^1 (et pi&ate V^2) *corr. Fa.* 8 humanitatis V *ante corr.* 9 ·sc·] se V 14 consilio singulari *post* clementia *iterat in marg.* V^2 26 velit *Ern.*

fuisset, quis nostrum esse potuisset? advolabat ad ur-
bem a Brundisio homo inpotentissimus arde⟨n⟩s odio,
animo hostili in omnis bonos cum exercitu Antonius.
quid huius audaciae et sceleri poterat opponi? nondum
ullos duces habebamus, non copias; nullum erat con-
silium publicum, nulla libertas; dandae cervices erant
crudelitati nefariae; fugam quaerebamus omnes, quae
43 ipsa exitum non habebat. quis tum nobis, quis populo
Romano optulit hunc divinum adulescentem deus? qui,
cum omnia ad perniciem nostram pestifero illi civi
paterent, subito praeter spem omnium exortus prius
confecit exercitum quem furori M. Antoni opponeret
quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. magni
honores habiti Cn. Pompeio cum esset adulescens et
quidem iure: subvenit enim rei publicae, sed aetate
multo robustior et militum ducem quaerentium studio
par⟨a⟩tior et in alio genere belli. non enim omnibus
Sullae causa grata: declarat multitudo proscriptorum,
44 tot municipiorum maximae c⟨a⟩lamitates. Caesar au-
tem annis multis minor veteranos cupientis iam re-
quiescere armavit; eam conplexus est causam, quae es-
set senatui, quae populo, quae cunctae Italiae, quae dis
⟨h⟩om⟨i⟩nibusque gratissuma. et Pompeius ad L. Sul-
lae maxumum imperium victoremque exercitum acces-
sit: Caesar se ad neminem adiunxit; ipse princeps
exercitus faciendi et praesidii conparandi fuit. ille
[in] adversariorum partibus agrum Picenum habuit ini-
micum: hic ex Antoni amicis, sed amicioribus liber-
tatis contra Antonium confecit exercitum. illius opibus
Sulla regnavit: huius praesidi⟨o⟩ Antoni dominatus
45 oppressus est. demus igitur imperium Caesari, s⟨i⟩ne
quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum
geri non potest: ⟨s⟩it pro praetore eo iure quo qui

V] 8 q· uis V 15 enim] &iam V 17 paratiore *Ha.* 18 caęusa V 23 *add. Fa.* syllae V 27 *del. Ferr.* 32 te-nere V *ante corr.* 33 et pro populo romano V *corr. Ferr.* *(item v. 251, 8. 14. 19. 20; 254, 26, al.)*

optimo. qui honos quamquam est magnus illi aetati,
tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum
ad ⟨d⟩i⟨g⟩nitatem valet. itaque illa quaeramus, quae
vix hodierno die consequemur. sed saepe spero fore 17
huius adulescenti⟨s⟩ [hortandi] honorandi et nobis et
populo Romano potestatem; hoc autem tempore ita
censeo decernundum: ʽquod C. Caesar C. f., pontifex, 46
pro praetore, summo rei publicae tempore milites veteranos ad libertatem populi Romani cohortatus sit eosque conscripserit, quodque legio Martia quartaque summo studio optimoque in rem publicam consensu C. Caesare duce et auctore rem publicam, libertatem populi Romani defendant, defenderint, et quod C. Caesar pro praetore Galliae provinciae cum exercitu subsidio profectus sit, equites, sagitt⟨ari⟩os, elephantos in suam populique Romani potestatem redegerit difficillumoque rei publicae tempore saluti dignitatique populi Romani subvenerit, ob eas causas senatui placere C. Caesarem C. f., pontificem, pro praetore senatorem esse sententiamque loco praetorio dicere, eiusque rationem quemcumque magistratum petet ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor
fuisset.' quid est enim, patres conscripti, cur eum non 47
quam primum amplissimos honores capere cupiamus? legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant, adulescentiae temeritatem verebantur: C. Caesar ineunte aetate docuit ab excellenti eximiaque virtute progressum aetatis expectari non oportere. itaque maiores nostri veteres illi admodum antiqui leges annalis non habebant, quas multis

---

V] 1 illa V *unde* aetate *Graev.* 3 uel& V 5 hortandi honorandi V^{1} (que *add.* V^{2}) *prius del. Ha.* 10 q· quarta V 13 deferint V^{1} nde *s. v.* V^{3} 16 suma V 17 salute V 18 senatus V 20 quaestorio *Nipperdey ʽLeg. ann.' p. 85 (v. ad 250, 33)* 21 quemquumquem acpet& V^{1} (c *incerta*, ap *corr. et* m *antea exp.* V^{2}) *corr. Fa.* (appeteret *Ern.* peteret *Schue.*) haberi per ut haberi V *trai. Fa.* 22 praetor *Urs.* 27 eacellenti V^{1} (*corr.* V^{3})

post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequalis. ita saepe magna indoles virtutis prius-
48 quam rei publicae prodesse potuisset extinctast. at vero apud antiquos Rulli, Deci⟨i⟩, Corvini multique alii, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamini⟨n⟩us admodum adulescentes consules facti tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxeri⟨n⟩t, nomen ornarint. quid? Macedo Alexander cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepisset, nonne tertio et tricesimo anno mortem obiit? quae est aetas nostris legibus decem annis minor quam consularis. ex quo iudicari potest virtutis esse quam aeta-
18 tis cursum celeriorem. nam quod ii qui Caesari invident simulant se timere, ne verendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris
49 elatus intemperantius suis opibus utatur. ea natura rerum est, patres conscripti, ut, qui sensum ver[e]ae gloriae c[o]eperit quique se ab senatu, ab equitibus Romanis populoque Romano universo senserit civem c[l]arum haberi salutaremque rei publicae, nihil cum hac gloria comparandum putet. utinam C. Caesari, pa⟨t⟩ri dico, contigisset adulescenti, ut esset senatui atque optimo cuique carissimus. quod cum consequi neglexisset, omnem vim ingenii, quae summa fuit in illo, in populari levitate consumpsit. itaque cum respectum ad senatum et ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes suas amplificandas quam virtus liberi populi fer⟨r⟩e non posset. eius autem filii longis⟨s⟩ume diversa ratio est: qui cum omnibus est tum optimo cuique carissimus. in hoc spes libertatis positast, a⟨b⟩ hoc accepta iam salus, huic summi ho-
50 nores et exquiruntur et parati sunt. cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam time-

---

V] 1 esset *Mommsen* 2 eaqualis V 3 pesse V^1 (d *s.v.* V^3) extinctasunt V 4 Corvi *Pighius* 6 *add. Fa.* 10 XXX· V 12 uirtus V^1 (ti *s. v.* V^3) 15 ne] non V 20 *del. Ferr.* 25 re pectum V^1 s *add.* V^2 28 publici V

mus? quid enim stultius quam inutilem potentiam, invidiosas opes, cupiditatem dominandi praecipitem et lubricam anteferre verae, gravi[s], solidae gloriae? an hoc vidit puer: si aetate processerit, non videbit? at est quibusdam inimicus clarissimis atque optimi[i]s civibus. nullus iste timor esse debet: omnis Caesar[i] inimicitias rei publicae condonavit, hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem omnium ⟨consiliorum⟩ atque factorum. ita enim [ut enim] ad rem publicam accessit ut eam confirmaret, non ut everteret. omnis habeo cognitos sensus adulescentis. nihil est illi re publica carius, nihil vestra auctoritate gravius, nihil bonorum virorum iudicio optatius, nihil vera gloria dulcius. quam ob rem [h]ab eo non modo nihil [nihil] 51 timere, sed maiora et meliora exspectare debetis neque in eo qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit timere ne memoria maneat domestici doloris, quae plus apud eum possit quam salus civitatis. audebo etiam obligare fidem meam, patres conscripti, vobis populoque Romano reique publicae: quod profecto ∗, cum me nulla vis cogeret, facere[t] non auderem pertimesceremque in maxima re periculosam opinionem tem[p]eritatis. promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarem talem semper fore civem, qualis hodies[i]t qualemque eum maxime velle esse et optare debemus.

Quae cum ita sint de Caesare satis hoc tempore 19 52 dictum habebo. nec vero de L. Egnatuleio, fortissimo et constantissimo civi amicis⟨s⟩imoque rei publicae, silendum arbitror, sed tribuendum testimonium virtutis egregiae, quod is legionem quartam ad Caesarem adduxerit, quae praesidio consulibus, senatui populoque

---

V] 8 *add. Fa. (ante* omnium, *h. l. Ha.)* 9 enim animatus ad *Mue.* 13 optatus V *ante corr.* 18 audebo, debo V^2 *in ras.* (audeo *Ha.*) 20 profecto ⟨pro alio⟩ *Ste., recte ut vid.* 21 prętimescerem quę V prae- *fortasse recte* 24 foro V *ante corr.* 25 *del. Ha.* 28 de legatu legio V

Romano reique publicae esset: ob eam causam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. in quo, patres conscripti, non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio quantus honos: in tali enim re satis est nominari.

53 De exercitu autem C. C⟨aes⟩aris ita censeo decernundum: ‘senatui placere militibus veteranis, qui Caesaris pontificis ⟨pro praetore auctoritatem secuti libertatem populi Romani⟩ auctoritatemque huius ordinis defenderint atque defendant, iis liberisque eorum militiae vacationem esse, utique C. Pansa A. Hirti[c]us consules alter ambove si eis videretur cognoscerent, qui ag⟨e⟩r iis coloniis esset, quo milites veterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is militibus veteranis divideretur; de agro Campano separatim cognoscerent inirentque rationem de commodis militum veteranorum augendis, legionique Martiae et legioni quartae et iis militibus, qui de legione secunda, tricesima quinta ad C. Pansam A. Hirtium consules venissent suaque nomina edidissent, quod iis auctoritas senatus populique Romani libertas carissima sit et fuerit, vacationem militiae ipsis liberisque eorum esse placere extra tumultum Gallicum Italicumque easque legiones bello confecto missas fieri placere; quantamque pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Caesar pontifex, pro praetore, pollicitus sit, tantam dari placere; utique C. Pansa A. Hirti[c]us consules alter ambove si eis videretur rationem agri habe⟨re⟩nt qui sine iniuria privatorum dividi posset; isque militibus, legioni Martiae et legioni quartae ita

---

V] 2 triennio *Lb.* 3 magna V (magistratum *Ha.*) 8 pr. pr. *add. Lb.* auctoritatem ... R. *Gar.* *(cf. 221, 6 al.)* 10 [atque] *Ern.* i⟨ps⟩is *Mue.* *(ut v. 22)* 11 cos aa · uesieu V^1 (aa · desigti *corr. et* na *s. v.* V^3) *solvit Urs.* 18 legione quartae V^1 (*corr.* V^2) 19 XXXV· V (⟨et legione⟩ XXXV. *Ha.*) 23 tu militum V^1 (*corr.* V^2) 25 singulas V 27 cos· a· a· uesue V^1 (ueseu *exp. et* cũ *s. s.* V^3) *cf. v. 11* 28 habent *et* possit V *corr. Schue.*

darent, adsignarent, ut quibus militibus amplissime dati, adsignati essent.'

Dixi[t] ad ea omnia, consules, de quibus rettulistis: quae si erunt sine mora matureque decreta, facilius adparabitis ea quae tempus et necessitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum haberemus.

M. TULLI CICERONIS
IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA SEXTA

1
Audita vobis esse arbitror, Quirites, quae sint acta 1
in senatu, quae fuerit cuiusque sententia. res enim ex Kalendis Ianuariis [s]agi[t]tata paulo ante confecta est minus quidem illa severe quam decuit, non tamen omnino dissolute. mora est adlata bello, non causa sublata. quam ob rem quod quaesivit ex me P. Apuleius, homo et multis officiis mihi et summa familiaritate coniunctus et vobis amicissimus, ita respondebo, ut ea quibus non interfuistis nosse possitis. causa fortissimis optimisque consulibus Kalendis Ianuariis de re publica primum referendi fuit ex eo quod XIII Kalendas Ianuarias senatus me auctore
decrevit. eo die primum, Quirites, fundamenta sunt 2
iacta [sunt] rei publicae: fuit enim longo intervallo ita liber senatus, ut vos aliquando liberi essetis. quo quidem tempore, etiamsi ille dies vitae finem mihi adlaturus esset, satis magnum c[o]eperam fructum, cum vos universi una mente atque voce iterum a me conservatam esse rem publicam conclamastis. hoc vestro iudicio tanto tamque praeclaro excitatus ita Kalendis

---

V] 19 ⟨a. d.⟩ XIII *Or.* (*cf.* 239, 26) 21 *del. Gar.* (*prius exp.* V) 23 dẹịs V ạḍlaṭuras V *ante corr.* 24 fạctuṃ (u *superscr.*) V

Ianuariis veni in senatum, ut meminissem quam personam impositam a vobis sustinerem. itaque bellum nefarium inlatum rei publicae cum viderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antoni[um] putavi hominemque audacissimum, qui multis nefariis rebus ante commissis hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, coloniam vestram fidissimam fortissimamque obsideret, bello censui persequendum; tumultum esse decrevi; iustitium edici, saga sumi dixi placere, quo omnes acrius graviusque incumberent ad ulciscendas rei publicae iniurias, si omnia gravissimi
3 belli insignia suscepta a senatu viderent. itaque haec sententia, Quirites, sic per triduum valuit, ut, quamquam discessio facta non esset, tamen praeter paucos omnes mihi adsensuri viderentur. hodierno autem die spe nescio qua ⟨pa⟩cis obiecta remissior senatus fuit. nam plures eam sententiam secuti sunt, ut quantum senatus auctoritas vestrumque consensus apud Antonium valiturus esset per legatos experiremur.

2 Intellego, Quirites, a vobis hanc sententiam repudiari, neque iniuria. ad quem enim legatos? ad eumne qui pecunia publica dissipata atque effusa, per vim et contra auspicia inpositis rei publicae legibus, fugata contione, obsesso senatu ad opprimendam rem publicam Brundisio legiones accers⟨i⟩erit, ab iis relictus cum latronum manu in Galliam inruperit, Brutum oppugnet, Mutinam circumsedeat? quae vobis potest cum hoc gladiatore condicionis, aequitatis, legationis esse
4 communitas? quamquam, Quirites, non est illa legatio, sed denuntiatio belli, nisi paruerit: ita enim est de-

---

V] 4 insequendim (im *in ras.*) antonium V *del. Mue.* 13 Quir. *Fa.* quā V *(item al.)* 14 non esset] *huc spectat* non est *v. 15 del.* 15 ḥọmịṅėṡ omnes V uiderem V¹ *corr.* V² dieṣ ṅȯṅ ėṡt pene· *(v. dimidii sp.)* ‖ Scio quaeis (e *ex* c V²) obiectarem ‖ missior (re *ante* mi V²) V *corr. Bue. duce Raue* 18 ũrạ̃ẹ‖que *(prius* e *in ras.)* V *corr. Ha.* (vesterque ς) 27 ne utinam V *ante corr.* 30 denuntiationẹ belli, li *e* lo V

cretum, ut si legati ad Hannibalem mitterentur. mit-
tuntur enim qui nuntient, ne oppugnet consulem de-
signatum, ne Mutinam obsideat, ne provinciam depo-
puletur, ne dilectus habeat, sit in senatus atque populi
Romani potestate. facile vero huic denuntiationi pare-
bit, ut in patrum conscriptorum atque in vestra po-
testate sit, qui in sua numquam fuerit. quid enim ille
umquam arbitrio suo fecit? semper eo tractus e⟨s⟩t,
quo libido rapuit, quo levitas, quo furor, quo vinu-
lentia; semper eum duo dissimilia genera te⟨n⟩uerunt
lenonum et latronum: ita domesticis stupris, forensibus
parricidiis delectatur, ut mulieri citius avarissimae pa- 3
ruerit quam senatui populoque Romano. itaque quod 5
paulo ante feci in senatu faciam apud vos. testificor,
denuntio, ante praedico nihil M. Antonium eorum, quae
sunt legatis mandata, facturum; vastaturum agros, Mu-
tinam obsessurum, dilectus qua possit habiturum. is
est enim ille, qui semper senatus iudicium et auctori-
tatem, semper voluntatem vestram potestatemque con-
tempserit. an ille id faciat quod paulo ante decretum
est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est
Galliae, educeret, dum ne propius urbem Romam du-
centa milia admoveret? huic denuntiationi ille pareat,
ille se flumine Rubicone, ⟨ille⟩ ducentis milibus cir-
cumscriptum esse patiatur? non is est Antonius: nam 6
si esset, non commis[s]isset, ut ei senatus tamquam
Hannibali initio belli Punici denuntiaret, ne oppugnaret

V] 3 obsedeat V[1] (*corr.* V[2]) 4 populique ς 5 denuntiatione V *ante corr.* 8 & V *corr. Ha.* 10 generauerunt V[1] te *s. v.* V[2] 15 denun***tio V *(del.* tia *ut vid.)* 21 citra ^{flu} mẽ qui V *et* rubiconem & *in marg.* V[3] *add.* ⁊ *atque § 10 259, 17 inter verba* uidete quan *(in ras.) et* tum exiluerit *iterantur* decertum est *(sic, in ras.)* ut ... pareat (*septem v.* ut ... pareat *lineis transversis del.* V[2]) 22 plus V (propius *§ 10)* ·CC· *add.* V[2] *(exscripta habet § 10)* 24 fluuione V *corr. Woelfflin, Arch. III 563 sq., VII 589* (fluvio ς) ****CC ·mil· V *er. fort.* mille *unde* ⟨ille⟩ *Sch.* (⟨et⟩ CC *Fa.*) 25 est *in ras.* V[2]

Saguntum. quod vero ita avocatur a Mutina, ut ab
urbe tamquam pestifera flamma arceatur, quam habet
ignominiam, quod iudicium senatus. quid? quod a se-
natu dantur mandata legatis, ut D. Brutum ⟨exerci-
tum⟩que eius adeant iisque demonstrent summa in rem
publicam merita beneficiaque eorum grata esse sena-
tui populoque Romano iisque eam rem magnae laudi
magnoque honori fore, passurumne censetis Antonium
introire Mutinam legatos, exire inde tuto? numquam
patietur, mihi credite: novi vi[n]olentiam, novi inpu-
7 dentiam, novi audaciam. nec vero de illo sicut de ho-
mine aliquo debemus, sed ut de inportunissima belua
cogitare. quae cum ita sint, non omnino dissolutum est
quod decrevit senatus: habet atrocitatis aliquid lega-
tio; utinam nihil haberet morae. nam cum pleri⟨s⟩que
in rebus gerendis tarditas et procrastinatio odiosa est,
tum hoc bellum indiget celeritatis. succurrendum est
D. Bruto, omnes undique copiae colligendae; moram
exhibere ⟨non⟩ nullam i⟨n⟩ tali cive liberando sine
8 scelere non possumus. an ille non potuit, si An-
tonium consulem, si Galliam Antoni provinciam iu-
dicasset, legiones Antonio et provinciam tradere, do-
mum redire, triumphare, primus in hoc ordine, quoad
magistratum iniret, sententiam dicere? quid negoti
9 fuit? sed cum se Brutum esse meminisset vestraeque
libertati natum, non otio suo, quid egit aliud, nisi ut
paene corpore suo Gallia prohiberet Antonium? ad
hunc utrum leg⟨atos⟩ an legiones ire oportebat? sed
praeterita omittamus; propere⟨n⟩t legati, quod video
esse facturos; vos saga parate. est enim ita [ita] de-
cretum, ut, si ille auctoritati senatus non paruisset, ad

V] 4 *add. Hasebroek* ⟨milites⟩que ς 8 cessetis V *ante corr.* 10 nonuinolentiam V^{1} ui *s.* n V^{3} 16 traditas V 17 succurrendum . . . collig. *Non. 273, 22 ob* colligere 18 coepere colligere *Non.* horam V *corr. Urs.* 19 *add. Sch.* ullam *Urs. c.* ς 30 facturus V parata V^{1} (*corr.* V^{2}) 31 senatu V *ante corr.*

saga iretur. ibitur: non parebit; nos amissos tot dies rei ge⟨re⟩ndae queremur.

Non metuo, Quirites, ne, cum audierit Antonius me 4
hoc et in senatu et in contione confirmasse, numquam illum futurum in senatus potestate, refellendi mei causa, ut ego nihil vidisse videar, vertat se et senatui pareat. numquam faciet; non invidebit huic meae gloriae; malet me sapientem a vobis quam se modestum existimari. quid? ipse si velit, num etiam Lucium fra- 10
trem passurum arbitramur? nuper quidem dicitur, ad Tibur ut opinor, cum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri esse minitatus. etiamne hoc ab myrmillone Asiatico senatus mandata, legatorum verba audientur? nec enim secerni a fratre poterit, tanta praesertim auctoritate. nam hic inter illos Africanus est: pluris habetur quam L. Trebellius, pluris quam T. Planc[i]us. videte quantum exiluerit adulescens nobilis. Plancum, qui omnibus sententiis maximo vestro plausu condemnatus nescio quo modo se coniecit in turbam atque ita maestus redi⟨i⟩t, ut retractus, non reversus videretur, sic contemnit, tamquam si illi aqua et igni [in] interdictum sit; aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiam. nam Trebel- 11
lium valde iam diligit; oderat tum, cum ille tabulis novis adversabatur: iam fert in oculis, posteaquam ipsum Trebellium vidit sine tabulis novis salvum esse non posse. audisse enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuistis, cottidie sponsores et creditores L. Trebelli convenire. o Fides — hoc enim opinor Trebellium sumpsisse cognomen — qua⟨e⟩ potest esse maior fides quam fraudare creditores, domo profugere, propter aes alienum ire ad arma? u[r]bi plausus ille in triumpho e[s]t saepe ludis, ubi aedilitas delata summo studio bonorum? quis est, qui hunc non casu exis-

V] 12 ab hoc ς 17 *del. Ferr.* uidete quan *et* tum (V^2 *ex* cum) *iunxit Ste. (cf. ad 257, 21)* 25 im V 28 uideri V 31 reditores V^1 (c *praem.* V^2) 29 Fide *Pluyg.* 33 *del. Ste.*

5 timet recte fecisse, nequitia sceleste? sed redeo ad
12 amores deliciasque vestras, L. Antonium, qui vos omnis in fidem suam recepit. negatis? numquisnam est vestrum, qui tribum non habeat? certe nemo. atqui illum quinque et triginta tribus patronum adoptarunt. rursus reclamatis? aspicite illam a sinistra equestrem statuam inauratam, in qua quid inscriptum est? QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO. populi Romani igitur est patronus L. Antonius. malam quidem illi pestem: clamori enim vestro adsentior. non modo hic latro, quem clientem habere nemo velit, sed quis umquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se populi Romani victoris dominique omnium gentium pa-
13 tronum dicere auderet? in foro L. Antoni statuam videmus, sicut illam Q. Tremuli, qui ⟨H⟩ernicos devicit, ante Castoris. o inpudentiam incredibilem. tantumne sibi sumpsit, quia Mylassis myrmillo Thraec⟨e⟩m iugulavit familiarem suum? quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro spectantibus vobis depugnasset? sed haec una statua; altera ⟨ab⟩ equitibus Romanis equo publico, qui item adscribunt PATRONO. quem umquam iste ordo patronum adoptavit? si quemquam, debuit me. sed me omitto; quem censorem,
14 quem imperatorem? agrum iis divisit. o sordidos, qui
(14) acceperunt, improbum, qui dedit. statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitu Caesaris ⟨stipendiis⟩ duobus fuerunt. quis est iste ordo? multi fuerunt multis in legionibus per tot annos. [h]is quoque divisit Semurium. campus Martius restabat, nisi prius cum fratre fugisset. sed haec agrorum adsignatio paulo ante, Quirites, L. Caesaris, clarissimi viri et praestantissimi senatoris, sententia dissoluta est: huic enim adsensi

---

V] 1 nequitia est scelere V *corr. Nipperdey Opusc. 462* 15 tremelli V *corr. Beroaldus* 16 ne *in ras.* V 17 (myrmillo)nē *s. v.* V^2 18 ferrē *ex* ferrũ V^2 20 *add. Crat.* 25 acceperint *Ern.* derrit V *corr. Zie. 802* (dederit ς) 26 *add. Sch.* ([duo] bis *Gar.*)

septemvirum acta sustulimus. iacent beneficia Nucu-
lae, friget patronus Antonius. nam possessores animo
aequiore discedent; nulla⟨m⟩ inpensa⟨m⟩ fecerant,
nondum instruxerant, partim quia non confideb[e]ant,
partim quia non habeba⟨n⟩t. sed illa statua palmaris, 15
de qua, si meliora tempora essent, non possem sine risu
dicere: L. ANTONIO A IANO ME[N]DIO PATRONO. itane?
Ianus medius in L. Antoni clientelast? quis umquam
in illo Iano inventus est qui L. Antonio mille nummum
ferret expensum? sed nimis multa [a]de nugis: ad 6
causam bellumque redeamus; quamquam non alienum
fuit personas quasdam a vobis recognosci, ut, quibus-
cum bellum gereretur, possetis taciti cogitare.
Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiamsi melius
aliud fuit, tamen legatorum reditum [legatorum] ex-
pectetis animo aequo. celeritas detracta de causa est,
boni tamen aliquid accessit ad causam. cum enim le- 16
gati renuntiarint, quod certe renuntiabunt, non in vestra
potestate, non in senatus esse Antonium, quis erit tam
inprobus civis, qui illum civem habendum putet? nunc
enim sunt pauci illi quidem, sed tamen plures quam re
publica dignum est, qui ita loquantur: 'ne legatos qui-
dem expectabimus?' istam certe vocem simulationem-
que clementiae extorquebit istis res ipsa [p.]. quo
etiam, ut confitear vobis, Quirites, minus hodierno die
contendi, minus laboravi, ut mihi senatus adsentiens
tumultum decerneret, saga sumi iuberet. malui viginti
diebus post sententiam meam laudari ab omnibus quam
a paucis hodie vituperari. quapropter, Quirites, expec- 17
tate legatorum reditum et paucorum dierum molestiam

V] 1 Iacentẹ V 3 facerant V 7 itane ... 10 expensum *Gell. 1, 16, 5* (*ob* mille nummum) = *Macr. 1, 5, 5* [*om.* itane ... est] itane *Gell.* ita in eam V (itane? iam *Ha.*) L· *s. v.* V^{2} 8 est *Gell.* sịt V quis V^{2} *Gell.* qui V^{1} *Macr.* 9 nummum V^{1} or *s. v.* V^{3} 13 possetis, e *ex* i V 16 eaquo V 20 cuius qui V 21 púl'res, úl' V^{2} *in ras.* 23 expectauimus V 24 is *ex* istis V^{2} *del. Mu. (sed cf. Zie. 802)*

devorate. qui cum redierint, si pacem adferent, cupidum me, si bellum, providum iudicatote. an ego non provideam meis civibus, non dies noctesque de vestra libertate, de rei publicae salute cogitem? quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos a se ortum hominibus nobilissimis omnibus honoribus praetulistis? an ingratus sum? quis minus? qui partis honoribus eosdem in foro gessi labores quos petendis. rudis in re publica? quis ex⟨er⟩citatior? qui viginti iam a⟨n⟩nos
7 18 bellum geram cum impiis civibus. quam ob rem, Quirites, consilio quantum potero, labore plus paene quam potero excubabo vigilaboque pro vobis. etenim quis est civis, praesertim hoc gradu, quo me vos esse voluistis, tam oblitus beneficii vestri, tam immemor patriae, tam inimicus dignitatis suae, quem non excitet, non inflammet tantus vester iste consensus? multas magnasque habui consul contiones, multis interfui: nullam umquam vidi tantam, quanta nunc vestrum est. unum sentitis omnes, unum studetis, M. Antoni conatus avertere a re publica, furorem extinguere, opprimere audaciam. idem volunt omnes ordines, eodem incumbunt municipia, coloniae, cuncta Italia. itaque senatum bene sua sponte firmum firmiorem vestra auctoritate fecistis.

19 Venit tempus, Quirites, serius omnino quam dignum populo Romano fuit, sed tamen ita maturum, ut differri iam hora non possit. fuit aliquis fatalis casus, ut ita dicam, quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit: nunc si quis erit, erit voluntarius. populum Romanum servire fas non est, quem di immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. res in extremum est adducta dis-

---

VD (*ab* umquam *v. 18*)] 5 uoƀ quos plus quem V a se ortum, e ortum V^2 *in ras.* (*cf. Planc. 67*) 7 partis *ex* parus V 9 iam nos V^1 a *s. v.* V^2 15 dignitati *Cobet* 18 uestrum Vb uestra D 19 conatur V conatum D 25 quir. *om.* D dignum re p. fuisset tamen D 27 horam o 28 q̃· V^1 30 quam V gentibus *om.* D 31 imp ‖ uoluerunt V

crimen: de libertate decernitur. aut vincatis oportet, Quirites, — quod profecto et pietate vestra et tanta concordia consequemini — aut quidvis potius quam serviatis. aliae nationes servitutem pati possunt, populi Romani est propria libertas.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA SEPTIMA

TESTIMONIUM

Cicero ad Caesarem iuniorem (lib. I) apud Non. 328, 25: sed quod viderem nomine pacis bellum involutum fore *(cf. § 19).*

Parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur, 1
patres conscripti. de Appia via et de Moneta consul, 1
de Lupercis tribunus plebi refert. quarum rerum etsi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat a sententia suspensus curis maioribus. adducta est enim, patres conscripti, res in maximum periculum et in extremum paene discrimen.

Non sine causa legatorum istam missionem semper timui, numquam probavi: quorum reditus quid sit adlaturus ignoro, expectatio quidem quantum adferat languoris animis quis non videt? non enim se tenent ii qui senatum dolent ad auctoritatis pristinae spem revirescere, coniunctum huic ordini populum Romanum, conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt responsa Antoni eaque de- 2
fendunt. alii postulare illum, ut omnes exercitus dimit-

3 consequamini V   5 es V[1] (t *s. v.* V[2]) res est D   6 fortisse V   8 pl. *om.* V[1]   estsi V   9 animas V[1] *corr.* V[2]   aber⟨r⟩at . . . maioribus *Non. 385, 26* (*ob* suspensus)   a curis *Non.*   13 istam *om.* V   18 reuiuiscere D

tantur. scilicet legatos ad eum misimus, non ut pare-
ret et dicto audiens esset huic ordini, sed ut condicio-
nes ferret, leges inponeret, reserare nos exteris genti-
bus Italiam iuberet, se praesertim incolumi, a quo
maius periculum quam ab ullis nationibus extimescen-
(3) dum est. alii remittere eum nobis Galliam citeriorem,
3 illam ultimam postulare, praeclare: ex qua non legio-
nes solum, sed etiam nationes ad urbem conetur addu-
cere. alii nihil eum iam nisi modeste postulare Mace-
doniam: suam vocat omnino, quoniam Gaius frater est
inde revocatus; sed quae provincia est, ex qua illa fax
excitare non possit incendium? itaque idem quasi
providi cives et senatores diligentes bellicum me ceci-
nisse dicunt; suscipiunt partis patrocinium ⟨bonae⟩.
nonne sic disputant? 'inritatum Antonium non opor-
tuit; nequam est homo ille atque confidens; multi prae-
terea improbi' — quos quidem a se primum numerare
possunt qui haec locuntur —: eos cavendos esse de-
nuntiant. utrum igitur in nefariis civibus ulciscendi
cum possis, an pertimescendi diligentior cautio est?
2 4 atque haec illi locuntur, qui quondam propter levita-
tem populares habebantur: ex quo intellegi potest ani-
mo illos abhorruisse semper ab optimo civitatis statu,
non voluntate fuisse populares. qui enim evenit, ut
qui in rebus improbis populares fuerint idem in re una
maxime populari, quod eadem salutaris rei publicae
sit, improbos se quam popularis esse malint? me qui-

---

2 & dicto V edicto D esse D 3 ferreṇt V leges inpo-
neret *om.* D reseruare D 8 conetu V^{1} (n *s.* et *extincto,* r
add. V^{2}) conentur D 9 modesti D *dist. Ste.* (postulare. Ma-
cedoniam v) 10 uocatọ V quonam V^{1} (i *s. v.* V^{2}) c. (*vel* g.)
D *om.* V 11 inde *om.* V 12 posset D 13 prouendicius es-
set (es et b) D 14 suspiciunt ut V partis D patris Vt (pa-
cis *Urs.*) *add. Sch.* 15 nonne V (ne *et* sic disputant V^{2} *in ras.*)
qui D (*om.* t) irritari D inritatu *(sic) et* antonium ... nequã est V^{2}
in marg. infer. om. V^{1} *in folii interstitio* 19 inefaris V^{1}, n *s. v.*
V^{2} ulciscendis D (ulciscendũ b) 20 pertimescendis V^{2}D (-di
V^{1}b) cauto V^{1} -sa *s.* -to V^{2} 21 ii V 22 appellabantur D
24 enim conuenit D 27 malint m(e) V *in ras.*, ma *in marg.*

dem semper, uti scitis, adversarium multitudinis teme-
ritati haec fecit praeclarissima causa popularem. et 5
quidem dicuntur vel potius se ipsi dicunt consulares:
quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris
nomen potest sustinere. faveas tu hosti? ille litteras
ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu
laetus proferas, recites, describendas etiam des impro-
bis civibus, eorum augeas animos, bonorum spem vir-
tutemque debilites et te consularem aut senatorem,
denique civem putes?

Accipiet in optimam partem C. Pansa, fortissimus
consul atque optimus. etenim dicam animo amicissimo:
hunc ipsum mihi hominem familiarissimum, nisi talis
consul esset, ut omnis vigilias, curas, cogitationes in
rei publicae salute defigeret, consulem non putarem.
quamquam nos ab ineunte illius aetate usus, consue- 6
tudo, studiorum etiam honestissimorum societas simi-
litudoque devinxit, eiusdemque cura incredibilis in
asperrumis belli civilis periculis perspecta docuit non
modo salutis, sed etiam dignitatis meae fuisse fau-
torem, tamen eundem, ut dixi, nisi talis esset consul,
negare esse consulem auderem: idem non modo con-
sulem esse dico, sed etiam memoria mea praestantissi-
mum atque optimum consulem, non quin pari virtute
et voluntate alii fuerint, sed tantam causam non habue-
runt, in qua et voluntatem suam et virtutem declara-

---

1 ut D aduersatum D *sicque iterat* V *post* hac *(sic)* fecit 3 se V idem D 4 ṇọṇ quo V 5 ille *ante* mittat D 8 eo-rum V forum D 10 aut denique V^3D 11 in *om.* D 13 tales V^1 *corr.* V^2 15 configeret D 16 illius h· m· pagate V^1 *del. lineis transversis* V^3 aetate illius (*cum* Ɖ) *substituens eademque in marg. infer.* usus . . . sed etiam *(v. 23) add., quae* V^1 *h. l. om. et habet (linea transversa deleta) p. 267, 20 inter* quod *et* erat *praem.* te *(ex* aeta-te*?) et om.* etiam *(fort. recte)* 18 deuinxit V^1 coniunxit D ɔiungit V^3a curam incredibilem V^3D 19 perspexi non modo V^3D 20 fuisse factorẽ *(sic)* V^1 *om.* V^3D 21 esset consul V^1bt consul esset V^3ga 23 esse dico *om.* V^3 24 non quia non D 25 alii ṇọṇ V 26 et uirtutem et uoluntatem suam D

7 rent: huius magnitudini animi, gravitati, sapientiae
tempestas est oblata formidolosissimi temporis. tum
autem inlustratur consulatus, cum gubernat rem pu-
blicam si non optabili, at necessario tempore. magis
autem necessarium, patres conscripti, nullum tempus
umquam fuit.

3 Itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuique
pax praesertim civilis, quamquam omnibus bonis, ta-
men in primis fuit optabilis — omne enim curriculum
industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum peri-
culis propulsandis elaboratum est: hinc honores am-
plissimos, hinc mediocris opes, hinc dignitatem si quam
8 habemus consecuti sumus — ego igitur pacis ut ita di-
cam alumnus, qui quantuscumque sum — nihil enim
mihi adrogo —, sine pace civili certe non fuissem —
periculose dico: quem ad modum accepturi, patres
conscripti, sitis horreo, sed pro mea perpetua cupidi-
tate vestrae dignitatis retinendae et augendae quaeso
oroque vos, patres conscripti, ut primo, etsi erit vel
acerbum auditu vel incredibile a M. Cicerone esse
dictum, accipiatis sine offensione quod dixero, neve id
prius quam quale sit explicaro, repudietis — ego ille
— dicam saepius — pacis semper laudator, semper
auctor pacem cum M. Antonio esse nolo. magna spe
ingredior in reliquam orationem, patres conscripti,
quoniam periculosissimum locum silentio sum praeter-
9 vectus. cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia
periculosa, quia esse non potest. quae tria dum ex-
plico peto a vobis, patres conscripti, ut eadem be-
nignitate qua soletis mea verba audiatis.

Quid est inconstantia, levitate, mobilitate cum singulis hominibus tum vero universo senatui turpius?

---

1 grauitatis V 3 gubernauit V 8 mihi tamen D 11 Hin V *ante corr.* 13 ego itaque D 16 dio V *ante corr.* 18 retine dae V .. so V^1 ꝗ *praem.* V^2 19 si erit D 21 diero V^1 x *s. v.* V^2 22 explicaro V b explicauero D 24 m. *om.* V 27 qua *ter* V^1 i *s. v.* *ter* V^2 31 mobilitate leuitate D 32 uero inconstanti unjuerso V

quid porro inconstantius quam quem modo hostem non
verbo, sed re multis decretis iudicaritis, cum hoc subito
pacem velle coniungi? nisi vero, cum C. Caesari meri- 10
tos illi quidem honores et debitos, sed tamen singularis
et immortalis decrevistis unam ob causam quod contra
M. Antonium exercitum conparavisset, non hostem tum
Antonium iudicavistis, nec tum hostis est a vobis
iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate vestra
veterani milites qui C. Caesarem secuti essent, nec
tum hostem Antonium iudicastis, cum fortissimis le-
gionibus, quod illum qui consul appellabatur cum esset
hostis reliquissent, vacationes, pecunias, agros spo- 4
pondistis. quid? cum Brutum omine quodam illius 11
generis et nominis natum ad rem publicam liberan-
dam exercitumque eius pro libertate populi Romani
bellum gerentem cum Antonio provinciamque fidelissi-
mam atque optimam, Galliam, laudibus amplissimis
adfecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? quid?
cum decrevistis, ut consules alter ambove ad bellum
proficiscerentur, quod erat bellum, si hostis Antonius
non erat? quid igitur profectus est vir fortissimus, 12
meus collega et familiaris, A. Hirtius consul? at qua
inbecillitate, qua macie. sed animi vires corporis in-
firmitas non retardavit. aequom, credo, putavit vitam,
quam populi Romani votis retinuisset, pro libertate
populi Romani in discrimen adducere. quid? cum di- 13
lectus haberi tota Italia iussistis, cum vacationes omnes
sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armo-
rum officinas in urbe videtis, milites cum gladiis se-

---

2 iudicaritis, ri *ex* re V^1 iudicauistis D (iudicabitis t) subito *ex* iubit V^2 3 merito V 4 quidem illi D 6 hostem c̣ụṃ V *corr. Ha.* hostem D 7 est *post* iud. ~~D~~ 9 c. *om.* D 10 iudicauistis D fortissimi V^1 11 quiṣ consulạ V 12 spoponditis V 13 omine b homine V hominem D (non enim t) quodam, n *s.* od V^2 istius V 15 libertate *ex* libus V^2 19 bellum· R· V 20 quod erat *v. ad p. 265, 16* 22 colleg& V 25 pertinuisset V 29 me (ne t) milites D

cuntur consulem, praesidio sunt specie consuli, re et
veritate nobis, omnes sine ulla recusatione, summo
etiam cum studio nomina dant, parent auctoritati
14 vestrae: non est iudicatus hostis Antonius? at lega-
tos misimus. heu me miserum: cur senatum cogor,
quem laudavi semper, reprehendere? quid? vos cense-
tis, patres conscripti, legatorum missionem populo Ro-
mano vos probavisse? non intellegitis, non auditis
meam sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes
essetis adsensi, postridie ad spem estis inanem pacis
devoluti. quam turpe porro legiones ad senatum lega-
tos mittere, senatum ad Antonium. quamquam illa
legatio non est: denuntiatios[i]t paratum illi exitium,
nisi paruerit huic ordini; quid refert? tamen opinio
est gravior. missos enim legatos omnes vident, decreti
5 nostri non omnes verba noverunt. retinenda est igi-
tur nobis constantia, gravitas, perseverantia, repeten-
da vetus illa severitas, siquidem auctoritas senatus
decus, honestatem, laudem dignitatemque desiderat,
quibus rebus hic ordo caruit nimium diu. sed erat
tunc excusatio oppressis misera illa quidem, sed tamen
iusta: nunc nulla est. liberati tum regio dominatu vide-
bamur, multo postea gravius urguebamur armis do-
mesticis. ea ipsa depulimus nos quidem: vi extor-
quenda sunt. quod si non possumus facere — dicam
quod dignum est senatore et Romano homine —, mo-
15 riamur. quanta enim illa erit rei publicae turpitudo,
quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine
sententiam M. Antonium consulari loco. cuius ut omit-
tam innumerabilia scelera urbani consulatus, in quo

---

3 nominanda t nominandi D 8 uos probisse V^{1} (a *s.* i V^{2}) probauisse D audistis V 9 cui V^{1} qui V^{2}D 11 est porro V^{2}D (porro est b) 13 sit Vb est D exitium fert *om. mediis* V 15 grauior *ex* grui V^{2} (gravis *Pluyg., male*) 16 uestri D 19 que *et* 20 rebus *om.* D 20 hoc V 21 tum D 22 tum *om.* V dominati V^{1} (-u V^{2}) 23 multo . . . urguebamur *om.* D 24 nunc quidem D ui *om.* V 27 erit illa D 30 celera V

pecuniam publicam maximam dissipavit, exsules sine lege restituit, vectigalia divendidit, provincias de populi Romani imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges civitati per vim imposuit, armis aut opsedit aut exclusit senatum: ut haec, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum qui Mutinam, coloniam populi Romani firmissimam, oppugnarit, imperatorem populi Romani, consulem designatum, opsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo totiens ob has ipsas causas hostis iudicatus sit, quam foedum flagitiosumque sit?

16 Satis multa de turpitudine. dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum magis. 6 poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in civitate Antonium videbitis vel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium: ego ne Gaium quidem. sed, ut video, dominabitur Lucius. est enim patronus quinque et triginta tribuum, quarum sua lege qua cum C. Caesare magistratus partitus est suffragium sustulit, patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item sine suffragio esse voluit, patronus eorum qui tribuni militares fuerunt, patronus Iani medii. 17 quis huius potentiam poterit sustinere, praesertim cum eosdem in agros etiam deduxerit? quis umquam omnes tribus, quis equites Romanos, quis tribunos militaris? Gracchorum potentiam maiorem fuisse arbitramini quam huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellavi ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet, sed ut appellant ii

---

4 *prius* aut *om.* D 6 que V[1] (i V[2]) 7 firmissimam ... romani *om.* D 8 ó sederit V 10 ob *add.* V[3] sit uidetis Ɖ 12 Statis V proposuit V 13 quod si D 14 patris V 16 cum ciuitatem V uideatis D 17 antonius V ego ne gauium V egnatium D 18 est D Sed V 20 magistratum V ⟨p. R. [= populus R.]⟩ partitus *Ste.* 22 idem D 23 forum t fori bga 26 quis tribus nos V 28 est *Ha.* 28 appellauiunt ut V 30 ii *ex* ia V

qui plane et Latine locuntur. myrmillo in Asia depugnavit. cum ornasset Thraecidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit, luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cica-
18 trix. qui familiarem iugularit, quid is occasione data faciet inimico? et qui illud animi causa fecerit, hunc praedae causa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit, non sollicitabit rursus agrarios, non ⟨con⟩quiret expulsos? M. vero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat civium perditorum? ut nemo sit alius nisi ii qui una sunt, et ii qui hic ei nunc aperte favent, parumne erunt multi, praesertim cum bonorum praesidia discesserint, illi parati sint ad nutum futuri? ego vero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi brevi tempore nimis multi
19 nobis esse videantur. nec ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum involutum reformido. quare si pace frui volumus, bellum gerendum est: si bellum omitti-
7 mus, pace numquam fruemur. est autem vestri consilii, patres conscripti, in posterum quam longissime providere. idcirco in hac custodia et tamquam specula conlocati sumus, uti vacuom metu populum Romanum nostra vigilia et prospicientia redderemus. turpe est summo consilio orbis terrae praesertim in
20 re tam perspicua consilium intellegi defuisse. eos consules habemus, eam populi Romani alacritatem, eum consensum Italiae, eos duces, eos exercitus, ut nullam

---

1 inas (*ex* nas) adepugnauit V 5 iugularat D quid hic D quid si V *corr. Fa.* 6 fecerit ... causa *om.* D 7 non rursum V D̶ 9 qu(a)eret b^{2}lnga *corr. Busche Sokr. 3 (1915) p. 99 coll. Verr. 3, 22* qu(a)eretur V b^{1}t ·M· *in marg. add.* V 10 fiat V sit D (sit at t) 11 ii *bis* V illi *et* hi D 13 praesidiis cesserint D 14 mutuo V 15 consilii̦ V 17 nouolutum V 18 omittemus D *idemque* V^{2} *ut vid. infra* -ti- (fruem)er *ex* ur *corrigens* 19 ũri V^{1} ueteris V^{2} *s. v.* D 21 custodi& V^{1} *corr.* V^{2} custodia D in specula D 22 uttuaquom V *corr. Gar.* ut uacuum D (utacum t) 23 prospicientia V b prospicienda t prouidentia g a 25 ꝑ specua V *ante corr.* intellegi V b intellegendi D

calamitatem res publica accipere possit sine culpa se-
natus. equidem non deero: monebo, praedicam, denun-
tiabo, testabor semper deos hominesque quid sentiam,
nec solum fidem meam — quod fortasse videatur satis
esse, sed in principe civi non est satis —, curam, con-
silium vigilantiamque praestabo.

Dixi de periculo; docebo ne coagmentari quidem 8 21
posse pacem: de tribus enim quae proposui hoc ex-
tremum est. quae potest pax esse M. Antonio primum (8)
cum senatu? quo ore vos ille poterit, quibus vicissim
vos illum oculis intueri? quis vestrum illum, quem ille
vestrum non oderit? age, vos ille solum et vos illum?
quid? ii qui Mutinam circumsedent, qui in Gallia dilec-
tus habent, qui in vestras fortunas imminent, amici
umquam vobis erunt aut vos illis? an equites Romanos
amplectetur? occulta enim fuit eorum voluntas iudi-
ciumque de Antonio. qui frequentissimei in gradibus
Concordiae steterunt, qui nos ad libertatem recuperan-
dam excitaverunt, arma, saga, bellum flagitaverunt,
me una cum populo Romano in contionem vocaverunt,
hi Antonium diligent et cum his pacem servabit Anto-
nius? nam quid ego de universo populo Romano di- 22
cam? qui pleno ac referto foro bis me una mente atque
voce in contionem vocavit declaravitque maximam
libertatis recuperandae cupiditatem. ita quod erat op-
tabile antea, ut populum Romanum comitem habere-
mus, nunc habemus ducem. quae est igitur spes, qui
Mutinam circumsedent, imperatorem populi Romani
exercitumque oppugnant, is pacem cum populo Ro-

---

2 praedicabo D (praedico t) 3 et testabor D 4 uide-tur D 5 sed . . . satis *Prisc. GL. III 345, 5* (*ob* ciui [*sic* V ciue D]) 7 coamentari V 9 esse pax D marco antoni V
10 ille uos D *(item v. 12)* uicis suos V 13 quimutinam, im *ex* em V^2 galli adiectus V 15 aut os V 17 gaudibus V 18 sed erunt V 19 armato bellum V 21 et *om.* D 22 discam V 25 itaque quod D 27 decem V 29 oppugnātis V oppugnantes D *corr. Fa.* (iis)

23 mano esse posse? an cum municipiis pax erit, quo-
rum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis,
militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in singulis
(9) oppidis curiam populi Romani non desideretis? lau-
dandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui
principes pecuniae pollicendae fuerunt, respondendum
honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos cen-
suerunt eos, si qui militiam supterfugissent. haec iam
tota Italia fient. magna pax Antonio cum is, his item
cum illo. quae potest esse maior discordia? in discor-
24 dia autem pax civilis esse nullo pacto potest. ut omit-
tam multitudinem, L. Visidio, equiti Romano, homini
in primis ornato atque honesto civique semper egregio,
cuius ego excubias et custodias mei capitis cognovi
in consulatu meo, qui vicinos suos non cohortatus est
solum ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis
sublevavit, huic, inquam, tali viro, quem nos senatus
consulto conlaudare debemus, poteritne esse pacatus
Antonius? quid? C. Caesari, qui illum urbe, quid?
25 D. Bruto, qui Gallia prohibuit? iam vero ipse se pla-
cabit et leniet provinciae Galliae, a qua expulsus et
repudiatus est? omnia videbitis, patres conscripti, nisi
prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex qui-
bus oriuntur bella civilia. nolite igitur id velle quod
fieri non potest et cavete, per deos immortales, patres
conscripti, ne spe praesentis pacis perpetuam pacem
amittatis.

9 26 Quorsum haec omnis spectat oratio? quid enim le-
gati egerint, nondum scimus. at vero excitati erecti,

---

1 R. habere possunt D 4 desideret D (desideres bt) 6 principịes V 8 si *om.* D 9 fiunt D cum isdem his D (cum illis item his b) 12 nisidio Đ Vibidio *Ltb.* '*Jb.*' *1910, 243* 17 quẽ non V 18 consuluto V collaudaremus D 19 c. *om.* D 20 placuit V 21 ei qua exclusus D 23 plena discordiarum *in marg. add.* V 24 Nolit V ulle V^1 27 mittatis V 28 quorsus Đ 29 excitati erecti V erecti citati D (incitati b)

parati armati animis iam esse debemus, ne blanda aut supplici oratione aut aequitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet quae interdicta et denuntiata sunt, priusquam aliquid postulet, Brutum exercitumque eius oppugnare, urbis et agros provinciae Galliae populari destiterit, ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit, exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit nec propius urbem milia passum ducenta admoverit, fuerit et in senatus et in populi Romani potestate. haec si fecerit, erit integra potestas nobis deliberandi; si senatui non paruerit, non illi senatus, sed ille populo Romano bellum indixerit. sed vos moneo, 27
patres conscripti: libertas agitur populi Romani, quae est commendata vobis, vita et fortunae optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iam pridem intendit Antonius, auctoritas vestra, quam nullam habebitis, nisi nunc tenueritis; taetram et pestiferam beluam ne inclusam et constrictam dimittatis cavete.

Te ipsum, Pansa, moneo — quamquam non eges consilio quo vales plurimum, tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent —, hunc tantum tuum apparatum tamque praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit umquam. hac gravitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi Romani potes in perpetuum rem publicam metu et periculo liberare.

Quibus de rebus refers, P. Servilio adsentior.

---

1 itam V 2 splici V 3 feceri V 6 populacio V 8 proprius V passuum D 9 fuerit in D 10 erit *om.* V deliberandis senatui V 12 illi V 14 uitę V Ð 17 tenumeritis V retinueritis D 18 inclusam contrictam V 20 moneo pansa D egens V 22 tē tatibus, pes *s. v.* V 24 praeclarum *om.* V *s. f. columnae* patiar & epus V 25 habit, u *s. v.* V 26 hec studio V ardoreș V 27 im V 29 *hunc v. om.* lnga de rebus *om.* bt assentior *om.* t

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA OCTAVA

TESTIMONIA

Cicero Trebonio epist. 10, 28, 3: habemus fortem senatum, consularis partim timidos partim male sentientis; magnum damnum factum est in Servio; L. Caesar optime sentit, sed quod avunculus est non acerrimas dicit sententias; consules egregii, praeclarus D. Brutus, egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua, hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset legionesque duas de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse.

Cicero Cassio epist. 12, 5, 2 sq.: erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar firmus est et rectus; Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus: reliqui partim inertes partim improbi; nonnulli invident eorum laudi quos in re publica probari vident. populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est.

Appian. b. c. 3, 62 sq.: οἱ δ' ἐς τὸν Ἀντώνιον ἐσταλμένοι πρέσβεις αἰδούμενοι τῶν ἐντολῶν τὸ ἀλλόκοτον οὐδὲν μὲν ἔφασαν, αὐτὰς δ' ἐπέδοσαν αὐτῷ· καὶ ὁ Ἀντώνιος σὺν ὀργῇ πολλὰ ἔς τε τὴν βουλὴν καὶ τὸν Κικέρωνα ἀπερρίπτει θαυμάζων ὅτι Καίσαρα μὲν τόν τε μέγιστα ὠφελήσαντα τὴν ἀρχὴν ἡγοῦνται τύραννον ἢ βασιλέα, Κικέρωνα δὲ οὐ νομίζουσιν, ὃν Καῖσαρ μὲν εἷλε πολέμῳ καὶ οὐκ ἀπέκτεινε, Κικέρων δὲ τοὺς ἐκείνων φονέας προτίθησι τῶν φίλων αὐτοῦ. καὶ Δέκιμον Καίσαρι μὲν ὄντα φίλον ἐμίσει, ἀνδροφόνον δὲ αὐτοῦ γενόμενον ἀγαπᾷ, καὶ τῷ μὲν οὐδενὸς μετὰ Καίσαρα λαβόντι τὴν Κελτικὴν προστίθεται, τῷ δὲ παρὰ τοῦ δήμου λαβόντι πολεμεῖ. .... τοιάδε πολλὰ εἰπὼν ὁ Ἀντώνιος ἀντέγραφε τῷ δόγματι τῇ μὲν βουλῇ πεισθῆναι ἂν ἐς ἅπαντα ὡς πατρίδι, Κικέρωνι δὲ τῷ συγγράψαντι τὰς ἐντολὰς ὧδε ἀποκρίνεσθαι. .... καὶ ἡ βουλὴ αὐτὸν μὲν αὐτίκα ἐψηφίζετο εἶναι πολέμιον καὶ τὸν ὑπ' αὐτῷ στρατὸν εἰ μὴ ἀποσταῖεν αὐτοῦ· Μακεδονίας δὲ καὶ τῆς Ἰλλυρίδος αὐτῆς καὶ τῶν ἐν ἀμφοτέραις ὑπολοίπων στρατῶν Μᾶρκον Βροῦτον ἄρχειν μέχρι κατασταίη τὰ κοινά. ὁ δὲ ἴδιόν τε εἶχεν ἤδη στρατὸν καὶ παρ' Ἀπουληίου τινὰ προσειλήφει καὶ ναῦς εἶχε μακράς τε καὶ ὁλκάδας καὶ χρημάτων ἐς μύρια καὶ ἑξακισχίλια τάλαντα καὶ ὅπλα πολλὰ ὅσα ἐν Δημητριάδι Γαΐῳ Καίσαρι ἐκ πολλοῦ γιγνόμενα εὗρεν·

οἷς ἅπασιν αὐτὸν ἡ βουλὴ τότε ἐψηφίζετο ἐς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος χρῆσθαι. ἐψηφίσαντο δὲ καὶ Κάσσιον ἄρχειν τε Συρίας καὶ πολεμεῖν Δολαβέλλᾳ· τοὺς δὲ ἄλλους ὅσοι τινὸς ἔθνους ἢ στρατοῦ Ῥωμαίων ἄρχουσιν ἀπὸ τῆς Ἰονίου θαλάσσης ἐπὶ τὴν ἕω πάντας ὑπακούειν ἐς ὅ τι προστάσσοι Κάσσιος ἢ Βροῦτος (cf. or. 10 et 11).

Dio 46, 29, 5 sq.: (πρός τε τὸν Ἀντώνιον πρεσβείαν ἔπεμψαν ....) ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ πρὶν καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ μαθεῖν ταραχήν τε εἶναι ἐψηφίσαντο καὶ τὴν ἐσθῆτα τὴν βουλευτικὴν ἀπεδύσαντο τόν τε πόλεμον τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τοῖς ὑπάτοις καὶ τῷ Καίσαρι στρατηγοῦ τινα ἀρχὴν δόντες προσέταξαν καί σφισι καὶ τὸν Λέπιδον Λούκιόν τε Μουνάτιον Πλάγκον ἐν μέρει τῆς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις Γαλατίας ἄρχοντα βοηθῆσαι ἐκέλευσαν. 30: οὕτω μὲν τῷ Ἀντωνίῳ καὶ ἄλλως πολεμησείοντι αὐτοὶ τὴν πρόφασιν τῆς ἔχθρας παρέσχον. ἄσμενος γὰρ τῶν ἐψηφισμένων λαβόμενος αὐτίκα τε τοῖς πρέσβεσιν ἐξωνείδισεν ὡς οὔτ' ὀρθῶς οὔτ' ἴσως οἱ πρὸς τὸ μειράκιον, τὸν Καίσαρα λέγων, ἐχρήσαντο καὶ ἀντιπέμψας ἑτέρους ὅπως ἐς ἐκείνους τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου περιστήσῃ ἀντιπροετείνατό τινα ἃ αὐτῷ μὲν εὐπρέπειαν ἔφερεν, ἀδύνατα δ' ἦν καὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν συναιρομένων οἱ πραχθῆναι. ἔμελλε μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν προσταχθέντων ποιήσειν, εὖ δὲ ἐπιστάμενος ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνοί τι τῶν προβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ πράξουσιν, ὑπισχνεῖτο δῆθεν πάντα τὰ δεδογμένα σφίσι ποιήσειν, ὅπως αὐτός τε ἀναφυγὴν ὡς κἂν πράξας αὐτὰ ἔχῃ, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων, ἀρνησομένων ἃ ἀπήγγελλεν, αἴτια τοῦ πολέμου φθάσῃ γενόμενα. τὴν τε γὰρ Γαλατίαν ἐκλείψειν καὶ τὰ στρατόπεδα ἀφήσειν ἔλεγεν, ἂν τούτοις τε τὰ αὐτὰ ἅπερ τοῖς τοῦ Καίσαρος ἐψηφίσαντο δῶσιν καὶ τὸν Κάσσιον καὶ τόν τε Βροῦτον τὸν Μᾶρκον ὑπάτους ἕλωνται. καὶ γὰρ τοῦτ' ᾔτησε προσποιούμενος τοὺς ἄνδρας, ἵνα μηδεμίαν αὐτῷ ὀργὴν τῶν πρὸς τὸν Δέκιμον τὸν συνωμότην σφῶν πραττομένων ἔχοιεν. .... 31, 2: οὔκουν οὐδὲ ἐκυρώθη τι αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ τε Ἀντωνίῳ τὸν πόλεμον πάλιν ἐπήγγειλαν καὶ τοῖς συνοῦσιν οἱ προσηγόρευσαν αὖθις ἐγκαταλιπεῖν αὐτὸν ἑτέραν τινὰ ἡμέραν τάξαντες. τὰς δὲ χλαμύδας τὰς στρατιωτικὰς πάντες καὶ οἱ μὴ ἐκστρατεύσοντες ἠμπέσχοντο καὶ τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως ἐπέτρεψαν ἐκεῖνο δὴ τὸ εἰθισμένον τῷ δόγματι προσγράψαντες τὸ μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποτριβῆναι. Cf. Zonaras 10, 14.

Cicero ad Caesarem iun. lib. I apud Non. 538, 26: pridie Nonas Februarias cum ad te litteras mane dedissem descendi ad forum sagatus, cum reliqui consulares togati vellent descendere *(cf. § 6, 32).*

Confusius hesterno die est acta res, C. Pansa, quam 1 1
postulabat institutum consulatus tui. parum mihi visus

es eos, quibus cedere non soles, sustinere. nam cum senatus ea virtus fuisset quae solet et cum re viderent omnes esse bellum quidamque id verbum removendum arbitrarentur, tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. victa est igitur propter verbi asperitatem te auctore nostra sententia, vicit L. Caesaris, amplissimi viri, qui verbi atrocitate dempta oratione fuit quam sententia lenior. quamquam is quidem antequam sententiam diceret propinquitatem excusavit. idem fecerat me consule in sororis viro quod hoc tempore in sororis filio fecit, ut et luctu sororis mo-
2 veretur et saluti populi Romani provideret. atque ipse tamen Caesar praecepit vobis quodam modo, patres conscripti, ne sibi adsentiremini, cum ita dixit aliam sententiam se dicturum fuisse eamque se ac re publica dignam, nisi propinquitate impediretur. ergo ille avonculus: num etiam vos avonculi qui illi estis adsensi?

At in quo fuit controversia? belli nomen ponendum quidam in sententia non putabant, 'tumultum' appellare malebant ignari non modo rerum, sed etiam verborum: potest enim esse bellum, ut tumultus non sit,
3 tumultus esse sine bello non potest. quid est enim aliud tumultus nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. ita-

---

5 igit̃||ter V^1 (pter V^2) uerbi V b *om.* D 6 l. D c. V 7 amplissimiṣ V demita V 8 si quidem V 11 filio ne in nepotem moueretur Đ ạṭ ut V 12 saluit V rei p. Đ *fort. recte* 13 praecepti V 15 *prius* se *om.* V *fort. recte (ante* sent. *Ha., post* fuisse *Baiter add.)* 19 no||nomen V 20 in *om.* V in sententia quidam D (quidem t g) 22 potest ... non valent [*277, 5, om.* itaque ... nominabant] *Isid. 18, 1, 7 (ob differentiam)* potestate, ate *exp.* enĩ *s. v.* V^3 ut tumultus esse *om. mediis* V^1 *corr. ex Isid.* sine tumultu tumultus esse V^3D 23 autem esse sine *Isid.* (autem *pro* esse l) quid enim est [*sic etiam* t] ... tumultus *Quint. 7, 3, 25 (ob etymologiam: cf. 3, 7, 5)* 25 nomen ductum (dictum b *ex ras.* t, *Quint. A*) est tumultus VD, *Quint.* dictus tumultus quasi timor multus *Isid. (cf. Festus s.* tumultus, *Serv. in Aen. 2, 486. 8, 1).*

que maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum nominabant. gravius autem tumultum esse quam bellum hinc intellegi potest, quod bello vacationes valent, tumultu non valent. ita fit, quem ad modum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. etenim cum 4
inter bellum et pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse: quo quid absurdius dici aut existimari potest? sed nimis multa de verbo: rem potius videamus, patres conscripti, quam quidem intellego verbo fieri interdum deteriorem solere.

Nolumus hoc bellum videri. quam igitur municipiis 2
et coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus, quam ut milites fiant sine vi, sine multa studio voluntate, quam ut pecunias in rem publicam polliceantur? si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tollentur: consensus populi Romani, qui iam descendit in causam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: 5
non est bellum. Mutina opsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia vastatur: quae pax potest esse certior? illud vero quis potest bellum esse dicere, quo consulem, fortissimum virum, cum exercitu misimus? qui cum esset infirmus ex gravi diuturnoque morbo, nullam sibi putavit excusationem esse oportere, cum ad rei publicae praesidium vocaretur. C. quidem Caesar non exspectavit vestra decreta, praesertim cum illud

---

1 domesticū V 3 praetera V nullum tumultum D 4 esse tumultum *Isid.* hic V potest V licet D 5 in bello *Isid.* bello italico V bello gallico D in tumultu *Isid.* 10 dici ut V 13 nolimus V 15 sint sine D sine tumultu studio et D 17 tolleitur V tolletur ς 18 tolluntur D (un *ex* en l) 20 D.] domitius V *(similiter alias)* dum D 21 mutina D mutine dominaretur
retur
seturna V (ne dominasetur *ex 278, 20*) 22 uastaturi V potest pax D 23 quo D consulē V *iunxit Gar.* 25 & graui V 27 C. *om.* V 28 illud (*vel* illius) *post* esset D

esset aetatis: bellum contra Antonium sua sponte sus-
cepit. decernendi enim tempus nondum erat; belli au-
tem gerendi tempus si praetermisisset, videbat re pu-
6 blica oppressa nihil posse decerni. ergo illi nunc et
eorum exercitus in pace versantur. non est hostis is,
cuius praesidium Claterna deiecit Hirtius, non est
hostis, qui consuli armatus obsistit, designatum consu-
lem oppugnat, nec illa hostilia verba nec bellica, quae
paulo ante ex collegae litteris Pansa recitavit: 'deieci
praesidium, Claterna potitus sum; fugati equites, proe-
lium commissum, occisi aliquot.' quae pax potest esse
maior? dilectus tota Italia decreti sublatis vacationi-
bus; saga cras sumentur; consul se cum praesidio de-
(3) scensurum esse dixit. utrum hoc bellum non est an
7 e⟨s⟩t iam tantum bellum quantum numquam fuit?
Ceteris enim bellis, maximeque civilibus, contentio-
nem rei publicae causa faciebat. Sulla cum Sulpicio de
iure legum, quas per vim Sulla latas esse dicebat;
Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis; rur-
sus cum Mario et Carbone Sulla, ne dominarentur in-
digni et ut clarissimorum hominum crudelissimam
poeniretur necem. horum omnium bellorum causae ex
rei publicae contentione natae sunt. de proximo bello
civili non libet dicere: ignoro causam, detestor exitum.
3 hoc bellum quintum civile geritur — atque omnia in
8 nostram aetatem inciderunt — primum non modo non
in dissensione et discordia civium, sed in maxima con-
sensione incredibilique concordia. omnes idem volunt,

---

1 contant|omniũ V 2 uenerat D bellum V 3 ge-
ren V tempos V *ante corr.* praetermississe V 4 et eor V
caeterorum Đ 5 excitus V¹ (*corr.* V²) 6 calaterna V
7 obsidet Đ 11 potes V 13 sagas V crassa Đ 14 esse
om. D an *om.* V 15 etiam VD *corr. Lutz duce Mue.* 16 con-
tionem V 17 ⟨contendit⟩ Sulla *Ste.* supplicio D 18 um con-
sulla V¹ (l. ẹọṇsulla V²) con⟨sul⟩ S. *Ha.*) latas Sulla D 21 cḷaru-
deissimã (l *s.* ei) V 22 p cenirentur V puniret Đ 24 liber V
26 modo non Vb modo D 27 ciuim V 28 increbilib;
q· V omnines V

idem defendunt, idem sentiunt. cum omnes dico, eos excipio, quos nemo civitate dignos putat. quae est igitur in medio belli causa posita? nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia sedesque populi Romani, aras focos, sepulchra maiorum, nos leges iudicia, libertatem, coniuges liberos, patriam defendimus: contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut haec omnia perturbet evertat, praedam rei publicae causam belli putet, fortunas nostras partim dissupet partim dispertiat parricidis.

In hac tam dispari ratione belli miserrimum illud 9
est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos — urbem enim divisurum se confirmat —, deinde omnibus portis quo velint deducturum. omnes Cafones, omnes Saxae ceteraeque pestes quae secuntur Antonium aedes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiunt. atque etiam homines agrestes, si homines illi ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque et Puteolos provehuntur. ergo habet Antonius quod suis polliceatur: quid? nos num quid tale habemus? dei meliora: id enim ipsum agimus, ne quis posthac quicquam eius modi possit polliceri. invitus dico, sed dicendum est: hasta Caesaris, patres conscripti, multis inprobis et spem adfert et audaciam. viderunt enim ex mendicis fieri repente divites: itaque semper hastam videre cupiunt ii qui nostris bonis imminent: quibus omnia pollicetur Antonius. quid? nos nostris exerciti- 10
bus quid pollicemur? multo meliora atque maiora.

---

1 sentium V 3 nos *om.* D 4 domiciua V¹ (*corr.* V²) 6 iudiciali ‖ libertatem V 13 diuisurū es V se diuisurum D 15 axae V 16 optimias V opimas Đ 17 agrestes si homines *om.* V 18 illi an non pecudes potius V *(corr. Fa.)* sunt illi potius quam pecudes D 19 et V n *om.* D puteolanas D (puteolas n) peruehuntur V(ꝑ)D 20 quid non ũ quit V *dist. Mue.* (quid nos? v), *item v. 27* 21 di *ex* de V² dũ b det D p· ne V 22 dico ha V 23 hasta D ista V 24 uiderunt enĩ ex mendicis V sui enim ex me didicerunt D 25 diuite V 26 hi V Đ 27 ñ̃ri V

scelerum enim promissio et is qui expectant perniciosa est et is qui promittunt: nos libertatem nostris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terrae, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antoni igitur promissa cruenta, taetra, scelerata, dis hominibusque invisa, nec diuturna nec salutaria: nostra contra honesta, integra, gloriosa, plena laetitiae, plena pietatis.

4 11 Hic mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac strenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat. quasi vero, si laudanda pax esset, ego id aeque commode facere non possem. semel enim pacem defendi, non semper otio studui? quod cum omnibus bonis utile esset, tum praecipue mihi. quem enim cursum industria mea tenere potuisset sine forensibus causis, sine legibus, sine iudiciis? quae esse non possunt civili pace sublata.
12 sed quaeso, Calene, quid tu? servitutem pacem vocas. maiores quidem nostri non modo ut liberi essent, sed etiam ut imperarent arma capiebant: tu arma abicienda censes ut serviamus. quae causa iustior est belli gerendi quam servitutis depulsio? in qua etiamsi non sit molestus dominus, tamen est miserrimum posse, si velit. immo aliae causae iustae, haec necessaria est. nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antoni. in quo bis laberis: primum quod tuas rationes communibus interponis, deinde quod quicquam stabile aut iucundum in regno
13 putas. non, si tibi antea profuit, semper proderit. quin etiam de illo homine queri solebas: quid te facturum de belua putas?

---

1 his D (*item* 2) 3 iura leges D 5 curenta V di V 7 latitiae V 8 fusius Đ *huc et ad 10,3. 11,15. 12,1 spectat Schol. B p. 85, 24 St.* strenus amicius V 10 aeque *om.* Đ 12 est D 14 rorensibus V 16 *dist. Raue* (quid? tu v) 17 n̄ris V at tu Đ 19 seruiamus? *Ha.* (*non* V) 20 que *ex* qua V 22 alia causa iusta D est *om.* D 24 quouis (*om.* in) V liberis V^1 *corr.* V^2 falleris D 25 anteponis D 26 in regno *post* stabile Đ 27 qui|in V 28 &iam enim V (etiam, memini *Fa.*) 29 puta V

Atque ais eum te esse qui semper pacem optaris,
semper omnis civis volueris salvos. honesta oratio,
sed ita, si bonos et utilis et e re publica civis: sin eos
qui natura cives sunt, voluntate hostes salvos ve-
lis, quid tandem intersit inter te et illos? pater tuus
quidem, quo utebar sene auctore adulescens, homo
severus et prudens, primas omnium civium P. Nasicae
qui Ti. Gracchum interfecit dare solebat: eius virtute,
consilio, magnitudine animi liberatam rem publicam
arbitrabatur. quid? nos a patribus num aliter acce- 14
pimus? ergo is tibi civis, si temporibus illis fuisses,
non probaretur, quia non omnes salvos esse voluisset.
'quod L. Opimius consul verba fecit de re publica, de
ea re ita censuerunt, uti L. Opimius consul rem publi-
cam defenderet.' senatus haec verbis, Opimius armis.
num igitur eum, si tum esses, temerarium civem aut
crudelem putares aut Q. Metellum cuius quattuor filii
consulares, P. Lentulum principem senatus, complu-
res alios summos viros, qui cum Opimio consule ar-
mati Gracchum in Aventinum persecuti sunt? quo in
proelio Lentulus grave volnus accepit, interfectus est
Gracchus et M. Fulvius consularis eiusque duo adules-
centuli filii. illi igitur viri vituperandi: non enim om- (5)
nis cives salvos esse voluerunt. ad propiora venia-
mus. C. Mario L. Valerio consulibus senatus rem pu- 5
blicam defendendam dedit: L. Saturninus tribunus 15
plebi, C. Glaucia praetor est interfectus. omnes illo die
Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scaevolae, Crassi arma

---

1 atqui es (aes) D 2 honesta D omne ista V *cf. Ter. Andr. 141* 3 si D sibi V utius V^1 (lis *ex* us *m. rec.*) et e *om.* D ciuius V 5 interest D qui pater dem (quid pater tandem b) tuus D (pater quidem tuus ς) 6 sene *ex* sine V^1 auctore *om.* D 7 nasica Ð 8 *huc spectat Schol. Luc. 1, 267* 12 qua V 13 L. *om.* D 15 sinatus V 17 putares atq· V 18 consulare rei publice V *ante corr.* senatorem VD *corr. Ferr.* 19 cum l. D 20 aduentinum Ð perse cui V 22 puluius V consulares VD *corr. Ferr.* 25 Valerio *om.* V 27 C. *om.* D 28 scaurii V

sumpserunt: num aut consules illos aut clarissimos viros vituperandos putas? ego Catilinam perire volui: num tu qui omnes salvos vis Catilinam salvum esse voluisti? hoc interest, Calene, inter meam sententiam et tuam: ego nolo quemquam civem committere ut morte multandus sit: tu etiamsi commiserit conservandum putas. in corpore si quid eius modi est quod reliquo corpori noceat, id uri secarique patimur, ut membrum aliquod potius quam totum corpus intereat: sic in rei publicae corpore, ut totum salvum sit, quic-
16 quid est pestiferum amputetur. dura vox: multo illa durior: 'salvi sint inprobi, scelerati, impii; deleantur innocentes, honesti, boni, tota res publica.' uno in homine, Q. Fufi, fateor te vidisse plus quam me: ego P. Clodium arbitrabar perniciosum civem, sceleratum, libidinosum, impium, audacem, facinerosum: tu contra sanctum, temperantem, innocentem, modestum, retinendum civem et optandum: in hoc uno te plurimum vidisse, me multum errasse concedo.

(6) Nam quod me tecum iracunde agere dixisti solere, non est ita. vehementer me agere fateor, iracunde nego. omnino irasci amicis non temere soleo, ne si
17 merentur quidem. itaque sine verborum contumelia a te dissentire possum, sine animi summo dolore non possum. parva est enim mihi tecum aut parva de re dissensio? ego huic faveo, tu illi? immo vero ego D. Bruto faveo, tu M. Antonio; ego conservari colo-
6 niam populi Romani cupio, tu expugnari studes. an hoc negare potes, qui omnes moras interponas quibus

---

1 autem illos (syllos t) D clarius sumos V 2 ⟨hos⟩ viros *Mommsen* uoluit V 5 ciuem D quem V 6 mutandus V 8 i||duri V^1 aduri V^2 uri D 9 membrorum D 11 ambo utetur V 14 fusi Ð 19 me *om.* Ð 20 quod *om.* D iracunde tecum Ð iracundiae V 22 micis V timere V *ante corr.* 24 animis V 26 huic V huic uel illi uidelicet D (uel illi *del.* n^2) 27 feueo V^1 (a *s. v.* V^2) conseruare D 29 interponis D

infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quousque enim
dices pacem velle te? res geritur, conductae * vineae
sunt, pugnatur acerrime. qui intercurrerent misimus
tres principes civitatis. hos contempsit, reiecit, repudia-
vit Antonius: tu tamen permanes constantissimus de-
fensor Antoni. et quidem, quo melior senator videa- 18
tur, negat se illi amicum esse debere; cum suo magno
esset beneficio, venisse eum contra se. vide quanta
caritas sit patriae: cum homini sit iratus, tamen rei
publicae causa defendit Antonium.

Ego te, cum in Massiliensis tam es acerbus, Q. Fufi,
non animo aequo audio. quousque enim Massiliam
oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli,
per quem lata est urbs ea, sine qua numquam ex Trans-
alpinis gentibus maiores nostri triumpharunt? quo qui-
dem tempore populus Romanus ingemuit; quamquam
proprios dolores suarum rerum omnes habebant, tamen
huius civitatis fidelissimae miserias nemo erat civis
qui a se alienas arbitraretur. Caesar ipse, qui illis fue- 19
rat iratissimus, tamen propter singularem eius civi-
tatis gravitatem et fidem cotidie aliquid iracundiae re-
mittebat: te nulla sua calamitate civitas satiare tam
fidelis potest? rursus iam me irasci fortasse dices. ego
autem sine iracundia dico omnia nec tamen sine do-
lore animi: neminem illi civitati inimicum esse arbi-
tror, qui amicus huic sit civitati. excogitare quae tua
ratio sit, Calene, non possum. ante[a] deterrere te ne
popularis esses non poteramus; exorare nunc ut sis po-

---

2 dicis D ⟨copiae, actae⟩ *Ste. et Koch add.* lineae D liniẹ V 4 tịes V 6 et qu.] equidem D 7 se] ei V 8 esse D reum D vide⟨te⟩ *Man.* 11 ergo Đ sis D Q. *om.* D fusi Đ 13 fecit D 14 sublata D 15 triumphauerunt V a 18 erat quis quas V (se *add.* V^2) 21 ⟨de⟩ iracundia *Cobet* 22 te *et* sua *om.* D satiari Đ 23 fortasse, f *e* p V 24 sene *e* sine V ut omnia D tamen sine D tam essẹ in V 25 animi *om.* D 27 sit huic D ate (*i. e.* āte) antea V (*cf. 284, 9. 13 sq. 285, 11*) 28 exorare *post* popularis D popularias V

pularis non possumus. satis multa cum Fufio ac sine
odio omnia, nihil sine dolore. credo autem qui generi
querellam moderate ferat, aequo animo laturum amici.
7 20 Venio ad reliquos consularis, quorum nemo est —
iure hoc meo dico — quin mecum habeat aliquam con-
iunctionem gratiae, alii maximam, alii mediocrem, ne-
mo nullam. quam hesternus dies nobis, consularibus
dico, turpis inluxit. iterum legatos? quid, si ille faceret
indutias? ante os oculosque legatorum tormentis Mu-
tinam verberavit, opus ostendebat munitionemque le-
gatis, ne punctum quidem temporis cum legati adessent
oppugnatio respiravit. ad hunc legatos? cur? an ut
21 eorum reditu vehementius pertimescatis? equidem cum
ante legatos decerni non censuissem, hoc me tamen
consolabar, [quod] cum illi ab Antonio contempti et
reiecti revertissent renuntiavissentque senatui non mo-
do illum de Gallia non discessisse, uti censuissemus,
sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi
D. Bruti conveniendi non fuisse, fore ut omnes inflam-
mati odio, excitati dolore armis, equis, viris D. Bruto
subveniremus. nos etiam languidiores postea facti su-
mus quam M. Antoni non solum audaciam et scelus,
22 sed etiam insolentiam superbiamque perspeximus. uti-
nam L. Caesar valeret, Servius Sulpicius viveret: multo
melius haec causa ageretur a tribus quam nunc agitur
ab uno. dolenter hoc dicam potius quam contumeliose:
deserti, deserti inquam, sumus, patres conscripti, a prin-
cipibus. sed — saepe iam dixi — omnes in tanto peri-

---

1 fusio Ð 3 ae quoniam·› ‖ O V^1 (*corr.* V^3) amici *non om.* V 4 uenio nunc D consulararis V 5 quin V^2 Ð quia V^1 qui non Ð metum V 8 si *om.* Ð 9 ate V os b hos V eos t c̃s lnga q· *s. v.* V 11 punctium V 12 nespirauit V curam ut Vt (*c. sp. ante* ut) 13 antea cum D 14 no (n *s. v.*) ceisuissem V 15 *del. Lb.* 16 relicti Ð dixissentque D (que t) 17 de V e D ut D 19 ut D tu V 20 uiribus D 21 poss&ea V (postea *ante* quam D) 22 marus V (*corr. Fa.*) *om.* D 24 supplicius V 27 deserti inquam *om.* D (insumus t) 28 saepiam V iam saepe D

culo qui recte et fortiter sentient erunt consulares. animum nobis adferre legati debuerunt: timorem attulerunt — quamquam mihi quidem nullum —, quamvis de illo ad quem missi sunt bene existiment: a quo etiam mandata acceperunt. 8

Pro di immortales, ubi est ille mos virtusque ma- 23
iorum? C. Popilius apud maiores nostros cum ad Antiochum regem legatus missus esset et verbis senatus nuntiasset ut ab Alexandrea discederet quam obsidebat, cum tempus ille differret, virgula stantem circumscripsit dixitque se renuntiaturum senatui, nisi prius sibi respondisset quid facturus esset quam ex illa circumscriptione exisset. praeclare: senatus enim faciem secum attulerat auctoritatemque [r. p.]. cui qui non paret non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est potius
repudiandus. an ego ab eo mandata acciperem qui se- 24
natus mandata contemneret, aut ei cum senatu quicquam commune iudicarem qui imperatorem populi Romani senatu prohibente opsideret? at quae mandata. qua adrogantia, quo stupore, quo spiritu. cur autem ea legatis nostris dabat, cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum suorum, hominem aedilicium? si vero tum fuit aedilis, cum eum iussu An-
toni in convivio servi publici loris ceciderunt. at quam (9)
modesta mandata. ferrei sumus, patres conscripti, qui 25
quicquam huic negemus: 'utramque provinciam' inquit 'remitto, exercitum depono, privatus esse non recuso.'

---

3 ạṃịṣṣị ṣụṇṭ nullum *(cf. v. 4)* V nullum umquam timorem D 6 mors V 7 popilius, o *ex* a V antonichum V *ante corr.* 9 denuntiasset l 10 differr&ur gula V uirgulas (*vel* uirgula) tandem D 11 renuntiaturum V *(scil. legationem)* non ante (antea b) renuntiaturum D 13 excessit D (excessisset l n², *Zie.*) praeclara V 14 que *om.* D r. p. D (re publica V) *del. Ste.* (populi Romani ς) cui is b ciuis D 15 est totus D 20 tumore *Caelius Sec.* 22 arcẽmicorũ V 23 (ędi)licium V *in ras.* vere *Iunt.* 24 servi p. loris] seruitores D A quam V¹ (d *s. v.* V²) 25 ferreti t ferret ·ii· l n *et* g a (hi) ferr hii b 27 non *ex* nunc V

haec sunt enim verba. redire ad se videtur. ‘omnia obliviscor, in gratiam redeo.’ sed quid adiungit? ‘si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti praetoriae praemia agrumque dederitis.’ iis etiam praemia postulat, quibus ut ignoscatur si postulet impudentissimus iudicetur. addit praeterea, ut ‘quos ipse cum Dolabella
26 dederit agros teneant i quibus dati sint’. hic est Campanus ager et Leontinus, quae duo maiores nostri an-
9 nonae perfugia ducebant. cavet mimis, aleatoribus, lenonibus, Cafoni etiam et Saxae cavet, quos centuriones pugnaces et lacertosos inter mimorum et mimarum greges conlocavit. postulat praeterea, ‘ut chirographorum sua et commentariorum collegaeque sui decreta maneant’. quid laborat, ut habeat quod quisque mercatus est, si quod accepit habet qui vendidit? ‘et ne tangantur rationes ad Opis’: id est ne septiens miliens reciperetur; ‘ne fraudi sit septemviris quod egissent’. Nucula hoc, credo, admonuit; verebatur fortasse ne amitteret tantas clientelas. caveri etiam volt ‘iis qui secum sint, quicquid contra leges commiserint’. Mustelae et
27 Tironi prospicit: de se nihil laborat: quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit aut hominem occidit aut secum habuit armatos? sed quid est quod de iis laboret? postulat enim ‘ne sua iudiciaria lex abrogetur’. quo impetrato quid est quod metuat? an ne suorum aliquis a Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum et relaxat. ‘Galliam’ inquit ‘togatam remitto, comatam postulo’ — otiosus vide-

---

3 sex V et D 4 praedam V D *corr. Ern.* his D 5 ignoscatur, ur *ex* or *et* ut *om.* V 6 ut *om.* D 7 i V ii t hi Đ adti V sint V b sunt D 9 ꝑfrugia V memisi V (i *ex* e V²) mimis et D 11 pugnagess& V minorum V 13 sua et ommentariorum V et commentariorum sua D collegaque V 14 habeat D 15 et negantur V 16 opis ‖ id *ex* op‖sid V ne V ne sestertium D 17 nunc illa (*vel* ulla) Đ 18 hoc *om.* D 19 cliente V his Đ 20 qui quid *Ferr.* 21 de se] des V 22 attingit V 23 ut hom. V 24 his Đ 26 cyiae V 29 totam D

licet esse mavolt — 'cum sex legionibus' inquit 'isque
suppletis ex D. Bruti exercitu', non modo ex dilectu
suo, tamdiuque ut optineat, dum M. Brutus C. Cassius
consules prove consulibus provincias optinebunt. huius
comitiis Gaius frater — eius est enim annus — iam
repulsam tulit. 'ipse autem ut quinquennium' inquit 28
'optineam'. at istud vetat lex Caesaris: et tu acta Caesaris defendis.

Haec tu mandata, L. Piso, et tu, L. Philippe, prin- 10
cipes civitatis, non dico animo ferre, verum auribus
accipere potuistis? sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec vos ut legati apud illum fuistis nec ut consulares, nec vos vestram nec rei publicae dignitatem tenere potuistis. et tamen nescio quo pacto sapientia quadam, credo, quod ego non possem, non nimis irati revertistis. vobis M. Antonius nihil tribuit clarissimis viris legatis populi Romani: nos quid non legato M. Antoni Cotylae concessimus? cui portas huius urbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit, huic aditus in senatum fuit, hic hesterno die sententias vestras in codicillos et omnia verba referebat, huic se etiam summis honoribus ⟨us⟩i contra suam dignitatem venditabant. o di immortales, quam magnum est personam in 29
re publica tueri principis: quae non animis solum debet, sed etiam oculis servire civium. domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam seducere hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. quod autem est periculum? nam si maximum in discrimen venitur, aut libertas parata victori

---

1 malo D (mauolo t) 5 annus iam D iam annus ut V 6 aut (*om.* ipse *et* ut) D (autem l) 7 optineant Ð istuc V² ua (*vel* uae) et D Caes. . . . acta *om.* D 8 defendit D 9 *prius* L. *om.* V 10 aribus V 15 nimis irati V b miserati D 17 qui non V M. *om.* D 18 colę V 19 iu V non fuit D 21 codicellis Ð etam V 22 i V ·i· t hi g hii b si a ł si sed l *ras.* n dignitatem suam D 24 non armis D 26 reducere D 27 est D & V 28 maxime *Fa.* 29 uenietur D parta D est (*om.* t) uictori D

est aut mors proposita victo: quorum alterum optabile
est, alterum effugere nemo potest. turpis autem fuga
30 mortis omni est morte peior. nam illud quidem non
adducor ut credam, esse quosdam qui invideant ali-
cuius constantiae, qui labori eius, qui eius perpetuam
in re publica adiuvanda voluntatem et [a] senatui et
populo Romano probari moleste ferant. omnes id qui-
dem facere debebamus, eaque erat non modo apud
maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consu-
larium, vigilare [cogitare], adesse animo, semper ali-
quid pro re publica aut cogitare aut facere aut dicere.
31 ego, patres conscripti, Q. Scaevolam augurem memoria
teneo bello Marsico, cum esset summa senectute et
perdita valetudine, cotidie simul atque luceret facere
omnibus conveniendi sui potestatem; nec eum quis-
quam illo bello vidit in lecto senexque et debilis primus
veniebat in curiam. huius industriam maxime equidem
11 vellem ut imitarentur ii quos oportebat, secundo autem
32 loco, ne alterius labori inviderent. etenim, patres con-
scripti, cum in spem libertatis sexennio post sumus
ingressi diutiusque servitutem perpessi quam captivi
servi frugi et diligentes solent, quas vigilias, quas sol-
licitudines, quos labores liberandi populi Romani causa
recusare debemus? equidem, patres conscripti, quam-
quam hoc honore usi togati solent esse, cum est in
sagis civitas, statui tamen a vobis ceterisque civibus
in tanta atrocitate temporis tantaque perturbatione rei
publicae non differre vestitu. non enim ita gerimus
nos hoc bello consulares, ut aequo animo populus Ro-

---

1 exposita D uiciṭ V (uictis *Ha.*) 2 nemo effugere Ð 5 eius qui eius D (*prius* eius *om.* n) eius V 6 *del. Ha.* senatu et a D 7 probarit V 8 debemus D 10 *del. Fa.* 11 aut cogitare *om.* D 12 p. c. *om.* D 14 ate q· V 15 conueniendũ i V sui potestatem D potest autem sui V neque D 16 et *om.* V 17 quidem V 18 immitterentur V 20 post *om.* D sumus Vb simus D 21 ingessi V 22 serui *om.* D frug& V[1] i *s. v.* V[2] 27 tantatrocitate V 28 geremus Ð

manus visurus sit nostri honoris insignia, cum partim e nobis ita timidi sint, ut omnem populi Romani beneficiorum memoriam abiecerint, partim ita a re publica aversi, ut se hosti favere prae se ferant, legatos nostros ab Antonio despectos et inrisos facile patiantur, legatum Antoni sublevatum velint. hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere et in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant. quibus geram morem. redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne umquam Romam revertatur. ceteris autem, si errorem suum deposuerint et cum re publica in gratiam redierint, veniam et inpunitatem dandam puto.

Quas ob res ita censeo: ‘eorum qui cum M. Antonio 33
sunt, qui ab armis discesserint et aut ad C. Pansam aut ad A. Hirtium consules aut ad D. Brutum imperatorem, consulem designatum, aut ad C. Caesarem pro praetore ante Idus Martias primas adierint, iis fraudi ne sit quod cum M. Antonio fuerint. si quis eorum qui cum M. Antonio sunt fecerit quod honore praemiove dignum esse videatur, uti C. Pansa A. Hirtius consules alter ambove, si is videbitur, de eius honore praemiove primo quoque die ad senatum referant. si quis post hoc senatus consultum ad M. Antonium profectus esset praeter L. Varium, senatum existimaturum eum contra rem publicam fecisse.’

---

1 insigna V 2 e *om.* D timidis in tutone D *(sic* b, induto ẽ nem t, *alii aliter)* 3 partim ha a V 4 ut huic Đ praefecerant V 5 et irrisos esse b esse et irrisos D 6 hinc b huic D reditum *et* 7 prohibere D 8 germa V 11 cum re p. in gratiam Vb in re p. gratiam D 14 et aut D ita quia V *an* item qui? 15 A. *om.* V *aut* A. *aut* ad D consul *(sic) post* pansam V 16 des.] diug. V 17 primas *om.* V 18 fuerit V si quis . . . fecerit *om.* D 19 quo *et* quis dignus D 20 uti C.] ut hic V 21 s is V uideatur D primo quoque die *om.* V 22 referrent *Zie. 803* post ꝑ hoc V 23 M· V *om. ed. omnes (c. D ut vid.)* ess& V fuerit D *post* ·l· *er.* c V

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA NONA

TESTIMONIA

Quint. 3, 8, 5: quid? non illa similis iudicialium quaestio de statua Servi Sulpici 'an iis demum ponenda sit qui in legatione ferro sunt interempti'. ergo pars deliberativa quae eadem 'suasoria' dicitur de tempore futuro consultans quaerit etiam de praeterito.

Hieron. chron. p. 137 Sch.: Sergius Sulpicius iuris consultus et P. Servilius Isauricus publico funere elati.

Dig. 1, 2, 2, 43: hic (Servius Sulpicius) cum in legatione perisset, statuam ei populus Romanus pro rostris posuit et hodieque exstat pro rostris Augusti.

1 1 Vellem di immortales fecissent, patres conscripti, ut
vivo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus quam
honores mortuo quaereremus. nec vero dubito quin, si
ille vir legationem renuntiare potuisset, reditus eius et
vobis gratus fuerit et rei publicae salutaris futurus,
non quo L. Philippo et L. Pisoni aut studium aut cura
defuerit in tanto officio tantoque munere, sed cum Ser.
Sulpicius aetate illis anteiret, sapientia omnibus, subito
ereptus e causa totam legationem orbam et debilita-
2 tam reliquit. quodsi cuiquam iustus honos habitus est
in morte legato, in nullo iustior quam in Ser. Sulpicio
reperietur. ceteri qui in legatione mortem obierunt, ad
incertum vitae periculum sine ullo mortis metu profecti

---

3 mortuo honores D uere V 6 non que p. pịhilippo V 7 sed ... omnibus *Arus. GL. VII 454, 11* (*ob* anteeo illi *opp.* anteeo illum) 8 illis *et* omnibus D *Arus.* illos *et* omnis V^{1} b; *s.* ṣ V^{2} anteẹire V^{1} t *s.* e V^{2} 9 eretus V^{1} c *s.* et V^{2} orbem V^{1} 11 iustior perietur *mediis om.* V^{1} (*s. v. add.* V^{3}) 12 c&eriṣ V

sunt: Ser. Sulpicius cum aliqua perveniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla revertendi. qui cum ita adfectus esset, ut, si ad gravem valetudinem labor accessisset, sibi ipse diffideret, non recusavit quo minus vel extremo spiritu, si quam opem rei publicae ferre posset, experiretur. itaque non illum vis hiemis, non nives, non longitudo itineris, non asperitas viarum, non morbus ingravescens retardavit, cumque iam ad congressum conloquiumque eius pervenisset ad quem erat missus, in ipsa cura ac meditatione obeundi sui muneris excessit e vita.

Ut igitur alia, sic hoc, C. Pansa, praeclare, quod et 3
nos ad honorandum Ser. Sulpicium cohortatus es et ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus a te dictis nihil praeter sententiam dicerem, nisi P. Servilio, clarissimo viro, respondendum putarem, qui hunc honorem statuae nemini tribuendum censuit nisi ei qui ferro esset in legatione interfectus. ego autem, patres conscripti, sic interpretor sensisse maiores nostros, ut causam mortis censuerint, non genus esse quaerendum. etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monimentum exstare voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. non igitur exempla maiorum quaerenda, sed consilium est eorum a quo ipsa exempla nata sunt explicandum. Lars Tolumnius, 2 4
rex Veientium, quattuor legatos populi Romani Fidenis interemit, quorum statuae steterunt usque ad meam

---

5 ue V in extremo D 7 asperitaṭịs uiarūq· ịạṃ *mediis om.* V (ti *et* iam *exp. et* ñ morb'... Cūq; *s. v. add.* V[3]) 9 *ante* ꝑ(uenisset) V in ipsa cura ac mediaue *(sic) linea del. (cf. v. 10)*
10 ac D ad V *(v. ad v. 9)* 11 ex‖ẹ cessit V[1] 12 C. *om.* D quodẹṇṣ & V quod D 13 es b est VD 14 ipsius Vg
15 P. *om.* V *(sed v. 17)* 16 c· u *ex* cui V cum t *om.* D *(corr.* cl. u. *Mommsen)* 17 ei p. qui V *(v. 15)* 18 p. c. sic D ·ps· V (p *in marg.*) 21 mortis causa *(e v. 20) Amst.* 22 exstere (a *s. v.*) V ut in *om.* V 24 a *om.* D 25 Lare V 26 uenientium V 27 ad nostram D *v. 292, 1*

memoriam in rostris. iustus honos: [h]is enim maiores nostri, qui ob rem publicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octavi, clari viri et magni, qui primus in eam familiam quae postea viris fortissimis floruit attulit consulatum, statuam videmus in rostris. nemo tum novitati invidebat, nemo virtutem non honorabat. at ea fuit legatio Octavi, in qua periculi suspicio non subesset. nam cum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos liberorumque populorum maximeque ut nepotem regis Antiochi, eius qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classis habere, elephantos alere prohiberet, Laudiceae in gym-
5 nasio a quodam Leptine est interfectus. reddita est ei tum a maioribus statua pro vita, quae multos per annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantae familiae memoriam sola restaret. atqui et huic et Tullo Clui⟨l⟩io et L. Roscio et Sp. Antio et C. Fulcinio, qui a Veientium rege caesi sunt, non sanguis qui est profusus in morte, sed ipsa mors ob rem publicam obita honori fuit.

3 Itaque, patres conscripti, si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem equidem tanto rei publicae vulnere, mortem vero eius non monimento, sed luctu publico esse ornandam putarem. nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit, quam, si nobiscum remansisset, sua cura, optimi fili fidelissimaeque coniugis diligentia vi-
6 tare potuisset. at ille cum videret, si vestrae auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui, sin pa-

---

1 in rostris *(post* statuae *291, 27)* D in ostris V his D (hi t) *om.* V 4 et magni uiri D 6 *post* nemo V[1] rũ maximeq. ut nepotẽṇṣ ... gesserat *(v. 10 sq.) praecepit et exp.* 9 respiciendos V 10 antiochi regis D 13 &̣ *et* ē *s. v.* V 16 restat *Ern.* aqui V atque D cluuio VD *corr. Gar.* 17 qua uelentium V[1] (ueiḷ- V[2]) 19 obita t habita VD 21 dolerem b dolorem VD quidem V 22 no V[1] (n *s. v.* V[2]) monimentis et (sed b) D publio V 23 ornandam Vt orandam n[1]ga honorandam n[2]l decorandam b 24 legato V[1] (i *s. v.* V[2]) 26 que *om.* D 27 nŕa eạ V 28 et (*om.* sui sin paruiss) Ɖ

ruisset, munus sibi illud pro re publica susceptum vitae finem fore, maluit in maximo rei publicae discrimine emori quam minus quam potuisset videri rei publicae profuisse. multis illi in urbibus iter qua faciebat reficiendi se et curandi potestas fuit. aderat et hospitum invitatio liberalis pro dignitate summi viri et eorum hortatio qui una erant missi ad requiescendum et vitae suae consulendum. at ille properans, festinans, mandata vestra conficere cupiens in hac constantia morbo adversante perseveravit. cuius cum adventu maxime 7
perturbatus esset Antonius, quod ea, quae sibi iussu vestro denuntiarentur, auctoritate erant et sententia Ser. Sulpici constituta, declaravit quam odisset senatum, cum auctorem senatus exstinctum laete atque insolenter tulit. non igitur magis Leptines Octavium nec Veientium rex eos quos modo nominavi quam Ser. Sulpicium occidit Antonius. is enim profecto mortem attulit qui causa mortis fuit. quocirca etiam ad posteritatis memoriam pertinere arbitror exstare quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. erit enim statua ipsa testis bellum tam grave fuisse, ut legati interitus honoris memoriam consecutus sit.

Quodsi excusationem Ser. Sulpici, patres conscripti, 4 8
legationis obeundae recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur quin honore mortui quam vivo iniuriam fecimus sarciamus. vos enim, patres conscripti, — grave dictu est, sed dicendum tamen — vos inquam Ser. Sulpicium vita privastis: quem cum videretis re magis morbum quam oratione excusantem, non vos

---

1 sibi illud p. r. D subůllum pro re p. V 2 fore V allaturum D 4 reci**endi V^1 p *ante* en *in marg.* V^3 5 *alt.* et *om.* V 8 proprans V festinansque D 10 ad*untu V^1 i *er.* e *s. v.* V^2 13 sulpicio V Ɖ odi ęss& V 15 octauium leptines D 16 uelentium V nominã V 17 is ... fuit *Quint. 7, 3, 18 (ob finitionem post probationem)* 19 exstṛare V^1t 25 reliqu&ur V honore b^1 honorem VD mortui Vb^1 mortuo D 26 arceamus V 28 priuauistis D uideritis D re V^1 se V^2D 29 morbum Vt morbo D

quidem crudeles fuistis — quid enim minus in hunc ordinem convenit? —, sed cum speraretis nihil esse quod non illius auctoritate et sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis atque eum, qui semper vestrum consensum gravissimum iudicavisset, de
9 sententia deiecistis. ut vero Pansae consulis accessit cohortatio gravior quam aures Ser. Sulpici ferre didicissent, tum vero denique filium meque seduxit atque ita locutus est, ut auctoritatem vestram vitae suae se diceret anteferre. cuius nos virtutem admirati non ausi sumus adversari voluntati. movebatur singulari pietate filius; non multum eius perturbationi meus dolor concedebat: sed uterque nostrum cedere cogebatur magnitudini animi orationisque gravitati, cum quidem ille maxima laude et gratulatione omnium vestrum pollicitus est se quod velletis esse facturum neque eius sententiae periculum vitaturum, cuius ipse auctor fuisset: quem exsequi mandata vestra properantem mane postridie prosecuti sumus. qui quidem discedens mecum ita locutus est, ut eius oratio omen fati videretur.

5 10 Reddite igitur, patres conscripti, ei vitam cui ademistis. vita enim mortuorum in memoria est posita vivorum. perficite, ut is quem vos inscii ad mortem misistis, immortalitatem habeat a vobis. cui si statuam in rostris decreto vestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis obscurabit oblivio.

Nam reliqua Ser. Sulpici vita multis erit praeclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata. semper illius gravitatem, constantiam, fidem, praestan-

1 crudeles quidem V 4 vehementius ⟨eius⟩ *Lb.* obstititis V 5 consense V^1 ũ *s. v.* V^2 6 deiecitis V^1 s *s. v.* V^2 8 vero denique *om.* D pilium D aeque t equitem D 11 uoluntati] eius *add.* V^2Đ 19 qui *s. v. add.* V descendens V *ante corr.* 21 ei uitam V (ei *s. v. exp.* si) nga ciuitam t uitam ei b ademitis V 23 uiuorum (*om.* b) posita D ad mortem inscii D 24 a *s. v.* V *om.* t 25 decretis ur̄is V 26 poteritatis (s *s. v.*) V obcurauit V inobscurabit D (inobc. b) 29 praestantiam D

tem in re publica tuenda curam atque prudentiam om-
nium mortalium fama celebrabit. nec vero silebitur ad-
mirabilis quaedam et incredibilis ac paene divina eius
in legibus interpretandis, aequitate explicanda scientia.
omnes ex omni aetate qui in hac civitate intellegentiam
iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum
Ser. Sulpicio non sint comparandi. nec enim ille ma-
gis iuris consultus quam iustitiae fuit. ita ea quae pro- 11
ficiscebantur a legibus et ab iure civili semper ad faci-
litatem aequitatemque referebat neque instituere litium
actiones malebat quam controversias tollere. ergo hoc
statuae monumento non eget, habet alia maiora. haec
enim statua mortis honestae testis erit, illa memoria
vitae gloriosae, ut hoc magis monimentum grati sena-
tus quam clari viri futurum sit.

Multum etiam valuisse ad patris honorem pietas fili 12
videbitur: qui quamquam adflictus luctu non adest,
tamen sic animati esse debetis ut si ille adesset. est
autem ita adfectus, ut nemo umquam unici fili mortem
magis doluerit quam ille maeret patris. et quidem etiam
ad famam Ser. Sulpici fili arbitror pertinere, ut videatur
honorem debitum patri praestitisse. quamquam nul-
lum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere po-
tuit quam effigiem morum suorum, virtutis, constan-
tiae, pietatis, ingeni filium: cuius luctus aut hoc honore
vestro aut nullo solacio levari potest.

Mihi autem recordanti Ser. Sulpici multos in nostra 6 13
familiaritate sermones gratior illi videtur, si qui est
sensus in morte, ahenea statua futura et ea pedestris
quam inaurata equestris, qualis L. Sullae primum sta-

---

3 et pene D 5 hac (*om.* b) in D 6 iuris *om.* D 7 supicio V^1 suplicio V^2 neque D 8 ita ea V itaque D 9 a iure D 10 constituere D litum, i *s. v.* V^1 13 ille, a *s. v.* V 14 maius Vbt gratia V (*ex* grati) ta gratiae bg 15 futurũs sit V 16 pieas V^1 (t *s. v.* V^2) 20 et qu.] equidem D 23 clarũ V 24 maiorum Ð 28 illis V 29 et ea V et b aere D 30 magis quam Ð syllae *e* spilae V prima D

tu⟨t⟩a est. mirifice enim Servius maiorum continen-
tiam diligebat, huius saeculi insolentiam vituperabat.
ut igitur si ipsum consulam quid velit, sic pedestrem
ex aere statuam tamquam ex eius auctoritate et volun-
tate decerno: quae quidem magnum civium dolorem et
14 desiderium honore monimenti minuet et leniet. atque
hanc meam sententiam, patres conscripti, P. Servili
sententia comprobari necesse est, qui sepulchrum pu-
blice decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non
censuit. nam si mors legati sine caede atque ferro
nullum honorem desiderat, cur decernit honorem sepul-
turae, qui maximus haberi potest mortuo? sin id tri-
buit Ser. Sulpicio quod non est datum Cn. Octavio, cur
quod illi datum est huic dandum esse non censet?
maiores quidem nostri statuas multis decreverunt, se-
pulchra paucis. sed statuae intereunt tempestate, vi,
vetustate: sepulchrorum autem sanctitas in ipso solo
est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque
ut cetera exstinguntur sic sepulchra sanctiora fiunt
15 vetustate. augeatur igitur isto honore etiam is vir, cui
nullus honos tribui non debitus potest; grati[s] simus
in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gra-
tiam referre possumus. notetur etiam M. Antoni nefa-
rium bellum gerentis scelerata audacia. his enim hono-
ribus habitis Ser. Sulpicio repudiatae reiectaeque lega-
tionis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.
7 Quas ob res ita censeo: 'cum Ser. Sulpicius Q. f.
Lemonia Rufus difficillimo rei publicae tempore gravi
periculosoque morbo adfectus auctoritatem senatus sa-

1 *add. Grae.* magnifice D seruiạs V ser. b ser. (seri t) sulpicius D 2 uituperebat V 6 et len& V leniet Ɖ 7 P. *om.* V seruli V 8 probari D necesse ẽ V^2 *ex* necess& 10 *huc spectat Quint. 3, 8, 5 (v. testimonia)* 14 cess& V *ante corr.* 16 ui D (·u l n^1) uel V^2 *s. v. om.* $V^1 n^2$ 17 sepulchro V *ante corr.* 18 doleri V 20 augeaụtur isto V etiam honore D 25 relectaeq· V 27 ·q· flaem V (onius *s. v.* V^2) 29 salutemq·, q *inserta* V^1

lutemque rei publicae vitae suae praeposuerit contraque vim gravitatemque morbi contenderit, ut in castra M. Antoni, quo senatus eum miserat, perveniret, isque cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus vitam amiserit maximo rei publicae tempore eiusque mors consentanea vitae fuerit sanctissime honestissimeque actae, in qua saepe magno usui rei publicae Ser.
Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit: cum 16
talis vir ob rem publicam in legatione mortem obierit, senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in rostris ex huius ordinis sententia statui circumque eam statuam locum ludis gladiatoribusque liberos posterosque eius quoquo versus pedes quinque habere, quod is ob rem publicam mortem obierit: eamque causam in basi inscribi; utique C. Pansa A. Hirtius consules alter ambove, si is videatur, quaestoribus urb⟨an⟩is imperent, ut eam basim statuamque faciendam et in rostris statuendam locent, quantique locaverint tantam pecuniam redemptori adtribuendam solvendamque curent. cumque antea senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit, placere eum quam amplissume supremo suo die effer-
ri. et cum Ser. Sulpicius Q. f. Lemonia Rufus ita de re 17
publica meritus sit, ut iis ornamentis decorari debeat, senatum censere atque e re publica existimare aediles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpici Q. f. Lemonia Rufi funeri remittere; utique

---

3 marci (i *ex* o) antoni* (*er.* o) V ipse cum V 5 in maximo rei p. munere D 7 uisu V Ser. Sulpicius ... 9 ob rem p. *om.* D 12 gladiatoribus· ludisque D 13 posterosq·, s *et* q· *s. v.* V quoquo b^{1}t quoq· V^1 *ante corr.* quaque b^{2}ln quaqua V *e corr.* ga ·v· *s.* q· V^2 16 is V^{1}t his g eis b iis V^2 uidebitur D urbis V urbi D *corr. Ferr.* 17 et in oris t et in hortis Ɖ *om.* b 18 cocauerint V^1, l *s.* c(o) V^2 locarint D 19 redemptores D soluendam attribuendamque D 20 suam *om.* Ɖ quam t 21 que ṣoọstenderit V 22 (eff)erri V^2 *in ras.* 23 f lem rufus *ex* elaem rufui V^2 24 his Ɖ 25 aẹrep· V a aestimare V 27 funer||reimittere V (rre *in ras.* V^2) funere (*vel* -ri) mittere D *corr. Fa.*

locum sepulchro in campo Esquilino C. Pansa consul seu quo in loco videbitur pedes triginta quoquo versus adsignet, quo Ser. Sulpicius inferatur: quod sepulchrum ipsius, liberorum posterorumque eius esset, uti quod optimo iure publice sepulchrum datum esset.'

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA DECIMA

TESTIMONIA

Appian. b. c. 4, 57 sq.: οἰχομένων δὲ αὐτῶν (*scil.* Κασσίου καὶ Βρούτου) Συρία μὲν καὶ Μακεδονία ἐς τοὺς ὑπάτους Ἀντώνιόν τε καὶ Δολοβέλλαν μετεψηφίζετο τῆς βουλῆς πάνυ δυσχεραινούσης, ἀντεδόθη δὲ ὅμως τοῖς ἀμφὶ τὸν Κάσσιον Κυρήνη τε καὶ Κρήτη· ὧν ὑπεριδόντες ὡς βραχυτέρων ἐκεῖνοι στρατὸν καὶ χρήματα ἤγειρον ὡς ἐς Συρίαν καὶ Μακεδονίαν ἐσβαλοῦντες. καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐν τούτοις, Τρεβώνιον δὲ ἐν Ἀσίᾳ κτείναντος Δολοβέλλα καὶ Δέκμον Ἀντωνίου πολιορκοῦντος ἐν Κελτοῖς χαλεπαίνουσα ἡ βουλὴ Δολοβέλλαν μὲν καὶ Ἀντώνιον ἐψηφίσαντο εἶναι πολεμίους, Βροῦτον δὲ καὶ Κάσσιον ἐς τὰς προτέρας ἡγεμονίας ἐπανήγαγον καὶ Βρούτῳ τὴν Ἰλλυρίδα προσέθεσαν, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν ἐκέλευσαν ὅσοι Ῥωμαίοις ἡγεμονεύουσιν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἀπὸ τοῦ Ἰονίου μέχρι Συρίας ὑπακούειν ἐς ὅ τι κελεύοι Κάσσιος ἢ Βροῦτος *(cf. 3, 63 ante or. 8 et 4, 69 s. f. sq. 94 et Illyr. 13).*

Velleius 2, 62, 2 sqq.: Bruto Cassioque provinciae quas iam ipsi sine ullo senatus consulto occupaverant decretae, laudati quicumque se iis exercitus tradidissent, omnia transmarina imperia eorum commissa arbitrio. quippe M. Brutus et C. Cassius .... intento ac pari animo sine auctoritate publica provincias exercitusque occupaverant et ubicumque ipsi essent praetexentes esse rem publicam pecunias etiam, quae ex transmarinis provinciis Romam ab quaestoribus deportabantur, a volentibus acceperant: quae omnia senatus decretis comprensa et comprobata sunt.

---

2 uidebatur (i *s.* a) V uidetur D 3 quod D quo V 4 que *om.* D sit D 5 sepulchrum publice datum est D

73, 2: post Antonii a Mutina fugam eodem illo tempore *(!)*, quo Bruto Cassioque transmarinas provincias decreverat *(scil. senatus).*

Plutarch. Brut. 27: *ὁ γὰρ νέος Καῖσαρ ηὐξήθη μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπ᾽ Ἀντώνιον, ἐκβαλὼν δὲ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖνον αὐτὸς ἤδη φοβερὸς ἦν ὑπατείαν δὲ μνώμενος παρὰ νόμον καὶ στρατεύματα τρέφων μεγάλα τῆς πόλεως οὐδὲν δεομένης. ὁρῶν δὲ καὶ ταῦτα τὴν βουλὴν βαρυνομένην (!) καὶ πρὸς τὸν Βροῦτον ἀφορῶσαν ἔξω καὶ ψηφιζομένην ἐκείνῳ καὶ βεβαιοῦσαν τὰς ἐπαρχίας ἔδεισε.*

Dio 46, 40, 3: *ὅσα τῷ Καίσαρι ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ἐγεγόνει, ταῦτα ἐπ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον ἄλλοις ἐψηφίσθη. καὶ ὅπως γε ἂν μηδ᾽ ἂν τὰ μάλιστα βουληθῇ τι κακὸν δρᾶσαι καὶ δυνηθῇ (!), πάντας αὐτῷ τοὺς ἐχθροὺς ἐπέσκηψαν· τῷ τε γὰρ Πομπηίῳ τῷ Σέξτῳ τὸ ναυτικὸν καὶ τῷ Βρούτῳ τῷ Μάρκῳ τὴν Μακεδονίαν τῷ τε Κασσίῳ τήν τε Συρίαν καὶ τὸν πρὸς τὸν Δολοβέλλαν πόλεμον ἐνεχείρισαν. — Cf. 47, 21sq. imprimis 22, 1sq.: πράξας δὲ ταῦτα (scil. Brutus) καὶ τήν τε Μακεδονίαν μετὰ τοῦτο πᾶσαν καὶ τὴν ἤπειρον προσλαβὼν ἐπέστειλε τῇ γερουσίᾳ τά τε πραχθέντα οἱ δηλῶν καὶ ἑαυτὸν τά τε ἔθνη καὶ τοὺς στρατιώτας ἐν αὐτῇ ποιησόμενος. οἱ δὲ — ἔτυχον γὰρ ὑπόπτως ἤδη πρὸς τὸν Καίσαρα ἔχοντες (!) — ἰσχυρῶς τε αὐτὸν ἐπῄνεσαν καὶ πάντων τῶν ἐκεῖ χωρίων ἄρχειν ἐκέλευσαν. Cf. Zonaras 10, 18.*

M. Brutus Ciceroni 3 (2, 3), 4 (Kal. Apr.): Legi orationes duas tuas quarum ... altera de litteris meis quae habita est abs te contra Calenum ... nescio animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur.

Cicero Cassio epist. 12, 5, 1sq.: Hiemem credo adhuc prohibuisse, quominus de te certum haberemus quid ageres maximeque ubi esses; loquebantur omnes tamen — credo quod volebant — in Syria te esse, habere copias: id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus: res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae cum per se gratae essent tum ornatiores propter celeritatem. quod si tu ea tenes quae putamus, magnis subsidiis fulta res publica est: a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium inperiis muniti erimus et copiis. quamquam nisi me fallebat res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur.

Maximas tibi, Pansa, gratias omnes et habere et agere 1
debemus, qui cum hodierno die senatum te habiturum 1

non arbitraremur, ut M. Bruti, praestantissimi civis,
litteras accepisti, ne minimam quidem moram inter-
posuisti quin quam primum maximo gaudio et gra-
tulatione frueremur. cum factum tuum gratum omni-
bus debet esse, tum vero oratio qua recitatis litteris
usus es. declarasti enim verum esse id quod ego sem-
per sensi neminem alterius, qui suae confideret, vir-
2 tuti invidere. itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum
Bruto et maxima familiaritate coniunctus, minus mul-
ta de illo dicenda sunt. quas enim ipse mihi partis
sumpseram, eas praecepit oratio tua. sed mihi, patres
conscripti, necessitatem attulit paulo plura dicendi sen-
tentia eius qui rogatus est ante me: a quo ita saepe
dissentio, ut iam verear ne, id quod fieri minime debet,
minuere amicitiam nostram videatur perpetua dis-
sensio.
3 Quae est enim ista tua ratio, Calene, quae mens, ut
numquam post Kalendas Ianuarias idem senseris quod
is qui te sententiam primum rogat, numquam tam fre-
quens senatus fuerit, [cum] ⟨ut⟩ unus aliquis senten-
tiam tuam secutus sit? cur semper tui dissimiles defen-
dis, cur, cum te et vita et fortuna tua ad otium, ad digni-
tatem invitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quae
2 sint inimica et otio communi et dignitati tuae? nam
4 ut superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam
(4) admirationem movet, non tacebo. quod est tibi cum
Brutis bellum? cur eos, quos omnes paene venerari
debemus, solus oppugnas? alterum circumsederi non
moleste fers, alterum tua sententia spolias iis copiis,

1 pręstantissimi* (*er.* s) V 2 oram inposuisti V 3 maxime V 6 sēp̣ V *om.* D 8 officis, ci *ex* i V 9 familiatate coniunctis V multo Đ 10 sententias mihi (mihi *om.* b) ipse D 11 praeoccupauit Đ 17 ista tua *e* statua V oratio D ut V sui t qui D 19 prius V rogat Vt rogatus b rogat cum lnga 20 ut *pro* cum ς 21 tui *ex* uti V 22 otium et ad D 24 sunt D 25 me maxima admiratione D 28 circumsederi (-e V) non Vl circumsederint D (-it b) 29 feres V¹, r *s. v.* V² his Đ

quas ipse suo labore et periculo ad rei publicae, non
ad suum praesidium per se nullo adiuvante confecit.
qui est iste tuus sensus, quae cogitatio, Brutos ut non
probes, Antonios probes: quos omnes carissimos ha-
bent, tu oderis, quos acerbissime ceteri oderunt, tu
constantissime diligas? amplissimae tibi fortunae sunt,
summus honoris gradus, filius, ut et audio et spero,
natus ad laudem, cui cum rei publicae causa faveo
tum etiam tua. quaero igitur, eum Brutine similem 5
malis an Antoni, ac permitto, ut de tribus Antoniis eli-
gas quem velis. 'di meliora' inquies. cur igitur non
iis faves, eos laudas, quorum similem tuum filium esse
vis? simul enim et rei publicae consules et propones
illi exempla ad imitandum. hoc vero, Q. Fufi, cupio
sine offensione nostrae amicitiae sic tecum ut a te
dissentiens senator queri. ita enim dixisti et quidem
de scripto — nam te inopia verbi lapsum putarem —
litteras Bruti recte et ordine scriptas videri. quid est
aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? usum in 6
re publica, Calene, magnum iam habere et debes et
potes: quando ita decerni vidisti aut quo senatus con-
sulto huius generis — sunt enim innumerabilia — bene
scriptas litteras decretum a senatu? quod verbum tibi
non excidit, ut saepe fit, fortuito: scriptum, medita-
tum, cogitatum attulisti. hanc tibi consuetudinem ple- 3
risque in rebus bonis obtrectandi si qui detraxerit, quid
tibi quod sibi quisque velit non relinquetur? quam

---

1 quasi pęșșọuo V^1 ipse *s. v.* V^2 2 ꝑ fecit V conf. *om.* b^1 3 quis est D cogitatio? Brutos tu *Ern.* 7 ipero V^1 8 cuiquamquam D 9 eumne Bruti V 10 an an V tribu antonii Đ 11 di meliora V^1b^1t (dr. b *[sic] in marg. et* ẽ *s.* ạ V^2) d. brutus melior est Đ 12 his Đ 13 et *om.* D consulis et proponis D 14 eufi Đ copiosius sine D 15 ut D aut V 16 quaero Đ equidem Đ 17 deị V putarem V^1t putarem nisi tuam in dicendo facultatem nossem V^3D 19 aliud Vt aliud quam V^3D non est Đ brutū sum V^1, u *s. v.* V^2 21 quod s. c. D 22 hunc generi (s *s. v.*) V 24 fit D (sit b) set V^1 seit V^2 fortuitu Đ 26 bonis Vb bonos D quid V qui D

ob rem collige te placaque animum istum aliquando et mitiga, audi viros bonos, quibus multis uteris, loquere cum sapientissimo homine genero tuo saepius quam ipse tecum: tum denique amplissimi honoris nomen optinebis. an vero hoc pro nihilo putas, in quo quidem pro amicitia tuam vicem dolere soleo, efferri hoc foras et ad populi Romani auris pervenire, ei qui primus sententiam dixerit neminem adsensum? quod etiam hodie futurum arbitror.

(3) Legiones abducis a Bruto. quas? nempe eas, quas ille a C. Antoni scelere avertit et ad rem publicam sua auctoritate traduxit. rursus igitur vis nudatum illum atque solum a re publica relegatum videri.

7 Vos autem, patres conscripti, si M. Brutum deserueritis et prodideritis, quem tandem civem umquam ornabitis[, cui favebitis]? nisi forte eos qui diadema inposuerint conservandos, eos qui regni nomen sustulerint deserendos putatis. ac de hac quidem divina atque immortali laude Bruti silebo, quae gratissima memoria omnium civium inclusa nondum publica auctoritate testata est. tantamne patientiam, di boni, tantam moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem et modestiam. qui cum praetor urbanus esset urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius rei publicae recuperavisset cumque concursu cotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, praesidioque Italiae cunctae saeptus posset esse, apsens iudicio bonorum defensus esse maluit quam praesens manu; qui ne Apolli-

---

1 collig& & placq· V^1 collige placaq· V^2 istum *om.* D 2 et] ei V uteris multum D 3 sepiu V^1 4 amplissimo V^1 6 equidem D pro D p. r. V doleres V doleri Đ sole offerri V^1 10 nempeạ eas V 11 ab antonii D a catonis V *corr. Mu.* 12 setraduxit V *an* seduxit? 13 videre *Cobet* 14 eprodideritis deserueritis V 16 cui favebitis *om.* V eos ... putatis *Non. 404, 26* (*ob* sust.) 17 regni V *et Non.* regis D 19 brutiṣiḷle V^1 bo *add.* V^2 ṇịṣị sustulerit V^1 n *s.* it V^2 22 in iure Đ 23 pr. urbis V carut V^1 i *s. v.* V^2 24 cum (*ex* com) one V^1 m *s.* on V^2 26 cunqụẹtae V (cunqụẹ *in ras.*)

nares quidem ludos pro sua populique Romani dignitate apparatos praesens fecit, ne quam viam patefaceret sceleratissimorum hominum audaciae. 4 8 quamquam qui umquam aut ludi aut dies laetiores fuerunt, quam cum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore et plausu Bruti memoriam prosequebatur? corpus aberat liberatoris, libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni videbatur. at hunc [h]is ipsis ludorum diebus videbam in insula c⟨l⟩arissimi adulescentis, Luculli, propinqui sui, nihil nisi de pace et concordia civium cogitantem. eundem vidi postea Veliae cedentem Italia, ne qua oreretur belli civilis causa propter se. o spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis et litoribus luctuosum, cedere e patria servatorem eius, manere in patria perditores. Cassi classis paucis post diebus consequebatur, ut me puderet, patres conscripti, in eam urbem redire, ex qua illi abirent. sed quo consilio redierim initio audistis, po⟨s⟩t estis experti. 9 exspectatum igitur tempus a Bruto est. nam quoad vos omnia pati vidit, usus est ipse incredibili patientia: posteaquam vos ad libertatem sensit erectos, praesidia vestrae libertati paravit.

(4) At cui pesti quantaeque restitit. si enim C. Antonius quod animo intenderat perficere potuisset — potuisset aut⟨em⟩, nisi eius sceleri virtus M. Bruti obstitisset —, Macedoniam, Illyricum, Graeciam perdidissemus; esset vel receptaculum pulso Antonio vel agger o⟨p⟩pugnandae Italiae Graecia: quae quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non instructa solum, sed etiam ornata tendit dexteram Italiae suumque ei praesidium pollicetur; quod⟨si⟩ qui ab illo abducit exercitum et respectum pulcherrimum et praesidium firmissimum

VD (... versibus *v.* 5)] 1 suaṛụ̃ V 4 lạudi V ạụ̇t audies V¹ (t *ante* d *s. v.* V²) aut diis (*vel* auidiis) D quam *om.* D 8 imagni V iis *Mu.* 9 insu**la, gu *er.* V (u l V²) 12 ọ̇Ne V oriretur *corr.* V² 17 pc·**in, c· in *in ras.* V² qu*a (*er.* i) illabirent V (*ante* b *s. v.* a V²) 24 aut potuis& nisi V 31 *add. Busche Jahrb. f. Phil. 153 p. 572 duce Fa. et Zumptio*

10 adimit rei publicae. equidem cupio haec quam primum Antonium audire, ut intellegat non D. Brutum quem
5 vallo circumsedeat, sed se ipsum obsideri. tria tenet oppida to⟨to⟩ in orbe terrarum, habet inimicissimam Galliam, eos etiam quibus confidebat alienissimos, Transpadanos; Italia omnis infesta est; exterae nationes a prima ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum et fortissimorum civium imperiis et praesidiis tenentur. erat ei spes una in C. Antonio, qui duorum fratrum aetatibus medius interiectus viti⟨i⟩s cum utroque certabat. is tamquam extruderetur a senatu in Macedoniam et non contra prohiberetur proficisci, ita cucurrit.
(5) 11 quae tempestas, di immortales, quae flamma, quae vastitas, quae pestis Graeciae fuisset, nisi incredibilis ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam compressisset. quae celeritas illa Bruti, quae cura, quae virtus. etsi ne C. quidem Antoni celeritas contemnenda est, quam nisi in via caducae hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse diceres. alios ad negotium publicum ire cum cupimus, vix solemus extrudere: hunc retinentes extrusimus. at quid ei cum Apollonia, quid cum Dyrrachio, quid cum Illyrico, quid cum P. Vatini imperatoris exercitu? succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio. certi fines Macedoniae, certa condicio, certus, si modo erat ullus, exercitus: cum Illyrico

---

VD (*a* festa est *v. 6*)] 1 quem primā V^{1} *corr.* V^{2} 2 audire, e *ex* & *ut vid.* V^{2} intellegas V 3 obsiderit V 4 oppidato in V 5 tras, n *s. v.* V^{2} 6 exiere D a primo ore V a (*vel* ad) primori D *corr. ex epist. 12, 5, 1* 7 graecia D 8 & fortissim(orum) *in ras.* V imbriis V 9 eis pecunia V m. D (*om.* t) 10 interfectus Ꝺ uitiis *om.* D uiroqui Ꝺ 11 is V s t *om.* D 12 prohib&ur proficiscit̃ cucurrit V 13 flãmę quae uestras V 14 fuisset *om.* V insi V 15 uirtus caes. fuẹrentis V (caes[aris] *ex 13, 19 in.*) 17 nec quidem V (*corr. Mu.*) ne illa quidem D 18 quem D 19 retardassem tuolasse V^{1} t *exp.* V^{2} eum *ex* cum V^{2} interfecisse D 20 cum *om.* Ꝺ 21 extruimus V exclusimus D *corr. Mu.* 23 exercitụs V 25 ecertus si modo (mͦ *s.* modo V^{3}) erat ullus V certissimo modo erat illius D

vero et cum Vatini legionibus quid erat Antonio? at 12 ne Bruto quidem: id enim fortasse quispiam improbus dixerit. omnes legiones, omnes copiae quae ubique sunt rei publicae sunt: nec enim eae legiones quae M. Antonium reliquerunt Antoni potius quam rei publicae fuisse dicentur. omne enim et exercitus et imperi ius amittit is, qui eo imperio et exercitu rem publicam oppugnat. quodsi ipsa res publica iudicaret aut si omne 6 ius decretis eius statueretur, Antonione an Bruto legiones populi Romani adiudicaret? alter advolarat subito ad direptionem pestemque sociorum, ut quacumque iret omnia vastaret, diriperet, auferret, exercitu populi Romani contra ipsum populum Romanum uteretur; alter eam sibi legem statuerat, ut quocumque venisset lux venisse quaedam et spes salutis videretur. denique alter ad evertendam rem publicam praesidia quaerebat, alter ad conservandam. nec vero nos hoc magis videbamus quam ipsi milites, a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. cum septem 13 cohortibus esse Apolloniae scribit Antonium, qui iam aut captus est — quod di duint — aut certe homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra senatus consultum fecisse videatur. dilectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensi studio et industria, cuius animum egregium dignumque ipso et maioribus eius ex Bruti litteris perspicere potuistis. legio quam L. Piso ducebat, legatus Antoni, Ciceroni se filio meo tradidit. equitatus qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum

---

1 ac ne D (an ne t) 2 cum bruti Ð qui‖piam V^1 sp- V^2 3 (legion)es omne sco $\overset{\text{i}}{\text{pe}}$ quę uibi ‖ (quae) V^2 *in ras.*, uibi *in marg.* 4 populi r. D neque enim hae D 6 dicuntur D omnes· V (s *er.*) D enim & V enim D imperii ‖ ius (*ex* us) V 11 quocũq· Vg quocum t 14 eã *(in ras.)* legem sibi V 16 eue tendã V^1 r *s. v.* V^2 20 esse Vb isse D (*om.* t) apolloniam D (appollonio b) 21 di dent V^2D didicit t dicit V^1 *corr. Ha.* 22 s. c.] se D 23 diiectus Ð 24 Q. *om.* V industra V^1 (i *s. v.* V^2) 25 egregum V et ipso et D 27 ciceroni se *ex* ciceronis & V 28 suriã V^1 alter eum V alterum D

quaestorem, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia seseque ad Brutum contulit, alterum in Macedonia Cn. Domitius adulescens summa virtute, gravitate, constantia a legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui et antea iure laudatus a vobis et hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrachi portas Bruto et exercitum
14 tradidit. tenet igitur res publica Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Graeciam; nostrae sunt legiones, nostra levis armatura, noster equitatus, maximeque noster est Brutus semperque noster, cum sua excellentissima virtute rei publicae natus, tum fato quodam paterni maternique generis et nominis.

7 Ab hoc igitur viro quisquam bellum timet, qui, antequam nos id coacti suscepimus, in pace iacere quam in bello vigere maluit? quamquam ille quidem numquam iacuit neque hoc cadere verbum in tantam virtutis praestantiam potest. erat enim in desiderio civitatis, in ore, in sermone omnium. tantum autem aberat a bello, ut, cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit civium studiis potius quam eos in armorum discrimen adduceret. itaque illi ipsi, si qui sunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen idem moderationem patientiamque mirantur.

(7) 15 Sed iam video quae loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt, quo modo ferant veterani exercitum Brutum habere. quasi vero quicquam intersit inter A. Hirti, C. Pansae, D. Bruti, C. Caesaris et hunc exercitum M. Bruti. nam si quattuor exercitus ii de quibus dixi propterea laudantur, quod pro populi Romani libertate arma ceperunt, quid est cur hic M.

---

1 quaest. *om.* D thessalia∗ (s *er.*) ‖ e∗ seque V (*er.* s, s *ante* e∗ V[2]) 3 grauitate *om.* D 4 uati∗∗nius (*er.* ci) V qui est D 5 hos V 8 legione nota V 9 nr̃a (equ.) V nostri 1a 13 uiro *om.* D 14 asuscepimus V 16 nec D 17 praestantissimi V[1] mi *exp.* ã *s. v.* V[3] 21 ipsis ‖ qui V 22 m. *ante* Br. *s. v.* V[3] 25 ueteranorum Ð 26 qui quam V 27 (hir)tic∗ *in ras.* V[2] 28 (exercit)ũ m. bruti V[2] *in ras.* hi VÐ

Bruti exercitus non in eadem causa reponatur? at enim veteranis suspectum nomen est M. Bruti. magisne quam Decimi? equidem non arbitror. etsi est enim Brutorum commune factum et laudis societas aequa, Decimo tamen iratiores erant ii qui id factum dolebant, quo minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse. quid ergo agunt nunc tot exercitus, nisi ut obsidione Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? ii, credo, qui C. Caesaris [res] acta[s] everti, qui causam vetera- 8
norum prodi volunt. 16
si ipse viveret C. Caesar, acrius, credo, acta sua defenderet quam vir fortissimus defendit Hirtius; aut amicior causae quisquam inveniri potest quam filius. at horum alter nondum ex longinquitate gravissimi morbi recreatus, quicquid habuit virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis iudicavit se a morte revocatum, alter virtutis robore firmior quam aetatis cum istis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum est profectus. ergo illi certissimi idemque acerrimi Caesaris actorum patroni pro D. Bruti salute bellum gerunt; quos veterani secuntur: de libertate enim populi Romani, non de suis commodis armis decernendum vident. quid est igitur 17
cur iis qui D. Brutum omnibus opibus conservatum velint M. Bruti sit suspectus exercitus? an vero, si quid esset quod a M. Bruto timendum videretur, Pansa id non videret aut, si videret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerum futurarum aut ad propulsandum metum diligentior? atqui huius animum

---

1 po *(in extr. col. dimidio v. vacuo)* Naturat V[1] reponatur· at V[3]D 2 ne *om.* Ð 3 d. D c͠o brutorũ commune V 4 societas equid tamen bruto (*vel* brutorum) D 5 iratiore- ċẹs V ratiores D (actiones Ð) eo (*ex* ċẹ *in* V) *praem. Mue. duce Naug.* 6 ab eorum V[1] *corr.* V[2] ab illo rem D decuisse D 7 nunc agant D D. Brutus D 9 C. *om.* D *(item v. 10) del. Plugg.* 13 filius? at *ex* fiat V[3] *(dist. Mue.)* 14 recreatas qui quid V 18 ē *ante* & V[2] 19 recertissimi V acer V 20 quo V 23 his Ð opibus Vb copiis D 26 quis autem V[2]D (aut ñ t) 27 aut ad coni. V 28 atquin V

erga M. Brutum studiumque vidistis. praecepit oratione
sua quid decernere nos de Bruto, quid sentire opor-
teret, tantumque a[b]fuit ut periculosum rei publicae
Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum rei
publicae praesidium et gravissimum poneret. scilicet
hoc Pansa aut non videt — hebeti enim ingenio est —
aut neglegit: quae enim Caesar egit, ea rata esse non
curat: de quibus confirmandis et sanciendis legem co-
9 mitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. de-
sinant igitur aut ii qui non timent simulare se timere
[s]et prospicere rei publicae aut ii certe qui omnia
verentur nimium esse timidi, ne illorum simulatio,
horum obsit ignavia. quae, malum, est ista ratio sem-
18 per optimis causis veteranorum nomen opponere? quo-
rum etiamsi amplecterer virtutem, ut facio, tamen, si
essent adrogantes, non possem ferre fastidium. an nos
conantis servitutis vincla rumpere impediet, si quis
veteranos nolle dixerit? non sunt enim, credo, innu-
merabiles qui pro communi libertate arma capiant;
nemo est praeter veteranos milites vir qui ad servi-
tutem propulsandam ingenuo dolore excitetur: potest
igitur stare res publica freta veteranis sine magno
subsidio iuventutis. quos quidem vos libertatis adiu-
tores complecti debetis, servitutis auctores sequi non
19 debetis. postremo — erumpat enim aliquando vera et
me digna vox — si veteranorum nutu mentes huius

1 studium quid istis V *ante corr.* 2 de D dē V de M. *Fa.* sentires V 3 affuit t fuit V *(corr. Ha.)* 4 M. Bruti D 6 hebeti *ex* habetis V^{3} 7 enim egit erata V^{1} *corr.* V^{3} 8 saciendis V^{1} (n *s. v.* V^{3}) t c͠omit‖tis ·c· ex V 10 hi V Ꞇ 11 set V^{1} sed V^{2}D *corr.* t hiç‖ạṛṭẹ V ii (*vel* hi) D *corr. Ste.* omnihaberentur V^{1} *corr.* V^{2} 12 emulatio V 13 obsit V b sit D quae malum ista ratio est *Arus. GL. VII 504, 27 c. lac.* (*ob* qu. mal.) 16 possim Ꞇ an V^{1} *(sic)* l at V^{2}D 17 conantes *e* conatis V^{2} 18 id nolle D 20 vir *om.* D 22 sạtare V 23 iuuentuis (*corr.* V^{2}) quos quidem (s q *in ras.*) V 25 ṛerum pat V 26 uox *e* uix V^{2}

ordinis gubernantur omniaque ad eorum voluntatem nostra dicta facta referuntur, optanda mors est, quae civibus Romanis semper fuit servitute potior. omnis est misera servitus; sed fuerit quaedam necessaria: †et quodnam principium putatis libertatis capessendae? an, cum illum necessarium et fatalem paene casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? tota Italia desiderio libertatis exarsit, servire diutius non potest civitas; serius populo Romano hunc vestitum atque arma dedimus quam ab eo flagitati sumus.

10 20 Magna quidem nos spe et prope explorata libertatis causam suscepimus; sed ut concedam incertos exitus esse belli Martemque communem, tamen pro libertate vitae periculo decertandum est. non enim in spiritu vita est, sed ea nulla est omnino servienti. omnes nationes servitutem ferre possunt, nostra civitas non potest, nec ullam aliam ob causam, nisi quod illae laborem doloremque fugiunt, quibus ut careant omnia perpeti possunt, nos ita a maioribus instituti atque imbuti sumus, ut omnia consilia atque facta ad dignitatem et ad virtutem referremus. ita praeclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. quodsi immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda videretur, quo diuturnior servitus esset. cum vero dies et noctes omnia nos undique fata circumstent, non est viri minimeque Romani dubitare eum spiritum quem naturae debeat patriae reddere. 21 concurritur undique ad commune incendium restinguendum. veterani, qui

1 gubernantur V^1 *(ut vid.)* l gubernabuntur V^{2}D 2 factaque referentur D 5 etquodnam D & quenam V e t⟨ali⟩ quodnam *Sch.* putatis, p *in ras.* V 11 magnam nos quidem opem *et* exploratam D 13 bellī (V^2 *ex* -ū) artemque V 16 antiones V^1 enĩ nat. V^3 17 potes (t *s. v.* V^3) si nec nullā V 18 ut *om.* V 20 ad uirtutem et dignitatem D 21 referamus V^{2}D 23 libertate fugienda *in marg.* Ƶ *add.* V^2 24 fuga ñ Ð 25 quod ‖ diuturnio V 26 facta Ð circũ sententiã V^1 *corr.* V^3 27 uiri nominisque r. D (nominis romanique t) 28 concurretur Ð 29 que D (quidem *Fa.*)

primi Caesaris ⟨sunt⟩ auctoritatem secuti, conatum Antoni reppulerunt, post eiusdem furorem Martia legio fregit, quarta afflixit. sic a suis legionibus condemnatus inrupit in Galliam, quam sibi armis animisque infestam inimicamque cognovit. hunc A. Hirti, C. Caesaris exercitus insecuti sunt, post Pansae dilectus urbem totamque Italiam erexit. unus omnium est hostis: quamquam habet secum Lucium fratrem, carissimum populo Romano civem, cuius desiderium ferre diutius
22 civitas non potest. quid illa taetrius belua, quid immanius? qui ob eam causam natus videtur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. est una Trebellius, qui iam cum tabulis novis redi⟨i⟩t in gratiam, T. Plancus et ceteri pares, qui id pugnant, id agunt, ut contra rem publicam restituti esse videantur. et sollicitant homines imperitos Saxa et Cafo, ipsi rustici atque agrestes, qui hanc rem publicam nec viderunt umquam nec videre constitutam volunt, qui non Caesaris, sed Antoni acta defendunt, quos avertit agri Campani infinita possessio: cuius eos non pudere demiror, cum
11 23 videant se mimos et mimas habere vicinos. ad has pestes opprimendas cur moleste feramus quod M. Bruti accessit exercitus? inmoderati, credo, hominis et turbulenti: videte ne nimium paene patientis. etsi in illius viri consiliis atque factis nihil nec nimium nec parum umquam fuit. omnis voluntas M. Bruti, patres conscripti, omnis cogitatio, tota mens auctoritatem senatus, libertatem populi Romani intuetur: haec habet pro-

---

1 ⟨s̃⟩ *post* Caesaris *Sch.*, *post* secuti v   2 legio ... suis *om.* V^1 *s. v. add.* V^3 5 hirtiụṣ V   6 exercit V   8 L *s. v.* V^2 9 ferre ciuitas diutius D   11 quid si ob D   uideatur *corr.* V^2 12 M. *om.* D   13 itā V   *add.* b^2 *(Lb.)*   14 T. *om.* V   et *om.* Đ   [id agunt] *Kleyn Obs. in Cic. ep. 10*   15 [et] ϛ   16 saxas et V saxa D *corr. Mu.* (Saxae et *Naug.*)   cafo b^1l captant b^2ntga   cafones V *e 279,14*   20 miror D   22 est cur D   24 uid& en (e *s. v.*) V uide ne D   paene *om.* t   patientis V^3D tientis (-is *ex* -es) V^1 25 nec eni (*ex* -ĩ)‖mium V   26 solutas V   27 senatus libertatẽ *in marg.* ·/· *add.* V^2 28 hanc V   reposita Đ

posita, haec tueri vult. temptavit quid patientia perficere posset: nihil cum proficeret, vi contra vim experiundum putavit. cui quidem, patres conscripti, vos idem hoc tempore tribuere debetis, quod a. d. XIII Kal. Ian. D. Bruto, C. Caesari me auctore tribuistis, quorum privatum de re publica consilium et factum auctoritate vestra est comprobatum atque laudatum. quod idem 24
in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum et repentinum rei publicae praesidium legionum, equitatus, auxiliorum magnae et firmae copiae comparatae sunt. adiungendus est Q. Hortensius, qui cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidissimum et constantissimum praebuit. nam de M. Apuleio separatim censeo referendum, cui testis est per litteras M. Brutus eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi.

Quae cum ita sint, quod C. Pansa consul verba fecit 25
de litteris, quae a Q. Caepione Bruto pro consule allatae et in hoc ordine recitatae sunt, de ea re ita censeo: ‘cum Q. Caepionis Bruti pro consule opera, consilio, industria, virtute difficillimo rei publicae tempore provincia Macedonia et Illyricum et cuncta Graecia et legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus populique Romani potestate sint, id Q. Caepionem Brutum pro consule bene et e re publica pro sua maiorumque suorum dignitate consuetudineque rei publicae bene gerendae fecisse, eam rem senatui populoque Romano gratam esse et fore; utique Q. Caepio Brutus pro 26
consule provinciam Macedoniam, Illyricum cunctamque Graeciam tueatur defendat, custodiat incolumem-

2 proficeret D (perf. b t) prospiceret V ui V ut t *om.* D 4 tribuere hoc tempore D 5 D. *om.* V et c. D auctori e tribuisti V 8 ei V 14 puleio (a *s. v.*) V censebo D 15 M. *om.* D 17 fecit *ex* fit V^3 19 et huic ordini D 21 industra V^1 (-ria & V^3 -riae Ꟈ) 22 illyricus V 24 Brutum *om.* V 25 et pro sua D 27 geṇẹrendẹ V eamq. a *(Ste.)* rem r. p. D (pr. b) 28 capio V^1 (e *s. v.* V^3) 29 totamque D

que conservet eique exercitui, quem ipse constituit comparavit, praesit pecuniamque ad rem militarem, si qua opus sit quae publica sit et exigi possit, utatur exigat pecuniasque, a quibus videatur, ad rem militarem mutuas sumat frumentumque imperet operamque det ut cum suis copiis quam proxime Italiam sit; cumque ex litteris Q. Caepionis Bruti pro consule intellectum sit Q. Hortensi pro consule opera et virtute vehementer rem publicam adiutam omniaque eius consilia cum consiliis Q. Caepionis Bruti pro consule coniuncta fuisse eamque rem magno usui rei publicae fuisse, Q. Hortensium pro consule recte et ordine exque re publica fecisse senatuique placere Q. Hortensium pro consule cum quaestore prove quaestore et legatis suis provinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex senatus consulto successum sit.'

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA UNDECIMA

TESTIMONIA

Cf. loci ante or. X compositi de Cassio.

Cicero Cassio epist. 12, 7: quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim ex tuis te malo quam ex me cognoscere: quae mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer opstitisset. ea sententia dicta productus sum in orationem a tribuno plebi M. Servilio: dixi de te quae potui tanta contentione quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil

---

1 ei qui V 2 praestitit V ad *om.* V 5 imp& frumentūq· V frumentum imperet D *(corr. Ha.)* 6 sus V 8 operet V 10 consulis V *ante corr.* 11 fuiss& q· eã q· V magnos uir p· V 12 Q. *om.* V ex *ex* & V 14 cum questoribus proue questores V *(corr. Mommsen)* cum q· proue q· t cum q· caepione procos· D 16 succes‖sumpsit V

umquam simile viderim. id velim mihi ignoscas quod invita socru tua fecerim: mulier timida verebatur ne Pansae animus offenderetur. in contione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici: sed me haec non movebant, alia malebam: favebam et rei publicae cui semper favi et dignitati ac gloriae tuae. quod autem et in senatu pluribus verbis disserui ⟨et⟩ dixi in contione, in eo velim fidem meam liberes: promisi enim et prope confirmavi te non expectasse nec expectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem publicam defensurum. et quamquam nihil dum audieramus nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic statuebam omnes quae in istis partibus essent opes copiaeque tuas esse per teque Asiam provinciam confidebam iam rei publicae reciperatam. tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. *Cf. epist. 12, 14, 4sq.*

Cicero Bruto 4 (2, 4), 2 (prid. Id. Apr.): de Cassio laetor et rei publicae gratulor; mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur: et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere. de te etiam dixi tum quae dicenda putavi. haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris.

1 1 Magno in dolore, patres conscripti, vel maerore potius, quem ex crudeli et miserabili morte C. Treboni, optimi civis moderatissimique hominis, accepimus, inest tamen aliquid quod rei publicae profuturum putem. perspeximus enim quanta in iis qui contra patriam scelerata arma ceperunt inesset immanitas. nam duo haec capita nata sunt post homines natos taeterrima et spurcissima, Dolabella et Antonius: quorum alter effecit quod optarat, de altero patefactum est quid cogitaret. L. Cinna crudelis, C. Marius in iracundia perseverans, L. Sulla vehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est, quae tamen poena in civis nimis crudelis putabatur. ecce 2

---

1 sum p. c. D 5 quanta] quant (*e* quam) arma coepert́ a V hiis V his D 9 optabat D 11 sylla V~~D~~ 13 ạnimis V

tibi geminum in scelere par, invisitatum inauditum, ferum barbarum. itaque quorum summum quondam inter ipsos odium bellumque meministis, eosdem postea singulari inter se consensu et amore devinxit improbissimae naturae et turpissimae vitae similitudo. ergo id quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius. sed ille cum procul esset a consulibus exercitibusque nostris nequedum senatum cum populo Romano conspirasse sensisset, fretus Antoni copiis ea scelera suscepit, quae Romae iam suscepta ar-
3 bitrabatur a socio furoris sui. quid ergo hunc aliud
moliri, quid optare censetis aut quam omnino causam esse belli? omnes qui libere de re publica sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populum Romanum liberum esse voluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostis: maiora tamen in nos quam in hostem supplicia meditatur: mortem naturae poenam putat esse, iracundiae tormenta atque cruciatum. qualis igitur hostis habendus est is, a quo victore si cruciatus
2 absit, mors in beneficii parte numeretur? quam ob
rem, patres conscripti, quamquam hortatore non egetis — ipsi enim vestra sponte exarsistis ad libertatis recuperandae cupiditatem —, tamen eo maiore animo studioque libertatem defendite, quo maiora proposita vic-
4 tis supplicia servitutis videtis. in Galliam invasit An-
tonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque provinciam. alteri se Brutus obiecit impetumque furentis atque omnia divexare ac diripere cupientis vitae suae periculo conligavit, progressu arcuit, a reditu refrenavit: obsideri se passus ex utraque parte constrinxit

1 inusitatum VD *corr.* t 2 quondam lnga quoddam Vb *om.* t 3 eodem V 4 singular V consensu& ‖ tamore V[1] (& *er.* et *corr.* V[2]) impurissimae D 5 similitudine V 7 abesset D 8 contris V 9 conspirare *Ern.* 12 quod V 13 omnes *om.* D libe V 14 r. p. liberam D 15 uolumus D 16 in hostem quam V 18 iracundiam Ꟈ 22 uestras potente V 26 asimā V 28 at daripere V 29 a progressu V[2]D

Antonium. alter in Asiam inrupit. cur? si ut in Syriam, patebat via et certa neque longa; ⟨sin ut ad Trebonium⟩, quid opus fuit cum legione? praemisso Marso nescio quo Octavio, scelerato latrone atque egenti, qui popularetur agros, vexaret urbes non ad spem constituendae rei familiaris, quam tenere eum posse negant qui norunt — mihi enim hic senator ignotus est —, sed ad praesentem pastum mendicitatis suae, consecutus est Dolabella. nulla suspicione belli — quis enim id 5
putaret? — secutae conlocutiones familiarissimae cum Trebonio complexusque summae benivolentiae falsi indices extiterunt in amore simulato; dexterae, quae fidei testes esse solebant, sunt perfidia et scelere violatae: nocturnus introitus Zmyrnam quasi in hostium urbem, quae est fidissimorum antiquissimorumque sociorum: oppressus Trebonius, si ut ab eo qui aperte hostis esset, incautus, si ut ab eo qui civis etiam tum speciem haberet, miser. ex quo nimirum documentum nos capere Fortuna voluit, quid esset victis extimescendum. consularem hominem consulari imperio provinciam Asiam optinentem Samiario exuli tradidit: interficere captum statim noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur. cum verborum contumeliis optimum virum incesto ore lacerasset, tum verberibus ac tormentis quaestionem habuit pecuniae publicae, idque per biduum. post cervicibus fractis caput abscidit idque ad-

---

1 cursim ut V² (sĩ) D 2 petebat D ne (q· *s. v.*) V *add. Lb.* 3 mario D (Marcus *est Dioni 47, 30, 5: at* Marsus *firmat App. b. c. 4, 62*) 4 quo V (*e* qui) b q· Ɖ egente D 5 uexarent V constituenda V 7 senator∗ (*er.* i *ut vid.*) V 8 partum Ɖ medicitatis V¹ (n *s. v.* V²) *dist. Ha.* (suae. v) *et* 9 *Raue* (belli. Quis v) quis enim, s e *e corr.* V 11 *dist. Mue.* (Trebonio; v) 13 sunt perfida V perfidia sunt D 14 sedmyrnā V (*e* sdmyrnam *cf. GL. VI 196, 5. 10 et VII 51, 4*) 15 fidelissimorum D 16 sic ut D erat esset V 17 sic ut D cius V 19 uice Ɖ 20 [Asiam] *Schelle progr. 1883 p. 35, 4* 21 exul V 22 liberas V 24 incesto, o *ex* u V 25 idque . . . 316, 1 pilo *Arus. GL. VII 454, 14* (*ob* adfixum) bidum V 26 ceruicibus Vt a ceruicibus D fractis *om.* D adfixum V *Arus.* fixum D

fixum gestari iussit in pilo: relicum corpus tractum
6 atque laniatum abiecit in mare. cum hoc hoste bellandum est, [a]cuius taeterrima crudelitate omnis barbaria superata est. quid loquar de caede civium Romanorum, de direptione fanorum? quis est qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? et nunc tota Asia vagatur, volitat ut rex, nos alio bello distineri putat: quasi vero non unum idemque bellum sit contra
3 hoc iugum impiorum nefarium. imaginem M. Antoni crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hoc illa effecta est, ab hoc Dolabellae scelerum praecepta sunt tradita. num leniorem quam in Asia Dolabella fuit in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem et ille pervenisse videtur quoad progredi potuerit feri hominis amentia neque Antonius ullius supplicii adhibendi, si potestatem habeat, ullam es⟨se⟩ partem relicturus.
7 ponite igitur ante oculos, patres conscripti, miseram illam quidem et flebilem speciem, sed ad incitandos nostros animos necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam, inruptionem armatorum in Treboni domum, cum miser ille prius latronum gladios videret quam quae res esset audisset, furentis introitum Dolabellae, vocem impuram atque os illud infame, vincla, verbera, eculeum, tortorem carnificemque Samiarium: quae tulisse illum fortiter et patienter ferunt. magna laus meoque iudicio omnium maxima: est enim sapientis, quicquid homini accidere possit, id praemeditari ferundum modice esse, si evenerit.

---

2 atq· laniatũ *add.* ƵV^2 *in marg.* 6 tanta V 8 idem unumque V 9 impi orũ, i *in ras. maiore* (*velut* eri) V impium D M. *om.* D 10 effecta VD 11 hoc illa D tradita *post* num V 14 quodad V fieri *ex* eri V^3 15 sulpicii V 16 es V^1 *corr. Urs.* est V^3D 17 ponite itaque . . . 19 necessariam *Serv. pl. in Aen. 2, 407* (*ob* speciem) 19 animos nostros D *(non Serv. pl.)* 21 inter boni V mise V 24 uincula D urbereculeum V carnificem tortoremque D 25 fortiter etienter V 28 praemeditiari V [si euenerit] *Ern. (cf. Zie. 803)*

maioris omnino est consilii providere, ne quid tale accidat, animi non minoris fortiter ferre, si evenerit. ac Dolabella quidem tam fuit inmemor humanitatis 8 — quamquam eius numquam particeps fu[er]it —, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in vivo, sed etiam in mortuo, atque in eius corpore lacerando atque vexando cum animum satiare non posset, oculos pav⟨er⟩it suos.

O multo miserior Dolabella quam ille quem tu mi- 4 serrimum esse voluisti. 'dolores Trebonius pertulit magnos.' multi ex morbi gravitate maiores, quos tamen non miseros, sed laboriosos solemus dicere. 'longus fuit dolor.' bidui: at compluribus annorum saepe multorum. nec vero graviora sunt carnificum cruciamenta quam interdum tormenta morborum. alia sunt, alia 9 inquam, o perditissimi homines et amentissimi, multo miseriora. nam quo maior vis est animi quam corporis, hoc sunt graviora ea quae concipiuntur animo quam illa quae corpore. miserior igitur qui suscipit in se scelus quam is qui alterius facinus subire cogitur. 'cruciatus est a Dolabella Trebonius.' et quidem a Karthaginiensibus Regulus. quare cum crudelissimi Poeni iudicati sint in hoste, quid in cive de Dolabella iudicandum est? an vero hoc conferendum est aut dubitandum uter miserior sit, isne, cuius mortem senatus populusque Romanus ulcisci cupit[ur], an is, qui cunctis senatus sententiis hostis est iudicatus? nam ceteris quidem vitae partibus quis est qui possit sine Treboni

---

2 accidat, at *in ras.* V animi (*ex* -o) V sed animi D fere V 5 exacuerit D 6 im V at in D euius V 8 *add. Ferr.* (suos paverit *Zie. 803*) 10 *dist. Mdv.* 12 solem V 14 uere ~~D~~ tormenta quam interdum cruciamenta D 16 opertissimi, di *s. v.* V 17 quo mairuisșest V 18 concupiuntur D 19 in corpore D suscepit Vg 20 quam si ui V 21 a *om.* V 22 in qua re D 23 de *om.* D 24 iudicandi an uero V aut V an D 25 sit *om.* D isne D nonne V 26 ulcis cupitur V *(sine corr.) corr. Fa.* ulciscitur D cuncti senatus sententia D 28 patribus V

maxima contumelia conferre vitam Treboni cum Dolabellae? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit, deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc sit semper ipse laetatus, quod ea faceret quae sibi obici ne ab
10 inimico quidem possent verecundo. et hic, di immortales, aliquando fuit meus. occulta enim erant vitia non inquirenti. neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille vobis, nisi moenibus patriae, nisi huic urbi, nisi dis penatibus, nisi aris et focis omnium nostrum, nisi denique naturae et humanitati inventus esset inimicus. a quo admoniti diligentius et vigilantius caveamus Antonium.

5 Etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos atque insignis latrones: at videtis, quos et quam multos habeat Antonius. primum Lucium fratrem: quam facem, di immortales, quod facinus, quod scelus, quem gurgitem, quam voraginem. quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis, in cuius possessiones atque fortunas non inpudentissimos oculos spe et mente de-
11 figere? quid Censorinum? qui se verbo praetorem esse urbanum cupere dicebat, re certe noluit. quid Bestiam? qui consulatum in Bruti locum se petere profitetur: atque hoc quidem detestabile omen avertat Iuppiter. quam absurdum autem, qui praetor fieri non potuerit, petere eum consulatum: nisi forte damnationem pro praetura putat. alter Caesar Vopiscus ille summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consulatum petit, solvatur legibus: quamquam leges eum non tenent

1 ma V dolabella D 4 alterius pro delictis D 8 occultat V 10 bonis V (nobis *Ha.*) 11 et D ei V 16 atque V at (*vel* ac) D at D aliut V 17 L. *om.* D 19 soruere *e* seruire V 20 cuius . . . in *om.* V 25 se *post* qui D 27 absurde V 29 uopiscus ille V uobiscum homo D 30 ad consulatum D petit *om.* D 31 saluatur V teneant V

propter eximiam, credo, dignitatem. at hic me defendente quinquiens absolutus est: sexta palma urbana etiam in gladiatore difficilis. sed haec iudicum culpa, non mea est. ego defendi fide optima, illi debuerunt clarissimum et praestantissimum senatorem in civitate retinere. qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, nisi ut intellegamus illos, quorum res iudicatas inritas fecimus, bene et e re publica iudicavisse. neque hoc in 12
hoc uno est: sunt alii in isdem castris honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum putatis fore? accedit Saxa nescio quis, quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunum plebi dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: a qua cum sit alienus, suo capiti salvis nobis ominetur. cum hoc veteranus Cafo, quo neminem veterani peius oderunt. his quasi praeter dotem, quam in civilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas praediorum. quibus utinam contenti essent. ferremus, etsi tolerabile non erat; sed quidvis patiendum fuit, ut hoc taeterrimum bellum non haberemus. quid? illa castrorum M. Antoni lumina 6 13
nonne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum et Dolabellae, Nuculam et Lentonem, Italiae divisores lege ea, quam senatus per vim latam iudicavit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragoediam. quid dicam de Apulo Domitio? cuius modo bona proscripta vidi. tanta procuratorum est

---

1 propter eximiam *om.* D 2 exta V 6 age V 8 et e V^2D et V^1 c *ante* hoc *in v. in.* V^2 11 putais V 14 ut V ui D urbem Ɖ 15 capitis V omi netur V (i n *in ras. maiore [fuit* omni- *ut vid.]*) b^1 dominetur D 19 leriquorũ V 20 esse possent D 22 M. *om.* D 23 ate V 24 antoniorum Vt antonii D *ante* italiae *2 litt. er.* V 26 quorum . . . est *om.* V 27 ah pala *(ras. ex* palam *ut vid.)* V 28 modo bona Vạ bọna modo btg uidimus D est *om.* Ɖ

neglegentia. at hic nuper sororis filio infudit venenum, non dedit. sed non possunt non prodige vivere, qui nostra bona sperant, cum effundant sua. vidi etiam P. Deci auctionem, clari viri, qui maiorum exempla persequens pro alieno se aere devovit. emptor tamen in ea auctione inventus est nemo. hominem ridiculum, qui se exsercire aere alieno putet posse, cum vendat
14 aliena. nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultae videntur Furiae debitorum: vindicem [is] enim novarum tabularum novam tabulam videmus. quid de T. Planco? quem praestantissimus civis, Aquila, Pollentia expulit, et quidem crure fracto: quod utinam illi ante accidisset, ne huc redire potuisset. lumen et decus illius exercitus paene praeterii, T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, lysidicum ipsum Graeco verbo, quoniam omnia iura dissolvit, nisi forte iure germanum Cimber occidit.

Cum hanc et huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidiis nequaquam pari latronum
15 manu et copia? quapropter, ut invitus saepe dissensi a Q. Fufio, ita sum eius sententiae libenter adsensus. ex quo iudicare debetis me non cum homine solere, sed cum causa dissidere. itaque non adsentior solum,

---

3 effundunt D uide D 4 clarissimi D maiorum suorum D 5 p&isequens V emptoriamenea t emptorum iam mea b emptori *proximis om.* ga 6 rediculū V 7 exercere alieno V exire aere alieno D *corr. Sch. (cf. Bentl. ad Heaut. I 1, 91)* uendata V 8 quam D ut e V multae D *corr. Bandinellus* 9 uindicem is V uindices D 10 uidimus D de l· V *corr. Zumpt* de D 11 quem b^1 qui D quae V cuius V potentia Đ 13 decus *e* decuius *ut vid. c. ras.* V 14 praeterii .t. tg (b *om.* .t.) praeteriit Va 15 in graeco uerbo D *del. Man. (at cf. Vahlen op. ac. II 325)* 16 germanum Cimber occidit *Quint. 8, 3, 29 (ad Catalepton II)* 17 cimbrum Đ 18 eius D 20 nequam V 21 discensi V 22 Q. *om.* V senṭẹṇtienti V 24 dissideri Đ

sed etiam gratias ago Fufio: dixit enim severam, gravem, re publica dignam sententiam, iudicavit hostem Dolabellam, bona censuit publice possidenda. quo cum addi nihil potuisset — quid enim atrocius potuit, quid severius decernere? —, dixit tamen, si quis eorum qui post se rogati essent graviorem sententiam dixisset, in eam se iturum. quam severitatem quis potest non laudare?

Nunc quoniam hostis est iudicatus Dolabella, bello 7 16 est persequendus. neque enim quiescit: habet legionem, habet fugitivos, habet sceleratam impiorum manum; est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. quam ob rem, quoniam Dolabella hesterno die hoste decreto bellum gerundum est, imperator est deligendus. duae dictae sunt sententiae, quarum neutram probo: alteram, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror, alteram, quia alienam his temporibus existimo. nam extraordinarium 17 imperium populare atque ventosum est, minime nostrae gravitatis, minime huius ordinis. bello Antiochino magno et gravi cum L. Scipioni provincia Asia obvenisset parumque in eo putaretur esse animi, parum roboris, senatusque ad collegam eius, C. Laelium, illius Sapientis patrem, negotium deferret, surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis, et illam ignominiam a familia deprecatus est dixitque et in fratre suo summam virtutem esse summumque consilium neque se ei legatum id aetatis iisque rebus gestis defuturum.

---

1 Q. Fufio Ɖ grecauem V 2 re publicam (*om.* dignam) V *unde* ⟨e⟩ re publica *Bue.* 4 posset D 5 degenere V (c *supra* g V^2 de genero *Mu.*) 9 Num D 10 quiescit Vb^1 quiescet D 13 Martis *Busche Herm. 49 p. 607* quoniam cum Ɖ 15 diligendus VƉ 17 qua V 18 his *ex* hic V 19 semper imperium D adquentosum V mini *(in ras.)*‖m*e (*er.* a) V 20 bello antiochino t Bellaniochino V bello antiochi D 21 pc· ia V p· f· D *(corr. Fa.)* asia *om.* V 23 C. *om.* V 24 huius VD *corr. Ern.* partem V defert Ɖ 26 a *om.* D familia Vt familiae D est D sed V

quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis provincia commutatum, nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quaesitum quam duobus antea maximis Punicis bellis, quae a consulibus aut a dictatoribus gesta et confecta sunt, quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio: ad quod populus Romanus ita sibi ipse delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem
8 vellet. cum Aristonico bellum gerundum fuit P. Licinio
18 L. Valerio consulibus. rogatus est populus, quem id bellum gerere placeret. Crassus consul, pontifex maximus, Flacco collegae, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset: quam multam populus [Romanus] remisit, pontifici tamen flaminem parere iussit. sed ne tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bellum, quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumpharat: qui cum longe omnes belli gloria et virtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. ita populus Romanus consuli potius Crasso quam privato Africano bellum gerendum dedit. de Cn. Pompei imperiis, summi viri atque omnium principis, tribuni plebi turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum a senatu privato datum est, quia consules recusabant, cum L. Philippus pro consulibus eum se mit-
19 tere dixit, non pro consule. quae igitur haec comitia? aut quam ambitionem constantissimus et gravissimus civis, L. Caesar, in senatum introduxit? clarissimo viro atque innocentissimo decrevit imperium, privato ta-

---

4 publicis V^1 (n *supra* bl V^3) *alt.* a *om.* ~~D~~ distatoribus V 5 et confecta V it conta t ita consummata D purrhi V 6 achaio Vg quam Punico tertio *om.* D quo (d *s. v.* V^3) domiti V *(male expleto* d *seiuncto)* 7 ibi V diligit V 9 plicionio (·P· *s. v.*) ualerio V l. ualerio p. scipione D 10 est Vg^2 et t *om.* D 11 gerer& V 13 sias ‖ sacris V R. *recte om.* D 17 triumphauerat D 18 solas *om.* D 19 &ạ V ita t 20 *post* dedit V^1 *scr.* sed de . . . designatus *(324, 4—324, 11 sq.) lineis transversis del.* 21 summiṣ uiriq· atq· V 24 se ẹum D

men: in quo maximum nobis onus imposuit. adsensus ero, ambitionem induxero in curiam; negaro, videbor suffragio meo tamquam comitiis honorem homini amicissimo denegavisse. quodsi comitia placet in senatu haberi, petamus, ambiamus: tabella modo detur nobis, sicut populo data est. cur committis, Caesar, ut aut praestantissimus vir, si tibi non sit adsensum, repulsam tulisse videatur aut unus quisque nostrum praeteritus, si, cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur? at enim — nam id exaudio — C. Caesari 20
adulescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat. cum dico 'mihi', senatui dico populoque Romano. a quo praesidium res publica ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salva esse non posset, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus aut imperium dandum fuit. quae est enim ratio aut qui potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? non igitur quod ereptum non est id existimandum est datum. eripuissetis C. Caesari, patres conscripti, imperium, nisi dedissetis. milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro re publica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari; legio Martia et legio quarta ita se contulerant ad auctoritatem senatus et rei publicae dignitatem, ut deposcerent imperatorem et ducem C. Caesarem. imperium C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit.

---

1 assensero V^3D 2 negare V negauero Đ 5 habere D tabula Đ modo V b g noua t modo noua n a noua modo l 6 comitiis V D *corr. Fa.* ita *ante* ut V^3 *s. v.* 7 assensus D 8 utilis se V 9 si cũṣ · m · pari dignitatiṣẹ V sumus D 11 adolescenti D (adulescens t) 13 dico] l. V *(inter* senatu *[sic] et* l. *parva fissura)* 14 res p. praesidium D 15 saua V^1 (l *s. v.* V^3) 18 sinịpe imperio V^2 *in ras.*, ·rio *s. v.* 20 extimandū V esse Đ est datũ *bis* V, *alt. et exp. et linea del.* 24 martia & legio (o *ex* a) V *om.* D contulerat D 25 et r. p.] r. q. p. b t g p. q. r. l n a 26 C. ... C. *om.* D 27 belli V t bellum D senatus natus *(linea del.)* V

otioso vero et nihil agenti privato, obsecro te, L. Caesar — cum peritissimo homine mihi res est —, quando imperium senatus dedit?

9 Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amicissimo ac de me optime merito videar. etsi quis potest refragari non modo non petenti, verum etiam
21 recusanti? illa vero, patres conscripti, aliena consulum dignitate, aliena temporum gravitate sententia est, ut consules Dolabellae persequendi causa Asiam et Syriam sortiantur. dicam, cur inutile rei publicae, sed prius quam turpe consulibus sit videte. cum consul designatus obsideatur, cum in eo liberando salus sit posita rei publicae, cum a populo Romano pestiferi cives parricidaeque desciverint, cumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus, si in potestatem quis Antoni venerit, proposita sint tormenta atque cruciatus, cumque harum rerum omnium decertatio consulibus optimis et fortissimis commissa et commendata sit: Asiae et Syriae mentio fiet, ut aut suspicioni crimen aut invidiae materiam dedisse
22 videamur? at vero ita decernunt 'ut liberato Bruto': id enim restabat, ut relicto, deserto, prodito. ego vero mentionem omnino provinciarum factam dico alienissimo tempore. quamvis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad virum fortissimum et omnium

---

V (— 25 ad virum) D] 1 et *om.* D 2 priuato ịṃpẹṛạṭọ V 3 senatus, a *s.* n V^2 4 *cf. ad 322, 20 (scripturas prioris loci noto [ ])* [diquidem] V actenus V *utroque l.* 5 [homini ace me optime frito amicissimo] V si quis si quis V [etsi quis] 6 [uerba &iā] V 8 [tem dorũ grauitates sententiaetot (= est ut)] V 9 [causa si& suria] V suriam V 10 [inutili] V 11 consulibus *om.* D [cos ue p&e cũ] V cum *om.* D 12 eo Vt eoque D 13 *post* publicę V *et scr. et linea del.* sed prius quā turpe *e v. 10 sq.* 14 cūa *e* cūq· V cumque a g 15 de *alt. om.* D 16 propossitas in V^1 (sint *corr.* V^2) 19 commendataṣ sit V syriaem fi& V 20 crimen aut icrimen aut inuidiae V 21 uidemur V 22 prodit V^1 (o *s. v.* V^3) 23 omniũ V^3 dio V (c *s. v.*) 24 tus Vt 25 ad uirum *(explicit)* V ad fortissimum uirum D

clarissimum liberandum, tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabellam persequendum et partem aliquam in Asiam et Syriam derivare curae et cogitationis tuae. si autem fieri posset, vel plures te animos habere vellem, quos omnis ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri non potest, isto ⟨te⟩ animo, quem habes praestantissimum atque optimum, nihil volumus nisi de Bruto cogitare. facis 23
tu id quidem et eo maxime incumbis, intellego: duas tamen res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. incitare et inflammare tuum istuc praestantissimum studium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre debemus. adde istuc sermones hominum, adde 10
suspiciones, adde invidiam. imitare me, quem tu semper laudasti: qui instructam ornatamque a senatu provinciam deposui, ut incendium patriae omissa ⟨alia⟩ omni cogitatione restinguerem. nemo erit praeter unum me, quicum profecto, si quid interesse tua putasses, pro summa familiaritate nostra communicasses, qui credat te invito provinciam tibi esse decretam. hanc, quaeso, pro tua singulari sapientia reprime famam atque effice, ne id quod non curas cupere videare. quod 24
quidem eo vehementius tibi laborandum est, quia in eandem cadere suspicionem collega, vir clarissimus, non potest. nihil horum scit, nihil suspicatur: bellum gerit, in acie stat, de sanguine et de spiritu decertat; ante provinciam sibi decretam audiet quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. vereor, ne exercitus quoque nostri, qui non dilectus necessitate, sed voluntariis studiis se ad rem publicam contulerunt, tardentur animis, si quicquam aliud a nobis nisi de instanti bello cogitatum putabunt. quodsi provinciae consulibus ex-

---

D] 1 cogit lnga coget bt 7 istoc D (isto ·C· b isto an^{2}) *add. Ha.* (*post* nihil v) 9 intellego bt *om.* lnga (⟨ut⟩ intellego *Ha. at cf. Zie. 803*) 13 ullam D 17 *add. Ha.* 21 [te] *Mue.*

petendae videntur, sicut saepe ⟨a⟩ multis clarissimis viris expetitae sunt, reddite prius nobis Brutum, lumen et decus civitatis: qui ita conservandus est ut i⟨llu⟩d signum, quod ⟨de⟩ caelo delapsum Vestae custodiis continetur: quo salvo salvi sumus futuri. tunc vel in caelum vos, si fieri poterit, umeris nostris tollemus, provincias certe dignissimas vobis deligemus: nunc quod agitur agamus. agitur autem, liberine vivamus an mortem obeamus: quae certe servituti anteponenda est.
25 quid, si etiam tarditatem adfert ista sententia ad Dolabellam persequendum? quando enim veniet consul? an id exspectamus, quoad ne vestigium quidem Asiae civitatum atque urbium relinquatur? at mittent aliquem de suo numero. valde mihi probari potest, qui paulo ante clarissimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. at hominem dignum mittent. num P. Servilio digniorem? at eum quidem civitas non habet. quod ergo ipse nemini putavi dandum ne a senatu
26 quidem, id ego unius iudicio delatum comprobem? expedito nobis homine et parato, patres conscripti, opus est et eo, qui imperium legitimum habeat, qui praeterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum in re publica liberanda.

11 Quis igitur is est? aut M. Brutus aut C. Cassius aut uterque. decernerem plane sicut multa 'consules alter ambo[s]ve', ni Brutum colligassemus in Graecia et eius auxilium ad Italiam vergere quam ad Asiam maluissemus: non ut ex [ea] acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. praeterea, patres conscripti, M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam ur-

D] 1 *add. Ha.* 3 *add. Ern. (cf. Scaur. 48)* 5 hunc D *corr. Ferr.* vel in ... tollemus *Non. 407, 1* (*ob* toll.) 6 uos g *Non. om.* D (*ante* humeris *add.* b) potuerit l *et nonnulli codd. Nonii* 10 quodsi Ð 12 quo ante t quo ne D (nec b) *corr. Christ* 15 uiro *om.* Ð 18 putat D *corr. Mdv.* 25 *dist. Mue.* alter tna alterum blg *del. Or. c.* n ni⟨si⟩ *Ha.* 28 *del. Raue* (eo ex *Ferr.*)

bem et gravem, tenet, opinor, Byllidem, tenet Aman-
tiam, instat Epiro, urget Oricum, habet aliquot cohor-
tes, habet equitatum. hinc si Brutus erit traductus ad
aliud bellum, Graeciam certe amiserimus. est autem
etiam de Brundisio atque illa ora Italiae providendum.
quamquam miror tam diu morari Antonium: solet enim
ipse accipere manicas nec diutius obsidionis metum
sustinere. quod si confecerit Brutus et intellexerit plus
se rei publicae profuturum si Dolabellam persequa-
tur quam si in Graecia maneat, aget ipse per sese,
ut adhuc quoque fecit, neque in tot incendiis, quibus
confestim succurrendum est, expectabit senatum. nam 27
et Brutus et Cassius multis iam in rebus ipse sibi se-
natus fuit. necesse est enim in tanta conversione ⟨et⟩
perturbation⟨e omni⟩um rerum temporibus potius pa-
rere quam moribus. nec enim nunc primum aut Brutus
aut Cassius salutem libertatemque patriae legem sanc-
tissimam et morem optimum iudicavit. itaque, si ad
nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen
ego pro decreto putarem, cum essent tales vìrtute, auc-
toritate, nobilitate † summi viri, quorum alterius iam
nobis notus esset exercitus, alterius auditus. num igi- 12
tur Brutus exspectavit decreta nostra, cum studia nos-
set? neque enim est in provinciam suam Cretam profec-
tus, in Macedoniam alienam advolavit; omnia sua pu-
tavit, quae vos vestra esse velitis: legiones conscrip-
sit novas, excepit veteres, equitatum ad se abduxit Do-
labellae atque eum nondum tanto parricidio oblitum
hostem sua sententia iudicavit: nam ni ita esset, quo
iure equitatum a consule abduceret? quid? C. Cassius 28
pari magnitudine animi et consilii praeditus nonne eo

D] 3 ad *om.* D̶ 7 iste *Or.* 8 quem si *Ha.* 13 ut Cassius *Sch. coll. § 28 (del. Cl.)* 14 concursione (concursatione b n a) perturbationum D *(om.* l *in lac.) corr. Ferr. ex Maffeiano* 21 summa (*vel antea* tali) *Fa., quo recepto* ⟨ibi⟩ viri *Busche l. s. s.* 24 est *om.* t (profectus est *Ha.*) 25 advolavit alienam *Sch.* 26 velitis vestra esse *Sch.* 30 a l n² *om.* D

ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam? qua lege, quo iure? eo quod Iuppiter ipse sanxit, ut omnia, quae rei publicae salutaria essent, legitima et iusta haberentur. est enim lex nihil aliud nisi recta et[iam] a numine deorum tracta ratio imperans honesta, prohibens contraria. huic igitur legi paruit Cassius, cum est in Syriam profectus, alienam provinciam, si homines legibus scriptis uterentur, iis
29 vero oppressis sua⟨m⟩ lege naturae. sed ut ea vestra quoque auctoritate firmetur, censeo: 'cum P. Dolabella, quique eius crudelissimi et taeterrimi facinoris ministri, socii, adiutores fuerunt, hostes populi Romani a senatu iudicati sint, cumque senatus P. Dolabellam bello persequendum censuerit, ut is, qui omnia deorum hominumque iura novo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit nefarioque se patriae parricidio obstrinxerit, poenas di[i]s hominibusque meritas debitasque per-
30 solvat: senatui placere C. Cassium pro consule provinciam Syriam optinere, ut qui optimo iure eam provinciam optinuerit; eum a Q. Marcio Crispo pro consule, L. Stat⟨i⟩o Murco pro consule, A[b]. Al⟨l⟩ieno legato exercitus accipere eosque ei tradere cumque iis copiis et si quas praeterea paraverit bello P. Dolabellam terra marique persequi. eius belli gerendi causa, quibus ei videatur, naves, nautas, pecuniam ceteraque, ⟨quae⟩ ad id bellum gerendum pertineant, ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius potestatemque habeat, utique, quamcumque in provinciam eius belli gerendi causa advenerit, ibi maius imperium C. Cassi pro consule sit quam eius erit, qui eam provinciam tum optinebit, cum C. Cassius pro consule in eam

---

D] 1 est *om.* bt 8 iis t his D 9 ut ex D *corr. Ferr.* (⟨ea l⟩ex *Mue.*) 10 firmentur *Ba.* 13 sunt D 20 eumque a marcio D 21 stato b *corr. Ferr.* statu ltga statilio n ab alieno D (caleno b) *corr. Ferr.* 22 exercitum btg (-us lna) iis t his D 25 ceteraqu(a)e D *corr.* n² (ceteraque omnia quae b) 28 utique t utque D 31 tum] totam t

provinciam venerit. regem Deiotarum patrem et regem 31 Deiotarum filium, si, ut multis bellis saepe numero imperium populi Romani iuverint, item C. Cassium pro consule copiis suis opibusque iuvissent, senatui populoque Romano gratum esse facturos. itemque si ceteri reges, tetrarchae dynastaeque fecissent, senatum populumque Romanum eorum officii non immemorem futurum. utique C. Pansa A. Hirtius consules alter ambove, si eis videretur, re publica recuperata de provinciis consularibus, praetoriis ad hunc ordinem primo quoque tempore ⟨re⟩ferant. interea provinciae ab is ⟨a⟩ quibus optinentur optineantur, quoad cuique ex senatus consulto successum sit.'

Hoc senatus consulto ardentem inflammabitis et ar- 13 32 matum armabitis Cassium: nec enim animum eius potestis ignorare nec copias. animus is est, quem videtis, copiae, quas audistis *** fortes et constantes viri, qui ne vivo quidem Trebonio Dolabellae latrocinium in Syriam penetrare sivissent. Al⟨l⟩ienus, familiaris et necessarius meus, post interitum Treboni profecto ne dici quidem se legatum Dolabellae volet. est Q. Caecili Bassi, privati illius quidem, sed fortis et praeclari viri, robustus et victor exercitus. Deiotari regis et patris 33 et filii et magnus et nostro more institutus exercitus: summa in filio spes, summa ingenii indoles, summa [que] virtus. quid de patre dicam? cuius benivolentia ⟨in⟩ populum Romanum est ipsius aequalis aetati: qui non solum socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, verum etiam dux copiarum suarum. quae de illo viro Sulla, quae Murena, quae Servilius, quae Lucullus quam ornate, quam honorifice, quam graviter saepe in

---

D] 8 utque Ð 9 videbitur *Ern. c. al.* 11 is t his D *add.* b 16 is est b t g ipse l n a vidistis *Ferr.* 17 *lac. sign. Mdv. explendam ex epist. 12, 11, 1* (*velut* tradiderunt enim exercitus L. Murcus et Q. Crispus imperatores, f. e. c. v.) fortis et constantis *Ferr.* (*et* 19 sivisset *e* '*codd.*' [*velut Amst.*]) 19 calenus b 20 profectione t profectus ne D *corr. Christ* 27 *add.* l 30 sylla Ð

34 senatu praedicaverunt. quid de Cn. Pompeio loquar?
qui unum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo
amicum vereque benivolum, unum fidelem populo Ro-
mano iudicavit. fuimus imperatores ego et M. Bibulus
in propinquis finitimisque provinciis: ab eodem rege
adiuti sumus et equitatu et pedestribus copiis. secu-
tum est hoc acerbissimum et calamitosissimum civile
bellum: in quo quid faciendum Deiotaro, quid omnino
rectius fuerit, dicere non est necesse, praesertim cum
contra ac Deiotarus sensit victoria belli iudicarit. quo
in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu: sin
recta sententia, ne victa quidem causa vituperanda est.
ad has copias accedent alii reges, etiam dilectus acce-
35 dent. neque vero classes deerunt: tanti Tyrii Cassium
faciunt, tantum eius in Syria nomen atque Phoenice est.
14 paratum habet imperatorem C. Cassium, patres con-
scripti, res publica contra Dolabellam, nec paratum
solum, sed peritum atque fortem. magnas ille res ges-
sit ante Bibuli, summi viri, adventum, cum Parthorum
nobilissimos duces, maximas copias fudit Syriamque
inmani Parthorum impetu liberavit. maximam eius et
singularem laudem praetermitto: cuius enim praedi-
catio nondum omnibus grata est, hanc memoriae potius
quam vocis testimonio conservemus.
36 Animadverti, patres conscripti, exaudivi etiam ni-
mium a me Brutum [nimium Cassium] ornari, Cassio
vero sententia mea dominatum et principatum dari.
quos ego orno? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta
rei publicae. quid? D. Brutum nonne omnibus senten-
tiis semper ornavi? num igitur reprehenditis? an An-
tonios potius ornarem, non modo suarum familiarum,

D] 3 p. r. unum fid. b 10 ⟨di⟩iudicarit *Ha.* 12 est vitup. *Sch.* 15 tanti D *corr. Ferr.* 18 peritum ⟨etiam⟩ *Mue.* *(at cf. Zie. 803)* 19 cum Pacori nobilissimi ducis magnas *cod. Urs.; an* Parthorum cum nobilissimo duce [*i. e.* Orsace] maximas (*et mox* Pacori impetu)*?* 25 exaudi rui t exauditu b *corr. Pluyg.* (exornari l n g a) 26 *del. Ha.* (nimium *om.* t, *ut mox* num igitur reprehenditis, *al.*) ornem *Kay.*

sed [p.] Romani nominis probra atque dedecora? an Censorinum ornem, in bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? ego vero istos otii concordiae, legum iudiciorum, libertatis inimicos tantum abest ut ornem, ut effici non possit, quin eos tam oderim, quam rem publicam diligo.

37 'Vide' inquit 'ne veteranos offendas': hoc enim vel maxime exaudio. ego autem veteranos tueri debeo † quod iis quos quibus sanitas est, certe timere non debeo. eos vero veteranos, qui pro re publica arma ceperunt secutique sunt C. Caesarem, auctorem beneficiorum paternorum, hodieque rem publicam defendunt vitae suae periculo, non tueri solum, sed etiam commodis augere debeo. qui autem quiescunt, ut septima, ut octava legio, in magna gloria et laude ponendos puto. comites vero Antoni, qui postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro ignique minitantur, Saxae se et Cafoni tradiderunt ad facinus praedamque natis, num quis est qui tuendos putet? ergo aut boni sunt, quos etiam ornare, aut quieti, quos conservare debemus, aut impii, quorum contra furorem bellum et iusta arma cepimus. 15 38 quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? eorumne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti salus cara sit, qui possunt Cassi nomen odisse? an eorum, qui utrisque armis vacant? non vereor, ne acerb⟨i⟩us c⟨u⟩ivis quicquam istorum sit, qui otio delectantur. tertio vero generi non militum veteranorum, sed inportunissimorum hostium cupio quam acerbissimum dolorem in-

---

D] 1 *del. Ferr. c. al.* 2 orn⟨ar⟩em *Ha.* 9 quod *(per compendium)* iis quos quibus t *et* (ẽ quod *et* qụọṣ) b sed iis quibus l *et* (his) g a sed eos quibus n quoad iis quidem *Sch.* 13 uideo e periculo t *corr. Ha.* magno (cum magno l n a) periculo D 14 *verba* ut VII ut VIII legio *aut post* periculo *v. 13 trai. aut del. Groebe apud Drumann* I^2 *p. 451* 27 *add. Sch.* 28 quisquam D *corr. Busche Jahrb. f. Phil. 153 p. 568* (*et* acerbum iis)

urere. quamquam, patres conscripti, quousque sententias dicemus veteranorum arbitratu? quod eorum tantum fastidium est, quae tanta arrogantia, ut ad arbitrium
39 illorum imperatores etiam deligamus? ego autem — dicendum est enim, patres conscripti, quod sentio — non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiae, quid novae legiones ad liberandam patriam paratissumae, quid cuncta Italia de vestra gravitate sentiat. nihil enim semper floret, aetas succedit aetati. diu legiones Caesaris viguerunt, nunc vigent Pansae, vigent Hirti, vigent Caesaris filii, vigent Planci; vincunt numero, vincunt aetatibus; nimirum etiam auctoritate vincunt. id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. itaque his praemia promissa sunt, illis persoluta. fruantur illi suis, persolvantur his quae spopondimus. id enim deos immortales spero aequissimum iudicare.

40 Quae cum ita sint, eam quam dixi sententiam vobis, patres conscripti, censeo comprobandam.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA DUODECIMA

TESTIMONIUM

Dio 46, 32, 2sqq.: *οἱ δὲ καὶ κατὰ χώραν μείναντες, ὧν καὶ ὁ Καλῆνος ἦν, ἔπραττον ὑπὲρ αὐτοῦ* (scil. *Ἀντωνίου*) *πανθ᾽ ὅσα ἠδύναντο τὰ μὲν ἐπικρυπτόμενοι τὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ διαδικαιοῦντες. οὔκουν οὐδὲ τὴν ἐσθῆτα εὐθὺς ἠλλάξαντο, ἀλλὰ καὶ ἔπεισαν αὖθις τὴν γερουσίαν πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἄλλους τε καὶ τὸν Κικέρωνα πέμψαι, πρόφασιν μὲν ὡς καὶ πείσοντα αὐτὸν ὁμολογῆσαι, ἔργῳ δὲ ἵν᾽ ὑπεξαιρεθῇ σφίσιν. συννοήσας οὖν τοῦτ᾽ ἐκεῖνος ἐφοβήθη καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἑαυτὸν ἐς τὰ τοῦ*

D] 4 diligamus btna 6 metuendos D uobis Ð 9 uestra *post* grav. t, *post* sentiat *Sch.* 15 illisues t illis uel lna illis bg *corr. Gryph.*

Ἀντωνίου ὅπλα ἐκδοῦναι. κἀκ τούτου οὐδ' ἄλλος τις τῶν πρεσβευτῶν ἀπῆρεν.

Etsi minime decere videtur, patres conscripti, falli, 1 1 decipi, errare eum, cui vos maximis saepe de rebus assentiamini, consolor me tamen, quoniam vobiscum pariter et una cum sapientissimo consule erravi. nam, cum duo consulares spem honestae pacis nobis attulissent, quod erant familiares M. Antoni, quod domestici, nosse aliquod eius vulnus quod nobis ignotum esset videbantur. apud alterum uxor, liberi: alter cotidie litteras mittere, accipere, aperte favere Antonio. hi subito hortari ad pacem, quod iam diu non fecis- 2 sent, non sine causa videbantur. accessit consul hortator. at qui consul. si prudentiam quaerimus, qui minime falli posset; si virtutem, qui nullam pacem probaret nisi cum cedente atque victo; si magnitudinem animi, qui praeferret mortem servituti. vos autem, patres conscripti, non tam immemores vestrorum gravissimorum decretorum videbamini quam spe allata deditionis, quam amici pacem appellare mallent, de imponendis, non accipiendis legibus cogitare. auxerat autem meam quidem spem, credo item vestram, quod domum Antoni afflictam maestitia audiebam, lamentari uxorem. hic etiam fautores Antoni, quorum in vultu habitant oculi mei, tristiores videbam. quod si 3 non ita est, cur a Pisone et Caleno potissimum, cur hoc tempore, cur tam inproviso, cur tam repente pacis est facta mentio? negat Piso scire se, negat audisse quicquam, negat Calenus rem ullam novam allatam esse: atque id nunc negant, posteaquam nos pacifi-

D] 2 assentiebamini t 8 uideantur t 9 [Antonio] *Sch.* 10 fecisse t 14 nisi concedente t *et* (-ti) b *corr. Ieep progr. 1863 p. 10* nisi cedente l n¹ g a (hoste *add.* n² Antonio *praem.* v) 16 non iam D tam non g 17 oblata *Urs.* 18 appellarem (-ent b g) alieni D *corr. Scal. c.* n 22 *post* uxorem *lac. sign. Ern.*

catoria legatione implicatos putant. quid ergo opus est
2 novo consilio, si in re nihil omnino novi est? decepti, inquam, sumus, patres conscripti: Antoni est acta causa ab amicis eius, non publica. quod videbam equidem, sed quasi per caliginem: praestrinxerat aciem animi D. Bruti salus. quodsi in bello dari vicarii solerent, libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi
4 paterer. atque hac voce Q. Fufi capti sumus: ‘ne si a Mutina quidem recesserit, audiemus Antonium? ne si in senatus quidem potestate[m] futurum se dixerit?’ durum videbatur: itaque fracti sumus, cessimus. recedit igitur a Mutina? ‘nescio.’ paret senatui? ‘credo’ inquit Calenus: ‘sed ita, ut teneat dignitatem.’ valde hercules vobis laborandum est, patres conscripti, ut vestram dignitatem amittatis, quae maxima est, Antoni, quae neque est ulla neque esse potest, retineatis, ut eam per vos reciperet quam per se perdidit. si iacens vobiscum aliquid ageret, audirem fortasse: quamquam — sed hoc malo dicere ‘audirem’. stanti resistendum est aut concedenda una cum dignitate li-
5 bertas. at non est integrum: constituta legatio est. quid autem non integrum est sapienti quod restitui potest? cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis perseverare in errore: posteriores enim cogitationes, ut aiunt, sapientiores solent esse. discussa est illa caligo, quam paulo ante dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. attendistis, paulo ante praestantissimi viri quae esset oratio. ‘maestam’ inquit ‘domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni viri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem.’ nec mirum, P. Servili. tuis enim ⟨se⟩verissimis gravissimisque sententiis omni est non dico dignitate, sed etiam spe salutis spoliatus

---

D] 2 decepti *bis* b g *(cf. § 1)* 5 perstrinxerat Đ 11 uidebitur Đ recedet t 14 hercule Đ 19 statim t 21 legio Đ 23 in errore perseuerare Đ 24 *cf. Eur. Hippol. 436* 26 ⟨de⟩ qua *Ha.* 32 *add. Gul.*

Antonius. ad eum ire te legatum quis non miraretur? 6
de me experior, cuius idem consilium quod tuum sentio
quam reprehendatur. nos reprehendimur soli? quid?
vir fortissimus Pansa sine causa paulo ante tam ac-
curate locutus est tamdiu? quid egit, nisi uti falsam
proditionis a se suspicionem depelleret? unde autem
ista suspicio est? ex pacis patrocinio repentino, quod
subito suscepit eodem captus errore quo nos.
Quodsi est erratum, patres conscripti, spe falsa atque (3) 7
fallaci, redeamus in viam. optimus est portus paeni-
tenti mutatio consili[i]. quid enim potest, per deos in- 3
mortales, rei publicae prodesse nostra legatio? prodes-
se dico, quid, si etiam obfutura est? obfutura, quid, si
iam nocuit atque obfuit? an vos acerrimam illam et
fortissimam populi Romani libertatis recuperandae cu-
piditatem non inminutam ac debilitatam putatis lega-
tione pacis audita? quid? municipia censetis, quid?
colonias, quid? cunctam Italiam futuram eodem studio,
quo contra commune incendium exarserat? an non pu-
tamus fore ut eos paeniteat professos esse et prae se
tulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt,
qui arma, qui se totos et animis et corporibus in salu-
tem rei publicae contulerunt? quem ad modum no-
strum hoc consilium Capua probabit, quae temporibus
his Roma altera est? illa impios cives iudicavit, eiecit,
exclusit. illi, illi inquam, urbi fortissime conanti e ma-
nibus est ereptus Antonius. quid? legionum nostra- 8
rum nervos nonne his consiliis incidimus? quis est
enim, qui ad bellum inflammato animo futurus sit
spe pacis oblata? ipsa illa Martia caelestis et divina
legio hoc nuntio languescet et mollietur atque illud

D] 1 miretur l *et ante corr.* a 4 tam accurate paulo ante l 5 fallacem t 16 delibatam D *corr.* l 17 auditae D *dist. Mue.* (quid municipia *etc.* v) 19 exarserit? an nos putamus forte t 21 pecuniam l 25 his⟨ce⟩ *Sch.* 26 illi illi bg illi tlna conanti ⟨constringere⟩ *Koch*

pulcherrimum [Martium] nomen amittet: excident gladii, fluent arma de manibus. senatum enim secuta non arbitrabitur se graviore odio debere esse in Antonium quam senatum. pudet huius legionis, pudet quartae, quae pari virtute nostram auctoritatem probans non ut consulem et imperatorem suum, sed ut hostem et oppugnatorem patriae reliquit Antonium; pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus: qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, id est timoris nostri, nomen audierit, ut non referat
4 pedem, [in]sistet certe. quid enim revocante et recep-
9 tui canente senatu properet dimicare? quid autem hoc iniustius quam nos inscientibus iis qui bellum gerunt de pace decernere, nec solum inscientibus, sed etiam invitis? an vos A. Hirtium, praeclarissimum consulem, C. Caesarem deorum beneficio natum ad haec tempora, quorum epistulas spem victoriae declarantis in manu teneo, pacem velle censetis? vincere illi expetunt pacisque dulcissimum et pulcherrimum nomen non pactione, sed victoria concupiverunt. quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrandi, sustinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta armis, viris, pecunia belli principia firmavit; eadem crudelitati M. Antoni suum totum corpus obiecit: exhauritur, vastatur, uritur; omnis aequo animo belli patitur iniurias, dum modo repellat peri-
10 culum servitutis. et ut omittam reliquas partes Galliae — nam sunt omnes pares —, Patavini alios excluserunt, alios eiecerunt missos ab Antonio: pecunia, militibus et, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuverunt. fecerunt idem reliqui, qui quondam in

---

D] 1 *del. Man.* excidant (*vel* -dit) clodi fluenta ... manibus *Non. 300, 14* (*ob* exc.) 2 sec. enim sen. t 3 arbitrabatur t grauiori Đ 11 *del. Gul.* quis l 13 his Đ 14 scientibus Đ 16 ⟨et⟩ C. *Mu.* 26 *dist. Ferr. c. al.* (uritur omnis. D) 27 iniuriam D *corr. Ferr. c. al.* (*cf.* 335, 21, *al.*)

eadem causa erant et propter multorum annorum iniurias alienati a senatu putabantur: quos minime mirum est communicata cum is re publica fidelis ⟨esse⟩, qui etiam expertes eius fidem suam semper praestiterunt. his igitur omnibus victoriam sperantibus pacis nomen 5
adferemus, id est desperationem victoriae?

Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? quae enim (5) 11
est condicio pacis, in qua ei cum quo pacem facias nihil concedi potest? multis rebus a nobis est invitatus ad pacem Antonius, bellum tamen maluit. missi legati repugnante me, sed tamen missi, delata mandata: non paruit. denuntiatum est, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnavit etiam vehementius. et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? verecundioremne coram putamus in postulando fore quam fuerit tum, cum misit mandata ad senatum? atqui tum ea petebat quae videbantur improba omnino, sed tamen aliquo modo posse concedi; nondum erat vestris tam gravibus tamque multis iudiciis ignominiisque concisus: nunc ea petit quae dare nullo modo possumus, nisi prius volumus bello nos victos confiteri. senatus consulta falsa delata ab eo iudicavimus: num 12
ea vera possumus iudicare? leges statuimus per vim et contra auspicia latas iisque nec populum nec plebem teneri: num eas restitui posse censetis? sestertium septiens miliens avertisse Antonium pecuniae publicae iudicavistis: num fraude poterit carere peculatus? inmunitates ab eo civitatibus, sacerdotia, regna venierunt: num figentur rursus eae tabulae, quas vos decretis vestris refixistis? quodsi ea quae decrevimus obruere, 6
num etiam memoriam rerum delere possumus? quando enim obliviscetur ulla posteritas, cuius scelere in hac

V (*a* sumus iudicare *v. 23)* D] 3 his Đ 7 ne b non D 9 est *om.* Đ 17 uidebantur *om.* Đ 19 grauibus b^1 grauissimis D 20 conscissus *cod. Ferr.* 24 hisque Đ 28 ciuitates D 29 ea e *(alt.* e *e corr.)* V *ante* quas *er.* ę *ut vid.* V 30 obruere] uolumus *add.* V^3 *s. v.* D

vestitus foeditate fuerimus? ut centurionum legionis Martiae Brundisi profusus sanguis eluatur, num elui praedicatio crudelitatis potest? ut media praeteream, quae vetustas tollet operum circum Mutinam taetra
13 monimenta, sceleris indicia latrociniique vestigia? huic igitur inportuno atque inpuro parricidae quid habemus, per deos immortales, quod remittamus? an Galliam ultimam et exercitum? quid est aliud non pacem facere, sed differre bellum, nec solum propagare bellum, sed concedere etiam victoriam? an ille non vicerit, si quacumque condicione in hanc urbem cum suis venerit? armis nunc omnia tenemus, auctoritate valemus plurimum, absunt tot perditi cives nefarium secuti ducem: tamen eorum ora sermonesque, qui in urbe ex eo numero relicti sunt, ferre non possumus. quid censetis, cum tot uno tempore inruperint, nos arma posuerimus, illi non deposuerint, nonne nos nostris consiliis victos in perpetuum fore? ponite ante oculos M. Antonium
14 consularem; sperantem consulatum Lucium adiungite; supplete ceteros, neque nostri ordinis solum, honores et imperia meditantis; nolite ne Tirones quidem Numisios et Mustelas Seios contemnere. cum is facta pax non erit pax, sed pactio servitutis.

L. Pisonis, amplissimi viri, praeclara vox a te non solum in hoc ordine, Pansa, sed etiam in contione iure laudata est. excessurum se ex Italia dixit, deos penatis et sedes patrias relicturum, si — quod di omen aver-

---

2 eluatur bn^{2}a eleuatur V eluitur Ꟈ elui V ęui t eius D 4 circa D 5 munimenta D (lathro)cinii(qu)e uestigi(a) V *in ras.* 8 aliud quam pacem Ꟈ 10 comcodere V^1 (*corr.* V^3) si *om.* D 11 hanc *ex* hic V hac Ꟈ suis armis uenerit D 14 oras‖ V que *om.* D 16 nos *om.* V 18 im Vꟈ 21 imperitia V nũmisios et tng num isi oste V^1 (*corr.* V^3) nonmusios sed l nomissios b (*prior* o *in ras.*) 22 seios V^{1}bt seiosue V^{3}lng his Ꟈ 23 sed *ex* est V^3 25 sed &iã *bis* V *prius lineolis del.* sed Ꟈ 27 auerterit V auerterent bga auertent t auertant ln

terint — rem publicam oppressisset Antonius. quaero 7 15 igitur a te, L. Piso, nonne oppressam rem publicam putes, si tot tam impii, tam audaces, tam facinerosi recepti sint. quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabiles censes civitati fore? aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem et vagam persequamur, aut cervices latronibus dandae atque in patria cadendum est.

Ubi sunt, C. Pansa, illae cohortationes pulcherrimae tuae, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus Romanus non solum audivit, sed etiam didicit nihil esse homini Romano foedius servitute? idcircone saga 16 sumpsimus, arma cepimus, iuventutem omnem ex tota Italia excussimus, ut exercitu florentissimo et maximo legati ad pacem mitterentur? si accipiendam, cur non rogamur? si postulandam, quid timemus?

In hac ego legatione sim aut ad id consilium admiscear[is], in quo ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus Romanus sit? ita fiet, ut, si quid remissum aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas a me concessa videatur. quodsi habenda cum M. Antoni latrocinio pacis 17 ratio fuit, mea tamen persona ad istam pacem conciliandam minime fuit deligenda. ego numquam legatos mittendos censui, ego ante reditum legatorum ausus sum dicere, pacem ipsam si adferrent, quoniam sub no-

---

2 L. *om.* D 3 totã V[1] (t *s. v.* V[3]) 5 coopertos bl copṭos V opertos tga compertos *Arus. GL. VII 461, 26* (hos ... fore *ob* comp. scel.) 9 cadenum V[1] (d *s. v.* V[3]) est *om.* D 10 sint V illæ, æ *ex* a V 14 iuventutem ... exc. *Non. 299, 1* (*ob* exc.) 15 excussimus V *Non.* exciuimus D et Ð de (*om.* t) exercitu ... ut legati D 16 si ... rogamur si *h. l. om., post* ne *v. 19 add.* D 17 rogamus ·r· V (·r· V[2] *ut vid.*) 18 sim D im V admis ceteris *mediis om.* V 19 *v. ad 16* siciturus V siiturus D 20 remiscum V 21 semper *om.* Ð 23 M. *om.* D 26 anter ditum (e *s. v.*) V legatorum reditum D 27 quod sub Ð

mine pacis bellum lateret, repudiandam, ego princeps sagorum, ego semper illum appellavi hostem, cum alii adversarium, semper hoc bellum, cum alii tumultum. nec haec in senatu solum, eadem ad populum semper egi, neque solum in ipsum, sed in eius socios facinorum et ministros et praesentis et eos qui una sunt, in totam denique M. Antoni domum sum semper invec-
18 tus. itaque, ut alacres et laeti spe pacis oblata inter se impii cives, quasi vicissent, gratulabantur, sic me iniquom eierabant, de me querebantur, diffidebant etiam Servilio: meminerant eius sententiis confixum Antonium; L. Caesarem fortem quidem illum et constantem senatorem, avunculum tamen, Calenum procuratorem, Pisonem familiarem, te ipsum, Pansa, vehementissimum et fortissimum consulem factum iam putant leniorem: non quo ita sit aut esse possit, sed mentio a te facta pacis suspicionem multis attulit inmutatae voluntatis. inter has personas me interiectum amici Antoni moleste
8 ferunt: quibus gerendus mos est, quoniam semel li-
19 berales esse coepimus. proficiscantur legati optimis ominibus, sed ii proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. quodsi de Antonio non laboratis, mihi certe, patres conscripti, consulere debetis. parcite oculis saltem meis et aliquam veniam iusto dolori date. quo enim aspectu videre potero — omitto hostem patriae, ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est —. sed quo modo aspiciam mihi uni crudelissimum hostem,

---

1 r. p. repudiandam D 2 hostem appellaui D dum V 3 allj, lj *e corr.* V 4 ne Ð 5 est V^1, *exp. et* s' *s. scr.* V^3 6 et *primum om.* Ð, *tertium* V 9 (si)c me *in ras.* V^2 inimicum eiiurabant D 12 illum quidem *Mu.* contantẽ V 13 tamen *om.* V 14 nem (*om.* piso) V 17 suscipionem mutis V^1 (l *s. v.* V^3) inmutata V^1 (*corr.* V^3) 19 &̄ V (*corr.* V^3 *ut vid.*) lererales V^1 (*corr.* V^3) 20 optimi V 21 hominibus Vn^1 omnibus Ð hi Vg 23 consule (e *c. ras.*) redu&is (c *s.* u&) V^2 *in ras.* 24 iustos dolore i (i V^2) V 25 omitto Vt mitto D 26 (in i)llum *in ras.* V^2 27 s& *ex* & V^2 sed b *om.* D

ut declarant eius de me acerbissumae contiones? adeone
me ferreum putatis, ut cum eo congredi aut illum aspi-
cere possim, qui nuper, cum in contione donaret eos,
qui ei de parricidis audacissimi videbantur, mea bona
donare se dixit Petusio Urbinati, qui ex naufragio lu-
culenti patrimonii ad haec Antoniana saxa proiectus
est? an L. Antonium aspicere potero, cuius ego crudeli- 20
tatem effugere non potuissem, nisi me moenibus et
portis et studio municipii mei defendissem? atque idem
hic myrmillo Asiaticus, latro Italiae, collega Lentonis
et Nuculae, cum Aquilae primi pili nummos aureos
daret, de meis bonis se dare dixit: si enim de suis
dixisset, ne Aquilam quidem ipsum crediturum puta-
vit. non ferent, inquam, oculi Saxam, Cafonem, non
duo praetores, [non tr. pl.,] non duo designatos
tribunos, non Bestiam, non Trebellium, non T. Plancum.
non possum animo aequo videre tot tam inportunos,
tam sceleratos hostes: nec id fit fastidio meo, sed cari-
tate rei publicae. sed vincam animum mihique im- 21
perabo, dolorem iustissimum, si non potuero frangere,
occultabo: quid? vitae censetisne, patres conscripti,
habendam mihi aliquam esse rationem? quae mihi qui-
dem minime cara est, praesertim cum Dolabella fecerit
ut optanda mors esset, modo sine cruciatu atque tor-
mentis: vobis tamen et populo Romano vilis meus spi-
ritus esse non debet. is enim sum, nisi me forte fallo,
qui vigiliis, curis, sententiis, periculis etiam, quae plu-

---

1 eiusdem acerbissum V^1 (e *et* ę *add.* V^3) adeonemne V^1 (ṃme V^2) 4 utdebantur V^1 (i *s.* ṭ V^2) de meis bonis D *(e v. 12)* 5 petissio V *corr. Mue. duce Ha.* pitisio bga pisidio t praesidio ln 7 potere V^1 (o *s.* -e V^2) 11 primi pili num(mos) V^2 *in ras.* 13 ipsum Vb ipsam D crediturum ba credituram Vtlng 14 non iṇfeṝ V 15 duos Đ *(bis) del. Gar.* 16 triballium (a *ex* u) V T. *om.* D 17 totam V^1 (t *s. v.* V^2) 20 potero Đ 23 carẹa V 24 mores V 25 esse meus spiritus Đ 26 sum V est D (*om.* t) forte me D 27 curiis V etiam Vt etiam perfecerit D *cf. ad 342, 2*

rima adii propter acerbissimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obstarem rei publicae,
9 22 ne quid adrogantius videar dicere. quod cum ita sit, nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic cum essem in urbe ac domi, tamen multa saepe temptata sunt, ubi me non solum amicorum fidelitas, sed etiam universae civitatis oculi custodiunt: quid censetis, cum iter ingressus ero, longum praesertim, nullasne insidias extimescendas? tres viae sunt ad Mutinam, quo festinat animus, ut quam primum illud pignus libertatis populi Romani, D. Brutum, aspicere possim, cuius in complexu libenter extremum vitae spiritum ediderim, cum omnes actiones horum mensum, omnes sententiae meae pervenerint ad eum qui mihi fuit propositus exitum. tres ergo, ut dixi, viae, a supero
23 mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia. nunc, quaeso, attendite, num aberret [a] coniectura suspicio periculi mei. Etruriam discriminat Cassia. scimusne igitur, Pansa, quibus in locis nunc sit Lentonis Caesenni septemviralis auctoritas? nobiscum nec animo certe est nec corpore. si autem aut domi est aut non longe a domo, certe in Etruria est, id est in via. quis igitur mihi praestat Lentonem uno capite esse contentum? dic mihi praeterea, Pansa, Ventidius ubi sit, cui fui semper amicus, antequam ⟨mulio⟩ ille rei publicae bo-

---

V (*usque ad* corpo[re *add.* V^{3}] *v. 21*) D]   1 adii *om.* D   2 impiorũ *ex* implorẽ V   permefecerim t pertulerim D   obstarem Vt obstarent D   4 nihilẽ ne V   5 tenta V^{1} (*corr.* V^{2})   9 pertimescendas D   10 quod V   11 adspice V^{1} (re *s. v.* V^{3})   12 cuius *ex* oculus V   13 horum Vg honorum D   mensụnụ̃sum V *om.* D   14 omniũ V   p ueni V   eum exitum ln   15 exitus VD   17 *del. Mdv.*   18 *an* pericli? Cassius *Non. 282, 28* (Etr. . . . Cass. *ob* discr.)   19 cęssetnon V   20 antimo V   23 praestet D   25 *add. Sch. coll. Schol. B ad Mil. 29 p. 120, 21 St.* (quamvis et in Filippicis mulionem Ventidium dixerit) *et Schol. Iuv. 7, 199* (Ventidius ex mulione Caesaris dictatoris praetor fuit, ut Tullius in epistolis [*Plancus 10, 18, 3*] et in Philippicis loquitur) *[ad rem, non ad locum v. Plin. N. H. 7, 135]*

nisque omnibus tam aperte est factus inimicus. possum Cassiam vitare, ⟨inire⟩ Flaminiam: quid? si Anconam, ut dicitur, Ventidius venerit, poterone Ariminum tuto accedere? restat Aurelia. hic quidem etiam praesidia habeo: possessiones enim sunt P. Clodi. tota familia occurret, hospitio invitabit propter familiaritatem no- 10
tissimam. hisce ego me viis committam, qui Termina- 24
libus nuper in suburbium, ut eodem die reverterer, ire non sum ausus? domesticis me parietibus vix tueor sine amicorum custodiis. itaque in urbe maneo ⟨ac⟩, si licebit, manebo. haec mea sedes est, haec vigilia, haec custodia, hoc praesidium stativum. teneant alii castra, gerant res bellicas, † oderint hostem — nam hoc caput est —: nos, ut ⟨di⟩dicimus semperque fecimus, urbem et res urbanas vobiscum pariter tuebimur. neque vero recuso munus hoc, quamquam populum Romanum video pro me recusare. nemo me minus timidus, nemo tam⟨en⟩ cautior. res declarat. vicesimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt. itaque ipsi, ne dicam mihi, rei publicae poenas dederunt, me salvum adhuc res publica conservavit sibi. timide hoc dicam: scio enim quidvis homini accidere posse; verum tamen semel circumsessus ⟨col⟩lectis valentissimorum hominum viribus cecidi sciens, ut honestissime possem exsurgere. possumne igitur satis videri cautus, satis pro- 25
vidus, si me huic itineri tam infesto tamque periculoso commisero? gloriam in morte debent ii, qui in re publica versantur, non culpae reprehensionem et stultitiae vituperationem relinquere. quis bonus non luget mortem Treboni, quis non dolet interitum talis et civis et

---

D] 2 *add. Sch.* (tenere ς) et flam. t 5 habebo b a 10 amico Đ maneo *del.* ς si sic l n g sisi t a si b *corr. Sch.* 13 regna. tres t regna res D *corr. Or.* (regant res *Schue.*) superent *Mdv., alii alia; an* obruant? nam . . . est b t *om.* g a 14 *add. Gru.* 18 tã t *corr. Ha. om.* D 23 semel *om.* b circumcisses t (circumseptus *Fa.*) *add. Busche Herm. 49 p. 608* (lectus t) 26 que *om.* t 27 *prius* in *om.* b

viri? at sunt qui dicant — dure illi quidem, sed tamen
dicunt — minus dolendum, quod ab homine impuro
nefarioque non caverit. etenim qui multorum custodem
se profiteatur, eum sapientes sui primum capitis aiunt
custodem esse oportere. cum saeptus sis legibus et
iudiciorum metu, non sunt omnia timenda neque ad
omnes insidias praesidia quaerenda. quis enim audeat
luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illu-
26 strem aggredi? haec neque hoc tempore neque in me
valent. non modo enim poenam non extimescet qui
mihi vim attulerit, sed etiam gloriam sperabit a latro-
num gregibus et praemia.

11 Haec ego in urbe provideo: facilis est circumspectus
unde exeam, quo progrediar, quid ad dexteram, quid
ad sinistram sit. num idem in Appennini tramitibus
facere potero? in quibus etiamsi non erunt insidiae,
quae facillime esse poterunt, animus tamen erit solli-
citus, ut nihil possit de officiis legationis attendere.
sed effugi insidias, perrupi Appenninum: nempe in An-
toni congressum colloquiumque veniendum est. quinam
locus capietur? si extra castra, ceteri viderint: ego me
vix tuto futurum puto. novi hominis furorem, novi
effrenatam violentiam. cuius acerbitas morum inmani-
tasque naturae ne vino quidem permixta temperari so-
let, hic ira dementiaque inflammatus adhibito fratre
Lucio, taeterrima belua, numquam profecto a me sacri-
27 legas manus atque impias abstinebit. memini colloquia
et cum acerrimis hostibus et cum gravissime dissiden-
tibus civibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul me
praesente, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio
Scatone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus

D] 1 assunt bt 5 sit b 8 luce n[2] duce l *om.* t
10 extimescit D 13 prouidero b praeuideo D 14 dextram
D 16 facere *om.* t 21 me ui ac toto t *corr. Ha. (sed*
tutum, *ubi* tuto *Mue.)* mortem actutum (actuum n[1] acutum b) D
22 futurum t futuram D 28 dissidentibus t dissententi-
bus D

est: quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma venire, doctum virum atque sapientem. quem cum Scato salutasset, 'quem te appellem?' inquit. at ille: 'voluntate hospitem, necessitate hostem.' erat in illo colloquio aequitas: nullus timor, nulla suberat suspicio, mediocre etiam odium. non enim ut eriperent nobis socii civitatem, sed ut in eam reciperentur petebat. Sulla cum Scipione inter Cales et Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis populi, de iure civitatis leges inter se ⟨et⟩ condiciones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem, a vi tamen periculoque afuit. possumusne 12 igitur in Antoni latrocinio aeque esse tuti? non possumus aut, si ceteri possunt, me posse diffido. quodsi non 28 extra castra congrediemur, quae ad colloquium castra sumentur? in nostra ille numquam veniet, multo minus nos in illius. reliquum est, ut et accipiantur et remittantur postulata per litteras. ergo erimus in castris, meaque ad omnia postulata una sententia: quam cum hic vobis audientibus dixero, isse et redisse me putatote: legationem confecero. omnia ad senatum mea sententia reiciam, quaecumque postulabit Antonius. neque enim licet aliter neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut bellis confectis decem legatis permitti solet more maiorum, neque ulla omnino a senatu mandata accepimus. quae cum agam in consilio nonnullis, ut arbitror, repugnantibus, nonne metuendum est, ne inperita militum multitudo per me pacem distineri putet? facite hoc meum consilium legiones novas non im- 29

D] 1 quod l n *quod qui recepit* ad colloquium *debuit traicere* 8 petebat t petebant D sylla Đ suscipione t 11 de t g^1 a et de b l n g^2 legis D *corr. Ferr.* *add. Gar. coll.* et de *duce Ferr.* (condiciones⟨que⟩) 13 affuit b t abfuit g a 14 tuti b uti t ut hi g a ut sicut l sic n 16 congrediamur t 20 mea quidem *Ha., vix recte* (mea ς) 21 me *post* isse t 22 confecero b confero D 27 accepimus b accipimus D ñulis l n nullis b t g a

probare — nam Martiam et quartam nihil cogita⟨n⟩tis praeter dignitatem et decus comprobaturas esse certo scio —: quid? veteranos non veremur — nam timeri se ne ipsi quidem volunt —, quonam modo accipiant severitatem meam? multa enim falsa de me audierunt, multa ad eos improbi detulerunt, quorum commoda, ut vos optimi testes estis, semper ego sententia, auctoritate, oratione firmavi; sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. sunt autem fortes illi quidem, sed propter memoriam rerum, quas gesserunt pro populi Romani libertate et salute rei publicae, nimis feroces et ad suam vim omnia nostra consilia re-
30 vocantes. horum ego cogitationem non vereor, impetum pertimesco. haec quoque tanta pericula si effugero, satisne tutum reditum putatis fore? cum enim et vestram auctoritatem meo more defendero et meam fidem rei publicae constantiamque praestitero, tum erunt mihi non ii solum qui me oderunt, sed illi etiam qui invident extimescendi.

Custodiatur igitur vita † mea rei publicae eaque †, quoad vel dignitas vel natura patietur, patriae reservetur; mors aut[em] necessitatem habeat fati aut, si ante oppetenda est, oppetatur cum gloria. haec cum ita sint, etsi hanc legationem res publica, ut levissime dicam, non desiderat, tamen, si tuto licebit ire, proficiscar. omnino, patres conscripti, totum huiusce rei consilium non periculo meo, sed utilitate rei publicae metiar. de qua mihi, quoniam liberum est spatium, multum etiam atque etiam considerandum puto idque potissimum faciendum, quod maxime interesse rei publicae iudicaro.

D] 1 cogitatis t *corr. Mdv.* cogitetis D 2 certe D *corr. Or.* 3 quod Ð 4 quonam t sed quonam D accipiant tga accipient bln 6 improuide tulerunt D 16 meo (*post* more) b meo me t et meo me lnga 18 non hi Ð 20 mea r. p. eaque lnga r. p. eaque b r. p. mea t, *fortasse recte* (p. c. mea atque *Ha.*) 22 *del. Fa.* 27 meo periculo t *an* periclo? 28 liber t *om.* b 31 iudicauero Ð

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA TERTIA DECIMA

TESTIMONIA

Cicero Planco epist. 10, 6, 1 sq. (d. 13 Kal. Apr.): quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem publicam, ea gratissima fuerunt senatui, populo Romano probatissima; quae autem tuae recitatae sunt litterae in senatu nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt: pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus opsideretur, qui aut positis armis pacem petere debent aut si pugnantes eam postulant victoria pax, non pactione pariendast. sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio poteris cognoscere..... crede igitur mihi, Plance, omnis quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — es autem adeptus amplissimos — eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris *e. q. s.*

Cicero Lepido epist. 10, 27, 1 sq.: quod mihi pro summa erga te benivolentia magnae curae est ut quam amplissima dignitate sis, moleste tuli te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. pacis inter cives conciliandae te cupidum esse laetor: eam si a servitute seiungis, consules et rei publicae et dignitati tuae; sin ista pax perditum hominem in possessionem inpotentissimi dominatus restituturast, hoc animo scito omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. itaque sapientius meo quidem iudicio facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui neque populo nec cuiquam bono probatur.

A principio huius belli, patres conscripti, quod cum 1 1
impiis civibus consceleratisque suscepimus, timui, ne condicio insidiosa pacis libertatis reciperandae studia restingueret. dulce enim etiam nomen est pacis, res

1 billi V^1 2 sceleratisque Đ 4 etiam *om.* Đ

vero ipsa cum iucunda tum salutaris. nam nec pri-
vatos focos nec publicas leges videtur nec libertatis
iura cara habere, quem discordiae, quem caedes civium,
quem bellum civile delectat, eumque ex numero homi-
num eiciendum, ex finibus humanae naturae extermi-
nandum puto. itaque sive Sulla sive Marius sive uter-
que sive Octavius sive Cinna sive iterum Sulla sive
alter Marius et Carbo sive qui alius civile bellum opta-
vit, eum detestabilem civem rei publicae natum iudico.
2 nam quid ego de proximo dicam, cuius acta defendi-
mus, a[u]ctorem ipsum iure caesum fatemur? nihil igi-
tur hoc cive, nihil hoc homine taetrius, si aut civis aut
homo habendus est, qui civile bellum concupiscit. sed
hoc primum videndum est, patres conscripti, cum om-
nibusne pax esse possit, an sit aliquod bellum inex-
piabile, in quo pactio pacis lex sit servitutis. pacem
cum Scipione Sulla sive faciebat sive simulabat, non
erat desperandum, si convenisset, fore aliquem tole-
rabilem statum civitatis. Cinna si concordiam cum Oc-
tavio confirmare voluisset, hominum in re publica sani-
tas remanere potuisset. proximo bello si aliquid de
summa gravitate Pompeius, multum de cupiditate Cae-
sar remisisset, et pacem stabilem et aliquam rem pu-
2 blicam nobis habere licuisset. hoc vero quid est? cum
Antoniis pax potest esse, cum Censorino, Ventidio, Tre-
bellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exem-
pli causa paucos nominavi: genus infinitum inmani-
3 tatemque ipsi cernitis reliquorum. addite illa naufragia

---

1 cum tlga tum V tamen b nam nunc V 2 sq. *cf. Il. 9, 63 sq.* 6 ulla V^1 (*corr.* V^2) 8 alte V^1 (*corr.* V^2) qui V^1 quis V^2D 9 iudiciọ V 11 -mus cum D u *del. Amst.* ipsum *om.* Đ fatemur Vt fateamur D 12 sauit ciuis V 15 expiabile D 16 seruitis V^1 (tu *s. v.* V^3) 17 sylla VĐ (Đ *etiam 7. 8*) siue simulabat *om.* D 18 si Vt siue non D 20 hominũ ... potuisset *in marg. add.* V^3 omnium *Cobet duce Fa.* (omnino) 23 dimisisset D 26 Munatio] ·t· *praem.* b t n^1 g a 28 belli. quorum D (numero *add.* g a) *an* relliquorum? Addide V^1 (t *s.* ḍ V^2)

Caesaris amicorum, Barbas Cassios, Barbatios, Pollio-
nes; addite Antoni conlusores et sodales, Eutrapelum,
Melam, Pontium, Caelium, Crassicium, Tironem, Muste-
lam, Petusium: comitatum relinquo, duces nomino. huc
accedunt Alaudae ceterique veterani, seminarium iudi-
cum decuriae tertiae, qui suis rebus exhaustis, bene-
ficiis Caesaris devoratis fortunas nostras concupive-
runt. o fidam dexteram Antoni, qua ille plurimos civis 4
trucidavit, o ratum religiosumque foedus, quod cum
Antoniis fecerimus. hoc si Marcus violare conabitur,
Luci eum sanctitas a scelere revocabit. illis locus si in
hac urbe fuerit, ipsi urbi locus non erit. ora vobis
eorum ponite ante oculos, et maxime Antoniorum, in-
cessum, aspectum, vultum, spiritum, latera tegentis
alios, alios praegredientis amicos. quem vini anheli-
tum, quas contumelias fore censetis minasque verbo-
rum: nisi forte eos pax ipsa leniet maximeque, cum
in hunc ordinem venerint, salutabunt benigne, comiter
appellabunt unum quemque nostrum. non recorda- 3 5
mini, per deos immortales, quas in eos sententias dixe-
ritis? acta M. Antoni rescidistis, leges refixistis, per
vim et contra auspicia latas decrevistis, totius Italiae
dilectus excitavistis, collegam et scelerum socium om-
nium hostem iudicavistis: cum hoc quae pax potest
esse? hostis si esset externus, id ipsum vix talibus fac-

1 causa‖ris V^1 (*corr.* V^2) cassio V^1 (*corr.* V^2) Poliones D 2 eutrapilum V b t g (ph) 3 Pontium *om.* V Coelium V 4 p&usium V pestutum t peditum b l n g nomino duces D hunc V 5 ceterisq· V iudicium V 8 dextram D 9 ornatum Đ cum antoniis b t (aniis) cum antonio V cum antoni a cum his g can l cum n 11 luẹị (ị *e* s) V *ut vid.* 12 urbi ipsi D 13 eorum p. c. ponite uobis t uobis ponite eorum p. c. l n a *et* (*om.* p. c.) b incenum *et* later V *ante corr.* 15 alios auos V^1 (*corr.* V^2) uni (i *s. v.*) V 16 quas *om.* Đ contumeliịs V 17 maximiq· V *ante corr.* 20 per . . . eos *om.* V^1 quas in eos *add.* V^2 *in marg.* 21 M. *om.* D leges refixisti (legesne f. *cod.* C) *Serv. pl. in Aen.* 6, 622 (*ad* fixit) 23 dilectum excitastis D socium scelerum D 24 iudicastis Đ 25 si esset externus hostis tamen id D id *in ras.* V^2

tis, sed posset aliquo modo. maria, montes, regionum magnitudines interessent; odisses eum, quem non videres. hi in oculis haerebunt et, cum licebit, in faucibus: quibus enim saeptis tam immanis beluas continebimus? at incertus exitus belli. est omnino fortium virorum, quales vos esse debetis, virtutem praestare — tantum enim possunt —, fortunae culpam non extimescere.

6 sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, verum etiam sapientia postulatur — quamquam vix videntur haec posse seiungi, seiungamus tamen —, fortitudo dimicare iubet, iustum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum: quid sapientia? cautioribus utitur consiliis, in posterum providet, est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendum est enim atque id optimum iudicandum, quod sit sapientissime constitutum. si hoc praecipit, ne quid vita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen, quaeram ex ea: 'etiamne, si erit, cum id fecero, serviendum?' si annuerit, ne ego Sapientiam istam, quamvis sit erudita, non audiam. sin responderit: 'tu vero ita vitam corpusque servato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut haec libertate posteriora ducas itaque his uti velis, si libera re publica possis, nec pro his libertatem, sed pro libertate haec proicias tamquam pignora iniuriae': tum Sapientiae vocem audire videar eique ut deo paream.

7 itaque si receptis illis esse possumus liberi, vincamus odium pacemque patiamur; sin otium incolumibus iis

---

1 sed D est V mari V^1, a *add.* (*et* reg-) *e corr.* 2 uider&ịs in V 5 *dist. Ha.* (belli est. *vel* est. Est belli *c.* g a *fuit*) 9 uid&ur V 10 amen V^1 (t *s. v.* V^3) 14 protectior V^3 (p̧) l n g tectior V^1t rectior b censes V 15 quid V est *Ha.* 17 non D 19 si erit V^1b fuerit V^2D nec V 20 non *om.* D 21 in V^1 sịn V^2 seruato *om.* V *unde* tu vero ⟨tuere⟩ *Ha.* tu[v]ere *Mdv.* 23 posteriora libertate D itaquis V^1 it atq· ⊢is V^3 iis Ɖ liberare r. p. Ɖ 24 is V iis t 26 i quitu V^1 eiq' uịtụ V^2 27 possumus esse D 28 sin otium V sin ius l n g a si uis b t his V Ɖ

esse nullum potest, laetemur decertandi oblatam esse
fortunam. aut enim interfectis illis fruemur victrice
re publica aut oppressi — quod omen avertat Iup-
piter — si non spiritu, at virtutis laude vivemus.

At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex 4
maximus, optime proximo civili bello de re publica
meritus, ad pacem adhortatur. nullius apud me, patres
conscripti, auctoritas maior est quam M. Lepidi vel
propter ipsius virtutem vel propter familiae dignita-
tem. accedunt eodem multa privata ⟨ac⟩ magna eius
in me merita, mea quaedam officia in illum. maxi-
mum vero eius beneficium numero, quod hoc animo in
rem publicam est, quae mihi vita mea semper fuit
carior. nam cum Magnum Pompeium, clarissimum adu- 8
lescentem, praestantissimi viri filium, auctoritate ad-
duxit ad pacem remque publicam sine armis maximo
civilis belli periculo liberavit, tum me eius beneficio
plus quam pro virili parte obligatum puto. itaque et
honores ei decrevi quos potui amplissimos, in quibus
mihi vos estis adsensi, nec umquam de illo et sperare
optime et loqui destiti. magnis et multis pignoribus
M. Lepidum res publica inligatum tenet. summa nobi-
litas est, omnes honores, amplissimum sacerdotium,
plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris maiorumque
monumenta, probatissima uxor, optatissimi liberi, res
familiaris cum ampla tum casta a cruore civili; nemo
ab eo civis violatus, multi eius beneficio et miseri-
cordia liberati. talis igitur vir et civis opinione labi

---

3 aut *ex* ut V 4 claude V uiḍemus V (u *s.* e) 5 M. Lepidus l (*om.* imperator) *om.* VD 6 maxime optime proxime V 7 me *ex* marcus V^2 8 auctoritaṭẹs V estque V, ã *s.* -e lipidi V 10 *add. Sch. (cf. ad v. 11)* 11 ac mea V^{2}D officia *om.* D 16 ad urbem D p. (*s. v. add.* V^2) sine *om.* V 17 ciuili V 18 parti eobellicatū putet V^1 (*corr.* V^2) 19 ei et honores D in *om.* V 20 illo est perarre V^1 (*corr.* V^2) 22 obligatum D 23 omnis honor ei (est) Đ 24 ornamenta ipsius, *dist. Ha.* 27 uiụolatus V eius *om.* D 28 libertati VĐ talis igitur *om.* Đ

potest, voluntate a re publica dissidere nullo pacto
9 potest. pacem vult M. Lepidus. praeclare, si talem potest efficere, qualem nuper effecit: qua pace Cn. Pompei filium res publica aspiciet suoque sinu conplexuque recipiet neque solum illum, sed cum illo se ipsam sibi restitutam putabit. haec causa fuit, cur decerneretis statuam in rostris cum inscriptione praeclara, cur absenti triumphum. quamquam enim magnas res bellicas gesserat et triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Aemilio nec Aemiliano Scipioni nec superiori Africano nec Mario nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt; sed quod silentio bellum civile confecerat, cum primum licuit, honores
5 10 in eum maximos contulistis. existimasne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium res publica habitura sit civem, talis futuros in re publica Antonios? in altero pudor, gravitas, moderatio, integritas, in illis — et cum hos compello, praetereo animo ex grege lactrocinii neminem — libidines, scelera, ad omne facinus inmanis audacia. deinde vos obsecro, patres conscripti, quis hoc vestrum non videt, quod Fortuna ipsa quae dicitur caeca vidit? salvis enim actis Caesaris, quae concordiae causa defendimus, Pompeio sua domus patebit, eamque non minoris quam emit Antonius redimet, redimet inquam, Cn. Pompei domum filius. o rem acerbam. sed haec satis diu multumque defleta sunt. decrevistis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis
11 in praedae dissipatione inimicus victor redegisset. sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine et

---

V (*usque ad* acerbā *v. 25)* D] 2 M. t *om.* VD 3 potes V efficit Vt 4 & suoque V 6 hac V cur ⟨ei⟩ *Lb.* degener&is V 8 cū V 9 tamen *om.* V 10 l. melio D ameliano V 12 quod sapientia (*vel* clementia) *Pluyg. e 249, 13 sqq. at cf. 351, 16* (sine armis) 13 cum *om.* D 16 in re p. *om.* D 17 grauitia V[1] (*corr.* V[2]) 18 omnino *Ferr., male* 19 scelerață V 20 obsecro uos D 22 uidet D concordia V 28 [sed] *Man.* 29 dissipationem t

coniunctione deposco. redimet hortos, aedes, urbana quaedam, quae possidet Antonius. nam argentum, vestem, supellectilem, vinum amittet aequo animo, quae ille helluo dissipavit. Albanum, Formianum a Dolabella recuperabit, etiam ab Antonio Tusculanum, iique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellantur. sunt alii plures fortasse, sed e mea memoria dilabuntur. ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones quanti emerint filio reddituros. 12 satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere vero quis poterit clarissimo domino restituto? an is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus quasi thesaurum draco, Pompei servus, libertus Caesaris, agri Lucani possessiones occupavit? atque illud septiens miliens, quod adulescenti, patres conscripti, spopondistis, ita discribetur, ut videatur a vobis Cn. Pompei filius in patrimonio suo collocatus. haec senatus: reliqua populus Romanus in ea familia quam vidit amplissimam persequetur, in primis paternum auguratus locum, in quem ego eum, ut quod a patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptabo. utrum igitur ⟨nos⟩ augurem Iovis optimi maximi, cuius interpretes internuntiique constituti sumus, utrum populus Romanus libentius sanciet, Pompeiumne an Antonium? mihi quidem numine deorum immortalium videtur hoc Fortuna voluisse, ut actis Caesaris firmis ac ratis Cn. Pompei filius posset et dignitatem et fortunas patrias recuperare.

D] 4 formianum t firmianum bga 5 hique Đ 7 ex agro *(sic)* Fal. Ans. depellantur *Serv. in ecl. 9, 36* (*ob* Ans.) depellentur b n^{2} 8 sed mea lnga de mea b mea t *corr. Cl. duce Naug.* (sed de) *et We.* (sed ex) 14 thesaurum *om.* t *probante Ha.* 15 agri . . . occupavit *Non. 356, 6* (*ob* occ.) possessiones *etiam Non.* 17 descr. Đ 20 primum Đ 21 inque tga in quo ln *om.* b 22 accepit Đ 23 *add. Mdv. duce Ha., sed post* sumus *(h. l. Sch.)* Iuppiter o. m. *Pluyg.* (i. o. m. D) 25 libenĩ ius Đ an tg^{2}a *om.* b l n g^{1}

6
13 Ac ne illud quidem silentio, patres conscripti, praetereundum puto, quod clarissimi viri legati L. Paulus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rem publicam eamque perpetuam atque constantem, nuntiant se Pompei conveniundi causa devertisse Massiliam eumque cognovisse paratissimo animo, ut cum suis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur, ne veteranorum animos offenderet. est vero eius patris filius, qui sapienter faciebat non minus multa quam fortiter. itaque intellegitis et animum ei praesto fuisse nec consilium defuisse. atque etiam hoc M. Lepido providendum est, ne quid arrogantius quam
14 eius mores ferunt facere videatur. si enim nos exercitu terret, non meminit illum exercitum senatus populique Romani atque universae rei publicae esse, non suum. at uti potest pro suo. quid tum? omniane bonis viris quae facere possunt facienda sunt, etiamne, si turpia, si perniciosa erunt, si facere omnino non licebit? quid autem turpius aut foedius aut quod minus deceat quam contra senatum, contra cives, contra patriam exercitum ducere? quid vero magis vituperandum quam id facere quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum, siquidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum institutisque conceditur. neque enim quod quisque potest id ei licet nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur. tibi enim exercitum, Lepide, tam quam maioribus tuis patria pro se dedit. hoc tu arcebis hostem, finis imperii propagabis: senatui populoque Romano parebis, si quam ad aliam rem te forte traduxerit.

7
15 Haec si cogitas, es M. Lepidus, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos: sin hominibus

---

D] 1 At ne b Nde t 2 pauli bta 6 diu. Ɖ 7 cum *om.* Ɖ ni uereretur ne *om.* b 10 itaque *om.* b praesto *om.* t 13 siṇẹ b siue t 15 atque *et* esse *om.* t *an* esse atque? 16 uti b^1ng ubi b^2tla 21 magis *om.* t 22 liceat licet bn^2g liceat liceat tln^1a 31 cogitas es ba cogitasses tlng

tantum licere iudicas quantum possunt, vide ne alienis
exemplis iisque recentibus uti quam et antiquis et
domesticis malle videare. quodsi auctoritatem inter-
ponis sine armis, magis equidem laudo, sed vide ne
hoc ipsum non sit necesse. quamquam enim est tanta
in te auctoritas quanta debet in homine nobilissimo,
tamen senatus se ipse non contemnit nec vero fuit
umquam gravior, constantior, fortior. incensi omnes
rapimur ad libertatem recuperandam; non potest ullius
auctoritate tantus senatus populique Romani ardor ex-
tingui: odimus, irati pugnamus, extorqueri ⟨e⟩ mani-
bus arma non possunt, receptui signum aut revocatio-
nem a bello audire non possumus: speramus optima,
pati vel difficillima malumus quam servire. Caesar 16
confecit invictum exercitum; duo fortissimi consules
adsunt cum copiis; L. Planci, consulis designati, varia
et magna auxilia non desunt: in D. Bruti salute certa-
tur; unus furiosus gladiator cum taeterrimorum latro-
num manu contra patriam, contra deos penates, con-
tra aras et focos, contra quattuor consules gerit bel-
lum. huic cedamus, huius condiciones audiamus, cum
hoc pacem fieri posse credamus?

At periculum est ne opprimamur. non metuo ne is, 8
qui suis amplissimis fortunis nisi bonis salvis frui non
potest, prodat salutem suam. bonos civis primum na-
tura efficit, adiuvat deinde fortuna. omnibus enim bo-
nis expedit salvam esse rem publicam. sed in iis qui
fortunati sunt magis id apparet. quis fortunatior Le- 17
pido, ut ante dixi, quis eodem sanior? vidit eius mae-
stitiam atque lacrimas populus Romanus Lupercalibus,
vidit quam abiectus, quam confectus esset, cum Cae-

D] 2 hisque Ꟈ 8 fortior *om.* tlg 11 odimus *om.* b[1] *ex Lucilio 156 (a Cicerone servato) firmat Ha.* *add. Ha.* (⟨de⟩ ς) 12 recept' t aut . . . bello *del. Cobet (336, 11 confert Mue.)* 13 possemus t 15 conficit D 17 in D de ς 24 nisi nobis D *corr. Ferr. c. al.* 26 enim *om.* t 27 his Ꟈ 29 sanior uidetur? eius t 31 uidit *om.* t abiectus esset b

sari diadema inponens Antonius servum se illius quam collegam esse malebat. qui si reliquis flagitiis et sceleribus se abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni poena putarem. nam si ipse servire poterat, nobis dominum cur inponebat? et si eius pueritia pertulerat libidines eorum qui erant in eum tyranni, etiamne in nostros liberos dominum et tyrannum comparabat? itaque illo interfecto, qualem
18 in nos eum esse voluit, talis ipse in ceteros extitit. qua enim ⟨in⟩ barbaria quisquam tam taeter, tam crudelis tyrannus quam in hac urbe armis barbarorum stipatus Antonius? Caesare dominante veniebamus in senatum, si non libere, at tamen tuto: hoc archipirata — quid enim dicam tyranno? — haec subsellia ab Ityraeis occupabantur. prorupit subito Brundisium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet, lautissimum oppidum nunc municip[i]um honestissimorum, quondam colonorum, Suessam, fortissimorum militum sanguine implevit, Brundisi in sinu non modo avarissimae, sed etiam crudelissimae uxoris delectos Martiae legionis centuriones trucidavit. inde se quo furore, quo ardore ad urbem, id est ad caedem optimi cuiusque, rapiebat. quo tempore di ipsi inmortales praesidium inprovisum
9 nec opinantibus nobis obtulerunt. Caesaris enim in-
19 credibilis ac divina virtus latronis impetus crudelis ac furibundos retardavit: quem tum ille demens laedere se putabat edictis ignorans, quaecumque falso diceret in sanctissimum adulescentem, ea vere recidere in memoriam pueritiae suae. ingressus urbem est quo comitatu vel potius agmine, cum dextra, sinistra gemente populo Romano minaretur dominis, notaret domos, divisurum se urbem palam suis polliceretur. redi⟨i⟩t ad

---

D] 1 ponens t 2 si se t 3 se *h. l. om.* t *omnino* n *(Kay.)* 9 [in ceteros] *Pluyg.* 13 tutu Ɖ 17 *del. Man.* 26 quem tamen b 27 in eum diceret b t *(quo recepto* [in sanct. adul.] *Ha.)* 28 reciderent Ɖ 29 iṇ urbeṃ b

milites; ibi pestifera illa Tiburi contio. inde ad urbem cursus, senatus in Capitolium, parata de circumscribendo adulescente sententia consularis, cum repente — nam Martiam legionem Albae consedisse sciebat — adfertur ei de quarta nuntius. quo perculsus abiecit consilium referendi ad senatum de Caesare; egressus est non viis, sed tramitibus paludatus eoque ipso die innumerabilia senatus consulta fecit, quae quidem omnia citius delata quam scripta sunt. ex eo non iter, sed cursus et fuga 20
in Galliam. Caesarem sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis, quorum ille nomen prae metu ferre non poterat, eique in Galliam penetranti D. se Brutus obiecit, qui se totius belli fluctibus circumiri quam illum aut regredi aut progredi maluit Mutinamque illi exultanti tamquam frenos furoris iniecit. quam cum operibus munitionibusque saepsisset nec eum coloniae florentissimae dignitas neque consulis designati maiestas a parricidio deterreret, tum me — testor et vos et populum Romanum et omnis deos qui huic urbi praesident — invito et repugnante legati missi tres consulares ad latronum ⟨et⟩ gladiatorum ducem. quis tam barbarus umquam, tam immanis, tam ferus? 21
non audivit, non respondit, neque eos solum praesentes, sed multo magis nos, a quibus illi erant missi, sprevit et pro nihilo putavit. postea quod scelus, quod facinus parricida non edidit? circumsedet colonos nostros, exercitum populi Romani, imperatorem consulem designatum, agros divexat civium optimorum, hostis taeterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur. cum 10
hoc, M. Lepide, pax esse quae potest? cuius ne supplicio quidem ullo satiari videtur posse populus Romanus.

D (g *usque ad* operibus *v. 16*)] 1 ubi tlg 3 iam *Fa.* 8 quidem *om.* t deleta bn perfecta perlata l 12 potuerat b 21 latrones ·m· bt latronem ·m· a *(cui* Antonii l Antonium n *add.) corr. Ha.* gladiatorem a (*Mue. om.* ⟨et⟩) 22 tam inferus t 30 *an* quae potest esse? 31 p. r. na r. p. btl

(10) 22 Quodsi quis dubitare adhuc potuit, quin nulla societas huic ordini populoque Romano cum illa inportunissima belua posset esse, desinet profecto dubitare his cognitis litteris, quas mihi missas ab Hirtio consule modo accepi. eas dum recito dumque de singulis sententiis breviter disputo, velim, patres conscripti, ut adhuc fecistis, me attente audiatis. 'Antonius Hirtio et Caesari.' neque se imperatorem neque Hirtium consulem nec pro praetore Caesarem. satis hoc quidem scite: deponere alienum nomen ipse maluit quam illis suum reddere. 'cognita morte C. Treboni non plus gavisus sum quam dolui.' videte quid se gavisum, quid doluisse dicat: facilius de pace deliberabitis. 'dedisse poenas sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri et apparuisse numen deorum intra finem anni vertentis aut iam soluto supplicio parricidii aut inpendente laetandum est.' o Spartace: quem enim te potius appellem, cuius propter nefanda scelera tolerabilis fuisse videtur Catilina? laetandum esse ausus es scribere Trebonium dedisse poenas? sceleratum Trebonium? quo scelere, nisi quod te Idibus Martiis a debita tibi peste
23 seduxit? age, hoc laetaris: videamus, quid moleste feras. '⟨a senatu⟩ iudicatum hostem populi Romani Dolabellam eo quod sicarium occiderit, et videri cariorem populo Romano filium scurrae quam C. Caesarem, patriae parentem, ingemiscendum est.' quid ingemiscis? hostem Dolabellam? quid? te non intellegis dilectu tota Italia habito, consulibus missis, Caesare ornato,

D] 1 dubitare adhuc t adhuc dub. D ulla Ɖ 3 possit a desinet n^2 *(Ern.)* desinat b a designat t l n^1 5 de *om.* t 8 et neque b (dicit neque *Ern.*) 10 scire b scito t ipse *om.* t 16 parricidii b parricida t parricidae l n a 17 quo t 18 videtur fuisse *Fa., recte ut vid.* 19 ē t *om.* b 23 *add. Schelle progr. 1883 p. 21. 26 post* hostem, *post* (fer)as *Mue.* iudicatum hoc tempore (dol.) D (hostem *add.* b, *praem.* ς) *corr. Mue.* 24 eo ... occid. *om.* t 25 p. R.] r. p. D 26 *dist. Cl. ex* l (ingemiscis hostem ς) 27 ⟨iudicatum⟩ *post* Dol. ς, *ante* Dol. *Sittl Arch. 1, 505 c. al.* quid n(ς) qui D

sagis denique sumptis hostem iudicatum? quid est autem, scelerate, quod gemas hostem Dolabellam iudicatum a senatu? quem tu ordinem omnino esse nullum putas, sed eam tibi causam belli gerendi proponis, ut senatum funditus deleas, reliqui boni et locupletes omnes summum ordinem subsequantur. at scurrae filium appellat. quasi vero ignotus nobis fuerit splendidus eques Romanus, Treboni pater. is autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos? 11 24 'acerbissimum vero est te, A. Hirti, ornatum [esse] beneficiis Caesaris et talem ab eo relictum qualem ipse miraris,' — equidem negare non possum a Caesare Hirtium ornatum, sed illa ornamenta in virtute et industria posita lucent. tu vero, qui te ab eodem Caesare ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua virtus provexisset, ecquo genus ⟨vitae⟩? in lustris, popinis, alea, vino tempus aetatis omne consumpsisses, ut faciebas, cum in gremiis mimarum mentum mentemque deponeres. 'et te, o puer,' — puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sensit et sentiet. est istuc quidem nomen aetatis, sed ab eo minime usurpandum qui suam amentiam puero huic praebet ad gloriam. 25 'qui omnia nomini debes,' — debet vero solvitque praeclare. si enim ille patriae parens, ut tu appellas — ego quid sentiam videro —, cur non hic parens verior, a quo certe vitam habemus e tuis facinerosissimis manibus ereptam? 'id agere, ut iure

D] 2 autem *om.* t 6 aut t 9 cuiusque qui btna cuius qui l ex eadia a ex ea die btln *corr. Ferr.* 10 uero est l uero ēē t est uero bna 11 *del. Gryph.* 13 sed *om.* t 14 et in l qui te quid *mediis om.* t 17 *add. Schelle p. 36 sq. adn.* (⟨in⟩genium *Urs.*) illustris Đ 18 consumpsisses atq. non modo *(v. 20 sq.) mediis om.* t cum ut faciebas in b 19 cum in ... deponeret *(sic) Arus. GL. VII 466, 8* (*ob* dep. in his) mentum mentemque l mentemque (*om.* mentum) *Arus.* mentem mentumque bna 23 puero huic ba pueri t huic ln 24 nomini b^{1}t, eius *add.* b^{2}a, *praem.* ln debet. debet ba 25 soluique bt

damnatus sit Dolabella,' — turpem vero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam. ʻet ut venefica haec liberetur obsidione,' — veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia invenit? quem ita obsides, nove Hannibal aut si quis acutior imperator fuit, ut te ipse obsideas neque te istinc si cupias possis explicare. recesseris: undique omnes insequentur; manseris: haerebis. nimirum recte veneficam appellas, a quo tibi praesentem pestem vides comparatam. ʻut
26 quam potentissimus sit Cassius atque Brutus.' putes Censorinum dicere aut Ventidium aut etiam ipsos Antonios. cur autem nolint potentes esse non modo optimos et nobilissimos viros, sed secum etiam in rei publicae defensione coniunctos? ʻnimirum eodem modo haec adspicitis, ut priora.' quae tandem? ʻcastra
12 Pompei senatum appella⟨ba⟩tis.' an vero tua castra potius senatum appellaremus? in quibus tu es videlicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni monimentorum memoria evulsus, duo praetores sine causa diffisi se aliquid habituros — nos enim Caesaris beneficia defendimus —, praetorii Philadelphus Annius et innocens Gallius, aedilicii corycus laterum et vocis meae, Bestia, et fidei patronus, fraudator creditorum, Trebellius, et homo diruptus dirutusque, Caelius, columenque amicorum Antoni, Cotyla Varius, quem Antonius deliciarum causa loris in convivio caedi iubebat a s⟨er⟩vis publicis, septemvirales Lento, Nucula, tum deliciae atque amores populi Romani, L. Antonius, tri-

---

D] 13 nolit n nolim btl noli' a 15 eodem tempore t 17 senatum potius t 19 est totus consulatus b 20 auulsus ~~D~~ 21 aliquid se t (se *om.* a) 23 udilicii t et edilicii b coricus D *corr. Schue.* 24 mea t [fraudator creditorum] *Raue duce Gar., fort. recte* 25 diruptus dirutusque l diruptus diuitique b *(e corr.)* t n^1 a (dirutus diuiciis n^2) diruptus dirutusque Q. ς *praenomine add. sine fundamento (quamquam retinuerunt omnes)* 26 uariusq; t uariusque quem b uarius quos a 27 iubebat b uidebat t iussit a 28 sui pubicis t suis publice b l n a *corr. Ferr.*

buni[cii] primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit, qua cum prodere imperatorem suum non potuisset, reliquit: alter est designatus Insteius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro, quem tamen temperantem ferunt fuisse Pisauri balneatorem. secuntur alii tribunicii, T. Plancus in primis, 27
qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. quo scelere damnatus in eam urbem redi⟨i⟩t armis, unde excesserat legibus. sed hoc ei commune cum pluribus dissimillimis: illud tamen ⟨in⟩ver⟨s⟩um, quod in hoc Planco proverbi loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. fracta sunt: et vivit. hoc tamen, ut alia multa, Aquilae referatur acceptum. est etiam ibi Decius ab illis, ut opinor, Muribus [De- 13
ciis], itaque Caesaris munera rosit: Deciorum quidem multo intervallo per hunc praeclarum virum memoria renovata est. Saxam vero Decidium praeterire qui possum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebi videremus, quem civem numquam videramus? est ibidem alter Saserna: sed omnes tamen 28
tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum praenominibus errem. nec vero Extitius, Philadelphi frater, quaestor, praetermittendus est, ne, si de clarissimo adulescente siluero, invidisse videar Antonio. est etiam Asinius quidam, senator voluntarius lectus ipse a se. apertam curiam vidit post Caesaris mortem, mutavit calceos, pater conscriptus repente factus est. non novi

D] 1 *del. Ferr.* tullius b 2 qui D *corr. Raue* 4 insieius ta insicius b *corr. Gru.* 5 ferunt fuisse Pisauri t fuisse ferunt (h)isauri ba 6 sequentur t T. b ut t *om.* a 9 unde l ex qua btna *(cf. Caec. 87)* 10 plurimis ς sui simillimis *Ha. duce Pighio* (sibi s.) *add. Sch.* (mirum *RKl.*) 14 *del. Bardili* 15 munera rosit ba (sit) numerose sit t 18 et eum Ð 20 est quidem D (quidam b) *corr. Mdv.* alter *om.* t saserena ba aserna t *corr. Ferr.* [tamen] *Raue* 21 praenominibus eorum t 23 si *om.* t 24 si uero t 25 asinus t electus t 26 munitauit t *non male: scil. corrigiis lunulaque additis* 27 non *om.* t

Sex. Albesium, sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antoni senatu. arbitror me aliquos praeterisse: de iis tamen qui occurrebant tacere non potui. hoc igitur fretus senatu Pompeianum senatum despicit, in quo decem fuimus consulares: qui si omnes viverent, bellum omnino hoc non
29 fuisset; auctoritati cessisset audacia. sed quantum praesidii fuerit in ceteris, hinc intellegi potest, quod ego unus relictus ex multis contudi et fregi adiuvan-
14 tibus vobis exsultantis praedonis audaciam. quodsi non Fortuna nobis modo eripuisset Ser. Sulpicium eiusque collegam ante, ⟨M.⟩ Marcellum — quos civis, quos viros —, si duo consules amicissimos patriae simul ex Italia eiectos, si L. Afranium, summum ducem, si P. Lentulum, civem cum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem, si ⟨M.⟩ Bibulum, cuius est in rem publicam semper merito laudata constantia, si L. Domitium, praestantissimum civem, si Appium Claudium pari nobilitate et voluntate praeditum, si P. Scipionem, clarissimum virum maiorumque suorum simillimum, res publica tenere potuisset, certe iis consularibus non esset
30 Pompeianus despiciendus senatus. utrum igitur aequius, utrum melius rei publicae fuit Cn. Pompeium an sectorem Cn. Pompei vivere Antonium? qui vero praetorii: quorum princeps M. Cato idemque omnium gentium virtute princeps. quid reliquos clarissimos viros [com]memorem? nostis omnes. magis vereor, ne longum me in enumerando quam ne ingratum in praetereundo

---

D (n *usque ad* Italia *v. 14*)] 1 Albedium **lna** tam *om.* t 2 indignum b 3 his Đ 4 senatus Đ 6 quā si t 7 fuisset] fecissent t 8 hic t 9 e Đ 11 modo t modo non **blna** (*v. 10* non *del.* n²) 13 duos a 16 *add. RKl.* bibolum Đ 17 merito semper b *fort. recte* 18 gladium **ta** *om.* b 21 teneri t his Đ 22 despiciendus pompeianus b 23 melius] illius t 24 antonius t *del. Jordan progr. 1864 p. 5 (at cf. Zie. 804)* 25 omni t 26 uiri ute t uir uite **ba** uiros clarissimos b *fort. recte* 27 *del. Sch.* 28 *alt.* in *om.* a in praetereundo *om.* t

putetis. qui aedilicii, qui tribunicii, qui quaestorii: quid multa? talis senatorum et dignitas et multitudo fuit, ut magna excusatione opus iis sit, qui in illa castra non venerunt. nunc reliqua attendite. 'victum Ciceronem 15
ducem habuistis.' eo libentius 'ducem' audio, quod certe ille dicit invitus: nam de 'victo' nihil laboro. fatum enim meum est sine re publica nec vinci posse nec vincere. 'Macedoniam munitis exercitibus.' et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorsimus. 'Africam commisistis Varo bis capto.' hic cum Gaio fratre putat se litigare. 'in Syriam Cassium misistis.' non igitur sentis huic causae orbem terrae patere, te extra munitiones tuas vestigium ubi imprimas non habere? 'Cascam tribunatum gerere passi estis.' quid 31
ergo? ut Marullum, ut Caesetium a re publica removeremus eum, per quem, ut neque hoc idem posthac neque multa eius modi accidere possent, consecuti sumus? 'vectigalia Iuliana Lupercis ademistis.' Lupercorum mentionem facere audet neque illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est obrutus vino, unguentis oblitus, nudus gementem populum Romanum ad servitutem cohortari? 'veteranorum colonias deductas lege [et] senatus consulto sustulistis.' nos sustulimus an contra lege[m] comitiis centuriatis lata sanximus? vide ne tu veteranos tamen eos qui erant perditi perdideris in eumque locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiunt se numquam exituros. 'Massiliensibus iure 32
belli adempta reddituros vos pollicemini.' nihil disputo de iure belli — magis facilis disputatio est quam ne-

D] 1 *quater* quid b, qui t 3 is b *om.* a 8 et qu.] equidem Ð 10 coapto t apto a 11 *an* se putat? 12 parere l fauere b *om.* t o a *(corr. Lb. c. al.)* 14 caseam a castam t 15 cães. etium a t cães. etiam ab b a *corr. Ferr. e Suet. Caes. 79* moueremus b[1] movemus t 16 hoc ē t idem b idem hoc l o a *corr. Ha.* 18 uestigia iuliani t Iulianis *Ferr. coll. Dione 44, 7* 22 coartari Ð 23 *om.* l *(Gar.)* 24 *del. Ferr.* lata t latam b latas l o a 25 eos tamen (*vel* ⟨sed⟩ tamen eos) *Mdv.* 29 quam o q. t qui b a quis l

cessaria —: illud tamen animadvertite, patres con-
scripti, quam sit huic rei publicae natus hostis Anto-
nius, qui tanto opere eam civitatem oderit, quam scit
16 huic rei publicae semper fuisse amicissimam. 'neminem
Pompeianum qui vivat teneri lege Hirtia dictitatis.'
quis, quaeso, iam legis Hirtiae mentionem facit? cuius
non minus arbitror latorem ipsum quam eos de quibus
lata est paenitere. omnino mea quidem sententia legem
illam appellare fas non est et, ut sit lex, non debemus
illam Hirti legem putare. 'Apuleiana pecunia Brutum
subornastis.' quid? si omnibus suis copiis excellen-
tem virum res publica armasset, quem tandem bonum
paeniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere nec
33 sine exercitu fratrem tuum capere potuisset. 'securi
percussos Petr⟨ae⟩um et Menedemum, civitate donatos
et hospites Caesaris, laudastis.' non lauda⟨vi⟩mus quod
ne audivimus quidem. valde enim nobis in tanta per-
turbatione rei publicae de duobus nequissimis Grae-
culis cogitandum fuit. 'Theopompum nudum [non] ex-
pulsum a Trebonio confugere Alexandriam neglexistis.'
magnum crimen senatus. de Theopompo, summo ho-
mine, negleximus: qui ubi terrarum sit, quid agat, vivat
denique an mortuus sit, quis aut scit aut curat? 'Ser.
Galbam eodem pugione succinctum in castris videtis.'
nihil tibi de Galba respondeo, fortissimo et constan-
tissimo civi: coram aderit, praesens tibi et ipse et ille
quem insimulas pugio respondebit. 'milites aut meos
aut veteranos contraxistis tamquam ad exitium eorum
qui Caesarem occiderant et eosdem nec opinantis ad

D] 2 sit ut b natus ... 4 huic r. p. *om.* t 4 semper *om.* b 5 teneri t tenere D dignitatis D (-es l o) *corr. Or.* 6 qui b²l o quasi iam D *corr. Ferr. c. al.* 8 est *ante* sententia b *ante* debemus t *add.* 11 subornatis *Man.* (*om.* t) 15 *add. Haupt apud Nipperdey, qu. Caes. p. 168 sq.* 16 *add. Lb.* (laudemus t) 17 audimus t 18 graculis b 19 *om.* o (vi *ex* ñ *Cl.*) 24 castisis t 26 tibi *om.* b¹ *post* respondebit *habet* l (*del. Cl.*) 27 autem Ɖ 28 exitum b 29 ad eū t

quaestoris sui aut imperatoris aut commilitonum suorum pericula impulistis.' scilicet dedimus verba, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta, ne[c]sciebant veterani quid ageretur; non illi senatus auctoritatem, non libertatem populi sequebantur: Caesaris mortem ulcisci volebant, quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur; te videlicet salvum, beatum, florentem esse cupiebant. o miser cum re, tum hoc ipso, quod non 17 34 sentis quam miser sis. sed maximum crimen audite. 'denique quid non aut probastis aut fecistis, quod faciat, si reviviscat' — quis? credo enim, adferet aliquod scelerati hominis exemplum — 'Cn. Pompeius ipse' — o nos turpes, siquidem Cn. Pompeium imitati sumus — 'aut filius eius, si modo possit?' poterit, mihi crede: nam paucis diebus et in domum et in hortos paternos immigrabit. 'postremo negatis pacem fieri posse, nisi aut emisero Brutum aut frumento iuvero.' alii istuc negant: ego vero, ne si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic civitati futuram puto. 'quid? hoc placetne veteranis istis, quibus adhuc omnia integra sunt?' nihil vidi tam integrum quam ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio consensuque ostenderint ⟨hostem. '* *⟩ quoniam vos adsentationi- 35 bus et venenatis muneribus venistis depravatum.' an corrupti sunt, quibus persuasum sit foedissimum hostem iustissimo bello persequi? 'at militibus inclusis opem fertis. nihil moror eos salvos esse et ire quo lubet, si tantum modo patiuntur perire eum, qui meruit.' quam

D] 2 uerba dedimus b (ς) [decepimus] *Cobet falso* 4 num l ille t 5 non o a an b t l (aut *Ferr. c. al.*) sequantur Ð 10 probauistis Ð quod o quid t l que b a 11 quid b² 13 imitati t imitaturi b l o a 14 modo t¹ domo b a domi l o esse possit l 15 patronos t 17 aut] a *bis* t omisero b aut a a 18 ista fecerit t 19 huic ciuitati pacem b 23 ostenderint t offenderint b l a *add. Sch. ac dein velut* 'sane iam sese insolenter efferunt,⟩ quoniam quẽ uos l 24 deprauati D (*om.* t) *corr. Ha.* ⟨it⟩an⟨e⟩ *Mdv.* 25 est e sit b² 27 lubet l o iubetis b t a 28 si *om.* t

benigne: denique usi liberalitate Antoni milites imperatorem reliquerunt et se ad hostem metu perterriti contulerunt: per quos si non stetisset, non Dolabella prius imperatori suo quam Antonius etiam collegae
36 parentasset. ‘concordiae factam esse mentionem scribitis in senatu et legatos esse consularis quinque. difficile est credere eos, qui me praecipitem egerint aequissimas condiciones ferentem et tamen ex iis aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane esse facturos. vix etiam veri simile est, qui iudicaverint hostem Dolabellam ob rectissimum facinus, eosdem nobis parcere posse idem sentientibus.’ parumne videtur omnium facinorum sibi cum Dolabella societatem initam confiteri? nonne cernitis ex uno fonte omnia scelera manare? ipse denique fatetur, hoc quidem satis acute, non posse eos qui hostem Dolabellam iudicaverint ‘ob rectissimum facinus’ — ita enim
18 videtur Antonio — sibi parcere idem sentienti. quid
37 huic facias, qui hoc litteris memoriaeque mandarit ita sibi convenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium et si posset etiam Brutum, Cassium discruciatos necaret eademque inhiberet supplicia nobis? o conservandus civis cum tam pio iustoque foedere. is etiam queritur condiciones suas repudiatas, aequas quidem et verecundas, ut haberet Galliam ultimam aptissimam ad bellum renovandum instruendumque provinciam, ut Alaudae in tertia decuria iudicarent — id est ut perfugium scelerum esset [cum] turpissimis rei publicae sordibus — ut acta sua rata essent, cuius nullum remanet consulatus vestigium. cavebat etiam L. Antonio, qui

---

D] 2 metu *om.* t 5 parentassent b esse *om.* b 7 eos] ẽẽ coñs. t 8 his b 9 cogitandum t putare ... facturum (*sic om.* esse: *cf. Gell. 1, 7*) *Prisc. GL. III 70, 10* (*ob* humane) 11 obiectissimum t 13 uidetur aperte b 14 confiteri hoc *mediis om.* t 16 iudicauerint Dol. b 18 Qui Đ 19 haec b 20 illic b[1] 22 ** eademque *RKl.* eadem ipse *Gar.* o t *om.* b l o a 26 instruendamque t l 27 laude t 28 *del. Gar.* 30 uestigium consulatus t

fuerat aequissimus agri privati et publici decempeda-
tor Nucula et Lentone collega. ‘quam ob rem vos potius 38
animadvertite, utrum sit elegantius et partibus utilius
Treboni mortem persequi an Caesaris, et utrum sit
aequius concurrere nos, quo facilius reviviscat Pom-
peianorum causa totiens iugulata, an consentire, ne
ludibrio simus inimicis,’ — si esset iugulata, numquam
exsurgeret; quod tibi tuisque contingat. ‘utrum’ inquit
‘elegantius’ — atqui hoc bello de elegantia quaeritur —
‘partibusque utilius’ — partes, furiose, dicuntur in foro, 39
in curia. bellum contra patriam nefarium suscepisti, op-
pugnas Mutinam, circumsedes consulem designatum,
bellum contra te duo consules gerunt cumque iis pro
praetore Caesar, cuncta contra te Italia armata est.
istas tu partes potius quam a populo Romano defec-
tionem vocas? — ‘[potius] Treboni mortem [qu]an Cae-
saris persequi[mur].’ Treboni satis persecuti sumus
hoste iudicato Dolabella, Caesaris mors facillime de-
fenditur oblivione et silentio. sed videte quid molia-
tur. cum mortem Caesaris ulciscendam putat, mortem
proponit non iis solum qui illam rem gesserunt, sed
iis etiam si qui non moleste tulerunt. ‘quibus, utri 19 40
nostrum ceciderint, lucro futurum est, quod specta-
culum adhuc ipsa Fortuna vitavit, ne videret unius
corporis duas acies lanista Cicerone dimicantis, qui
usque eo felix est, ut isdem ornamentis deceperit vos,
quibus deceptum Caesarem gloriatus est.’ pergit in me
maledicta, quasi vero ei pulcherrime priora proces-
serint: quem ego inustum verissimis maledictorum no-
tis tradam hominum memoriae sempiternae. ego la-

D] 5 reuiuescat t 8 contingeret t 10 partibusque b^{1}ta et partibus quid l et partibus b^{2}o (et *e v. 3*) 12 consulem gerunt *mediis om.* t 13 his b 14 cuncta cum contra b te *om.* ta 15 tui b quam . . . mortem *om.* b 16 *del. Ferr.* (potiusne o) quam D *(e* [perse]qui an*? cf. v. 4) corr. Ferr.* 17 *del. Ferr.* 21 his *(item v. 22)* ba 23 nostri t 27 me t mea blo (*om.* a) 28 maledicta 〈iacere〉 *Ha. cf. Lebreton, Ét. 100 adn. 1, 179* 29 iniustum t *ceterum nota or. 2 nondum editam*

nista? et quidem non insipiens: deteriores enim iugulari cupio, meliores vincere. 'utri ceciderint' scribit
41 'lucro nobis futurum.' o praeclarum lucrum, quo⟨m⟩ te victore — quod di omen avertant — beata mors eorum futura sit, qui e vita excesserint sine tormentis. a me 'deceptos' ait 'isdem ornamentis' Hirtium et Caesarem. quod, qua⟨e⟩so, adhuc a me est tributum Hirtio ornamentum? nam Caesari plura et maiora debentur. deceptum autem Caesarem a me dicere audes? tu, tu inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius, homo ingratissime, flaminium cur reliquisti? sed iam videte magni et clari viri admirabilem gravitatem atque
42 constantiam. 'mihi quidem constat nec meam contumeliam nec meorum ferre nec deserere partis quas Pompeius odivit nec veteranos sedibus suis moveri pati nec singulos ad cruciatum trahi nec fallere fidem quam dedi Dolabellae' — omitto alia: 'fidem Dolabellae', sanctissimi viri, deserere homo pius non potest. quam fidem? an optimi cuiusque caedis, urbis et Italiae partitionis, vastandarum diripiendarumque provinciarum? nam quid erat aliud quod inter Antonium et Dolabellam, impurissimos parricidas, foedere et fide san-
43 ciretur? 'nec Lepidi societatem violare, piissimi hominis,' — tibi cum Lepido societas aut cum ullo non dicam bono civi, sicut ille est, sed homine sano? id agis, ut Lepidum aut impium aut insanum existimari velis. nihil agis — quamquam adfirmare de altero difficile est —, de Lepido praesertim, quem ego metuam numquam, bene sperabo, dum licebit. revocare te a

D] 1 et *om.* b[1] (equidem a) 3 *add. Aug.* (quo lucro lo) 5 ei uita t excesserunt ta 7 quasi D 8 ornatum t 9 Caesarem a me t patrem Caesarem a me ba patrem a me Caesarem lo 11 flamonium t reliquistis t 13 meam ba meam quidem tlo 14 poneius t 15 odiũ ho uidi t 19 cedes *e* cedis b orbis t partitiones D *corr. Ferr.* 20 suas. dandarum a suis dandarum lo 23 ne D *corr.* o 25 sano t solo ba 26 existimandũ t 27 *dist. Mdv.* 29 bene *om.* t (bonum *Ha.*) a te D (*post* furorem — *sic etiam* ta — b)

furore Lepidus voluit, non adiutor esse dementiae. tu
porro ne pios quidem, sed 'piissimos' quaeris et, quod
verbum omnino nullum in lingua Latina est, id propter
tuam divinam pietatem novum inducis. 'nec Plancum 44
prodere participem consiliorum.' Plancum participem?
cuius memorabilis ac divina virtus lucem adfert rei
publicae — nisi forte eum subsidio tibi venire arbitraris
cum fortissimis legionibus, maximo equitatu [peditatu]
Gallorum —, quique, nisi ante eius adventum rei publi-
cae poenas dederis, ille huius belli feret principatum.
quamquam enim prima praesidia utiliora rei publicae
sunt, tamen extrema sunt gratiora. sed iam se colli- 20 45
git et ad extremum incipit philosophari. 'si me rectis
sensibus euntem di immortales, ut spero, adiuverint,
vivam libenter. sin autem me aliud fatum manet, prae-
cipio gaudia suppliciorum vestrorum. namque si victi
Pompeiani tam insolentes sunt, victores quales futuri
sint vos potius experiemini.' praecipias licet gaudia:
non enim tibi cum Pompeianis, sed cum universa re
publica bellum est. omnes te di homines, summi medii
infimi, cives peregrini, viri mulieres, liberi servi
oderunt. sensimus hoc nuper falso nuntio, vero pro-
pediem sentiemus. quae si tecum ipse recolueris, aequi-
ore animo et maiore consolatione moriere. 'denique 46
summa iudicii mei spectat huc, ut meorum iniurias
ferre possim, si aut oblivisci velint ipsi fecisse aut ul-
cisci parati sunt una nobiscum Caesaris mortem.' hac
Antoni sententia cognita dubitaturumne A. Hirtium aut

D (l *usque ad* dubitaturumne *v. 28*)] 3 ñullum t *sententiam huius loci, non verba, ob* piissimus *respicit Pomp. GL. V 154, 11 sqq. Capro usus* 4 diuinam *om.* t 8 *del. Mdv.* (peditatu⟨que⟩ v) 11 quamquam . . . gratiora *om.* t 14 adiuuarint b a 15 sin . . . manet *Non. 349, 27* (*ob* man.) me aliud fatum b o a *Non.* me aliud aut fatum t aliud fatum me l 16 nostrorum t 17 sunt insolentes b *fort. recte* 18 sunt b nos t 19 tibi enim t *fort. recte* 21 infinimi t 22 Sentimus t 23 recolueris b coleris t recolis l o a 24 moriere] memorię t 26 uolunt b 27 sint ς

C. Pansam consules putatis, quin ad Antonium transeant, Brutum obsideant, Mutinam expugnare cupiant? quid de Pansa et Hirtio loquor? Caesar, singulari pietate adulescens, poteritne se tenere, quin D. Bruti sanguine poenas patrias persequatur? itaque fecerunt, ut his litteris lectis ad munitiones propius accederent. quo maior adulescens Caesar maioreque deorum immortalium beneficio rei publicae natus est, qui nulla specie paterni nominis nec pietate abductus umquam est et intellegit maximam pietatem conservatione patriae
47 contineri. quodsi partium certamen esset, quarum omnino nomen extinctum est, Antoniusne potius et Ventidius partes Caesaris defenderent quam primum Caesar, adulescens summa pietate et memoria parentis sui, deinde Pansa et Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Caesaris tum, cum illae vere partes vocabantur? haec vero quae sunt partes, cum alteris senatus auctoritas, populi Romani libertas, rei publicae salus proposita sit, alteris caedes bonorum, urbis Italiaeque partitio? veniamus aliquando ad clau-
21 sulam. 'legatos venire non credo.' bene me novit †uelim quod venias †, proposito praesertim exemplo Dolabellae. sanctiore erunt, credo, iure legati quam duo consules contra quos arma fert, quam Caesar cuius patris flamen est, quam consul designatus quem oppugnat, quam Mutina quam obsidet, quam patria cui igni fer-
48 roque minitatur. 'cum venerint, quae postulant cognoscam.' quin tu abis in malam pestem malumque cru-

---

D] 2 Brutum obsideant *et* 3 quid ... 5 persequatur *om.* t 3 loquar D *corr. Fa. c. al.* 4 quin *om.* b^1 7 Caesar *om.* t 8 qui illa t 9 umquam *ante* abductus *in marg. add.* t ⟨s⟩et *Ha.* (*om.* o *et* ς) 11 patrum *et* quorum tj 16 tenuerint tum t illae duae partes cum *mediis om.* t 18 r. p. *om.* t 20 urbis *om.* ta 21 uelim non a uelim quo uenias b bellum quod ueniant h a (ueniat) quod uenias t *an* velim quod ⟨credis e⟩veniat? 23 sanctiore b^1o sanctiores b^2ta 25 quam consul *om.* t 26 ignem ferrumque j *(Ferr.)* 27 quae] quam t postulent b (*ex* -ant) h

ciatum. ad te quisquam veniat nisi Ventidi similis? oriens incendium qui restinguerent summos viros misimus: repudiasti; nunc in tantam flammam tamque inveteratam mittamus, cum locum tibi relicum non modo ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris?

Hanc ego epistulam, patres conscripti, non quo illum dignum putarem, recitavi, sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius parricidia videretis. cum hoc pa- 49
cem M. Lepidus, vir ornatissimus omnibus et virtutis et fortunae bonis, si haec videret, aut vellet aut denique fieri posse arbitraretur? 'prius undis flamma', ut ait poëta nescio quis, prius denique omnia, quam aut cum Antoniis res publica aut cum re publica Antonii redeant in gratiam. monstra quaedam ista et portenta sunt et prodigia rei publicae. moveri sedibus huic urbi melius est atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum 'nec facta nec nomen audiat', quam illos Caesaris virtute eiectos, Bruti retentos intra haec moenia videre. optatissimum est vincere: secundum est nullum casum pro dignitate et libertate patriae non ferendum putare. quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere vitae cupiditate.

Quae cum ita sint, de mandatis litterisque M. Le- 50
pidi, viri clarissimi, Servilio assentior et hoc amplius censeo: 'Magnum Pompeium, Gnaei filium, pro patris maiorumque suorum animo studioque in rem publi-

---

D] 1 ueniet nisi uentidio j uenti dissimilis t 3 tantamque iuuentam b[1] 4 eum b (cum ⟨nullum⟩ *Ha.*) reliquum a relictum b (ct *in ras.*) t j 7 offensionibus t a j 10 forme b uideret *om.* t denique *ante prius* aut D *post alterum* (*quod om.* t a j, *post* fieri *habet* b) *trai. Sch.* 11 undas flammam (flãmãφ j) D *corr. Ferr. c. al. (ex Dione 55, 13 firmat Gar.) cf. trag. inc. 155 R.* 12 pius t 13 aut quem t antonis b a antonius t j 14 in gratiam *om.* t 15 et *om.* b[1] t (et) prodigia *del. Ha.* 16 in *om.* t h o a (in alias j) *ante* terras *habet cod. Francii* 17 *immo* nomen nec facta *(cf. trag. inc. 119 R.) vidit Man.*

cam suaque pristina virtute, industria, voluntate fecisse, quod suam eorumque, quos secum haberet, operam senatui populoque Romano pollicitus esset, eamque rem senatui populoque Romano gratam acceptamque esse eique honori dignitatique eam rem fore.' hoc vel coniungi cum hoc senatus consulto licet vel seiungi potest separatimque perscribi, ut proprio senatus consulto Pompeius collaudatus esse videatur.

M. TULLI CICERONIS

IN M. ANTONIUM ORATIO PHILIPPICA QUARTA DECIMA

TESTIMONIA

Appian. b. c. 3, 73: (ὁ δὲ [Καῖσαρ] ᾔδει μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς αὐτὸν ἐς τήνδε τὴν θράσυτητα αὐξανόμενον, δυνηθεὶς δ' ἐὰν ἐκ προστάγματος ἑλεῖν ἐφείδετο ἔτι, καὶ πρὸς τὸν Πάνσαν ἐς Βονωνίαν τραπεὶς ἔγραφε τῇ βουλῇ περὶ ἁπάντων. ἔγραφε δὲ καὶ Πάνσας. καὶ Κικέρων ἐν Ῥώμῃ τὰ μὲν ἐς τὸν δῆμον ἀνεγίγνωσκεν ὡς ὑπάτου, τὰ δὲ τοῦ Καίσαρος τῇ βουλῇ μόνον· θυσίας τε ἐπ' Ἀντωνίῳ πεντήκοντα ἡμερῶν ἱκεσίους ἐψηφίζετο, ὅσας οὔτε ἐπὶ Κελτικοῖς οὔτε ἐπ' ἄλλῳ πολέμῳ ποτὲ ἐψηφίσαντο Ῥωμαῖοι, καὶ τὸν στρατὸν τῶν ὑπάτων ἐδίδου Δέκμῳ καίπερ ἔτι Πάνσᾳ περιόντος — ἤδη γὰρ ἀπεγιγνώσκετο — στρατηγόν τε τὸν Δέκμον ἀπέφηνεν ἐπ' Ἀντωνίῳ μόνον εἶναι καὶ εὐχὰς δημοσίας ἐποιεῖτο Δέκμον Ἀντωνίου περιγενέσθαι. τοσοῦτος ἦν οἶστρος αὐτῷ κατ' Ἀντωνίου καὶ ἀπειροκαλία. ἐβεβαίου τε αὖθις τοῖς δύο τέλεσι τοῖς ἀπὸ Ἀντωνίου μεταστᾶσι τὰς ἑκάστῳ προϋπεσχημένας παρὰ τοῦ κοινοῦ Ῥωμαίων ἐπινικίους δραχμὰς πεντακισχιλίας ὡς ἤδη νενικηκόσι καὶ στέφανον αὐτοὺς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀεὶ θαλλοῦ περιτίθεσθαι. περὶ δὲ Καίσαρος οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς γραφομένοις, οὐδὲ τὸ ὄνομα ὅλως· οὕτως αὐτίκα κατεφρονεῖτο ὡς Ἀντωνίου καθῃρημένου. ἔγραφον δὲ καὶ Λεπίδῳ καὶ Πλάγκῳ καὶ Ἀσινίῳ πολεμεῖν ὅπως πλησιάσειαν Ἀντωνίῳ.

Dio 46, 39, 3. 40, 1—3: ἐπειδὴ δὲ τὰ πραχθέντα ἔμαθον, τῇ μὲν τοῦ Ἀντωνίου ἥττῃ ἔχαιρον καὶ τάς τε στολὰς μετενέδυσαν

D] 4 consenatui t .r. q. p. D 5 rem s. p. q. ri t 6 coniugium hoc b[1]

καὶ ἱερομηνίας ἐπὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ἤγαγον τούς τε συνεξετασθέντας αὐτῷ πάντας ἔν τε πολεμίων μοίρᾳ ἐνόμισαν καὶ τὰς οὐσίας ὥσπερ που καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκείνου ἀφείλοντο. τὸν δὲ δὴ Καίσαρα οὐχ ὅτι μεγάλου τινὸς ἔτι ἠξίωσαν, ἀλλὰ καὶ καταλύειν ἐπεχείρησαν πάνθ' ὅσα ἐκεῖνος ἤλπιζε λήψεσθαι τῷ Δεκίμῳ δόντες. οὐ γὰρ ὅτι βουθυσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπινίκια αὐτῷ ἐψηφίσαντο τά τε λοιπὰ τοῦ πολέμου καὶ στρατόπεδα ἄλλα τε καὶ τὰ τοῦ Οὐιβίου προσέταξαν. τοῖς τε στρατιώταις τοῖς συμπολιορκηθεῖσίν οἱ καὶ ἐπαίνους καὶ τἆλλα ὅσα τοῖς τοῦ Καίσαρος πρότερον προσεπήγγελτο καίπερ μηδὲν ἐς τὴν νίκην συμβαλομένοις, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν τειχῶν αὐτὴν ἰδοῦσι δοθῆναι ἔγνωσαν. καὶ τὸν Ἀκύλαν ἀποθανόντα ἐν τῇ μάχῃ εἰκόνι ἐτίμησαν· τά τε χρήματα ἃ ἐς τὴν παρασκευὴν τῶν τοῦ Δεκίμου στρατιωτῶν οἴκοθεν ἀναλώκει τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἀπέδωκαν. τό τε σύμπαν ὡς εἰπεῖν ὅσα τῷ Καίσαρι ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ἐγεγόνει, ταῦτα ἐπ' αὐτὸν ἐκεῖνον ἄλλοις ἐψηφίσθη. *Cf. Zonaras 10, 15.*

Cicero M. Bruto 9 (1, 3), 2 (10 [i. 5] K. Mai.): eadem (*scil.* civitas) recreata a. d. XII. Kal. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat. quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. nam tantae multitudinis quantam capit urbs nostra concursus est ad me factus, a qua usque in Capitolium deductus maximo clamore atque plausu in rostris collocatus sum. nihil est in me inane, neque enim debet; sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me commovet propterea quod popularem me esse in populi salute praeclarum est. sed haec te malo ab aliis.

M. Brutus Ciceroni 11 (1, 4), 1 et 12, 2 (4ª, 4 sq. Id. Mai.): quanta sim laetitia adfectu scognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare quam mihi scribere: cum alia laudo et gaudeo accidisse tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento..... nihil iam neque opinantibus aut patientibus nobis adeo evenire potest, in quo non cum omnium culpa tum praecipue tua futura sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest. quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes. prudentia porro quae tibi superest nulla abs te desideratur nisi modus in tribuendis honoribus. alia omnia sic assunt ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes: unum hoc ⟨a⟩ grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem, desiderant. nihil enim senatus cuiquam dare debet quod male cogitantibus exemplum aut praesidio sit. itaque timeo de consulatu, ne

Caesar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis quam inde si consul factus sit descensurum *e. q. s.*

1
1 Si, ut ex litteris quae recitatae sunt, patres conscripti,
sceleratissimorum hostium exercitum caesum fusum-
que cognovi, sic — id quod et omnes maxime optamus
⟨et⟩ ex ea victoria quae parta est consecutum arbitra-
mur — D. Brutum egressum iam Mutina esse cognos-
sem, propter cuius periculum ad saga issemus, prop-
ter eiusdem salutem redeundum ad pristinum vesti-
tum sine ulla dubitatione censerem. ante vero quam
sit ea res quam avidissime civitas exspectat allata,
laetitia frui satis est maximae praeclarissimaeque pu-
gnae: reditum ad vestitum confectae victoriae reser-
vate. confectio autem huius belli est D. Bruti salus.
2 quae autem est ista sententia ut in hodiernum diem
vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? nos
vero cum semel ad eum quem cupimus optamusque
vestitum redierimus, id agamus ut eum in perpetuum
retineamus. nam hoc quidem cum turpe est tum ne dis
quidem inmortalibus gratum, ab eorum aris ad quas
3 togati adierimus ad saga sumenda discedere. atque
animadverto, patres conscripti, quosdam huic favere
sententiae: quorum ea mens idque consilium est, ut,
cum videant gloriosissimum illum D. Bruto futurum
diem quo die propter eius salutem redierimus, hunc
ei fructum eripere cupiant, ne memoriae posteritatique
prodatur propter unius civis periculum populum Ro-
manum ad saga isse, propter eiusdem salutem redisse

D] 1 Sicut D *corr.* h 2 sceleratissimorum . . . fusum caesumque *[sic, fort. recte]* cognovi *Non. 312, 3* (*ob* fusum) 3 si id t 5 esse si h o a j cognossem b cognouissem D 9 quam . . . . satis est *om.* t 10 laetitia frui b a laetitiae risus h o j 11 reseruare b o j (seruare t) *corr.* h 14 togati t 22 gloriosissimum illum t j illud gloriosissimum b (ill. *om.* a) 23 redierimus ⟨ad vestitum⟩ ς *vix recte* 24 potestatique t

ad togas. tollite hanc: nullam tam pravae sententiae
causam reperietis. vos vero, patres conscripti, conser-
vate auctoritatem vestram, manete in sententia, tenete
vestra memoria quod saepe ostendistis, huius totius
belli in unius viri fortissimi et maximi vita positum 2
esse discrimen. ad D. Brutum liberandum legati missi 4
principes civitatis, qui illi hosti ac parricidae denun-
tiarent ut a Mutina discederet; eiusdem D. Bruti con-
servandi gratia consul sortitu ad bellum profectus A.
Hirtius, cuius inbecillitatem valetudinis animi virtus
et spes victoriae confirmavit; Caesar cum exercitu per
se comparato cum †primis pestibus rem publicam libe-
rasset, ne quid postea sceleris oreretur, profectus est
ad eundem Brutum liberandum vicitque dolorem ali-
quem domesticum patriae caritate. quid C. Pansa egit 5
aliud dilectibus habendis, pecuniis comparandis, sena-
tus consultis faciendis gravissimis in Antonium, nobis
cohortandis, populo Romano ad causam libertatis vo-
cando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus
Romanus frequens ita salutem D. Bruti una voce depo-
poscit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam
necessitati victus anteferret. quod sperare nos quidem
debemus, patres conscripti, aut inibi esse aut iam esse
confectum; ⟨s⟩ed spei fructum rei convenit et evento
reservari, ne aut deorum inmortalium beneficium festi-
natione praeripuisse aut vim fortunae stultitia con-
tempsisse videamur.

Sed quoniam significatio vestra satis declarat quid 6
hac de re sentiatis, ad litteras veniam quae sunt a
consulibus et a propraetore missae, si pauca ante quae
ad ipsas litteras pertineant dixero. imbuti gladii sunt, 3

D] 8 D. *om.* t *fort. recte* 9 sortitu boj sortitus a sortiti th 12 p⟨lu⟩rimis *Sch.* 13 oriretur D *corr. Ha. coll. V*[1] *303, 12* 16 pecunia comparanda b 18 cohartandis t 19 Brutum liberaret h 20 deposcit b 23 aut ũbi b 24 et D *corr. Man.* euento b uento t euentui hoaj 28 nostra satis b satis uestra t

patres conscripti, legionum exercituumque nostrorum vel madefacti potius duobus [duorum] consulum, tertio Caesaris proelio. si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas; nefarium scelus, si civium. quousque igitur is qui omnes hostis scelere superavit nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere vultis dubitantis, utrum in cive an in hoste

7 figantur. supplicationem decernitis, hostem non appellatis. gratae vero nostrae dis immortalibus gratulationes erunt, gratae victimae, cum interfecta sit civium multitudo. 'de improbis' inquit 'et audacibus.' nam sic eos appellat clarissimus vir: quae sunt urbanarum maledicta litium, non in[i]ustae belli internecivi notae. testamenta, credo, subiciunt aut eiciunt vicinos aut adulescentulos circumscribunt: his enim vitiis adfectos et talibus malos ⟨aut⟩ audaces appellare consuetudo so-

8 let. bellum inexpiabile infert quattuor consulibus unus omnium latronum taeterrimus, gerit idem bellum cum senatu populoque Romano, omnibus — quamquam ruit ipse suis cladibus — pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat, Dolabellae ferum et inmane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id suo consilio factum esse testatur quaeque esset facturus in hac urbe, nisi eum hic ipse Iuppiter ab hoc templo atque moenibus reppulisset, declaravit in Parmensium calamitate, quos optimos viros honestissimosque homines maxime cum auctoritate huius ordinis populique Romani dignitate coniunctos crudelissimis exemplis inter-

---

D] 1 exercitumque t 2 duobus b de duobus t *om.* hoj *del. Ferr.* 4 si o *om.* D 8 decernis *et* appellas b 10 uictumae t uictoriae b 13 iniusta euelli internecuno te to (*item, sed* euelluntur h) iniuste belli interiectionis b iniusta belli internecti noua j (*item, sed* internecione a) *corr. Ferr.* (*sed* internecini, *ubi* -iui *Ha. duce Alschefski*) 15 iis t [his . . . solet] *Pluyg.* 16 *add. Ha.* (⟨et⟩ ς) solet consuetudo b 17 expiabile ta 19 aquam t ruit . . . cladibus *poetae esse videntur verba (Lucili?) cf. Hor. epod. 16, 2* 24 hic bt hinc hoaj

emit propudium illud et portentum, L. Antonius, in-
signe odium omnium hominum vel, si etiam di oderunt
quos oportet, deorum. refugit animus, patres conscripti, 9
eaque dicere ⟨re⟩formidat quae L. Antonius in Par-
mensium liberis et coniugibus effecerit. quas enim tur-
pitudines Antonii libenter cum dedecore subierunt, eas-
dem per vim laetantur aliis se intulisse. sed vis cala-
mitosa est quam illis obtulerunt, libido flagitiosa qua
Antoniorum oblita est vita. est igitur quisquam qui (4)
hostis appellare non audeat, quorum scelere crudeli-
tatem Carthagin⟨i⟩ensium victam esse fateatur? qua 4
enim in urbe tam inmanis Hannibal capta quam in
Parma surrepta Antonius? nisi forte huius coloniae
et ceterarum in quas eodem est animo non est hostis
putandus. si vero coloniarum et municipiorum sine 10
ulla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis
urbis, quam ille ad explendas egestates lactrocinii sui
concupivit, quam iam peritus metator et callidus de-
cempeda sua Saxa diviserat? recordamini, per deos
immortales, patres conscripti, quid hoc biduo timueri-
mus a domesticis hostibus [id est qui intra moenia
hostes sunt] rumoribus improbissimis dissipatis. quis
liberos, quis coniugem aspicere poterat sine fletu, quis
domum, quis tecta, quis larem familiarem? aut foe-
dissimam mortem omnes aut miserabilem fugam cogi-
tabant. haec a quibus timebantur eos hostes appellare
dubitamus? gravius si quis attulerit nomen, libenter
adsentiar: hoc vulgari contentus vix sum, leviore non
utar.

Itaque cum supplicationes iustissimas ex iis litteris 11

D] 1 propudium b proludium D 2 oderint b h 3 deorum b t *om.* h o a j defugit t 4 atque *Ern., fort. recte add. Naug.; an* ⟨re⟩f. dicere*?* 6 subierunt cum dedecore t ([cum dedecore] *Ferr. c. al.*) 8 obtulerunt t intulerunt D *e v. 7* 9 oblata t 14 et *om.* t 16 est *om.* b urbis censetis huius t 17 explendas b o a expiandas t h 21 *del. Ferr.* 30 supplicatione iustissima t his b j

quae recitatae sunt decernere debeamus Serviliusque decreverit, augebo omnino numerum dierum, praesertim cum non uni, sed tribus ducibus sint decernendae; sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, consilio, felicitate maximis periculis servitutis atque interitus liberati sumus. etenim cui viginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur aut minimis rebus gestis aut plerumque nullis? quam ob rem aut supplicatio ab eo qui ante dixit decernenda non fuit aut usitatus honos pervulgatusque tribuendus iis quibus etiam novi sin-
5 12 gularesque debentur. an si quis Hispanorum aut Gallorum aut Thraecum mille aut duo milia occidisset, illum hac consuetudine quae increbuit imperatorem appellaret senatus: tot legionibus caesis, tanta multitudine hostium interfecta — [dico] ita, inquam, hostium, quamvis hoc isti hostes domestici nolint — clarissimis ducibus supplicationum honorem tribuemus, imperatorium nomen adimemus? quanto enim honore, laetitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi huius urbis liberatores, cum hesterno die propter eorum res gestas me ovantem et prope triumphantem populus Romanus in Capitolium domo tulerit, do-
13 mum inde reduxerit? is enim demum est mea quidem sententia iustus triumphus ac verus, cum bene de re publica meritis testimonium a consensu civitatis datur. nam sive in communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum iudicium, sive uni gratias agebant, eo maius, sive utrumque, nihil magnificentius cogitari potest.

D] 3 non *om.* t uni sed aj unus e t uni de b 4 imp. *om.* D *sed post* sumus *v. 6 habet* b 6 cum aj 10 duxit t 11 his bj singulares ta et singulares j 12 An b At taj 13 thracum baj mille] unum b *cf. v. 14* 14 illum o unum thaj *om.* b *cf. v. 13* (eum *Mu.*) 15 appellare t tanta uirtute t 16 *del. Gar.* (⟨hostium⟩ dico? ς) ita *om.* o 18 supplicationem honorum oj *et* (bonorum) t 22 eos t 30 cogitari boj (*post* nihil) excogitari tha

'Tu igitur ipse de te?' dixerit quispiam. equidem invitus, sed iniuriae dolor facit me praeter consuetudinem gloriosum. nonne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes suas curas in rei publicae salute defigunt, † impetus crimen invidia † quaeretur? scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem 14 me Parilibus, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. in aliquem credo hoc gladiatorem aut latronem aut Catilinam esse con[su]latum, non in eum qui, ⟨ut⟩ ne quid tale in re publica fieri posset, effecerit. an [ut] ego, qui Catilinam haec molientem sustulerim, everterim, adflixerim, ipse existerem repente Catilina? quibus auspiciis istos fascis augur acciperem, quatenus haberem cui traderem? quemquamne fuisse tam sceleratum qui hoc fingeret, tam furiosum qui crederet? unde igitur ista suspicio vel potius unde iste sermo? cum, ut scitis, hoc triduo vel quadriduo tristis a Mutina 6 15 fama manaret, inflati laetitia atque insolentia impii cives unum se in locum ad illam curiam furiis potius suis quam rei publicae infelicem congregabant. ibi cum consilia inirent de caede nostra partirenturque inter se qui Capitolium, qui rostra, qui urbis portas occuparent, ad me concursum futurum civitatis putabant. quod ut

---

D] 1 equidem b et quidem D 2 dolor facit b a dolore ac t j (ait) 3 omnibus t 4 referre b a j ferre t 5 omnes qui eos b 6 impetus crimen t impetus (in peius h o) crimen inuidia b h o [invidia] *Ha.* *(quod potuit inferri e 380, 1)* 8 ne t Parilibus t *(quo spectat Schol. in Pers. 1, 72)* per idus quintiles D *(cf. epist. ad M. Brut. 9 [1, 3], 2)* qui qui t disc. t 9 hoc *om.* t 10 [aut Catilinam] *Lb. fort. recte* consulatum t *corr. Ha.* (conflatum *Busche l. s. s. p. 608*) consultatum b consultum h o j confictum a nonne t in *om.* b *add. Sch. e v. 11* 11 posse t possit j *del. Fa.* *(in* t *s. v.)* 12 talinam t 13 extiterim D *corr. quidam apud Ferr.* 14 istoc facis t 15 quemquamne a j quaequam nō (*e* ne) b quamquam nec t 16 tam fuit t *an* futi⟨lem⟩? 18 uel ṣụṣụṃ b uel fusum t (uel summum *Ha.*) quadriduũ t 20 furiam b[1]a (curiam b[2]) iuris (*vel* uiris) t uiribus D *corr. Mdv.* 21 sui t 23 qui hostia D *corr. Fa.* occuparint t 24 futurum *om.* t

cum invidia mea fieret et cum vitae etiam periculo,
famam istam fascium dissipaverunt, fascis ipsi ad me
delaturi fuerunt. quod cum esset quasi mea voluntate
factum, tum in me impetus conductorum hominum
quasi in tyrannum parabatur, ex quo caedes esset ve-
strum omnium consecuta. quae res patefecit, patres con-
scripti, sed suo tempore totius huius sceleris fons ape-
16 rietur. itaque P. Apuleius, tribunus plebi, meorum om-
nium consiliorum periculorumque iam inde a consulatu
meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non potuit
doloris mei: contionem habuit maximam populo Ro-
mano unum atque idem sentiente. in qua contione cum
me pro summa nostra coniunctione et familiaritate li-
berare suspicione fascium vellet, una voce cuncta con-
tio declaravit nihil esse a me umquam de re publica
nisi optime cogitatum. post hanc habitam contionem
duabus tribusve horis optatissimi nuntii et litterae ve-
nerunt, ut idem dies non modo iniquissima me in-
vidia liberaret, sed etiam celeberrima populi Romani
gratulatione auxerit.
17 Haec interposui, patres conscripti, non tam ut pro
me dixerim — male enim mecum ageretur, si parum
vobis essem sine defensione purgatus —, quam ut quos-
dam nimis ieiuno animo et angusto monerem, id quod
semper ipse fecissem, uti excellentium civium virtutem
imitatione dignam, non invidia putarent. magnus est
in re publica campus, ut sapienter dicere Crassus sole-
7 bat, multis apertus cursus ad laudem. utinam quidem
illi principes viverent, qui me post meum consulatum,

D] 1 ea t ut t et ut a j (et ... fuerunt *om.* b¹) 2 dissipauerint t 3 quod] sed t *v. ad 7* 6 omnia b patefeci b¹ 7 sed] quod o j; *ante* sed *intercidisse videtur velut* ⟨seditionem⟩ totius b totiusque D aperiretur t 9 tam t j inde quam a j in t 11 contentionem t 12 contentione t 13 liberalẽ t 14 coniuncta t iuncta a 16 contentionem t a 17 tribus ñ t 19 liberarit ς *(cf. Lebreton, Ét. 232 in.)* 21 iam t *om.* j 22 dicerem *Naug. (cf. Becher Rh. Mus. 37 p. 586; aliter Ltb. 62 p. 282)* 23 quodam t j 27 ⟨L.⟩ Crassus *Ha.* 28 illi quidem t j

cum iis ipse cederem, principem non inviti videbant. hoc vero tempore in tanta inopia constantium et fortium consularium quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere sententiamque suam non semper utilitate rei publicae, sed tum spe tum timore moderari? quodsi quis de 18 contentione principatus laborat, quae nulla esse debet, stultissime facit, si vitiis cum virtute contendit: ut enim cursu cursus, sic in viris fortibus virtus virtute superatur. tu, si ego de re publica optime sentiam, ut me vincas ipse pessime senties aut, si ad me bonorum concursum fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem primum rei publicae causa, deinde etiam dignitatis tuae. sed si principatus ageretur, quem numquam expetivi, quid tandem mihi esset optatius? ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan possim et libenter. haec populum Romanum videre, ani- 19 madvertere, iudicare quidam moleste ferunt. poteratne fieri, ut non proinde homines ⟨de⟩ quoque ut quisque mereretur iudicarent? ut enim de universo senatu populus Romanus verissime iudicat nullis rei publicae temporibus hunc ordinem firmiorem aut fortiorem fuisse, sic de uno quoque nostrum et maxime qui hoc loco sententias dicimus sciscitantur omnes, avent audire quid quisque senserit: ita de quoque ut quemque meritum arbitrantur existimant. memoria tenent me (20) ante diem XIII[I] Kalendas Ianuarias principem revocandae libertatis fuisse, me ex Kalendis Ianuariis ad hanc horam invigilasse rei publicae, meam domum 20

D] 1 his aj *om.* t 7 tum spectum t conspecto D (-tu h) 8 quod nulla t 12 nam si t (num si *Cl.*) bonorum ad me t 13 nolim *Ern. c. al.* 14 de etiam t 15 si *om.* t 16 esset *om.* t 17 possum *bis* t 18 .r. p. t animaduertite t 20 proinde t perinde D *add. Ferr.* ut quis t 25 suscitantur t 26 quod tj de unoquoque haj *e v. 24* quique t 28 *del. Ferr.* *(cf. epist. 12, 25, 2)* principem . . . Ian. *om.* t

measque aures dies noctesque omnium praeceptis mo-
nitisque patuisse, meis litteris, meis nuntiis, meis cohor-
tationibus omnes qui ubique essent ad patriae praesi-
dium excitatos, meis sententiis a Kalendis Ianuariis
numquam legatos ad Antonium, semper illum hostem,
semper hoc bellum, ut ego, qui omni tempore verae pa-
cis auctor fuissem, huic essem nomine pestiferae pa-
21 cis inimicus. idem Ventidium, cum alii praetorem [vo-
lusenum], ego semper hostem. has in sententias meas
si consules discessionem facere voluissent, omnibus
istis latronibus auctoritate ipsa senatus iam pridem de
8 manibus arma cecidissent. sed quod tum non licuit,
patres conscripti, id hoc tempore non solum licet,
verum etiam necesse est, eos qui re sunt hostes verbis
22 notari, sententiis nostris hostes iudicari. antea cum
hostem ac bellum nominassem, semel et saepius sen-
tentiam meam de numero sententiarum sustulerunt,
quod in hac causa fieri iam non potest. ex litteris
enim C. Pansae A. Hirti consulum, C. Caesaris pro prae-
tore de honore dis inmortalibus habendo sententias
dicimus. supplicationem modo qui decrevit, idem im-
prudens hostes iudicavit: numquam enim in civili bello
supplicatio decreta est. decretam dico: ne victoris qui-
23 dem litteris postulata est. civile bellum consul Sulla
gessit, legionibus in urbem adductis quos voluit ex-
pulit, quos potuit occidit: supplicationis mentio nulla.
grave bellum Octavianum insecutum est: supplicatio
[Cinnae] nulla victori. Cinnae victoriam imperator ul-

V] 1 noctesque t et (*om.* a) noctes D 5 ad *om.* b[1] 8 idem .r. t idem P. *Ferr. vix recte* aliis t o p. r. t. r. b p. t. r. p. a tr. pl. t o j *corr. Gar.* *del. Gar.* (uoluisse nũ o j [unũ] *scil.* uoluissent *adscr. ad haec verba [non iteratum e v.10 — sic Cl. —]*) 10 cos.] ·gg· t (*om.* a) design. *ad* cos. *add.* b h o j *(del. Man.)* 12 *post* arma *iterat* de manibus t 13 id] in t ad a 14 uerbi t [uerbis notari] *Pluyg.* 16 ac t aut D 18 fieri iam b a iam fieri t fieri j 21 diximus h o j supplicationes b 23 decreta dico o *(Fa.)* 24 *(et 383, 1)* sylla D 26 de supplicationibus o 27 insecutus t a 28 *del.* j *(Mdv.)* uictori t uictoris D

tus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. ad te ipsum, P. Servili, num misit ullas collega litteras de illa calamitosissima pugna Pharsalia, num te de supplicatione voluit referre? profecto noluit. at misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsaliae vero pugnae ne triumphum quidem egit. eos enim cives pugna illa sustulerat, quibus non modo vivis, sed etiam victoribus incolumis et florens civitas esse posset. quod 24
idem contigerat superioribus bellis civilibus. nam mihi consuli supplicatio nullis armis sumptis non ob caedem hostium, sed ob conservationem civium novo et inaudito genere decreta est. quam ob rem aut supplicatio re publica pulcherrime gesta postulantibus nostris imperatoribus deneganda est, quod praeter A. Gabinium contigit nemini, aut supplicatione decernenda hostes eos de quibus decernitis iudicetis necesse est. quod 9
ergo ille re, id ego etiam verbo, cum imperatores eos appello: hoc ipso nomine et eos qui iam devicti sunt et eos qui supersunt hostes iudico, cum victores appello imperatores. quo modo enim potius Pansam ap- 25
pellem, etsi habet honoris nomen amplissimi, quo Hirtium? est ille quidem consul, sed alterum nomen beneficii populi Romani est, alterum virtutis atque victoriae. quid? Caesarem deorum beneficio rei publicae procreatum dubitemne appellare imperatorem? qui primus Antoni inmanem et foedam crudelitatem non solum a iugulis nostris, sed etiam a membris et visceribus avertit. unius autem diei quot et quantae virtutes, di immortales, fuerunt. princeps enim omnium Pansa 26
proelii faciendi et cum Antonio confligendi fuit, dignus

D (t *usque ad* avertit *v. 28*)] 2 seruilium misit tj 3 parsalie D *corr. Ha.* (-iae ς -ica *Or.*) 5 pharnaco b 9 idem] id ta 10 sumptis *om.* t 13 r. p. t ob r. (res b) p. D gesta t gestas bha actam o *om.* j 14 A. t ea ba *om.* oj 19 super (*om.* sunt) t cum . . . imperatores *del. Ferr.* (*at cf. Zie. 804*) 20 mo ergo potius t 21 hyrcius t 24 beneficia t 27 sed iam b 28 auertitụṛ b

imperator legione Martia, digna legio imperatore. cuius si acerrimum impetum cohibere Pansa potuisset, uno proelio confecta res esset. sed cum libertatis avida legio effrenatius in aciem hostium inrupisset ipseque in primis Pansa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis sublatus e proelio rei publicae vitam reservavit. ego vero hunc non solum imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem iudico, qui cum aut morte aut victoria se satis facturum rei publicae spopondisset, alterum fecit, alterius di immortales omen aver-
10 27 tant. quid dicam de Hirtio? qui re audita e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, quartam illam, quae relicto Antonio se olim cum Martia legione coniunxit, et septimam, quae constituta ex veteranis docuit hoc proelio militibus iis, qui Caesaris beneficia servassent, senatus populique Romani carum nomen esse. his viginti cohortibus nullo equitatu Hirtius ipse aquilam quartae legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antoni legionibus equitatuque conflixit hostesque nefarios huic Iovi⟨s optimi⟩ maximi ceterisque deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, nostrae vitae sanguinique imminentes prostravit, fudit, occidit, ut cum admodum paucis nocte tectus, metu perterritus princeps latronum duxque fugerit. o solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet stratis cadaveribus parricidarum cum paucis
28 fugientem vidit Antonium. an vero quisquam dubitabit appellare Caesarem imperatorem? aetas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute superavit aetatem. ac mihi semper eo maiora beneficia C. Caesaris visa sunt, quo minus erant ab aetate illa postulanda: cui cum imperium dabamus, eodem

---

D] 4 irripuisset b 5 pugnare b^1 15 his bj 21 *add. Mu.* m. D (*ras.* b) 22 liberato ba 29 Caesarem *h. l.* bj *ante* quisquam o *om.* ha 33 eodem in b

tempore et⟨iam⟩ spem eius nominis deferebamus: quod
cum est consecutus, auctoritatem decreti nostri rebus
gestis suis comprobavit. hic ergo adulescens maximi
animi, ut verissime scribit Hirtius, castra multarum le-
gionum paucis cohortibus tutatus est secundumque
proelium fecit. ita trium imperatorum virtute, con-
silio, felicitate uno die locis pluribus res publica est
conservata. decerno igitur eorum trium nomine quin- 11 29
quaginta dierum supplicationes: causas ut honorifi-
centissimis verbis consequi potuero, complectar ipsa
sententia.

Est autem fidei pietatisque nostrae declarare for-
tissimis militibus, quam memores simus quamque grati.
quam ob rem promissa nostra atque ea quae legionibus
bello confecto tributuros nos spopondimus hodierno
senatus consulto renovanda censeo: aequum est enim
militum, talium praesertim, honorem coniungi. atque 30
utinam, patres conscripti, [civibus] omnibus solvere no-
bis praemia liceret. quamquam nos ea quae promisi-
mus studiose cumulata reddemus. sed id quidem
restat, ut spero, victoribus, quibus senatus fides prae-
stabitur: quam qu⟨oni⟩am difficillimo rei publicae tem-
pore secuti sunt, eos numquam oportebit consilii sui
paenitere. sed facile est bene agere cum iis, a quibus
etiam tacentibus flagitari videmur; illud admirabilius
et maius maximeque proprium senatus sapientis est,
grata eorum virtutem memoria prosequi qui pro patria
vitam profuderunt. quorum de honore utinam mihi 31
plura in mentem venirent. duo certe non praeteribo
quae maxime occurrunt, quorum alterum pertinet ad

D] 1 *add. Ferr.* 2 es⟨se⟩t *Ha. fort. recte* 10 potero a 13 sumus D 18 *del. Pluyg.* 20 quam multa b a quamquam multa h *corr. Naug.* (atque cumulate *coll. 388, 4 sq. Ha. duce Lb.*) 22 quamquam b[1] quamquam id D *corr. Or.* (quam cum *Naug. c. al.*) 24 his b a 25 videbimur ς 26 est] et b 27 g͞re horum b gratiarum a j

virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum
ad leniendum maerorem et luctum proximorum.
12 Placet igitur mihi, patres conscripti, legionis Martiae
militibus et eis qui una pugnantes occiderint monu-
mentum fieri quam amplissimum. magna atque incre-
dibilia sunt in rem publicam huius merita legionis: haec
se prima latrocinio abrupit Antoni, haec tenuit Albam,
haec se ad Caesarem contulit, hanc imitata quarta legio
parem virtutis gloriam consecuta est. quarta victrix
desiderat neminem: ex Martia non nulli in ipsa vic-
toria conciderunt. o fortunata mors, quae naturae de-
32 bita pro patria est potissimum reddita. vos vero pa-
triae natos iudico, quorum etiam nomen a Marte est,
ut idem deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi ge-
nuisse videatur. in fuga foeda mors est, in victoria glo-
riosa. etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque
pignerari solet. illi igitur impii quos cecidistis etiam
ad inferos poenas parricidii luent, vos vero, qui extre-
mum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem
et locum consecuti. brevis a natura vita nobis data est,
at memoria bene redditae vitae sempiterna. quae si non
esset longior quam haec vita, quis esset tam amens
qui maximis laboribus et periculis ad summam laudem
33 gloriamque contenderet? actum igitur praeclare vo-
biscum, fortissimi, dum vixistis, nunc vero etiam sanc-
tissimi milites, quod vestra virtus neque oblivione
eorum qui nunc sunt nec reticentia posterorum se-
pulta esse poterit, cum vobis inmortale monumentum
suis paene manibus senatus populusque Romanus ex-
struxerit. multi saepe exercitus Punicis, Gallicis, Ita-
licis bellis clari et magni fuerunt, nec tamen ullis tale
genus honoris tributum est. atque utinam maiora pos-

D] 4 occiderunt j ς *fort. recte* 7 primo b 12 sit *Ha.* *(confert tamen 384, 28)* 17 occidistis h o 20 uobis b 22 haec] ē (*vel* c̄) b esse b[1] 27 insepulta h o j 30 multis a j puniciis b

semus, quandoquidem a vobis maxima accepimus. vos ab urbe furentem Antonium avertistis, vos redire molientem reppulistis. erit igitur exstructa moles opere magnifico incisaeque litterae divinae virtutis testes sempiternae, numquamque de vobis eorum, qui aut videbunt vestrum monumentum aut audient, gratissimus sermo conticescet. ita pro mortali condicione vitae inmortalitatem estis consecuti.

13 34 Sed quoniam, patres conscripti, gloriae munus optimis et fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos, quibus optima est haec quidem consolatio, parentibus, quod tanta rei publicae praesidia genuerunt, liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis, coniugibus, quod is viris carebunt, quos laudare quam lugere praestabit, fratribus, quod in se ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident. atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris consultisque possemus vel aliqua talis iis adhiberi publice posset oratio, qua deponerent maerorem atque luctum gauderentque potius, cum multa et varia impenderent hominibus genera mortis, id genus quod esset pulcherrimum suis obtigisse eosque nec inhumatos esse nec desertos, quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur, nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus eaque exstructione, quae sit ad memoriam aeternitatis ara Virtutis. quam 35
ob rem maximum quidem solacium ⟨erit⟩ propinquorum eodem monumento declarari et virtutem suorum et populi Romani pietatem et senatus fidem et crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum

D] 2 ad urbem b[1] 9 minus b 14 his b j 16 uirtutum h o a j uirtutis b *ex v. 14* 18 fletum *post* consultisque b 19 his b j ⟨cons⟩olatio *Burmann* 28 quidem maximum b h a j *trai.* o (ς) est *add.* o *de* ⟨erit illud⟩ quidem max. *cogit. Ha.* 30 p. r. b *om.* h o a j (a)etatem o j 31 militum nisi tanta b

virtus exstitisset, parricidio M. Antoni nomen populi Romani occidisset. atque etiam censeo, patres conscripti, quae praemia militibus promisimus nos re publica recuperata tributuros, ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persolvenda; qui autem ex iis quibus illa promissa sunt pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda censeo.

14 Sed ut aliquando sententiam complectar, ita censeo:
36 'cum C. Pansa consul, imperator, initium cum hostibus confligendi fecerit, quo proelio legio Martia admirabili incredibilique virtute libertatem populi Romani defenderit, quod idem legiones tironum fecerint, ipseque C. Pansa consul, imperator, cum inter media hostium tela versaretur, vulnera acceperit, cumque A. Hirtius consul, imperator, proelio audito re cognita fortissimo praestantissimoque animo exercitum castris eduxerit impetumque in M. Antonium exercitumque hostium fecerit eiusque copias occidione occiderit suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem desiderarit, cum-
37 que C. Caesar ⟨pro praetore,⟩ imperator, consilio diligentiaque sua castra feliciter defenderit copiasque hostium, quae ad castra accesserant, profligarit, occiderit: ob eas res senatum existimare et iudicare eorum trium imperatorum virtute, imperio, consilio, gravitate, constantia, magnitudine animi, felicitate populum Romanum foedissima crudelissimaque servitute liberatum; cumque rem publicam, urbem, templa deorum inmortalium, bona fortunasque omnium liberosque conservarint dimicatione periculoque vitae suae, uti ob eas res bene, fortiter feliciterque gestas C. Pansa A. Hirtius

---

D] 5 uenit b[1] 6 his bj 9 sententia bha *corr.* oj complectat b 16 [audito proelio] *Pluyg., probabilius saltem quam* [re cognita] *Mue.* 19 occidione b occisione hoaj 21 *add. Ferr. c. al.,* pontifex *praeterea Gar. coll. 251, 7. 254, 26 (at cf. 289, 16)* 22 felicia baj 27 que *om.* b[1] 30 periculoque b et periculo hoaj

consules, imperatores alter ambove aut, si aberunt, M. Cornutus, praetor urbanus, supplicationes per dies quinquaginta ad omnia pulvinaria constituat; cumque 38
virtus legionum digna clarissimis imperatoribus extiterit, senatum, quae sit antea pollicitus legionibus exercitibusque nostris, ea summo studio re publica recuperata persoluturum; cumque legio Martia princeps cum hostibus conflixerit atque ita cum maiori numero hostium contenderit, ⟨ut⟩, cum plurimos caederent, caderent non nulli, cumque sine ulla retractatione pro patria vitam profuderint, cumque simili virtute reliquarum legionum milites pro salute et libertate populi Romani mortem oppetiverint: senatui placere, ut C. Pansa A. Hirtius consules, imperatores alter ambove si eis videatur iis, qui sanguinem pro vita, libertate, fortunis populi Romani, pro urbe, templis deorum inmortalium profudissent, monumentum quam amplissimum locandum faciendumque ⟨curent quaestoresque⟩ urbanos ad eam rem pecuniam dare, attribuere, solvere iubeant, ut exstet ad memoriam posteritatis sempiternam scelus crudelissimorum hostium militumque divina virtus, utique, quae praemia senatus militibus ante constituit, ea solvantur eorum qui hoc bello pro patria occiderunt parentibus, liberis, coniugibus, fratribus, iisque tribuantur quae militibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent qui morte vicerunt.'

D] 3 constituant h 7 ꝑ soluturū j[1] *(Man.)* resoluturum h o a j[2] soluturum b cumque] quod b a j 9 *add. Ha.* (ut *pro* cum *Ferr.*) caderent nonnulli o *(Ha.)* cederent nulli j cadere non nullos b h a (caperent nonnullos ς) 15 his b a j *bis* 18 curent *add. Ferr.*, quaestores *Aug. simul* urbem *corr.*, que *Gar.* 20 exstent h extent j 21 scelus b ad scelus h o a j diuina uirtus b diuinam uirtutem h o a j *quo recepto* testetur *pro* exstet *Mdv.* 22 utque a j 24 fratribus iisque (hisque h j) fratribus h a j fratribusque o fratribus b *corr. Ferr.* 26 uicissent b h a j *corr.* o (si vivi vicissent *Ern.*)

Non. 182, 8: titubare trepidare. M. Tullius Philippicarum lib. XIV: titubare, haesitare, quo se verteret nescire*: ubi frustra 181, 5 cum Rothio adscripserunt Halm, L. Mueller, Lindsay, alii; rectius de libro corrigendo cogites* (XV *vel* XVI)*: v. fragm. proxima.*

Arus. GL. VII 467, 15: Deflexit de proposito, Cic. Philipp. XVI: Latere⟨n⟩sis ne vestigium quidem deflexit.

Disceptata lis est, Cic. Philipp. XVII: non est illa dissensio disceptata bello.

Reliqua fragmenta vide 229 s. f. et 342 ad v. 25.
